

VII. ÉVF.

1938. JANUÁR—FEBRUÁR

1.—2. SZÁM

MAGYAROSAN

NYELVMŰVELŐ FOLYÓIRAT

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
NYELVMŰVELŐ BIZOTTSAGANAK MEGBÍZÁSÁBÓL

PINTÉR JENŐ
KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL

SZERKESZTI

PUTNOKY IMRE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA
BUDAPEST, 1938.

TARTALOM.

	lap
Kazinczy Ferenc: Orthologus és neologus — — — — —	1
Szarvas Gábor: Neológiai kurjantások — — — — —	2

NAGYOBB CIKKEK.

Pintér Jenő: A magyar ifjúság nyelvvédő pályázata — —	5
Zlinszky Aladár: Műkedvelő nyelvészkedés — — — — —	12

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Zolnai Gyula: Különböztessünk! — — — — —	14
Lehr Henrik: Tudós urak! Vigyázzunk a „míg“-re! — — —	15
Juhász Jenő: Szokok — — — — —	16
Buzás Dezső: Egy-izzony — — — — —	17
Zolnai Gyula: Nagykanizsa és Budapest — — — — —	18

SZÉLJEGYZETEK.

Kaán Károly: Rádió, grammofon — — — — —	19
Juhász Jenő: Engess — — — — —	19
Gröber Aladár: A sízés magyar megfelelője — — — — —	20

ÍRÓINK MAGYAR NYELVE.

Veres Péter: Számadás — — — — —	21
Tersánszky Jenő: Kakuk Marci kortesúton — — — — —	22

KÖNYVSZEMLE.

Nyelvművelő Füzetek. 1—4. szám — — — — —	24.
Jánky István: Gondolattól a kifejezésig — — — — —	25
Pálinkás András: A kötő- és hurkolóipar magyarul — — —	26

LAPSZEMLE.

Folyóiratok és napilapok nyelvvédő cikkei — — — — —	27
---	----

FIGYELŐ.

A Nyelvművelő Bizottság ülései — — — — —	33
Tiszaamarti Antal: Tollhegyel — — — — —	35
Dengl János: Hozzászólás „egy kis zabhegyezés“-hez — — —	40
B. L.: Az új magyar stílus virágoskertjéből — — — — —	43
Idézetek — — — — —	46

ÜZENETEK.

Négy üzenet — — — — —	47
-----------------------	----

MAGYAROSAN

NYELVMŰVELŐ FOLYÓIRAT

»Emlékezzünk régiekről.«

ORTHOLOGUS ÉS NEOLOGUS.

Írta: Kazinczy Ferenc.

A neologus a nyelvet szűknek s céljaira el nem készültnek találván, nem elégszik meg a szokottal, hanem mindazt, ami a beszédnek erőt s szépséget adhat, keresi s elfogadja. E végre az idegen szókat... kerüli; mert az idegen szó tarkít s elárulja szegénységünket s a nemzeti büszkeséget igazságtalanul alázza...

Mit akar az orthologus? Neki az a jó, amit a szokás és a grammatika enged. Ahol nem lél szót a lexikonában, azt kívánja, hogy vagy az ismert idegennel éljünk s ez üdvösséges tanács, de csak néhol; vagy adjuk az ideát körülírások által, bár amit tisztán kellene, homályosan s amit teljesen kellene, csonkán s ez ritkahelyt üdvösséges tanács. Neki nem kell új szó, mert az író nem ura, hanem öre, sőt szolgálja a nyelvnek. Neki nem kell régi szó, mert felejtett szó; s ámbár íróinknak hálás tiszteletet érdemlő igyekezetei felelevenítették s azokat már most minden tartozik ismerni, ő kihányja nyelvünkéből. Neki a környéki szó nem jó szó, mert magyar szó ugyan, de már most csak némely megyénkés azért is egyszeremind, mert Baróti fel nem jegyzé felbecsülhetetlen Szótárjában, melyiket melyik megyéből vette...

A nyelv olyan, mint az ég íve a maga egymásbafutó színeinek gyönyörű játékával. Elbontja a szép játékot, aki a színeket a magok nemeire akarja osztani. Hadd játsszák játékukat itt is a törvény, szokás, analógia, eufónia, ízlés, régiség, újság, magyarság, idegenség, hideg józanság s poétai szállongás s hagyjuk a cirkalmot és lineát máshova...

Minekutána mindeddig az orthologusok megtévedései felől szólánk, illő kimutatnunk a neologusok vétkeit is. Ilyen, midőn a magyar nyelv tökéletes tudása nélkül írni merünk s még a mestert játsszuk, ilyen, midőn felejtjük, mely nemből s az olvasóknak mely osztályához szólunk s ott, ahol elég volna tisztán, egyszerűen, csínnal szólani, tarka, csigázott, undokul cifra beszédet tartunk. Ilyen, midőn vadásszuk a xenologizmusokat s a magyarrizmus gyönyörű virágait elmellőzzük. Ilyen, midőn azt a dara-

bosságot, melyet a beszédnek az új szó s az új szólás még akkor is ad, mikor ez szükséges, stílusunk szépsége s kecsesi által kedvességbe hozni nem tudjuk. Ilyen, midőn messze vitt purizmusunk annyira ragad el, hogy mindent magyar névvel igyekezzünk adni, bár kétségesen, csonkán, nevetségesen. Az új szónak és az új szólásnak nem a mindennapi vagy ahhoz hasonlító beszédben van helye s még ahol van is, csak úgy van, ha a szó és szólás érthető, kedves, használó...

A mi nyelvünk anya, leány s ismert rokon nélkül úgy áll a több nyelvek között, mint a fönix az ég madarainak számában; s emiatt is, hogy minden új nyelvek közt ez zengheti el egész tisztaságában a görög és a római lant mennyei zengzeteit, valamint azért, hogy ez a görög nyelv bájait, a rómainak méltóságát, az olasznak hevét, a franciának könnyűségét, az ángolnak és németnek erejét igen nagy mértékben már most is utolérheti — méltó, hogy ha bennünket a halhatatlanok végzése valaha egy idegen győző járma alá hajtana is, azt ez a győző, ha nem barbarus, védelembe vegye, fenntartsa, virágzásra juttassa. S mi ezt a nyelvet szeretni tartoznánk, ha ily szép és a maga nemében egyetlen nem volna is, mert a miénk. Vizsgáljuk, mely szerek által gyarapodhatik; elmélkedjünk, tanuljunk s tekintsük, mit csináltak mások s mi használ nekünk. A maradék tanúja lesz tetteinknek: ret tegyük ítéletét.

(Szemelvények az írónak a Tudományos Gyűjtemény 1819. évfolyamában megjelent következő című értekezéséből: *Orthologus és neologus: nálunk és más nemzeteknél.*)

NEOLÓGIAI KURJANTÁSOK.

Írta: Szarvas Gábor.

Egy virtusát a neológia híveinek nem lehet megtagadnunk — a merészséget. Nem tudni és merészen állítani, tudni és merészen eltagadni, tájékozatlannak lenni és merészen tanítani, látni az igazságot és merészen elferdíteni s mindezt más téren szerzett érdemek nimbusába burkolózva a tekintély harsány hangján hirdetni a tudománytalan nagy közönségnek, ez az érdemük van, ezt senki el nem vitathatja tőlük.

Más tudományszak tilalomfája előtt az avatatlan egész tisztelettel megáll. Érzi tájékozatlanságát. Tudja, hogy a bemerészkedésnek szégyenletes megcsúfolás s még szégyenletesebb kítaszítás volna a büntetése. A nyelvtudomány? Az már egészen más, az édes mindegyikünk országa. Olyan mint a sírás; azzal köszöntjük, mikor beléje lépünk, a világot. Mindent tanulni kell, — még a tájékozatlanságunk tudatában való hetvenkedést is; csak a nyelvtudomány megszerzéséhez nem kell semmi fáradság, semmi

fejtörés. Az műveletlenül is hajtásnak indul és megemberedik; úgy nő számunkra magától, mint a bajusz. Nem kell egyéb hozzá, csak erősen feltennünk magunkban, hogy — nyelvészek leszünk. Aztán alszunk egyet rá s reggelre, mikor felébredünk, azon veszszük észre magunkat, hogy a kiskunsági, csalomjai s más csodátévő nyelvészlelem ugyancsak duzzasztja keblünket; *bacchatur vates et rabie fera corda tument*. Az így egy éjen át nyelvtudománnyal torkig inspirált csodalegény aztán a legelső keserű pillanatban nekirugaszkodik, egy majd-megmutatommal tollat ragad a kezébe, a papirost maga előtt kisimitja, egyet gondolkodik, de nem azért, mintha nem volna tisztában magával, hogyan oldja meg a kérdést — hisz aki már ide is, oda is írt egy novellát, aki annyi zengzetes alkalmi verset készített, annak az egész nyelvtudomány tiszta gyerekjáték —; hanem, hogy Grimmet, Boppot, vagy melyik óriását csapja agyon a nyelvtudománynak egyetlen egy — *kurjantással*. Mert a jerikói csoda óta a neológia táborában a kurjantás a faltörő kos. Bizonyítanunk kell? Kurjantunk egyet. Cáfolnunk kell? Kurjantunk egy még nagyobbbat s kurjantásunkra szent, hogy összedül az ellenséges város. Így van megírva ez az igazság Józsué könyve VI. fejezetének 20. versében.

És Urunk születésének 1878. esztendejében megkezdődének másod ízben a neológia táborában a kurjantások; harsányan hangzó, széles torkú, haragos kurjantások. És általharsogták a levegőveget Kárpátoktól Adriáig. És lön nagy öröm Izráel — akárcsak mondani Bartzafalvi fiai közt és lelkesedés és vigadozás. Mert újra megtért az egykoron nagyon alácsappant bátorság; a nekikeseredés friss lelket és szokatlan merszet öntött egy időre gonoszul berekedt torkukba. Tartsák meg őket az olympuslakók hosszú időre, köszörüljék ki még élesebbre a neológia mézével csepegő torkukat, hogy még többször s még harsányabbakat kurjantassanak az utókor épülésére s a mi édes mulatozásunkra!

Több volt, sok volt és harsogó volt. Hanem két kurjantás az mégis különösen kivált a sok közül, a harsogó közül, valamint kiválik a gulya vezérkolompja a többi apró-cseprő kolompok közül.

Az egyik a szelíd lelkű, tisztos Vasárnapi Ujság volt.

Június 16-ára virradtunk. Egy erős, nekikeseredett, hosszan tartó kurjantás hangzik végig az országon. Megdöbbenünk. De nem is tréfa! Hisz belőlünk akarja a lelket kifojtani.

A kurjantásnak pedig íme ez volt az ő sommája: »Az orthologusok kis, de merész hada nyílt harcot üzent a Kazinczy ótai egész nyelvújításnak; csak a régi magyar nyelv jogát vitatta; a tájnyelveket nagyra vette; a szóképzésben a legnagyobb szigort követelte; abban kereste örömét, hogy minél több szónak vitathassa el magyar eredetét s különös előszeretettel a szláv Miklosichot bibliának vette; s a magyar nyelvet kifürösztelni fenyegetőzik nyelvkinese javából.«

Ebből láthatja az olvasó, hogy bizony volt okunk megijedni. Hogyne? Ilyen kurjantást!

De nézzünk kissé szemébe a Vasárnapi Ujság Typhonjának.

A calumniari audacter, vagyis amint fönebb mondtuk: »látni az igazságot és merészen elferdíteni« a neológianak mindig legerősebb fegyvere volt. Most is ehhez a szomorú fegyverhez nyúlt.

Nem miattuk tesszük, hisz ők javíthatatlanok: nyílt szemmel nem akarnak látni; hanem tesszük a nagy közönség kedvéért, hogy saját szemével győződjék meg, mily hitelt érdemelnek azok a hangos handabandák, amelyeket a neológianak egy-egy kétségbeesett gyászvitéze majd ebben, majd abban a lapban kürtől a világnak s tesszük az utókor tanulságára, hogy lássa, mily nemes volt az az ellenfél, amellyel az orthológiának ügye diadaláért küzdenie kellett; ezért tesszük, hogy végigmegyünk és beleboesátkozunk a Vasárnapi Ujság nagy anathemájának a boncolgatásába...

(A következőkben pontról pontra erős tudományos érvekkel cáfolja a Vasárnapi Ujság állításainak igazságát, majd így folytatja:)

Mi mindig nyílt arccal harcoltunk, de különösen kötelességünknek tartottuk és tartjuk nyílt arccal szállni a sorompóba akkor, ha valakivel szembe megyünk. Miért nem üti föl ő is a sisakját, mért nem küzd ő is nyílt arccal? Miért lövöldöz a homályból? Hadd lássa mindenki, hogy kik küzdenek s hogy egyenlő fegyverekkel küzdünk: tudomány tudománnyal. Hadd lássuk, honnan vette, mikor szerezte tudományát. »Ki volt tanítód? Hol jártál iskolába?« Mert mi azt látjuk, hogy az ilyen tudományt nem szerzik, az úgy ragad az emberre: »az iskolákban nem tanulni ilyet... a természet tanított tégedet.« Azt látjuk, hogy, noha nem tanult, nem ért, mégis hozzá mer szólni ahhoz, amit nem tanult és amit nem ért. Ítéletet mer mondani tudományos művekről, tudományos kérdésekről!..

Mi mindig készek voltunk és vagyunk, s ezt már többszörte megmutattuk, az ellenvélemény meghallgatására, ha okokkal lép föl ellenünk. Mindenkor készen állunk tudományos vitatkozásokba boesátkozni, sőt szeretjük provokálni is, ha reméljük, hogy nyelvünkre haszon háramlik belőle. Szívesen elismerjük, ha meggyőzőnek bennünket róla, hogy tévedtünk. Érzékenyek nem vagyunk; megengedjük ellenünkben, elviseljük a gúnyt, sőt el a gorombaságot is, csak az igazság íjából legyen kilőve. De ha azt látjuk, hogy bizonyítékok helyett üres állításokkal, ferdítésekkel, ráfogással, mi több, egyenes rágalommal küzdenek ellenünk, ha látjuk, hogy a tudományban teljesen tájékozatlanok avatkozna bele, még pedig követelő, fönnhordott hangon oly kérdések vitatásába, amelyekhez egyáltalában nem értenek s noha a szükséges ismereteknek még kezdetéig sem jutottak el, mégis döntő szavazatot ar-

rogálnak maguknak; ha azzal a követeléssel állnak elé, hogy a nemzeti hiúság legyezgetése kedvéért vagy erre, arra, amarra való tekintetből az igazságot megtagadjuk és a hazugsághoz szegődünk át s ez igazsághoz való ragaszkodásunkért aztán tekintélyükkel állnak ki a közönség elé, hogy hazafiatlan törekvéssel s több efféle, manapság divatos és szerfölött kapós vádakkal fektítsenek s ha azt hiszik, hogy nevüknek más téren szerzett glóriája —, amelyet azonban eszünk ágába sem jut, hogy csökkeníteni akarjunk, sőt a maga helyén s amikor kell, mindenkor készséggel elismerünk — bántatlanságot biztosít számukra, hogy fénye visszariasztsa bennünket s meghunyászkodunk: akkor fölötte csalódnak. Mi már bizonyosságát adtuk annak, hogy az igazság védelmében nem riadunk vissza senki fiától, se meg nem ijedünk; de meg annak is, hogy ha kell, keményen oda tudjuk mondani s a maga helyén kíméletlenül földeríteni az igazságot, amelytől a neológia táborában úgy irtóznak.

Az a tanácsunk tehát a Vasárnapi Ujság számára — s ezt erősen megnyomott hanggal mondjuk —: vagy tanuljon, vagy hallgasson!

(Megjelent a Magyar Nyelvőr 1879. évfolyamában.)

NAGYOBB CIKKEK

A MAGYAR IFJÚSÁG NYELVVÉDŐ PÁLYÁZATA.

Írta: Pintér Jenő.

I.

Folyóiratunk októberi számában a fővárosi és vidéki tanulóifjúság számára pályázatot hirdettünk a következő címmel: *A magyar diák hivatása anyanyelvünk védelmében.*

A pályázat nem remélt eredménnyel járt: 422 pályamű érkezett be az ország minden részéből. Ha tekintetbe vesszük azt, hogy eddig tanuló ifjúságunk inkább csak szépirodalmi és irodalomtörténeti tárgyakkal foglalkozott, nem hallgathatjuk el meglepődésünket.

Hetek munkájába került, míg két bíráló társammal kiválasztottuk a jutalomra és dícséretre érdemes kéziratokat. A dolgozatok általában igen jól sikerültek. Szerzőik tudnak magyarul, kerülnek a magyartalan kifejezéseket, óvakodnak az idegen szavaktól s komoly elmélyedéssel fejtegetik tárgyukat. Sokan bőséges terjedelmű munkát nyújtottak be szorgalmas anyaggyűjtéssel. A pályázókat lángoló hazafias érzés jellemzi. Bizonyos, hogy ezekből az ifjúból a nemzeti szellem és a magyar nyelv rendíthetetlen hívei lesznek polgári pályájukon is.

Mennyi okos ifjú és leány egy csoportban, milyen éles megfigyelések, az érdeklődésnek milyen sokoldalúsága!

II.

A diákság hazafias munkája — mondja az egyik pályázó — nem szórakozás, nem játék, hanem hazafias kötelesség. Ha az új nemzedék nyelve megtisztul, ennek mérhetetlen a hatása. A diákságnak azonban először saját nyelvéből kell kiirtania az idegen szavakat és magyartalan szólásokat. Nyelvünknek ez a két betegsége sokkal mélyebben hatolt be a diákság nyelvébe, mintsem gondolnók.

Az eszményi célokért küzdök — írja a másik pályázó — mindig az ifjúságot igyekeznek megnyerni céljaiknak. Lelkesedés, erő, tettekkészség főképp az ifjúságban van. Nekünk diákoknak meg kell értenünk, mekkora tét forog kockán; méltányolnunk kell, hogy a látszólagos aprólékosságok tanáraink részéről és a dolgozatokban aláhúzott fogalmazási hibák milyen célt akarnak elérni. Kicsinyességeknek látszanak, de hatalmas eszme a mozgatójuk: a legszentebb ügy, a magyar nyelv ügye.

Panaszosan említik a pályázók, milyen árván halad előre a magyar nyelvvédő mozgalom. A lelkes mozgókkal kevesen törődnek, a nemzet politikai vezetőinek és a tisztviselői rétegeknek más a gondjuk, mint a magyar nyelv tisztasága. Úgy gondolom — említi az egyik pályázó — nem a nyelvben kell keresni a hibát. A hiba a lélekben van. A gondolkodás, az érzés a fertőzött. A németek körében mély a nemzeti öntudat, nem tűr megalkuvást a nyelvújító elv, ott nem nevetik ki a lelkes munkát.

Aki cserkész, legyen cserkész. Legyen a cserkész napi jótette a magyar nyelv védelme. Neveljen a cserkészlet magyarabb magyart a mainál. Ugyanezt vegye tudomásul a levante-intézmény is.

Az igazi úriember ne csak tiszta ingben járjon, hanem beszédében is válogassa meg szavait. Az aljnép elmehet a zaciba, de az úriember csak a zálogházba mehet. Ha hazamegyünk, nem kérhetünk kaját, hanem ebédet. A magyar hadseregben is nemesak azt kellene becsukni, akinek a szuronya rozsdás, hanem azt is, akinek a nyelve szennyes.

Javaslatokban nincs hiány. — A magyar nyelv és irodalom tanára osszon szét nánítványai között elbeszélő munkákat, hírlapi cikkeket, országgyűlési beszédeket, tudományos könyveket; a tanulók mindezeket vizsgálják át, mutassanak rá nyelvi hibáikra, írják ki belőlük a szép magyar kifejezéseket.

Iskolai pályatételekkel sokat lehetne tenni az ifjúság buzgalmának fokozására. A fővárosban ilyenfajta kérdéseket kellene kitűzni: Hogyan lehetne az apacsnyelvet a köznapi beszédből kiküszöbölni s milyen jelenségei vannak a zsargonnak a diákok

társalgásában? Vidéken: Magyartalanságok környékünk alsóbb néposztályainak nyelvében. Vagy: Helyi sajtónk stílusának hibái és azok kiküszöbölése.

A tízpercben a diák olyan szabadon érzi magát, akárcsak a városban, az utcán. A folyosó az iskolaváros úthálózata. Utánunk kell a városi utca forgatagát. Amint ott ácsorognak az emberek a falragaszok előtt, mi is gondoskodjunk hirdetésekről és faliújságokról, hogy ezek segítségével szóljunk a diákokhoz. Néhány szóval és egy-egy ügyesen megválasztott rajzzal, több hatást és maradandóbb eredményt lehet elérni, mint nem egy tudományos értekezéssel. A fiúk megállnak a faliújság előtt, mosolyognak a gúnyos közleményeken, az ötletes ábrákon. (A pályázó számos érdekes mellékletet csatolt pályaművéhez s ebben gyakorlatilag is bemutatta elgondolásait.)

Minden iskolában szerkesszen az ifjúság sokszorosított Diák Nyelvőrt vagy a már meglévő iskolai lapban helyezzen el cikket a saját megfigyelései és a Magyarosan közleményei alapján. Az országos jellegű ifjúsági folyóiratok és gyermeklapok szerkesztőit fel kellene kérni: nyissanak teret a magyar nyelvvédő mozgalom számára.

Az iskola valamennyi felső osztályában fogadalom kötelezze a tanulókat arra, hogy idegen szavakat nem használnak. Az idegen szavakért szerény bírság jár az osztály perselyébe. Az összegyűlt összegből hanvonkint azokat jutalmazták, akik a legkevesebb idegen szót használták.

Egyesek felhívják a figyelmet a maguk osztályának eljárására. Az osztálytársak közös elhatározással önmagukat büntetik meg, ha idegen szót használnak. Minden idegen szóért két fillért fizet minden diák a közös pénztárba s az így összegyűlt összeg rendeltetését az osztály közös elhatározása szabja meg.

Allítsanak fel minden iskolában nyelvművelő kört, vagy legalább is az önképzőkörnek legyen nyelvvédő szakosztálya. Az önképzőkör rendezzen vitauléseket a szép és helyes magyar beszéd szolgálatára. Minden önképzőköri dolgozatnak legyen nyelvi bírálója is. A tárgyi bíráló mellett ez vizsgálja felül, megfelelő-e a dolgozat a helyes magyarság követelményeinek?

Fölvetik a nyelvvédő nap gondolatát. Ha van finnugor nap, hősök napja, madarak napja, miért ne legyen napja a magyar nyelvhelyességnek? Az iskolai ünnepen valaki elszavalná Ábrányi Emilnek a magyar nyelvről írt költeményét, szabadon előadná Jókai Mór Leventéje utószavának egyes részeit, felolvasna egy magyar népmesét, bemutatná Gvadányi József Falusi Nótáriusának jellemző strófáit az idegenmajmolásról. Olyan elbeszélés is kerülhetne felolvasásra vagy kis vígjáték bemutatásra, amely a mai fővárosi idegenszerűségeket pellengérezné.

Fontos jelenség, milyen sajnálkozással mutat rá számos pályázó a tankönyvek magyartalanságaira. Nem általánosságban be-

szélnek, hanem idézetekkel világítják meg, hány fölösleges idegen szó és helytelen kifejezés rontja az iskolakönyvek útján az ifjúság nyelvértékét. A diák a maga beszédkészletének nagy részét könyveiből meríti, megtanulja a könyv idegenszerű mondatszerkezeteit, nem tud tőlük szabadulni. A diák bízik tankönyvében és nyugodtan használja annak magyartalan kifejezéseit.

A szaktudományok nyelve igen sok idegenszerűséget ömleszt prózánkba. A jogi, orvosi, mérnöki és egyéb pályán működőknek az volna az egyik hivatásuk, hogy vessenek már egyszer véget szaktudásaink lustaságának a nyelv terén. A szaktudományok nyelve annyira nagyképű és érthetetlen, hogy az ember hajlandó élni azzal a gyanúval: ezt a dolgot maga a szakíró sem látja világosan, maga sem tudja, mit akar mondani. Az iskola egyik feladata, hogy a jövő nemzedéket felrázza ebből a szomorú közömbösségből. A diák vigye magával anyanyelvének értelmes, becsületes, kötelességszerű szeretetét a törvénycikkek, közigazgatási szabályok, laboratóriumok és gépek világába.

Ma már ott tartunk, hogy a magyar szakkifejezések jelentenek tudástöbbletet, nem pedig az idegen műszavaké. Legközelebb már ezt mondják: nagyon kell tudnia, mert még magyar szavakkal is el tudja mondani a közölnivalóit.

Panaszok a hírlapok nyelve ellen. — Egy tizenhat lapos újság egyik számában — mondja az egyik pályázó — 126 idegen szót számoltam össze, pedig a hirdetéseket nem is vettem figyelembe. A 126 szó közül igen sok többször is előfordult. Néhány kivételével valamennyi idegen szónak megvolt a megfelelő jó magyar kifejezése. («Az egyik cikkben például a terror szó nyolcszor szerepelt, de megfélemlítésről, rémítésről, rémuralomról, erőszakról, ijesztésről, rettegtesről szó sem volt. Ha már most ezt egy diáksapkás egyéniség elolvassa, majdnem biztosra vehető, hogy legközelebb már ezt mondja: Kérlek, én nem akarlak terrorizálni.»)

Itt van a Rádió. Még mindig sok idegenszerűség van a beszédében s még mindig kevés helyet juttat a magyar nyelvhelyességnek ismeretközlő előadásaiban. Pedig a Rádió nyelvének magyarabbátétele aránylag sokkal egyszerűbben történhetnék, mint a sajtóé.

A kávéházak, szállodák, mozgóképszínházak idegen elnevezésekkel hivalkodnak. A cégtáblákon német, francia, angol felírások. A szabadalmazott cikkek, gyógyszerárúk nevei érthetetlen csinálmányok. Mintha magyar névvel nem ugyanoda érnének el, nem ugyanazt a célt szolgálnák.

Rendkívül sok a panasz az utcai szavak térhódítása miatt. Elszaporodásuk egyik oka a feltűnés vágya, a tréfa szeretete, a dicsekvés. Egyik-másik osztály azzal emel gátat a jassz-szavak és zsargon-kifejezések terjedése ellen, hogy kettős büntetéspénzt fizettet a jó ízlés ellen vétő osztálytárssal a közös perselybe.

A diák otthoni környezetének nyelvét is javíthatja. Itt azon-

ban nem járhat el úgy, mint diáktársaival szemben. Ezen a területen csak sugalmazással érhet el eredményt. Azzal szoríthatunk ki egy-egy fölösleges idegen szót vagy szerkezeti helytelenséget, hogy mindig a helyes szót és szerkezetet használjuk.

Siralmas dolog, hogy számos osztályban az idegen nyelvekből egyenként több heti óra van, mint a magyarból. Mivel érdemi meg az idegen nyelv, hogy többet foglalkozzunk vele, mint anyanyelvünkkel? Délutánjaink fele a latin és német tanulására megy el, a magyarra tizedrésze sem jut a munkánknak. Az amerikai iskolákban az angol nyelv a főtárgy, azé a legnagyobb óraszám is.

Az idegen szövegek fordításában a tanárnak és a tanulóknak ügyelniük kellene arra, hogy a szóról-szóra való fordítás mellett meglegyen a helyes magyarságú fordítás is. Ebben az esetben a latin, görög, német, francia, angol, olasz óráknak hatalmas nyelvi nevelő erejük lesz.

A tanároknak nagyon kell vigyázniuk a helyes magyar beszédre, a nyelvtisztaságra, a tökéletes kiejtésre. A diák azonnal megragadja a legkisebb esetet is a saját helytelen beszédének igazolására: «A tanár úr is úgy mondja.» Az iskolának nagy a felelőssége abban, hogy a jövő magyarsága hogyan fog beszélni.

Az iskolai nyelvtanítás csak akkor volna tökéletes, ha a jó magyar kiejtést is megtanítanák. A pesti, romlott hanglejtést a magyar fülnek szörnyű hallani.

Érdekes eset az egyik iskolában. A tanári magyarázatba sok idegen szó került, ezt észrevette a tanár és úgy védekezett rossz szokása ellen, hogy az osztály nyelvőreit felhatalmazta: valahány-szor idegen szót mond, a nyelvőrök szótlanul álljanak fel. Azóta óráin nem hangzik el idegen szó.

A pályázók között számos szóújító akad. Új szavaik inkább csak körülírások, értelmezések, másoktól már használt magyarítások. Említsünk meg néhányat az ajánlott szavak közül. Ilyen a cocktail-re a *gyöngyital*, a dokk-ra a *munkamedence*.

A fiúk ne a keresztretjvények megoldásán törjék a fejüket, hanem új szavak alkotásán gondolkozzanak. Fokozatosan apasztanunk kell az idegen szavak szótárának bő tartalmát, ebben a küzdelemben a diák is értékes fegyvertárs lehet.

Sürgetnek olyan nyelvvédő könyvet, amelyből röviden, de világosan tájékozódhatik a nyelvhelyességi kérdésekről a szerényebb tehetségű diák is. Ne elmélet legyen ebben a könyvben, hanem gyakorlati felelet minden fontosabb kérdésre.

A diáknyelvre számos szövegmutatványt közölnek. A sok közül egy: a *diri* (igazgató) *klassz* (remek) ember, de az *oszi* (osztályfőnök) minden, csak nem *princ* (kitűnő). Hiába *bifláztam* (tanultam), *pechem* (balszerencsém) volt. Az *oszi* tudta, hogy a múlt heti *stikli* (csíny) az én *tippem* (ötletem).

III.

Íme néhány példa a magyar középfokú iskolák diákjainak megfigyeléseiből és gondolataiból. Ezek a 16–18 éves ifjak — a fiúk és leányok egyaránt — nem egy dologban olyan érett elmével fejtegetik tárgyukat, mint a felnőtt írástudók. Dolgozataik közül nem egy — némi átsimítással — nyomtatásban is megjelenhetnék. A magyar iskola méltán büszkélkedhetik neveltjeivel. A tanárokat elismerés illeti meg diákjaiknak szelleméért is, tudásáért is.

A kitűzött pályatétel nyertese: Király István, a sárospataki református gimnázium VII. osztályú tanulója.

A pályanyertes munka harminchárom gépírással ívrét lapra terjed és három részre oszlik. Az általános részben a szerző kifejti a nyelvművelő munka szükségességét. Rámutat az irodalmi nyelv, a szakirodalom, a hivatalok, a kereskedelem, a sajtó, rádió és mozidarabok magyartalanságára. A különös részben arra a kérdésre felel: mit tehet az iskola nyelvünk védelmében? Szerinte a célhoz vezető eszközök és módok a következők: a magyar nyelv tantervének gyökeres módosítása, jó magyarsággal írt tankönyvek, a nyelv tisztaságáért dolgozó tanárok és diákok megjutalmazása, szülői értekezletek. Az iskola tisztán, magyarosan beszélő nemzedéket neveljen: ez a cél. Pontokba foglalva megjelöli azokat a gyakorlati lépéseket, amelyek főképen a magyar nyelv tanárainak munkáját sikeressé tehetik. Az osztályfőnöki órákon alkalom nyílik nyelvünk megszerettetésére. Minden tárgy tanára tehet valamit a helyes magyarságért. Végül azt fejtegeti igen talpraesetten: hogyan szolgálhatja maga az ifjúság a nyelvművelés eszméjét? (Cserkészlet, önképzőkörök, főiskolai és egyetemi diákszövetségek belekapcsolódása a magyarosító munkába.) Be-fejezésül egy sereg idegen szóra ajánl maga-alkotta magyar szót. A szerző mindvégig ura a tárgynak. A nyelvhelyességi irodalomban biztos és nagy területre kiterjedő jártassága van: minden fontosabb állítását egész sereg szakirodalmi hivatkozással erősíti meg vagy abból vonja le. Anyagát igen ügyesen csoportosítja, fejtegetése logikusan fűzött gondolatsor fonalán halad, minden zökkenés nélkül. Feltűnő stílusának kiforrottsága. Nyelve színes és változatos.

A pályázók közül jutalmat nyertek a következők:

- Faragó Ágnes, budapesti Veres Pálné leánygimnázium. VI. o.
 Felföldi Erik, soproni állami gimnázium. VIII. o.
 Fenyőházi Jenő, budapesti kir. kat. gimnázium. VII. o.
 Füstös István, budapesti állami Szent László gimnázium. VIII. o.
 Groág Julianna, Bajusz Györgyné bpesti leánygimnáziuma. VII. o.
 Hegedüs Zsolt, nagykállói állami gimnázium. VI. o.
 Kárpáty Gyula, budapesti református gimnázium. VI. o.

Korolovszky György, budapesti állami Bolyai gimnázium. VIII. o.
Kövi József, budapesti református gimnázium. VI. o.
Márkus István, budapesti ciszterci gimnázium. VIII. o.
Schuler Erzsébet, bpesti Ranolder-intézeti tanítónőképző. III. évf.
Tíz pályázó közös munkája, budapesti állami Mátyás király gimnázium. (Bánréti Károly, Bárdos Artur, Gallatz János, Jáki Zoltán, Kózol Antal, Szabolcsi S. Miklós VIII. o.; Barta Endre, Nyíri György, Vadász Elemér VII. o.; Faragó Tamás VI. o.)

Dicséretben részesültek:

Bársony Jenő, bpesti községi Vörösmarty Mihály gimn. VIII. o.
Csollány Ferenc, budapesti állami Fáy András gimnázium. VIII. o.
Cziráky Julianna, budapesti evangélikus leánygimnázium. VII. o.
Farkas Gyula, bpesti községi felső mezőgazd. iskola. I. évf.
Fekete Nagy László, szentesi állami gimnázium. VI. o.
Ferenyzy Jenő, budapesti kir. kat. gimnázium. VIII. o.
Follinus János, budapesti ciszterci gimnázium. VIII. o.
Gaál Ödön, budapesti közs. Hunfalvy János f. keresk. isk. IV. évf.
Genser Judit, bajai állami f. keresk. isk. II. évf.
Geyza Magdolna, budapesti közs. Szent Gellért f. ker. isk. III. évf.
Halász Magdolna, bpesti közs. Szent Gellért f. keresk. isk. III. évf.
Hegedüs Lajos, hajdúnánási ref. gimnázium. VIII. o.
Hegyes Zoltán, budapesti állami tanítóképző-intézet. V. évf.
Hölczler Imre, újpesti állami gimnázium. VIII. o.
Jászberényi Károly, budapesti áll. Fáy András gimnázium. VIII. o.
Juhász Péter, kiskunfélegyházi katolikus gimnázium. VII. o.
Kiss József, jászberényi állami tanítóképző. V. évf.
Kovács Gyula, kiskunfélegyházi állami tanítóképző. II. évf.
Laub Emil, hódmezővásárhelyi református gimnázium. VIII. o.
Marót Ferenc, budapesti ciszterci gimnázium. VIII. o.
Marton Katalin, bpesti közs. gróf Teleki Blanka f. ker. isk. IV. évf.
Milkó Mária, szegedi állami leánygimnázium. VII. o.
Molnár László, szekszárdi állami gimnázium. VII. o.
Nagy Géza, budapesti állami Széchenyi István gimnázium. VII. o.
Novák László, budapesti ciszterci gimnázium. VIII. o.
Printz Miklós, bpesti községi felső mezőgazdasági iskola. IV. évf.
Róka Endre, budapesti református gimnázium. VI. o.
Ruttkay György, budapesti közs. Vörösmarty Mihály gimn. VII. o.
Schneller György, budapesti áll. Verbőczy István gimnázium. VI. o.
Somlyai Gábor, debreceni kegyesrendi gimnázium. VI. o.
Spirka Izabella, budapesti evangélikus leánygimnázium, VIII. o.
Takács István, kiskunfélegyházi állami tanítóképző. V. évf.
Takács Pál, kecskeméti kegyesrendi gimnázium. VII. o.
Tamás László, keszvépremi kegyesrendi gimnázium. VI. o.
Tury Mihály, bpesti állami gyakorló felső keresk. iskola. IV. évf.
Vitkay Bertalan, sárospataki református gimnázium. VI. o.
Vörös Margit Erzsébet, szegedi katolikus tanítóképző. IV. évf.

A tétel nyertesét és negyvenkilenc jutalmazott és megdícsért társát a Magyar Tudományos Akadémia nagylelkű adományából a Magyarosan folyóirat eddig megjelent évfolyamainak egy-egy teljes sorozatával ajándékoztuk meg kitüntetésképpen. Az ötven sorozaton kívül mindegyik versenyzőnek emléklapot is adtunk, a jutalmazottak kisebb pénzzutalomban részesültek, a nyertes száz pengőt kapott a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvművelő Bizottságának elnökétől.

Két bírálótársam volt: Putnoky Imre, a Magyarosan felelős szerkesztője és Dengl János, a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvművelő Bizottságának meghívott tagja. Támogatásukért ezen a helyen is köszönetet mondok.

MŰKEDVELŐ NYELVÉSZKEDÉS.

Írta: Zlinszky Aladár.

A mi törekvésünknek, hogy a nyelv iránt érdeklődést keltünk a közönség szélesebb rétegeiben, megvan az a veszedelme, hogy újra fölélesztjük azt a nyelvészkedést, melyet Szarvas Gábor oly találólag „délibabos nyelvészet“-nek nevezett. Mert a közönséget a nyelvhelyesség és a szavak eredete érdekli elsősorban, s nem habozik e területeken önállólag is fellépni s új szavakkal és szófejtésekkel eddigi nyelvi tudásunkat gyarapítani. Eszköze azonban csupán a saját képzelete: nem vizsgálja meg az eddigi szakirodalmat, (mely legtöbbször már helyesen megoldotta a kérdést), de nem vesz elő szótárakat sem (az Etymológiai Szótárt, Czuczor—Fogarasi Nagyszótárát, vagy akárcsak a Ballagiét), hanem úgy jár el, mint a Szarvas Gábor embere, aki az *isten* szó eredetét akarva megfejteni, egy liter bort hozat s szobájában fel-alá járva, egy órai gondolkozás után meg is fejt, hogy Isten nem lehet más, mint: *őstő*.

Ilyesféle gondolatok jártak fejemben, mikor Harsányi Zsoltnak *A nyelv titkai* c. cikkét olvastam a Pesti Hirlap 1937. november 25-iki számában. Csodálkoztam, mert Harsányi Zsolttól már sok helyes nyelvi cikket is olvastam, ezúttal azonban mindhárom állításának ellene kell mondanom. Cikkében három szót magyaráz: *megjuhászodik, a kutyafáját és vállat vonít*. Mindezekre mások hívták fel figyelmét s cikkét voltaképp ezeknek szánta feleletül.

A *megjuhászodik* kifejezést abból magyarázza, hogy a juhász az oktalanul, szükségesen kívül csaholó, ugató nyájörzőre így szokott rákiáltani: „Juhoz, te!“ A pulikutya nyomban húzódik a juhokhoz, vagyis „megjuhozódik“. Azt közli velem a levélíró, — mondja Harsányi, — hogy a nép így is használja a szót, ebben a formájában.

Aránylag legkevésbé még ezt a megfejtését kifogásolhatjuk. Majdnem szóról-szóra olvashatjuk ugyanis ezt a magyaráza-

tot a Magyar Nyelv XV. k. 35. lapján; igaz, hogy nem nyelvész, hanem etnográfus tollából. Czuczor—Fogarasi szótára szerint a szó kétes eredetű s származhat a *juh*, a *jó* és a régi *joh* szóból, mely a test belső részeit jelenti s igeként mint *joház*, *juház* is előfordul. Ma a nyelvtudomány csak ez utóbbi eredetet tartja helyesnek. Mikor a *joh* szó elavult és jelentése elhomályosodott a köztudatban, az emberek a *joház* helyett a *juház* igét kezdték használni és mellé a juhászra gondolni. Így alakult ki az a felfogás is, hogy a *megjuhászodik*: *megszelídül* a juhász fellépésének következménye. De már Czuczor—Fogarasiék kételkedtek e származtatásban és megjegyzték, hogy azon a vidéken, ahol a juhász helyett *ihász*-t mondanak, nem mondják azt is, hogy *megihászodik*, hanem megmaradnak a *megjuhászodik* mellett. A *juház* alakot, valamint a Harsányi Zsolt említette tájdivatos *megjuhozodik*-ot bajos is lenne tudományosan a „juhász“ szóból magyarázni.

A szó *juház* vagy *juházik* alakja annyit jelent, mint megszöndesedik, megszeliődik, engesztelődik, enyhül. Arany János felújította s költeményeiben elég sokszor használja. Így a Toldiban: Nem ri oly erősen, egy kicsit *juházott*: alábbhagyott a sírással, csillapodott. „Szinte kezét nyujtá Lajos is, *juházva*“ (Toldi szerelme IV. é. 79.) „Akkor valamicskét engedve *joházott*, Rokont jobb szemmel tekinteni látszott“ (U. o. XI. é. 119.). Arany ismerhette a népnyelvből vagy Csokonai és Gvadányi munkáiból, mert mind a Dorottyában, mind a Falusi Nótáriusban, mind Rontó Pálban előfordul. „Foga vérben fered, nékem *megjuhádzik*“ (Dorottyá). „Szavára katonák mind *megjuhászódtak*“ (Fal. Nót.). Arany használja műveltetőleg is: „Mértékkal a bíró feleket *juhátat*“ (= békéltet; Buda halála).*

A *kutyafa* káromló szót Harsányi a *kótyafa* szóból magyarázza. „Ha *kutyafa* nincs is, viszont *kótyafa* van.“ A *kótyafa*: labdaütőfa. „A köznyelv elfelejtette a *kótyafát* és nem értette többé. S igyekezvén úgy csürni-csavarni, hogy valami értelmet szorítson ki belőle, átváltoztatta *kutyafára*.“ Hát ez egészen délibábos magyarázat! A kutyafának semmi köze a kótyafához: eufémizmus az, szépítő kifejezés, egy olyan szó helyett, melyet az illető nem mer, nem akar kimondani. Mi sem írhatjuk itt le. Párja az *istenfáját* káromkodás. Rokona ezeknek a *búval bélett*, *búval boronált* kifejezés; ez szintén eufémisztikus szólás egy útszéli szó helyett. Eredetük talán az Ómagyar Siralomban olvasható: *búval aszok*, *epedek*.

* Harsányi Zsolt a Pesti Hirlap 1937. dec. 3-iki számában közölt cikkéhez egy utóiratot függeszt s ebben a következőket jegyzi meg: „A levelek nagy raja követte szerény fejtegetéseimet. Nyelvészek és laikusok egyaránt megírták hozzászólásukat. A nyelvészek általában mind úgy tartják, hogy a megjuhászolásban az a „joh“ hangzású, most már kiveszett, régi szavunk rejlik, amely szívet jelentett. Aki megjuhászodik, az „megszívesedik“. (A szerkesztő.)

A *vállat vonít* kifejezést Harsányi esodabogárnak tartja. „Vonítani csak a kutya tud, de a vállával még az sem,“ — mondja Harsányi. Ez is teljesen téves. *Vonít* a. m. *von*, s ha a kutya vonít, az annyit jelent, hogy a hangját *vonja*, húzza. Ugyanígy mondhatjuk, vállat *von*, vagy vállat *vonít*, csakhogy a *vonít* igét ebben az értelemben már csak a népnyelv használja, vagy a régi nyelv használta, pl. Pesti Gábor: „*Elvonítá magát az erdőbe*“: elvonta magát, elvonult. Irodalmunkban ma már csak szórványosan fordul elő, s a *vonít* igénél jelentésszűkülésről beszélhetünk. De hogy még él ilyen jelentésben is, azt bizonyítja Ballagi magyar-német szótárának következő adata: *vállat vonít*, die Achsel zucken.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

Különböztessünk!

Egy nyelvésztársunk, aki kedvteléssel evezget az újságírodalom vizein, nemrég ezt írta egyik hírlapi cikkében: „*De disztinváljunk*. (Szégyellem, nem tudom egy szóval magyarul mondani.)“ (BH. 1937 VII 25, 10. l.) Hát bizony, van is némi oka a szégyenkezésre, mert bízvást mondhatta volna azt, amit én mondtam cikkem címéül, és ezzel a szegény magyar szóval szerény véleményünk szertint ugyanazt fejezte volna ki, mint amit ki akart fejezni. Ha ebben kételkednék, azt kell rá mondanom, hogy a *különböztessünk* kifejezésnek a *disztinváljunk*-nál csekélyebb értékelése csak egyéni érzésen alapszik, és nem hiszem, hogy az én hangsúlyozottan mondott, címbeli szavamon ne mindenki ugyanazt értené, mint amit szaktársunk előkelőbben deákosan fejezett ki. Am ha — föltéve, de meg nem engedve — az ő vélekedése szerint egy szóval nem lehetne is *disztinválnunk*, megvan a módunk arra, hogy a *disztinválás* (ne mondjam: a *disztinkció*) fogalmát két szóval, de mégis magyarul mondhassuk, így: *tegyünk különbséget*. Semmi szégyen nem esnék rajtunk, deákoskodásra hajlandó magyarokon. Ha pedig valami egyebet, a *különbségtétellel* pontosan ki nem fejezhetőt akart cikkírónk a *disztinváljunk*-kal mondani, néhai jó Tolnai Vilmosunk erre nézve is gondoskodott a jó tanáccsal, mert Magyarító Szótárában a *distinguál* címszó alatt magára a *disztinváljunk* mondásra külön a következő magyar kifejezéseket ajánlja: „gondolkodjunk,¹ járjunk el, határozzuk meg pontosan, szabatosan; tisztázzuk a helyzetet, tényállást, a dolgokat; nézzük meg közletről.“ De nézetem szerint, ha mindez a többféle apró árnyalat összetalálkozott volna is a *disztinváljunk*-ban, nem látom semmi okát an-

¹ Ezt a magam részéről minden írónknak külön is tanácsolnám, valahányszor egy-egy szükségtelen idegen szó a tolluk hegyére kívánkozik.

nak, hogy hozzá ne gondolhassuk bármelyiket az egyedül mondott magyar szóhoz is: *különböztessünk!*

Ami pedig az *egyetlen* szót illeti a *két*, *három* körülíró szóval szemben, hát jól tudjuk, és — ha az újságírás kies vizeiről a nyelvészet szárazföldjére visszatér — szaktársunk is tudni fogja, hogy a nyelvek a kifejezés céljára használt szavak száma tekintetében hol az egyik, hol a másik nyelv előnyére nagyon eltérnek egymástól. Hogy a magyar nyelv előnyösebb helyzetéből induljunk ki, íme a magyar egy szóval tudja az *öccsét*, *bátyját*, a *markát*, a *fanyalgást*, a *hímzést* stb. kifejezni, míg a német az *öcs* és a *bátya* fogalmakat két-két szóval (*jüngerer Bruder* és *älterer Bruder*), a latin meg éppenséggel hárommal (*frater maior natu* és *frater minor natu*) mondja; a *markot* a német két szóval (*hohle Hand*), a francia négyvel (*creux de la main*), a *fanyalgást* a német szintén négy szóval (*eine saure Miene machen*), a *hímez* fogalmat a latin csak két szóval (*acu pingit*, szó szerint a. m. tűvel rajzol) képes kifejezni stb. Vajjon helyes-e tehát nyelvművelési és iránytani szempontból mindjárt idegen szóhoz fordulnunk csupán azért, hogy valamit egyetlen szóval mondhassunk ki?! Le kell-e például mondanunk a *területi épség* óhajtasáról is, hogy egyetlen szóval *integritást* hangoztathassunk? Hiszen maga a Budapesti Hírlap, amelyben szaktársunk cikke megjelent, írta nemrégiben is: „Jegyzékváltás Belgium sérthetlenségéről és *területi épségéről*“ (1937 X 14. 1. l.) és nézetem szerint így kellene mindig is mondanunk. Aztán ha az egyetlen szó iránybeli előny a két vagy több szóból álló kifejezésmóddal szemben, miért használunk mégis *műszók* és *szakkifejezések* helyett *terminus technikusokat*?

Különböztessünk tehát vagy *tegyünk különbséget* minden szegyenkezés nélkül és ne *disztinváljunk!*

Zolnai Gyula.

Tudós urak! Vigyázzunk a „míg“-re!

Nem ritka jelenség, hogy a köznyelvbe betolakodott idegen-szerűségeket azért olyan nehéz kitessekelnünk, mert legjáva íróink, tudósaink is lépten-nyomon használják, terjesztik. Már pedig hiába irtogatnak nyelvhelyességi szakkönyveink egy-egy gyomot, ha ugyanakkor a művészi és a tudományos próza féltve őrzi, öntözgeti. Az irodalmi nyelv a művelt emberek szemében végre is eszmény: a köznyelv színtelenné, erőtlenné vált — vagy hibásnak ismert — fordulatait önkéntelenül is az irodalmi nyelv újabb, szebb, tartalmasabb, illetve helyesebb kifejezéseivel vetik össze. Kétszeres tehát a bűn, ha épp a választékosabb, magasabb rendű irodalom terjeszti a dudvát.

Úgy látom, ez a baj a „míg“ kötőszó helytelen használatában is. Nyelvhelyességi szakkönyveink váltig ismételtetik, hogy csak egyidejű folyamatok vagy időhatár kifejezésére használhat-

juk: *míg* (= mialatt) beteg vagy, elvégzem helyetted a munkát“; vagy: „*míg* (= ameddig) meg nem gyógyulsz, elvégzem helyetted a munkát“. Éktelenül hangzik azonban, ha a német *während* min-tájára általában párhuzamos cselekvések, viszonyítások, enyhébb ellentétek vagy megengedés esetében is ezt használjuk. Már pedig nem vehetünk újságot a kezünkbe, nem hallgathatunk szónoklatot, nem nézhetünk kereskedelmi hirdetőlapokra, hivatalos rendeletekre a nélkül, hogy únos-úntalan elénk ne tola-kodjék ez a dísz-telen szófűzés. De várhatunk-e mást a rohanó köznapi élet nyelvében, midőn legnagyobb tekintélyű íróink, szónokaink, tudósaink is így írnak! Legyen szabad a művelt nagyközönségnek szánt könyvekből egy-két jellemző példát idéznem rá. Egy népszerű — főleg természettudományi irányú — folyóiratunk egyik utolsó füzete egy helyütt a hazai gének egyik fajáról írja: „...3—4 hét alatt kelnek ki a tojások, *míg* a fiókáknak a fészekben való táplálása 4—5 hétig tart“. Látjuk jól, hogy itt a *pedig* kötőszó volna helyén, hiszen szó sem lehet egyidejűségről: a gémfiókáknak előbb ki kell bujniok a tojásból, s csak azután táplálhatják őket a szülők. — A másik példám egyik igen értékes nyelvtudományi folyóiratunk legutolsó számából való (egyébként ez a folyóirat is foglalkozik nyelvműveléssel!) Az egyik szerző itt arról szól, hogy a tárgyalt nyelvi változásra eddig csak egy fajta példasor volt ismeretes, „*míg*“ az ő (ezután felsorolandó) adatai más csoportra is kiterjednek. Itt is félreérthetetlenül hibás a *míg*: a szerző adatai újak, s az eddig ismert példák javarészt 15—20 évvel ezelőtt kerültek először nyilvánosságra. — Mindezt pedig betetőzi egy igen derék tudományos társaság (pedig tagjai között van szellemi életünknek igen sok kiválósága, akik bizonyára szintén bosszankodnak e miatt) titkári jelentése. Ez t. i. valamelyik felolvasó ülés két számát (tárgypontját) így sorolja fel: az egyik előadó erről meg erről értekezett, „*míg*“ (!) a másik ezt meg ezt tárgyalta. Megvallom, most már örülök, hogy nem voltam ott ezen az ülésen. Két előadó egyszerre mégiscsak sok a jóból!

De egy tanulságot leszűrhetünk mindebből: író urak, tudós urak, vigyázzunk arra, amit leírunk!

Lehr Henrik.

Szokok.

A minap egy rég nem látott öregúr ismerősömmel találkoztam a Nagykörúton. Nagy örömmel csatlakoztam hozzá s beszélgetés közben elkísértem egy darabon. Mint mindig, most is tisztelettel hallgattam beszédét, mert haragos magyar lelke soha nincs megelégedve a politikai helyzettel meg ezzel az „útálatos pesti nyelv“-vel. Most is ezzel fejezte be minden mondatát: „Nem jó ez így, öcsém!“ Egyszer csak valaki köszönt az öregnek és ez a köszönés megakasztotta, sőt meg is szakította beszélgetésünket. Azt ta-

láltam ugyanis kérdezni tőle, hogy ki volt ez az úr, mire így felelt: „Nagy Ferkó. Hetenkint kétszer vele meg két barátjával *szokok* tarokkozni.“ Majd felkiáltottam ijedtemben. Gyorsan elbúcsúztam és haza siettem. Most itthon, tollal a kezemben, megmondom azt, amit a mérges öregnek nem mertem szemébe mondani: Nem jó ez így, urambátyám! Mert ha elővesszük költőinket, azt látjuk, hogy azok ilyen esetekben a *szokni* igének mult idejét *szokták* használni: Kit az ember megvet, azt kerülni *szokta*. (Kisfaludy Károly.) Sohasem gyűlölködünk, mint szomszédok *szoktak*. (Vörösmarty.) Mert ha nagy az égháború, félre *szokták* verni a harangot. (Petőfi.) Miként nem *szoktuk* érezni az ép egészséges tagot. (Arany.) Irigyelni semmit nem *szoktam* senkitől. (Tompai.) Csüggedni *szoktam* magam is. (Ady.) Nagyritkán megesik ugyan, hogy költőink a jelen időt használják: El *szokják* a dalok altatni őt. (Petőfi.) Mint seb, ütéskor nem, azután *szok* fájni. (Arany.) De Petőfi verseiben csak ezt az egy *szokják* jelen idejű alakot találtam, ellenben ugyancsak önála 18 mult idejűt számoltam meg, Aranynál pedig, ahogy megállapíthattam, csak kétszer fordul elő a *szok*, míg a *szokott*-féle 30-szor.

De hát miért is kell a *szoktam*-féle mult idejű igealakokat használnunk? Azért, mert az ige jelen ideje a jövő időt is kifejezheti. Pl. *Holnap hozzátok megyek* azt jelenti: Holnap hozzátok fogok menni. *A betegség előbb-utóbb végez velem* azt jelenti: A betegség előbb-utóbb végezni fog velem. Ha tehát azt mondom: *Velem szokok tarokkozni*, ez azt jelenti, hogy eddig mindig velem kártyáztam és ezután is együtt fogunk kártyázni. De hát ki tudja a jövőt? Mert például, kedves urambátyám, ha egyszer Nagy Ferkó őrök el találják fogni a huszonegyesét és ráadásul úgy megbosszantják, hogy soha többet le nem ül azzal a „bandával“ tarokkozni, mi lesz akkor a *szok*-kal? A magyar nép józansága teremtette meg a *szokni* igének csak mult idejű használatát, mert határozottsággal csak a multról beszélhetünk. S miért lett az irodalmi és köznyelvi *szokott*-ból *szok*? Hát csak azért, mert a német a *pflügen* „szokni“ igét csak a jelen időben használja: *Ich pflege mit ihm zu spielen*, s kend, urambátyám, ezt a német szerkezetet használja. Vesse el, bátyám, ezt a németességet, mert a jövőt nem tudhatjuk (a német sem tudja, hiába beszél így: *ich pflege*), s maradjunk meg a józan magyar *szoktam*-féle igehasználattal mellett!

Juhász Jenő.

Egy-iszony.

Winter Istvánnak folyóiratunk legutóbbi évfolyamában írt cikke nagyon tanulságos. Többször volt már szó arról, hogy olyik, germanizmus gyanújába esett szavunkat vagy ragunkat a jussából csak azért tagadjuk ki, mert germanizmust vélünk s tőle félünk ott is, ahol nincs. Az ilyen kitagadás a római jog szavával: *exhere-*

datio ex bona mente facta, mert alapja a nyelvi helyességre törekvés dícséretes szándéka, de hibának mégis csak hiba. Így irtjuk, mint folyóiratunk is megírta, sokszor a *-lag, -leg* használatát akkor is, ha kifogástalan. Winter István cikkének az *egy* névelő kerülésére fölhozott példáiban van azonban egy, melynél a hiba forrása nem a germanizmustól való félelem. Aki ugyanis ezt a megrótt címet: Alezredes lett a szász tudományos akadémia elnöke, írta, nem azért fogalmazta ezt a mondatot így, mert a határozatlan névelőt *cgy-iszonyában* kerülni akarta, hanem azért, mert a német eredetiben a határozatlan *ein* névelő szintén hiányzott. Tudnunk kell, hogy néhány esztendeje a német birodalmi, majd ennek nyomán az osztrák újságokban is elharapódzott az a divat (gondolom, hogy csak ez, tehát múló jelenség), hogy a határozatlan névelőt a nyelvi helyesség, de sokszor az érthetőség rovására is elhagyják. Léptenyomon olvashatni német újságokban ilyen híreket: Senat vinführungsgesetz. Mann mordet Frau. Kaufmann entföhrt fünfzehnjährigen. Valószínű hát, hogy a magyar újsághír eredetije így lehetett: Oberstleutnant Präsident (vagy — mert az idegen szavakat irtják, — talán: Ältester) der Sächsischen Akademie geworden. Míg tehát a germanizmus helyes német szöveg helytelen magyar fordítása szokott lenni, itt az a furcsaság, hogy hibás német szöveg szolgai fordításából magyarul is hibás fogalmazás — fogant.

Buzás Dezső.

Nagykanizsa és Budapest.

Azt olvasom egy újsághírben: „Nagykanizsáról jelentik: Súlyos szerencsétlenség történt *kazalrakás közben* Esterházy herceg lendvaujfalusi birtokán“ (BH. 1937 VII 25, 11. l.). Ez a beszédmód azonban parasztiasnak látszott talán a hír megírója előtt, mert a közleménynek ezt a címet adta: „Szerencsétlenség a *kazalrakásnál*.“ A magyaros kifejezést tehát a németesen gondolkodó budapesti ember nyelvére fordította le a hírrovat vezetője. A német tudniillik a cselekvés folyamatát jelentő főnevek mellett ilyen határozói kifejezésekben a *bei* előjárót használja, és ennek a magyarban rendszerint *-nál, -nél* a jelentése. Németül u. i. azt mondják: „*beim Essen*“ (magyarul: *evés közben*), „*beim Eintritt*“ (magyarul: *belépéskor, beléptekor*) stb. Így változik át a Nagykanizsáról magyarul érkező hír Budapesten német észjárású közleménnyé, és így terjed a hírlapok útján egyre tovább a németes kifejezőmód. Mert mi tűrés-tagadás, bizony nap nap után olvashatunk efféléket, mint: „A szobalánynak *muzsikánál* jobban esik a takarítás“ (BH. 1933 XI 10, a melléklet borítéklapján, e h.: muzsikászó mellett). „Az 1927. évi japán *földrengésnél* nők önkéntes csapata látta el... a tűzoltószolgálatot“ (PH. 1933 XII 13, mellékl. 2. l., e h.: földrengéskor v. földrengés alkalmával). „Egy esendőráutó *karamboljánál* négy fogoly megszökött“ (BH. 1933 XII 14, 8. l.,

e h.: karambolja alkalmával). „Borzalmas szerencsétlenség a *cséplésnél*“ (BH. 1935 VIII 14, 10. l., e h.: cséplés közben). „Belehalt a hétfői *gépkocsibalesetnél* szenvedett sérüléseibe“ (BH. 1937 VIII 18, 8. l., e h.: gépkocsibaleset alkalmával). „Az egyesület *alapításánál* az a cél vezette, hogy...“ (BH. 1937 X 19, 4. l., e h.: alapításában). „500 halott egy japáni *bányaszerencsétlenségénél*“ (BH. 1937 XI 12, 6. l., e h.: -szerencsétlenség alkalmával). „Bastia-ba *való utazásuknál* ellátogatnak az ő szerény kis hajlékába“ (Mérimée „Carmen és Colomba“, ford. Hajó Sándor, 170. l., e h.: Bastiába utazásuk alkalmával). „Látod itt a fákat a sűrűben? — kérdezte Orsótól *búcsúzásnál*“ uo. 183. l., e h.: búcsúzáskor), stb. stb.

Az ilyen raghasználatnak magyartalanságát, németességét nem lehet eleget hangoztatnunk, mert terjedésének, szokássá válásának egyik oka az lehet, hogy íróink nem is érzik már az idegenszerűségét.

Zolnai Gyula.

SZÉLJEGYZETEK

Rádió, grammofon. — E két idegen szóval kapcsolatosan két jó magyar elnevezést használnak. A rádióval a hangjáték, a grammofonnal a hanglemez megjelölést.

Mert igazoltan jó a hangjáték elnevezés, úgy véljük, nem kifogásolható rádió helyett a „*körhang*“ megjelölés sem. Jobb, mint a német Rundfunk, amely körszikrát jelent, és amelyet a lelkesen nemzeti érzésű és németiségéért lángoló 69 millió fegyelmezett gondolkodású német mégis szó nélkül elfogadott és használ! Jobban hangzanék a mi magyar fülünknek is, ha a nemzetközi „Halló, rádió Budapest“ felhívás helyett a magyar nyelvű jelzéskor azt hallanók, hogy: „*Halló, itt a budapesti körhang! Következő számunk egy hangjáték*“ stb.

A grammofon helyett eddig a *hangláda*, meg a *hangszekrény* elnevezéseket ajánlották. A grammofon-szerkezet befogadója sem nem láda, sem nem szekrény; a mellett, hogy e két szó egyike sem magyar eredetű! A grammofon szerkezete *dobozban* van. A grammofon tehát joggal „*hangdoboz*“, melyhez „*hanglemezek*“ tartoznak.

Ne áltassuk magunkat azzal, hogy ezt a mindennapi használatban megszokott és általánossá lett két idegen elnevezést ma már nehéz kiküszöbölnünk! Nem kell más, minthogy a rádió intézősége a két idegen megnevezés helyett az itt javasolt két magyar megnevezést alkalmazza! Így csakhamar általánossá lesz! Kérjük és sürgessük tehát, hogy mielőbb úgy legyen!

Kaán Károly.

Engess. — Ma már nemcsak Budapesten és környékén, hanem az országnak egyre több helyén is halljuk: *engessek, engess, engessen, engessünk, engessetek, engessenek; engessem, engesd,*

engesse, engessük, engessétek, engessék. S még nagyobb baj, hogy nemcsak a köznép, hanem a művelt középosztály is így kezd beszélni Budapesten is, a vidéken is. Az *engess, engesd*-féle kiejtés mintha szebben is hangzanék, mint az irodalmi *engedj, engedd*, s bizonyára ennek köszönheti egyre terjedő népszerűségét. Vizsgáljuk meg, hogy miért nem helyes az *engess*-féle ragozás!

Az *engess* alapszava nem *enges*, mint pl. a *keress*-é *keres*, a *csípdess*-é *csípdés*, hanem *enged*. Az ige tehát *-ed*, illetőleg *-d* végű. Most nézzük meg, hogyan ragozzuk az *-ed*, *-d* végű igéket! *Ijed: Ne ijedj meg! Ébred: Ébredjétek már! Szenved: Ne szenvedd el szó nélkül ezt a méltatlanságot! Ad: Adj kenyeret! Add vissza a könyvem! Fogad: Mibe fogadjunk? Szalad: Szaladjatok!* Világos, hogy az *enged* igét is helyesen csak így ragozhatjuk: *engedjék, engedj, engedjen* stb. Költőinkből is csak az *engedjék*-féle igealakokat tudjuk idézni: Ó *engedd*, hogy napjaimat tenéked szentelhessem! (Berzsenyi.) Ne *engedd*, hogy gúnyoljon e se reg! (Kisfaludy Károly.) De *megengedjétek*, soká nem mulathatok. (Vörösmarty.) Már, galambom, *engedj meg*, ki kell mondanom. (Petőfi.) *Megengedjen* dr. Gall, de bolondul keresi hajszálak közt az észet. (Arany.) *Engedj* szívedben nékem is helyet szeretted között! (Tompai.) *Engedjétek* innen el, hagyjatok magamra! (Kosztolányi.)

Ha egyszer odáig találunk jutni, hogy így fogunk beszélni: *Ne ijess meg, ébressetek már, ne szenvedd el szó nélkül ezt a méltatlanságot, ass kenyeret, add vissza a könyvem, mibe fogassunk, szalassatok*, s ha ellenségünknek azt fogjuk kívánni, hogy *pukkaszon* meg, akkor használhatjuk majd az *engessék, engess*-féle ragozást, de egyelőre maradjunk meg a magyar nyelv törvényének megfelelő *engedjék, engedj*-féle ragozás mellett!

Juhász Jenő.

A sízés magyar megfelelője. — Tudom, hogy milyen nehéz feladat ennek a testedző szórakozásnak nagyon felkapott idegen neve helyébe egy jó magyart elfogadtatni és tudok az erre irányult eddigi sikertelen kísérletekről is. Nem nagy reménységgel ajánlok tehát én sem egy új magyar ruhát ennek a meghonosult fogalomnak, csak éppen azt akarom igazolni, hogy elég gazdag a mi magyar nyelvünk az ilyen szavakban való kényes válogatáshoz is.

A gyerekek téli csuszkálását Gyöngyösön és környékén *irongálásnak* nevezik. Az ige *irongál*, a belőle elvont főnév, az *ironga* pedig azt a jégzalagot jelenti, amelyet csuszkálással kisimítottak. Nem kell nyelvtudósnak lennünk annak helyes megállapításához, hogy az *irongál* egy töből fakad az *iramlik, iramodik* igékkel, hogy tehát régi alakja ennek is *irongál* volt, hogy ősi magyar és továbbképzésre, valamint a szóbanforgó fogalom kifejezésére tökéletesen alkalmas.

De nem akarom én ezt a gyöngyösvidéki tájszót a sí számára mindenestől fogva kisajátítani, mert némi változtatás nélkül talán nem is egészen jól felelne meg azzal az erősen gyakorító képzőbokkal, hanem elég volna neki kevesebb, csupán a *g* képző is (*irong*). E szerint sízük: *irong*, sí: *irongó*, sível felszerelt: *irongós*, sízés: *irongás*, síző: *irongó*.

A sí és szíó fogalmának azonos jelölése ellen nem lehetne komoly kifogást tenni, mert a melléknévi igenévnek ilyen többféle jelentésére számos példa van a magyar nyelvben, pl. nemcsak az a *vasaló*, aki vasal, hanem az az eszköz is, amellyel vasalnak. és nemcsak azt hívjuk *nyaralónak*, aki nyaral, hanem azt az épületet is, amelyben nyaralnak.

Gröber Aladár.

IRÓINK MAGYAR NYELVE

Veres Péter: Számadás. Budapest, 1937. 399 l. Révai-kiadás.

A szerző elénk tárja könyvében, mint lett belőle, a hortobágyi legényből parasztíró.

Napszámoskodott a mezőgazdaságban, foglalkozott állatokkal, kupeckedett. Végzett kútmunkát, épületjavítást, kőművesmunkát, tapasztást. Volt vasút munkás. A háborúban katonáskodott. A kommün után román fogságban volt. Szabad idejében szorgalmasan szívtá a Népszavából, majd a pártlapjánlotta szépirodalmi munkákból a különböző ismereteket.

Önéletrajzát olvasgatva látjuk, mint rakodik eredeti, zamatos debreceni nyelvére a pártpolitikai, katonai, vasutas és egyéb szókészlet. Nyelvére oly erős és törzsökös, szavainak, kifejezéseinek, szóviszonyításának, fordulatainak tárháza oly gazdag, hogy a rárakódó különböző szókészlet, stílusréteg sehogy sem bírja elnyomni a benne élő népi szellemet. Minduntalan megmutatkozik előadásmódjában nemzetünk gondolkodásmódjának, felfogásának, eszejárásának ősi ereje.

Tösgyökeressé, ízes magyarrá teszik nyelvét népies szavai, eredeti felfogáson alapuló magyaros szólásmódjai, hasonlatai.

Ilyenek a többi közt:

Pennarágó kishivatalnok — szívem-lelkem beszédű — cigányos-édes — a sors eltapossa benne az írói hajlamot — bele-belecsördít az élet kegyetlen ostorával — harmonika bugyelláris — nappal hencsereg, éjjel álmatlankodik — hazaszorúl a marha (a szárazság miatt) — elolvad a kereset — elmosolyogja a dolgot — nagybetűs, ordító hírek — merész kacérul néz rá — lábraállt benne az erkölcs — a csárdást debreceniesen, egy kissé nekinyúlva járja — hamvábahótt lesz (nem helyre legény) — a régenjöttek göggyével foglal helyet a barakkban — megköti magát, mint a tinó — a modern élet nyálkás udvariassága — könyvet szerez cserébe és „soha vissza nem adom“-ra — részeg, önmagából kifordult ember — a szalonnát úgy elosztották, hogy... orvosságadag lesz belőle — az ebédet összefőzték a vacsorával — szórványosan géppuskagolyók suttyogtak — tótágast áll benne a lélek — a hadosztály elporlott — lapultunk, mint a lyukát vesztett ürge — lapultunk, mint az ormányosbogár a répa földhöz — a repülő bomba surrog — minden munka egymásba szaladt (sok és sürgős a munka) — bor után úgy viselkedett, mintha az övé lett volna a diófaág — a határ kiégett, a mező elsorvadt.

Nyelve a többféle hatás ellenére is romlatlanul megőrizte a magyar nyelv szervezetének legszebb ékességét: a szórendet. A magyar szórend kényes természetű, könyvből megtanulni nem lehet: csak az anyatejjel szívható be.

Veres Péternél nincs is sereghajtó állítmány, alig van szórendi vétség. Ép ezért könnyen olvasható.

Míg a földművesosztály nyelvén beszél, nincs is baj, de amikor a városi ember nyelvén ír, stílusa bizony meg-megfoltosodik.

Legkirívóbb nyelvi hibáiból íme egy kis gyűjtemény.

A határozott névelőt idegenszerűen használja az ilyenekben: az Adler, a Klein, a Veres, a Nyugat, a Bánlak, a Rollaháza stb. Ugyanígy az egy határozatlan névelőt is, pl. az iskola egy közösség volt, ahol; (ő) egy hangulatember.

A kötőszók használatában feltűnőbb helytelenségei: és pedig (e h.: még pedig); úgy-mint mind-mind helyett. Pl. úgy testi — mint szellemi; úgy katonai — mint vasúti.

Egyéb idegenszerűségek. Sok nála a túl-os összetétel: túl-alázatos, túlmagas, túlokos, túlönérzetes, túlsok, túlsűrű, stb. Szinte kiszorítja velük a nagyon-t, szerfelett-et. Az igekötők közül a *be* és a *le* visszaélészerűen gyakori használata, többnyire a *meg* rovására jogosan kifogásolható az ilyenekben: betanít, betart, beszokik, beállít; leérez, lehallgat (telefonon), lehoz (közül), leigazoltat, lepofoz, letáboroz. A fölszólító módot főnévi igenévvel helyettesíti, pl. indulni! kipakolni! Jó magyar nyelvérzékének megromlására vallanak az ilyen birtokos alakok: házak tetejei, férfiak batyujai stb.

A szerző könyvének elolvasása meggyőzött bennünket arról, hogy erős nyelvérzékű, gazdag szókincsű író. Annál inkább hibáztatnunk kell azt az eljárását, hogy nagyon gyakran folyamodik könnyen elkerülhető, idegen szókhöz. Ebben már olvasmányai rontó hatása mutatkozik.

Veres Péter azt írja egy helyen, hogy a paraszt ember nem bírja a nyelvtant és a helyesírást. Ha igazi író akar lenni, meg kell tanulnia, hogy nem lehet ide-oda rángatni a szabályokhoz szokott nyelvet. A nyelv sok hibát fölvesz, ha rendszeresen nem tanítják és tanulják!

Az ő nyelve sokat izmosodott, ugyancsak kitágult, de sohase felejtse el, hogy a stílus fő szépsége az egyszerűség és az összhangzás. A tarkaság csak félművelt embert gyönyörködtet.

Szatmári Sándor.

Tersánszky Jenő: Kakuk Marci kortesúton. Budapest, 1937. 188 lap. Athaneaum-kiadás.

Jóízű, egészséges humorú, eredeti könyv. Kitűnő torzrajza a háborúelőtti képviselőválasztások kortes-világának. Igénytelen-ségében is többet ér sok mihaszna *lélekelemző* regénynél. Nyelve is eleven, bő buzogású nyelv. De éppen az a baja, hogy több forrásból buzog, mint kívánatos volna. A kristályos kútfők vízébe kénes, gázos, füstölgő-fortyogó, meg iszapos, békanyálas ömlések

keverednek. Törülmetszett, jellemzetes, s fülnek-szemnek csupa öröm szók, kifejezések, mondatok mellett agyonpitykézett népieség, angyalföldi tolvajnyelv, de főképpen fülfacsaróan nyekergő szórakás. El sem tudtam képzelni eddig, hogy akadhat magyar ember, aki így tudja gyilkolni a szépséges, készséges, párjanincs magyar szórendet. Ahogy visszaemlékezem, talán csak a boeskorbeli, derék drótostót atyafiak gyalázták így szórendünket, de ezek is csak az első járatban. Mikor már másod-harmadízben boeskoroztak le az Alföldre, akkor már szórendjüktől akár a magyar széppróza belső berkeiben is drótozathattak volna, — ha Tersánszky mértékéhez mérjük a dolgot. Ám szóljon maga a szerző! (A *magyar fordítást* zárójelben közlöm.)

Most szippanthatják vissza ezt! (Most aztán visszazippanthatják!)

Csakhát tesz az ilyesmi is sokat, mikor... (Csakhát az ilyesmi is sokat tesz v. Csakhát sokat tesz ám az ilyesmi is.)

Jó sorban az anyját is kerülni volt ez képes, mint a rühöt. (Jó sorban még az anyját is képes volt elkerülni, mint valami rühöset.)

Az ajtóban ütközött össze majdnem a kocsmárosnéval. (Az ajtóban majdnem összeütközött a kocsmárosnéval.)

Adtam meg most már magam szó nélkül annak, hogy ez az ágy nekem mint a börtön. (Most már szó nélkül beletörődtem abba, hogy ez az ágy börtönöm.)

Hajt csakis, aránylag elég jókor délelőtt oda a főigazgató. (Elég jókor délelőtt hajt oda a főigazgató.)

De ezzel már eljutottunk a *csakis*-hoz, mellyel írunk — Isten tudja, mért — de nagyon nagyra van. Azért nem kell megijedni: nem sokat, *csakis* egy párat rugasztok s ragasztok ide:

Csakis láttam, milyen sunyítva... somfordálnak át.

Hát erre Soma olyan kétségbeesve kapja el a kaputom szegélyét, hogy *csakis* megtántorodom rá mindenképpen.

Csakis ránt rá a cigánybanda... a gyászindulójára.

A nyelvjárásokat is ugyan kutyául összezavarja a szerző. Még helyrajzilag is. Mert a regényke elbeszélése szerint azt kellene hinni, hogy a svábságnak legalábbis egy része a székelyekkel tőszomszédos település. Szó van t. i. egy sváb helységről is, de a környékbeli magyarok mégis így beszélnek, igazi székelymódra (Persze az Alföldön termett irodalmi nyelvünk nem szíveli az ilyen kirívó vidékiességet):

nem kell tanítanom én magát; a mafla ura mellett kell maradjon; éjjeli kanmadár kellett váljon belőlem; engemet nem kell etess; ezért súlyos ezresek kell üssék a tenyerünket.

Tersánszky kopott kis magyartalanságait nem csupálom. nem csepülöm, nem esépelem. Csak az előkelőbbjéből teszek szem elé egy-két díszpéldányt. Elképped még a legedzettebb olvasó is:

Hát a dühös méreg majd szétvetett persze engemet, erre a gyalázatos csúfondárságra Somától. Azaz: Somának erre a gyalázatos csúfondárságára.

Ocsus vetőmaggal... szúrták ki a falu szemét, csúfságtól: csúfságra.

amelyet álmodban sem tételeztél fel ilyen szemétkupacról, aki vagy!: mint amilyen vagy.

Sommázat:

Az író gyarapíthatja a nyelvet, ahogy tudja: a népnyelvből, a régi nyelvből, saját magából. Ezt el is várhatjuk. De új nyelvtant azért nem kívánunk tőle. Ezzel ne fáradjon.

Ahhoz, hogy valaki megérdemelje az író nevet, nem elég a tehetség, ahhoz tanulni is kell. Főleg azt, amivel dolgozik: a nyelvet.

A kiadók pedig ne sajnálják a fáradságot (meg azt a kis pénzt) s a stílus szempontjából is vizsgáltságosak meg a kiadásra szánt kéziratokat. Higgyék el: se kárt, se szégyent nem vallanak vele.

Tiszamarti Antal.

KÖNYVSZEMLE

Nyelvművelő Füzetek. A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvművelő Bizottságának megbízásából szerkeszti *Zsirai Miklós*. 1—4. szám. Budapest, 1935—1937. A Magyar Tudományos Akadémia kiadása. Sylvester-nyomda.

A Nyelvművelő Bizottság a nyelvvédő mozgalom terjesztése céljából 1935-ben Nyelvművelő Füzetek címmel megindította a Magyarosan különnyomat-sorozatát. A folyóirat előfizetőin kívül is sokan voltak, akik érdeklődtek a nyelvtisztító tanulmányok iránt: ezek számára készült a sorozat. A füzetek feltűnően olcsón kerültek forgalomba.

1. szám: *Szinnyei József: Jó magyarság.* A Magyarosan II. évfolyamából való különnyomat. Budapest, 1935. — A nagy magyar nyelvtudós megfigyelései és tanácsadásai. Milyen nyelvi jelenségeken ütközhetik meg jogosan a romlatlan nyelvérzék, milyen idegenszerűségek ellen kell különösen küzdenünk? «A magyar nyelv a mienk, magyaroké, a mi féltett ősi nemzeti örökségünk, a magyar lélek megnyilatkozása. Nem nézhetjük közömbösen, hogy avatatlanok rontják és eléktelenítik. A gyakorlat sok mindent szentesíthet, de ha nekünk nem kívánatos, hogy valamit szentesítsen, akkor azt üldöznünk, irtanunk, pusztítanunk kell.»

2. szám: *Zolnai Gyula: Van-e szükség nyelvművelésünk irányítására?* A Magyarosan III. évfolyamából való különnyomat. Budapest, 1935. — A szükségtelen idegen szók mindjobban veszélyeztetik szókincsünk eredetiségét. A közélet, a tudományok, az országgyűlés és a napisajtó nyelvében egyre nagyobb tért hódítanak a latin és nemzetközi szók. A német nyelv rontó hatása különösen a társalgás nyelvén szembetűnő, bár újabban az irodalomra is átterjed. A magyaros észjárását megrontják a németből készült

gyarló fordítások. A betolakodott idegenszerűségek és az idegen szók kedvelése következtében nyelvünk eredeti sajátágaiból egyre több megy veszendőbe. „A nyelvművelésnek önálló célul kitűzése, az Akadémiában külön Nyelv-művelő Bizottság föllállítása és nyelv-művelő folyóirat megindítása tehát kétségkívül időszerű szükség-nek mutatkozott.“

3. szám: *Vásárhelyi Gergely: A magyar nyelv küzdelmes sorsa Erdélyben.* A Magyarosan IV. évfolyamából való különnyomat. Budapest, 1935. — A már csaknem két évtized óta idegen uralom alatt senyedő erdélyi magyarságnak nyelvéért folytatott küzdelme egyet jelent nemzeti létének kétségbeesett védelmével. A szerző erre az élet-halálharcra irányítja rá a magyarországi olvasó tekintetét, „hogyan jobban óvja, szeresse, féltse és gondozza a maga szabadon mozgó, akadálytalanul fejlődő és korlátlanul érvényesülő nyelvét“. A magyar nyelv Erdélyben 1923 óta mind szűkebb tere szorul vissza s nyilvánvaló, hogy az új hatalom a román nyelv kizárólagos uralmát és a magyar nyelv teljes elnémitését erőszakolja. A magyar nyelv máris kiszorult teljesen a közélet valamennyi területéről. De veszedelemben forog épsége is. Az erdélyi magyar nyelv tisztaságát nemcsak azok az idegenszerűségek veszélyeztetik, amelyek ellen a Magyarosan küzd, hanem a valachizmusok is, a román nyelvből belekerült idegenszerűségek. Ezeknek kiküszöbölésére már megindult a rendszeres munka, az anyaországi nyelv-művelő mozgalom hatása átjutott a határon. „A nyelv védelmét szolgáló szervezkedések ébren tartják a magyarságot és őrzik a kulcsot, amellyel egykor börtöne ajtaját kinyithatja.“

4. szám: *Zolnai Gyula: Idegen szavaink és a nyelvújítás.* A Magyarosan V. és VI. évfolyamából való különnyomat. Budapest, 1937. — Ez a tanulmány válasz Csorba Ferenc *Nyelvünk és a nemzeti szellem* című füzetére. Csorba Ferenc fejtegetései során egyaránt tagadja a nyelvújítás és az Akadémia nyelv-művelő munkásságának a jogosultságát. A nyelvünkbe tömegesen beözönlő idegen szók szerinte nem jelentenek veszedelmet, mert a nemzeti szellem kiejtésben és hangsúlyozásban áthasonítja őket. Zolnai Gyula sorra veszi ezeket a tételeket, rámutat a magyar és német, valamint az újabb keletű török és finn nyelvújító mozgalom eredményeire, kimutatja a szerző állításainak helytelenségét és tudománytalanságát. A nyelv-művelődés terén ma két irány áll szemben egymással: az idegen szók kedvelése és a nyelvtisztasági elv. Ez utóbbit követi a Nyelv-művelő Bizottság, híven ragaszkodva nyelvünk eredetiségéhez és nemzeti jellegéhez.

Putnok Imre.

Jánky István: *Gondolattól a kifejezésig.* Tanulmányút a betűk mögött. Sümeg, 1937. 146 lap.

Jánky István sümegi gimnáziumi tanár ebben az élvezete-

sen megírt tanulmányban a gondolat útját vizsgálja az eszme megfogantatásától a kifejeződés boldogító érzéséig. Az *eszme és az ember* c. első rész után az *ember és az anyag* viszonylatban vizsgálja a gondolat kifejezés mikéntjét. Ez a stilisztikai rész foglalkozik a magyarosság követelményeivel is, nyelvtisztasági mozgalmunkkal, sőt folyóiratunkat névszerint is megemlíti.

A nemzeti jellegről szólva szerzőnk hangoztatja, hogy „nyelvünk élete a mi életünk, nyelvünk szelleme a mi lelkünk“. Ennek a nemzeti életnek történelmi folytonosságát védi és bírálja a magyarosság követelménye. „A magyarossági mozgalmak fontosságához nem fér kétség“ — írja a szerző. „A nemzeti öntudatot fel-felélesztő, illetve ébrentartó hivatásuk nyilvánvaló.“ De int a túlzások és kicsinyességek elkerülésére. A szavakkal való túlságos törődés helyett a mondat mélyére kell hajolnunk és a szabatos, izléses magyar beszédre kell törekednünk. Az idegen szavakat, mint nemzeti lelkünk közvetett megrontóit, a szerző is üldözi. Csak a tudományos szakkifejezéseként használatos idegen főneveket és mellékneveket bocsátja meg. De hirdeti, hogy az igékben oly gazdag, az igeképzés tág lehetőségeivel megajándékozott magyar nyelvnek soha sincs szüksége idegen igére. Az idegenszerűségek meghonosodását lélektani magyarázattal igyekszik megértetni. Szerinte aki ezeket használja, bízik abban, hogy a hallgató vagy olvasó az idegen szóhoz a tanultság, a tudományosság eszméjét társítja. És sok esetben nem is csalódik, mert „a kritikátlan tömegek előtt az idegen szó ritkasági értéke emeli a mondanivaló értékét: úgy tűnik fel, mintha az idegen szó többet fejezne ki. Pedig éppen fordítva van a dolog: az idegen szó általában kevesebbet mond, mint a magyar szó, mert a ráértés bizonytalansága és a szóhasználat rugalmassága mindig valami homályt borít a fogalomra.“

A szerző megállapításait örömmel aláírjuk. Lelkünkéből beszélt: anyanyelvünk féltő szeretetében egyek vagyunk. Értékes munkájának, melynek izes előadását külön is dícsérnünk kell, egyetlen hibáját abban látjuk, hogy fent hangoztatott elvei ellenére is sok idegen szót használ. És még egy szerény megjegyzést. A könyvnek ez volna a helyes címe: *A gondolattól a kifejezésig.*

Sipos Lajos.

Pálinkás András: A kötő- és hurkolóipar magyarul. Budapest, 1937. 67 lap. Mérnökök nyomdája.

E kis könyv szerzője dícsérnivaló feladatot tűzött maga elé. A kötő- és hurkolóipar idegen elnevezései és szakkifejezései helyébe magyar megfelelőket ajánl, hogy ennek az iparágak műszaki nyelve végre magyarrá legyen. A régebbi hibás és magyarfület sértő „kötszövő-ipar“ elnevezés helyett „kötő- és hurkolóipar“-nak nevezi ezt az iparágat. Tudomásunk szerint ez a kifeje-

zés a műszaki nyelvben már meg is honosodott. A magyarosításban két szempont szerint járt el a szerző: ha lehetett, lefordította az idegen, legtöbbször német szakkifejezést, ahol pedig a fordítás nem vezetett volna célhoz, ott új szót alkotott. Ezek között néha egy-egy merészebb alkotás is megüti szemünket (pl. Plattstich = sík (lapos) öltés, plattstichen = *síkölteni*), általában azonban műszavai magyarosság tekintetében kiállják a próbát. Reméljük, hogy a szerző magyarosító igyekezetét megérdemelt siker követi majd s a gyárakban és a kereskedelemben használatos, idegen elnevezéseket kiszorítják az ő jó magyar szóajánlásai.

M. J.

LAPSZEMLE

Erdélyi Múzeum. 1937. évf. 4. füzet. — *Brüll Emánuel: A magyar helyesírás napi kérdései.* A helyesírás ügye sokszor foglalkoztatta az írókat, a nyelvtudósokat és az oktatással foglalkozókat. Ma érvényben levő helyesírásunkat is hosszas hadakozás előzte meg. Nem régen, 1903-tól 1921-ig, két hivatalos helyesírásunk volt, az akadémiai és az iskolai. Az akadémiai új helyesírás életbelépése óta eltelt 15 év, s a mai idő megérett arra, hogy helyesírási szabályainkat átnézzük, egyszerűsítsük és következetessé tegyük. Erre különösen Erdélyben volna nagy szükség, főképen iskolai szempontból, mert a tanítandó idegen nyelvek szaporodásával egyre több nehézséggel jár a helyesírás megtanítása. A továbbiakban a cikkíró részletesen fejtegeti azokat a helyesbítéseket, amelyek helyesírási szabályzatunkat egyszerűbbé és következetesebbé tennék. A jó szabályzathoz sürgeti a helyesírási szótárt: egy magyar *Duden*-t, nyelvünk teljes szókincsével. „A gyakorlatban ez még fontosabb volna a szabályzatnál, nagyobb szolgálatot tenne a helyesírás elsajátítása érdekében, mert rögtönös fölvilágosítást adna minden kétes esetben.” — *U. az: A sport magyar nyelve.* A sport nyelve tele van idegen szavakkal. A sport legtöbb faja nyugatról került hozzánk s magával hozta műszavait is. A nagyobb tömegeket megmozgató sportágak nyelve újabban örvendően magyarosodik. A *labdarúgás* minden mozzanata kifejezhető magyar szóval. Ugyanez a helyzet az *atlétikában* is, a *természetjárás* fogalmi körében azonban még mindig sok az idegen, főképen német elnevezés. — *Szta.: Brassai és köre.* A *brassai*: *brassói*, *somlyai*: *somlyói*, *gyergyai*: *gyergyói* stb. alakváltozatok egyaránt jók, a nyelvszokás kettőssége alapján egyik alak sem hibáztatható: — *U. a.: Visszaélés a szóvonzatok terén.* Az igék és névszók sokszor csak bizonyos raggal ellátott névszókkal kapcsolatosan fordulnak elő. Ezek a szóvonzatok. Mostanában a lapok kezdik ezeket is helytelenül használni. Ilyeneket írnak: *vágyik* valamiért (va-

lamire h.), *jogosult* valamihez (valamire h.). — *U. a.: Gépkocsi vagy autó?* Az utóbbi időben napilapjaink feltűnően sokszor használják a *gépkocsi* szót. Ennek a szokásnak örülhetünk, mert mindinkább gépiesedő századunkban a kocsi, bérkocsi lassan egészen eltűnik és régi *kocsi* szavunkat csak a *gépkocsi* szó őrzi meg. Régi szókészletünk egy olyan elemét mentjük így át, amely már régen belekerült csaknem minden művelt nyelv szókincsébe.

Fodrász Ujság. 1938. évf. 1. szám. — *Tóth Árpád: Idegen szavak a fodrásziparban.* A Magyar Tudományos Akadémia nyelvvédő intézkedéseivel kapcsolatban felhívja a figyelmet a fodrászipar idegen szavainak kicserélésére. A borbély és fodrász adjon magyar jelleget mesterségének, kerülje az idegen szavakat, mert csak így méltó a magyar fodrász névre.

Literatura. 1938. évf. 1. szám. — *Szuly Elemér: Levél a szerkesztőhöz.* A hosszú magánhangzók érdekében tenni kellene valamit, mert ha így halad tovább elsikkasztásuk, nyelvünk hamarosan egy szép színfoltjával lesz szegényebb. A külföldi gyártású írógépek nem ismerik a hosszú magánhangzókat, s ha egy-két betűt átszerelnek is rajtuk Budapesten, a hosszú *i*-nek, *ó*-nek és *ú*-nak nem jut billentyű. Ezek a hangok az írás nyomán lassan a kiejtésben is megrövidülnek. A Magyar Államvasútnak is ügyelnie kellene arra, hogy felirataira és jelzőtábláira a helységnevek eredeti alakjukban kerüljenek. A román határ felé a határállomás nem Lökösháza, hanem Lőkösháza.

Magyar Iparosnevelés. 1937. évf. 10. szám. — *A magyar nyelv helyessége.* Közli Pintér Jenő tankerületi főigazgatónak a műhelynyelv magyarítására vonatkozó utasításait.

Magyar Művelődés. 1937. évf. 6—10. szám. — *Szóts Gyula: A magyar nyelv romlása.* A Magyar Középiskolai Tanárok Nemzeti Szövetségének 1937. évi közgyűlésén tartott előadás. A nyelvtisztasági mozgalomnak harminc-negyven évvel ezelőtt a németesség ellen kellett küzdenie. Ez könnyen érzékelhető, külső veszedelem volt; ma belső romlás: kopás, elszegényedés, eltorzulás emészti nyelvünket. A hibás szóhasználatok hamar elterjednek a közlekedés gyorsasága, az érintkezés sűrűsége, a nyájszellem, a jelszavak uralma, a nagy tömegek egybeterelődése miatt. A nyelvromlás további okait a kényelemszeretletben, a környezet hatásában, az utánzóhajlamban és a megszokásban látja az előadó. Legfontosabb oknak tartja azonban országunk mai megcsönkítottságát. Végzetyszerűen el kellett következnie a nyelvsvadásznak, mert táplálkozásának gyökereitől, zamatosan beszélő tiszta magyar vidékektől — elvágták: megszakadt az érintkezés erdélyi, felvidéki és délvidéki magyar testvéreinkkel. Ennek következtében művelődésünk elszegényedik, beszédünk megfakul. A nyelv-

romlás tömegjelenség, tehát a védekezésnek is tömegre hatónak kell lennie. A *sajtó* és *rádió* mellett elsősorban az *iskolára* vár fontos feladat ezen a téren. Az előadó — és vele együtt a Magyar Középiskolai Tanárok Nemzeti Szövetsége — szívvel-lélekkel támogatja a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvművelő Bizottságát és a mozgalom lelkét, Pintér Jenőt, áldásos munkájában.

Magyar Nyelvőr. 1937. évf. 8—10. füzet. — *Magyar Károly: A sportnyelv magyartalanságai.* A magyar sportnyelvben vannak olyan idegen eredetű elnevezések, amelyeket helyes magyar megfelelő hiányában nem nélkülözhetünk. Ezek már meghonosodtak nyelvünkben, akárcsak a *posta*, *rádió*. Ilyen pl. a *sport* vagy a *derby* szó. Az ilyen szavak használatáért nem érheti szemrehányás hírlapjainkat, viszont elismerés illeti a Nemzeti Sport című sportszaklap nyelvújító munkásságát, amely néhány jó és új magyar sportkifejezéssel gazdagította nyelvünket. «Ha a Magyarosan továbbra is ennyire szívügyének tekinti a sportnyelv magyarságát, leghelyesebb, ha tárgyalásztalhoz hívja azokat, akik az úttörő Nemzeti Sport-tal együtt készséggel állnak a nyelvművelők nemes törekvésének szolgálatába.» — *Kertész Manó: Való.* A magyar nyelv ősi törvényével száll szembe a *való* igenév kiküszöbölését célzó törekvés akkor, amikor „a létért való küzdelem“ helyett ezt ajánlja: „küzdelem a létért“. Nyelvünkben, mint a finnugor nyelvekben általában, a jelző megelőzi a jelzett szót, s az idézett kifejezésben a határozó a *való* segítségével lesz melléknévi természetűvé. — U. o. *Balassa József megjegyzése:* „Kertész Manó stílus-történeti megvilágítása a *való* régebbi használatáról nagyon érdekes, de nem menti azt a pongyolaságot és gondatlanságot, amelyet a *való* folytonos, felesleges használata ma a napilapok, a hivatalos iratok és szónoklatok nyelvében okoz.“ — *Dénes Szilárd: Az újságok nyelvéről.* A magyar nyelv fejlődését nagyban elősegítette a hírlapirodalom, de számos nyelvi helytelenséget is elterjesztett. Ezek közül föl is említ néhányat a cikkíró. — *Jozefovics Sári: Rendes.* Ez a melléknévünk maholnap egész sereg, jót, szépet, bájost, kedvest, derekast kifejező jelzót kiszorít a nyelvi használatból.

Magyarország. 1937. évf. december 21. — *Kodály Zoltán: A magyar kiejtés romlása.* Az Eötvös-Kollégium volt tagjainak 1937. évi közgyűlésén Kodály Zoltán érdekes előadást tartott a magyar kiejtés romlásáról. A legtöbb országban az előkelő körök kiejtését kell mintául venni. Nálunk éppen a legelőkelőbb, legműveltebb osztály kiejtését nem lehet elfogadni. Ez az ejtés tele van színtelen hangoztatással, idegen hangsúllyal, fülsértő dallammal. Ennek a jelenségnek az okait Kodály Zoltán az idegen beolvadásban, az idegen nyelvek térhódításában és az oktatás hiányában látja. Ezért a közéletet ellepik a rosszul beszélők, művelt osztá-

lyunk beszéde semlegesített, izetlen, színtelen kiejtésű. Ez a veszály is végzetes lehet nyelvünkre: ez ellen is küzdenünk kell minden erőnkből. A javítás módját a következőkben jelölte meg az előadó: Fel kell kérni a Magyar Tudományos Akadémiát, hogy adja ki a magyar kiejtés szótárát. Egy vegyes bizottság ennek alapján dolgozza ki az irodalmi kiejtés szabályait. A minisztériumot, a főigazgatóságokat, az egyetemeket, a tanítóképző intézeteket, a papnevelő intézeteket és a rádiót meg kell keresnünk, hogy vegyék gondozásukba nyelvünk szép ejtését is. — 1938. évf. január 6. — *Balassa József bírálata a törvényjavaslatok magyartalanságairól.* Az iskolák újabban erősen küzdenek a nyelvhelyességért, elvárhatná mindenki, hogy a minisztériumok a törvények és rendeletek nyelvére fokozottabb gonddal ügyeljenek. Vadnay Tibor munkája (*A magyar hivatalos nyelv szabályai*, 1925) és Szathmáry István könyve (*Hivatalos műszótár a belügyi közigazgatás számára*, 1928) jó példával járt elől; sajnos, a hivatalos körök megmaradtak régi nyelvrontásukban. «Két legújabb törvényjavaslat szövege fekszik itt előttünk. Az egyik a Nemzeti Színházról, a másik a tűzharcosokról szól. Egyiken sincs nyoma annak, hogy ma általános érdeklődés vigyáz a magyar nyelv helyességére. Ugyanaz a lomosság, a stílus szépségével, a szórend törvényeivel mit sem törődő gondatlanság látszik meg mindegyik javaslaton.» Mindent egy mondatba zsúfolnak, az állítmányt oda dobják a mondat végére, az olvasó a mondat végefelé már nem is tudja, miről volt szó a mondat elején. «A hivatalos írásművek szerkesztői a helyes magyarságért megindított mozgalomból csak az idegen szavak kerülését értették meg. Higgyék el, hogy éppoly fontos vagy még fontosabb a magyar szórend, a magyar stílus épsége és szépsége.» (Amint a Magyarosan megírta legutóbbi füzetében: a vármegyék is följajdultak a hivatalos nyelv érthetlensége miatt. Vas vármegye feliratban fordult a kormányhoz, hogy a tisztviselők a rendeleteket érthető magyarsággal fogalmazzák meg. Folyóiratunk a feltűnést keltő eset kapcsán el is mondta tanácsait, mit lehet tenni a helyzet orvoslása érdekében: 1937. évf. 168. lap.)

Magyar Szárnyaskerek. 1938. évf. 1. szám. — *Gyökössy Endre: A magyar nyelv rontása.* «Ki védje, óvja a magyar nyelvet, ha napilapjaink is restek ebben a nagy munkában? Mert abban is igaza van a Magyar Tudományos Akadémia megbízásából szerkesztett Magyarosan című nyelvművelő folyóirat egyik cikkének, hogy az idegen szavak oktalan használásának vagy a restség az oka, vagy az a betegség, hogy sok ember az idegen szavak használásával fitogtatni akarja nagyobb műveltségét. Azt hiszem: a napilapok írói csak restségben marasztalhatók el. Restek arra, hogy megkeressék az idegen szó helyett mindig használható jó magyar szót. Ezt a nyelvvédelmi munkát is csak akkor lehetne jó eredménnyel elvégezni, ha a lapok szerkesztői maguk követelnék

meg a lap munkatársaitól a tiszta magyar szavakkal írt cikkeket. Erre föl kellene a kiváló szerkesztőket kérni.» (A lelkiismeretes gondossággal szerkesztett hetilap huszonhatezer példányban jelenik meg s a vasutasok körében nagy szolgálatokat tesz a magyar nyelvtisztaság ügyének.)

Magyar Tanítóképző. 1937. évf. — *Pintér Jenő: Az iskola a nyelvművelés szolgálatában.* Vezércikk. — *Radnai Oszkár: A nyelvi helyességre nevelés.* Értékes tanácsok a tanári testületek számára.

Napkelet. 1937. évf. 12. szám. — *Kilián Zoltán: Szellemi honvédelem a rádióban.* A rádióműsorok szellemi téren közelebb hozták egymáshoz a népeket, azonban ugyanakkor igen sok ártalmas hatás fenyegeti a kis nemzetek szellemiségét. Ez parancsoló szükséggé teszi a szellemi honvédelmet. Az idegen nyelvek ismeretének elterjedésével sokat veszített ízében és eredetiségében a magyar beszéd. A magyaros kifejezésmódokat mindinkább elhanyagolják, a közönség jobban figyeli a rádió bemondóinak idegen nyelvű kiejtését, ránézve fontosabb követelmény ennek tökéletessége, mint az ízes és színes magyar beszéd. A pestinek nevezett vigéc- és kabaré-nyelv megrontotta sok ember helyes nyelvérzékét. A tiszta magyar beszédnek ez a hanyatlása nem írható egészen a rádió rovására, bár a nyelvrontás jelei ott is mutatkoznak. A franciák hasonló bajt állapítottak meg a maguk nyelvében és védekeznek is ellene a rádióban (beszédművészeti és szavaló leckék, rádióelőadások). A német rádió még a zenei műnyelvet is megnémetesíti. A magyar rádió nyelvhelyességi előadásaival és azzal, hogy műsorában lehetőleg mindent magyarul nevez meg (zenei kifejezések, sportműszavak), elüljár a szellemi honvédelemben.

Országos Középiskolai Tanáregyesületi Közlöny. 1937—1938. évf. — *Pintér Jenő: Az iskola hivatása a nyelvművelés szolgálatában.* Felhívja a figyelmet a Magyar Tudományos Akadémia nyelvvédő tevékenységére s ebben a munkában a tanárok és tanítók támogatását kéri. (A cikk több más iskolaügyi és neveléstudományi folyóiratban is megjelent.)

Pesti Napló. 1937. évf. december 3. — *Szász Zoltán: Az én gondjaim.* Elmélkedések a következő tárgyakról. 1. *Vadelőny.* Ez a szó Hegedüs Loránt levélszekrényéből került az újságokba s arra pályázik, hogy mint a protekció magyar egyenértékese ezt a latin szót kiszorítsa a használatból. A *vadelőny* nyilván a 'vadevezős' mintájára készült s bizonyos előnyöknek olyan törvényellenes kijárást jelent, amilyen törvényellenes fajtája az evezőségnek a 'vadevezős'. 2. *Rassz vagy faj.* A magyar lapokban a né-

met tudósok által használt *rassz* szót *faj*-nak fordították le. Pedig a *faj* (latinul *species*) mást jelent, mint az újabban divatba jött *rassz* szó. Íme megvilágításul egy példa: kutya — ez faj, agár, kopó, vizsla stb. — ez rassz. 3. A nyelvtisztító törekvést, amely az idegen szavakat új magyar szavakkal akarja kiszorítani, elvben és általánosságban csak helyeselni lehet. Vigyázni kell azonban, hogy e törekvés túlzása ne fadjuljon hóbortossággá.

Színházi Élet. 1937. évf. 52. szám. — *Játsszunk színházat magyarul. Csengery János akadémiai tag jelentése a Színházi Élet pályázatáról.* A folyóirat 1936 karácsonyán pályázatot tűzött ki 58 idegen eredetű színházi szó megmagyarosítására. A javaslatok megbírálására és a döntésre az Akadémia Nyelvművelő Bizottságát kérte föl. A beérkezett szóajánlások között van néhány sikerült alkotás. Pl. operett: *daljáték*; operateur: *pergető, felvevő*; kabaré: *tarkaszínház, mókaszínpad*; kabinetalakítás: *mesteralakítás*; dramatizál: *színre ír*; klakk: *bértaps*; suffitta: *lengő (lebegő)diszlet, függőszin*; partner: *szereptárs*. Az ajánlott szók legnagyobb része nyelvi szempontból kifogástalan. A Nyelvművelő Bizottság ítélete alapján heten 10—10, négyen pedig 5—5 pengő jutalmat kaptak.

Tátra. A magyar élet és irodalom felvidéki szemléje. 1937. évf. 10. szám. — *Adorján Manassé: Magyar nyelvhelyesség és magyar stílus.* Dengl János könyvének elismerő bírálata. Ez a munka világos rendszerbe szedése mindannak, amit a magyar nyelvhelyességről és a magyar stílusról írtak. A Felvidék magyarságára nézve fokozott jelentősége van e könyvnek, mert nyelvi kétségeiben bátran folyamodhat hozzá: a helyes magyar nyelvhasználat csaknem valamennyi kérdésére biztos feleletet kaphat tőle. „Az idegen környezettől amúgyis megfertőzött magyar nyelvet különösen sajtónk fogyatékos nyelvérzékű és könynyelmű munkásai rontják, Dengl könyvének tehát minden szerkesztőségben ott a helye.“ A tárgy természetéből következik, hogy a műben következtetések is vannak. Befejezésül a cikkíró összefoglalja a felvidéki magyarság nyelvmentő feladatait. Az alsó- és középfokú iskoláztatás gerince nyelvünk legmagyarosabb megtanítása legyen. A magyar középiskolákban csak magyar anyanyelvű és magyar intézetben érettségizett tanárok taníthatóak. A pozsonyi és prágai egyetemen az üres magyar tanszékek lehető legsürgősebb betöltése arravaló szaktudósokkal. Nyelvészeti szaklap alapítása és a magyar nyelvészet buzgó szemmelartása. A felvidéki magyar beszéd tisztogatása és annak tudatosítása, hogy a nyelvtisztaság és nyelvhelyesség erkölcsi ügy is. „Aki a magyar nyelv atillájára tarka-barka idegen foltokat aggat, az nemesak önmagáról ír szellemi szegénységi bizonyítványt, hanem nemzeti műveltségünk alappilléret is berondítja.“

Ujság. 1937. november 28. — *Lengyel Zoltán: A magyar név.* A névkérdésben rendet kell teremteni, ez elsőrendű nemzeti feladat. A mai Magyarország lakossága félmillió híján egészen magyar, legalább is érzésében és nyelvében, de nem egyúttal nevében is. Az idegen nevű magyarok száma három millió körül van. Vigyük diadalra a magyar nevet az egész vonalon, az emberek vezeték- és keresztnévében, a földrajzi nevekben, a cégek, sőt még állataink elnevezésében is.

FIGYELŐ

A NYELVMŰVELŐ BIZOTTSÁG ÜLÉSEI.

A M. T. Akadémia Nyelvművelő Bizottságának 1938. évi január hó 26-án tartott ülése.

Pintér Jenő elnökletével jelen vannak: Csengery Ferenc János, Hegedüs Loránt, Horváth János, Kaán Károly, Kenyeres Balázs, Madzsar Imre, Nagy Miklós, Szinnyi József, Vikár Béla, Voinovich Géza, Zlinszky Aladár akadémiai tagok; Dengl János, Harsányi Zsolt, Hindy Zoltán, Radó Antal meghívott tagok. Jegyző: Putnoky Imre.

Az elnök üdvözli Kenyeres Balázst, Madzsar Imrét és Nagy Miklóst, mint a Bizottság újonnan megválasztott tagjait.

Közli a Bizottsággal, hogy a neveléstudományi és oktatási folyóiratok szerkesztői buzgón támogatják közlönyeikben a magyar nyelvhelyesség ügyét. Többször tanácskozott velük a nyelvvédelem dolgában. A szerkesztők készséggel megígérték, hogy munkatársaiktól kivétel nélkül megkívánják a helyes magyarságot.

A nyelvörzés gondolata bevonult a szaklapok hasábjaira is. Nagy példányszámban megjelenő havi közlönyök és hetilapok rovatot nyitottak a nyelvvédelem ügyének.

A Magyarosan iránt egyre fokozódik az érdeklődés. Sok az új előfizető. Örvendetes, hogy egyes iskolákból csoportosan jelentkeznek az érdeklődő diákok. Ez a nemzedék bizonyára nagyobb hajlandóságot mutat majd a nyelvhelyesség iránt, ha távozik az iskolából, mint a régi nemzedék.

Folyóiratunkat népszerűen megírt cikkekkal óhajtjuk felfrissíteni, a tudományos elvontság a nyelvtudomány művelőinek való. Nem néhány száz nyelvtudósnak akarunk írni, hanem sok ezer művelt magyarnak. Az ifjúsági egyesületekben, a tanári és tanítói szobákban, a fővárosi és vidéki társaskörökben máris élénken vitatkoznak a folyóiratunkban felvetett kérdésekről.

Az iparosiskolákban buzgón készítik a műhelyszótárakat.

A molnárok, pékek, cukrászok, kávéosok, vendéglősök, szállodások, óráosok, fényképészek, fogászok, műszerészek, villamosiparosok, gépészek, szerelők, bádgosok, lakatosok, kovácsok, nyomdászok, építők, szücsök, kalaposok, szabók, szövők, cipészek, nyergesek, asztalosok, ácsok, borbélyok szakszótárai sorra elkészülnek. A gyárak, az ipartestületek és a szaklapok készséggel támogatják az iparosiskolák tanárainak buzgó munkáját.

Hasonló serénységgel folyik az egyes kereskedelmi ágak szakszótárainak egybeállítása.

Budapest-székesfőváros közgyűlésén 1937. évi november hó 5-én két felszólalás is elhangzott a magyar nyelv védelme ügyében. Dongó Orbán és Gáldy Béla törvényhatósági bizottsági tagok rámutattak arra, milyen nagyfontosságú a helyes magyar beszéd ápolása minden iskolában. Az egyik felszólaló szerint: «Budapestben valósággal tájszólás kezd kialakulni: lehetetlen, ízetlen, magyartalan, lelkiüktől teljesen idegen zsargon. Ez ellen védekezniünk kell. A védekezés szükségességét a Magyar Tudományos Akadémia is észrevette és pár évvel ezelőtt megindította a maga nyelvhelyességi mozgalmát.» — A székesfőváros közgyűlése helyesléssel fogadta a szónokok fejtegetéseit s a közigazgatási és tanügyi hatóságok a jövőben bizonyosan megtesznek mindent, hogy a nemzeti fontosságú ügyet támogassák.

Putnoky Imre, h. előadó tájékoztatja a Bizottságot a Magyarosan cikkeiről. Kézirat bőven van, a cikkek egy része alkalmas is a közlésre. Kár, hogy a dolgozatok másik része a hosszadalmasan és nehézkesen író szerzők munkáiból telik ki. Ezeket csak kellő rövidítés és átdolgozás után közöljük.

Az elnök ismerteti még egyes iskolák értékes működését a magyar nyelvtisztítás terén. (Az evangélikus leánygimnázium jegyzőkönyvei és szögyűjteményei. A fodrászok műhelyszótárának tervezete.)

Beszámol a magyar tanulóifjúság számára hirdetett pályázatról. A nyertesek és megdícsértek vegyesen kerültek ki a fővárosi és vidéki gimnáziumok, képzőintézetek, kereskedelmi iskolák és mezőgazdasági iskolák fiú- és leánytanulói közül. A jutalmakat a M. T. Akadémia főtítkári hivatala, a Nyelvművelő Bizottság elnöke és Dengl János, a Nyelvművelő Bizottság meghívott tagja adták.

A mozgalom sikeréhez tartoznék, hogy az egyetemek magyar nyelvtanárai félévről-félévre előadásokat hirdessenek a nyelvhelyességről s a tanári vizsgálatokon is ellenőrizzék a jelöltek nyelvvédő tudását.

Felhívja a figyelmet a szerkesztésében megjelenő Magyar Nyelvvédő Könyvre. A könyv közrebocsátására a M. T. Akadémia Nyelvművelő Bizottságának tárgyalásai adták az eszmét, a könyvet azonban az Akadémiától függetlenül adta ki, mert nem akarta, hogy esetleges felszólalások alkalmával az Akadémia ne-

vét is belevonják a vitába. A könyvet a magyar tanárvilág kiválóan képzett tagjaival együtt készítette s meg fogja küldeni a hírlapok és folyóiratok szerkesztőségeinek, hogy a szerkesztők ezzel is segíthessék munkatársaikat az idegen szavak és a hibás kifejezések elkerülésében. A könyv kiadását buzgó gyűjtőmunka előzte meg. A munkatársak az újságokból és a közbeszédből erős munka árán egybeállították a legsűrűbben használt idegen szavakat és magyartalan kifejezéseket s mindenekelett ezek kiküszöbölésére törekedtek. Száz év múlva művelődéstörténeti érdekesség lesz, hogy 1938-ban milyen idegen szavak és hibás kifejezések ölték legjobban a magyar nyelvet.

Az elnök bejelentéseit a Bizottság helyesléssel veszi tudomásul.

Tollhegyyel.

Ez a címe az eredetileg hitvédelmi, de egyre többet politizáló, mind távolabb területekre kalandozó Magyar Kultúra harcos rovatának. Ez a rovat szokta kivégezni vallásom tajtékzó ellenségeit, az erkölcsök szögescsizmás tapodóit, a politika szívtelen szélhámosait vagy kerge szédültjeit, a pénz hosszúkarmú, gyulladt-szemű sóvárait, — a kommunistákat, barnaingeseket, szakadárokat, szabadkőműveseket, továbbá kasszafúrókat, gyermekrablókat, csempészeket, döghúskimérőket, — egyszóval minden gonosz, hamis és balgatag személyt vagy dolgot, ami csak tollhegyre akadáhat. S most aztán — lásd az 1937. évi december 5-iki és 1938. évi január 1-i számot — idekerültem én is ebbe a díszes, rangos rovatba.

Kérdezem: miért fáj a Magyar Kultúrának az, ha Tolnai Vilmos derék Magyarító Szótárát a magunk kisdud anyagával kiegészítjük, hogy az írónak, fordítónak s minden művelt honfitársunknak annál nagyobb könnyebbsége legyen a nyelvünk szép ábrázatát szeplősítő idegenszók elkerülésében, pótlásában? S ha az én saját szavaim netán bosszantják Kultúráék vájtabb fülét: cáfolják meg őket, ha van hozzá tudományuk, de ne csúfolódjanak olyan kifejezéseken is, amiket népünk ajkáról vagy egyéb, talán a Magyar Kultúra szemében is hiteles forrásból, például Arany Jánosból merítettem.

Kérdem azután: miért sajdulnak meg egy, magyar kultúrát homlokán büszkén hirdető sajtószervnek érzékeny idegei éppen akkor, amikor mi is megpróbáljuk a magunk módján szolgálni ugyancsak a magyar műveltséget?

Illő dolog az, hogy egy valóban nemes céloknak elkötelezett, vallásos és hazafias, tehát minden szépet-jót fönnen harsonázó lap egy reggeli újságtól kölcsönzött, közönséges lényegmeghamisítással rúg ki azok ellen, akik elvégre az ő fegyverét is acélozzák, élesítik avval, hogy magyar nyelvünket pallérozzák?

Okosságra vall-e az, hogy a M. K. olyanba ártja magát, amire — ne vegye zokon — de egy lyukasgombérót sem konyít? Itélőkéje sem valami eszményi tökélyű, mert abból, hogy szótárpótlásom az Akadémia nyelvművelő folyóiratában látta meg a napot, nem pedig teszem a balgafalvi művargák Cipész Kultúra című szakcsirizelményében, — abból még a szokványnál kissé ütődöttebb vagy laposabb agytekervények is ki tudnák bölcseelni, hogy mégse lehet az talán akkora nyelvi sületlenség, hogy egy hitvédő-világnézeti lap is újja megégetésének veszélye nélkül hozzákapkodhatna.

Aztán szép az: egy nyílt, férfias kiállással gangoskodó folyóiratnak ilyen bántó módon kendőzni rőt dühödését?

Ne feleljen a M. K. Megfelel erre a Magyarosan egyik régi száma: az 1936. évi január—februári szám. Ebből megtudhatjuk azt is, hogy tulajdonképpen nem is annyira a Kultúrának, mint inkább felelős szerkesztőjének, Nyisztor Zoltánnak van valami idült bibéje.

Az említettem számban ugyanis kipellengéreztem a tinta-csurgató szenvedély és a minden-lében-kanálkodás klasszikusan elrettentő példáját: Nyisztor Zoltánnak 1935 november 17-én megjelent Nemzeti Ujság-beli cikkét. A sokak kedveltje és sokak nem kedveltje szerkesztő az ő szokásos módján itt is széles mellel áll ki s kissé keresett, de annál tüdősebb hallatlankodással botránkozik jelenünk nagy nyelvromlásán. Riadót fúj, félreveri a harangokat. Úgy tesz, mintha addig még senki észre se vette volna nyelvünk szennyeződését, mintha ő eszmélne rá elsőül. Írásának címe: *A magyar nyelv védelmében*, de ennek ellenére, nyüzsgő sok idegen szavával és egymás sarkába hágó magyartalanságai-val sokkalta inkább megcsúfolása, mint védelme nyelvünknek.

Ha igaza van a bírálónak, azt még rosszabb néven veszik, mint ha nincs igaza. Mert ha téved, rácăfólnak s megvan a lélek békessége. De ha fején találja a szöveget: jaj akkor szegénynek! Akkor lesbe állnak s ha kell, akár évekig várnak a kedvező alkalomra. De a puska visszafelé is elsülhet. Ez mindjárt ki is tűnik, ha megfirtatjuk, van-e legalább némi roskatag alapja ennek a nevében is felemás nyelvű szemlének arra, hogy stílus dolgában fölényeskedjék? Vajjon a Magyarosan járjon-e át Magyar Kultúráékhoz egy kis feddhetetlen stílusért avagy fordítva?

Belelapozunk hát egy-két utolsó számukba. Alig egy nyúl-farknyi időcske alatt egész csinos gyűjteményünk van az efféle stílusbeli ékességekből:

egyenesen missziós megnyilatkozás volt: igazi missziós megnyilatkozás volt. (A missziós szót nem magyaríthatom, mert pontos jelentését nem lehet kiértetni a szövegkapcsolatból.)

Egy negyedikes elemista, akinél a haza már nem jelent semmit: akinek...

fölszálltunk kerékpárjainkra: kerékpárunkra v. ki-ki fölszállt kerékpárjára.

a nép azonban addig nem ad kezet, míg sajátos rezonanciájú (így!) intenciójával ki nem puhatolta...: sajnos, sajátos intenciójú rezonanciámmal föl nem foghatom az értelmét.

magas korát is tekintetbe véve: öreg (agg, idős, éltes, élemedett, hajlott) kora miatt is.

Gaál József... örök életű vígjáték-motivumok evokálására volt képes e kompromisszum keresésének áramában: Szegény Gaál József, nem is sejtette életében, hogy miket kennek majd rá száz év múlva!

„A peleskei nótárius“ főszereplőjének tűnik: (Talán csak nem a pénztárcája?)

aktív kultúrpagány: fene nagy úr lehet!

Viseletük egyenesen bántó: határozottan, valósággal bántó.

áldásthozóbb munka: áldáshozóbb v. természetesebben: áldásos m.

Ez a cserkészfiú veszi magának a bátorságot, hogy... Szóval nincs neki, az ártatlannak, bátorsága, úgy muszáj vennie. Vajjon milyen boltban veheti?

Mussolinít nagy és providenciális államférfiúnak tartjuk, akinek sok erköcsi, társadalmi, szociális, sőt politikai gesztiójával is érdemesnek tartjuk rokonszenvezni. Milyen jó itt ez a „providenciális“ szó: azt is jelentheti, gondviselészerű, de meg azt is, hogy: előrelátó. Mondhatom, providenciális egy irány, ez esetben persze a providenciálissal nem azt óhajtjuk mondani: égküldte, hanem csakis ezt: óvatos. A *gesztio* is afféle ha akarom ezt jelenti, ha akarom azt jelenti szó. Nem becsületesebb ennél a világos magyar beszéd? (E mondatban kétszer is szerepel a *tartjuk* igealak. Változatosabb lenne, ha az egyiket idegen szóval pótolják, de időnként, úgy látszik, abból is kifogy a Kultúra, nemcsak a magyar kifejezésekből. A mondat egyéb kajlaságait most ne egyesítgessük!)

Itt van egy cikk, a címe: „Neoromanticizmus“. Nem jutottam benne valami messzire, nem bírtam tovább feneketlen kultúr-kultuszát. Csak kultúr-összetételeit sorolom föl: *kultúrélet, k. biológiai, k. történet, k. filozófus, k. szféra, k. fázis, k. bölcselő, k. elméleti, k. fantázia, k. munka, az összes k. szférák szuverén ura* stb. — Uram, az összes kultúr-szférák szuverén ura! Anyanyelvünket megvető kultúrgöggjében nem fél az Isten haragjától!

Egy képzőművészeti bírálatból: *Élvezzük szinte szfumátos, előkelő színharmóniára épített, keresetlen pátoszt kifejező alkotásait:* (Uno scapaccione non sfumato!)

Shirley Temple, a filmtörténet legédesebb giberlijeinek kis tulajdonosa. (Bájos, úgy-e? Mintha csak a Színházi Élet kellős közepén éldelegnének.)

Ezer szerencse, hogy Jánky István: *Gondolattól a kifejezé-*

sig című szellemes-kellemes könyvét már olvastam. Így mármost nem rémíthet el tőle ez a mondat-numus: *Szerző* (talán: *a szerző!?*) *az etika és esztétika fénykévével végigsúrolva igyekszik bevilágítani az emberi szellem megnyilatkozásának több táblasíkját.* — Ugyanitt azt állítják, hogy az egyes felfogásokat csak úgy láthatjuk kellő fáin megvilágításban, ha előbb az alkotó művész úr hátára dócsizunk vagy legalábbis a nyakába vétetjük magunkat. Azt mondja ugyanis a pápaszemes itész: *A különböző felfogásokat az alkotó művészről igen értékes megvilágításban látjuk.*

Egy rövid, de velőtlen tanulmány a tiszta magyar nyelvért élő-haló Kosztolányit facér idegen szavakkal forgatja meg korai sírjában.

A következő cikk: „A népiség szerepe Magyarországon“ igen helyesen állapítja meg, hogy (rövidítem): „Legnagyobb erő a népiség szempontjából a nyelv. A nyelv nem csak a gondolatközlés eszköze. Lelkivilágunkat is alakítja: kész gondolkozási formákat ad. Értékeiteteinket is egyöntetűen formálja. A nyelv kulcsa az egész nemzeti műveltségnek“ stb. — Ezt vallja a M. K., de sajna, nem tartja magát ehhez, még maga a cikk érdemes írója sem. Eből is kitetszik: nem elég helyesen gondolkodni, érezni is helyesen kell: magyarul!

Ugyancsak ebben a számban (XXIV. évf. 22. szám) egy „szem- és fültanú“-nak a bécsi Reichspost közzétette „bemondása alapján“ megróják a náci Rosenberget, mert freiburgi beszédében „Néhány erős grammatikai hibát is elkövetett. Például a dómot der Münsternek nevezte, ami szintén zavarólag hatott.“ Íme: Kultúráék még egy tőlük 1000 kilométerre szónokoló idegen lélek-vajákos (itt bizonyára helyénvalónak tartják ezeket a magyarosan-féle szavakat, minthogy földbekívánt Rosenbergjüket díszítjük velük) nem is hitelesen igazolt nyelvbtlásaira is fölajdulnak, holott — amint látjuk — találhatóának ők a saját *magyar* portájukon is elég söpörnivalót, sőt magában a Rosenberg-szapuló cikkben is. Ne fájjon nekünk a német nyelvsérelem, de sajduljon meg keservesen a szívünk a saját anyanyelvünket pusztító nyegleségünkön! Ami pedig a Münster nemét illeti, arra nézve kénytelen vagyok Rosenberg úr mellé állani, nem ugyan a magam jellemzően tiszaparti színezetű német nyelvérzéke bizonyosságán, hanem először Kelemen Béla szótárának alapján: ez ugyanis a szokottabb *das Münster* mellett a *der Müntstert* is helyesli; továbbá egy családomban tartózkodó, csak németül beszélő, iskolázott bécsi leány kijelentése folytán, aki csupán *der Müntsterről* tud, s aki szerint a *das Münster* „komisch klingt“. Mindnyájan tudjuk, hogy számos olyan német főnév van, amelynek két neme lehet. De más nem-es nyelvekben is így tapasztaljuk. Különben is épp a cikk említi, hogy Rosenberg nem német földön cseperedett föl: de hát akkor meg még inkább mire való ez az akadémikuskodás? A M.

K-ék magyar földön csöpörödtek föl: az ő bizonyított hibáikat még csak idegenből-származás sem menti!

Nyisztor Zoltán *felelős szerkesztője* a M. K.-nak, tehát *őt is felelősség terheli dolgozótársainak idegenes nyelve miatt*. De ne legyünk túlságosan szigorúak. Egy ilyen sokatmarkoló közíró nem érhet rá mindenre, nem gyomlálhat végig minden kéziratot. Talán az ő saját stílusa ama régi szeplősség óta már folttalanná tisztult. Legalább is erre illenék következtetnünk a Magyarosant-illető illetlenségéből. — Csalódtunk. A két évvel ezelőtti cikkünk valamit használt ugyan — a keserű orvosságok ritkán hasznontalanok —: írásaiban azóta határozottan kevesebb a magyartalanság meg az idegen szó, de még mindig sokkal több, mint szeretnők — Nyisztor érdekében is. Magyar Kultúra-beli utolsó cikkéből (*A jobb-oldali politika lényege és pályafutása*, XXIV. évf. 22. sz.) csak azokat a merőben fölösleges idegen szavakat sorjázom ide, amiket öntudatos író tollából ki sem ereszt. (Egyéb magyartalanságait most szó nélkül közös sírba süllyesztjük. Bár föl ne támadnának!) Íme csak néhány:

aktív: cselekvő; ateista: hitetlen; *centrifugális*: széthulló; *centripetalis*: összeható; divergáló: széthúzó; diktatúra, diktátor-ság: *parancsuralom*; diktál: parancsol; eldorádó: *meseország*; energikus: kíméletlen; *hedonista*: *élvezethajhász(ó)*; ideológia: eszmekör; kontinens: *világrész, földrész*; kataklizma: *világrengés*; katedra: dobogó; kurzus: irány; kiprovokál: kikényszerít; kritérium: *lényeg*; *nacionalizmus*: *hazaszeretet, hazafiság*; *nacionalista* (gondolat): *nemzeti*; probléma: föladat; pregnáns: *jellegzetes*; reakció: *megettórlás, visszahatás*; szuggesztív: *igéző*; szociális: közjóléti, társadalmi; *szankciós*: megettórló; stb.

A fölsorolt idegen szavak tetemes része persze többször is előfordul a cikkben, olykor — mint a magyarítás is mutatja — különböző értelemmel. Az aláhúzott magyar szók sem Tolnai Magyarító Szótárában, sem a Pesti Hirlap Nyelvörében nincsenek meg. Ez is azt bizonyítja, hogy az efféle szótárak folyvást kiegészítésre szorulnak többek között már csak azért is, mert egyre több és több fogalmat és fogalmi árnyalatot olvasztanak magukba a bitor idegen szók. Fölsorolásom egy-két idegen szavának elütő szedése pedig azt jelzi, hogy ezek nincsenek fölvéve a magyarító szótárakba.

Magyar emberségére kérem Nyisztort, adjon nekünk mielőbb alkalmat arra, hogy az igaz magyar írás új bajnokaként köszöntsük. Akkor bátran elmondhatja: győztem, mert megbocsájtottam; diadalmaskodtam, mert alázatossá lettem.

Tiszamarti Antal.

Hozzászólás „egy kis zabhegyezés“-hez.

A *Pesti Napló* csillagos cikkeinek érdemes írója a lap f. é. január hó 11-i számában *Egy kis zabhegyezés* címen egy kis nyelvészkedéssel szórakoztatja az olvasót.

Mindíg örülünk, ha a napi sajtó rátereli nagy nyilvánossága figyelmét a helyes és jó magyarság kérdéseire. Nagy szolgálatot tesz vele nyelvünk ügyének. Ebben a tudatban írja meg mondani-valóját a szóban levő cikk írója is. Fejtegetései azonban véleményünk szerint bővebb és pontosabb megvilágításra szorulnak. Ezért bizonyára nem fogja zokon venni, ha mi is hozzászólunk a tárgyhoz, — különösen elvi jelentőségű részéhez.

A cikkből megtudjuk, hogy íróját valaki névtelen levélben „megleckéztette“, mert valamiről azt találta írni: „ha tudnánk, hogy mit jelent“. A névtelen levél írója szerint azt kellett volna írnia: „ha tudnók, hogy mit jelent“.

A cikkíró védi a maga igazát. Néha — úgymond — haragban van ugyan a nyelvtannal, de hátha neki van igaza, nem a nyelvtannak. A nyelvtani tételek szerinte csak akkor válnak komoly szabályokká, mikor a nép — mégpedig az egész nép, nem pedig egy vidék, vagy egy társadalmi osztály népe — szentesíti őket. De hivatkozik aztán külön Szeged népének a nyelvére, azt mondván, hogy ez a nép jobban tud magyarul, mint annak a magyar nyelvtannak az írója, amelyet ő tanult diákkorában. Tökéletes nyelvtana — mondja — csak holt nyelvnek lehet; a latin nyelvnek már kétezer évvel ezelőtt kristálytisza törvényei voltak, amelyeket senki sem vont kétségbe, — más szóval: volt latin nyelvtan, de magyar nyelvtan még nincsen. Nyelvünknek szerinte nemcsak finomságai, hanem sok vonatkozásban még az elemei sincsenek megtámadhatatlan szabályokba foglalva. Gondolatmenete mintha emlékeztetne *Arany János*nak ezekre a nem minden gúny nélkül való soraira: „A nyelvnek is törvényeit: Széppé, jóvá mi tesz: Nyelvész urak jobban „tudják“, A költő jobban „érzi“. A cikkíró a fent említett példában nyilván azért ír *-nánk*-ot, mert ezt érzi helyesnek, nem pedig a nyelvtanírók szabálya szerinti *-nók*-ot.

Mielőtt döntenénk a *-nók* és *-nánk* dolgában, lássuk, hogyan is vagyunk tulajdonképen azzal a nyelvtannal — a nyelvhelyesség szémszögéből.

Kétségtelen, hogy előbb volt a nyelv, aztán lett a nyelvtan. Nem a nyelv alkalmazkodik a nyelvtanhoz, hanem fordítva: a nyelvtannak kell a nyelvhez alkalmazkodnia. Minthogy pedig a nyelv állandóan változik (ezt helyesen állapítja meg a cikkíró is), a nyelvtan szabályai nem örökéletűek, hanem a nyelvvel együtt változnak, tehát „az idő függvényei“. A nyelv — képletesen szólva — a maga életerejével éli életét és akárhányszor nem törődik régebbi keletű nyelvtani szabályokkal. A nyelvtan mindenkori sza-

bályainak megállapítása a nyelvtudomány szabályozásának *folyamatos* műve. Megállapodott nyelvtana csak holt nyelvnek van, mert a holt nyelvek nyelvtani szabályozásának a munkája befejeződött. A latin nyelvtan már nem változik; csak a latin szókincs bővül modern fogalmakkal. Az élő nyelvek nyelvtani szabályozása azonban *folyamatos* feladat. Ami mármost a „tökéletes“ nyelvtant illeti, ilyet mindenféle nyelvre lehet írni. A nyelvtani szabályozás tökéletessége nem azon fordul meg, hogy holt vagy élő nyelvről van-e szó. Csak rátermett vállalkozó kell hozzá.

Ha nyelvtanról meg nyelvhelyességről beszélünk, akkor a mai irodalmi nyelvre szokás gondolni (nem pedig a népnyelvre vagy — ahogy a cikkíró mondja — az egész nép nyelvére, mert ez — egyéb okról nem szólva — nem egységes). Ebből nyilvánvaló, hogy a mai nyelvtannak a maga szabályait a mai irodalmi nyelvből, pontosabban: a mai irodalmi közszokásból kell levonnia. Ez a mindenkori irodalmi közszokás (vagyis a mindenkori elismerten jó írók és a művelt magyar társadalom általános nyelvhasználata) a nyelvhelyesség döntőbírája, a nyelvi szabályok alapja. Megállapítása persze nem olyan egyszerű kérdés. Éppen ezért a sok vita!

Mindezeknek a mérlegelésével lássuk mármost a *-nók, -nánk* dolgát.

Kinek van igaza? A cikkírónak, vagy a névtelen levél írójának? Mind a kettőnek — a maga módján.

Való igaz, hogy nyelvtanaink tanítása szerint a feltételes mód jelen idejében a többesszámú 1. személynek tárgyias ragozás esetében *-nók, -nök* a ragja, és a névtelen levél írója nyilván ezen az alapon követeli a *-nók* jogát. De az is igaz, hogy ezt a szabályt az újabb irodalmi nyelvhasználat egyre jobban kikezdi. Elismerően jó íróink jelentékeny része a *-nánk* alanyi személyragot használja tárgyias ragozású értelemben is, és példájukat egyre jobban követi a művelt ember köznyelve is. A mai irodalmi közszokás szerint tehát a *-nók, -nök* is, a *-nánk, -nénk* is járatos ugyanabban a nyelvtani értelemben. Más szóval: ebben a kérdésben a *mai irodalmi közszokás ingadozik, vitás*.

Egyéb ilyen ingadozó jelenségek is előfordulnak. Helyesen hivatkozik épen a cikkíró is az ikés igék ragozásában mutatkozó ingadozásra. Vagy, hogy másfajtajú jelenségekre is rámutassunk, megemlíthetjük pl. a *mélyreható, messzemenő* melléknevek ingadozó fokozását (mélyrehatóbb — mélyebbreható, messzemenőbb — messzebbre menő), a *hasonlít* igével való ingadozó viszonyítást (hasonlít *hozzá*m, hasonlít *rám*), vagy a szóképzés terén mutatkozó ingadozásokat, pl. *vacsorál — vacsorázik, pipál — pipázik, telefonál — telefonoz, szel — szízik* stb. Ilyenkor mind a két használatot helyesnek kell elfogadnunk mindaddig, amíg az idő az ingadozásnak véget nem vet az egyik vagy a másik használat javára. Hogy erre is példát említsünk és éppen a szóképzés köré-

ből, — íme régebben ezek az igepárok is megvoltak: *ollól — ollóz, hálól — hálóz, hibál — hibáz, mézel — mézez* stb. Ma már csak a *z*-képzős alakok járatosak. Az *ebédez — ebédel* kettős alakból viszont éppen a *z*-vel való alak kezd kiveszni.

Nagyon tartunk tőle, hogy a *-nók* és *-nánk* esetében a *-nók* lesz a vesztes. Kár volna érte, mert kiveszése a nyelvi kifejező-képesség és színesség szegényedését jelentené. Nyilván azért nem bolygatják egyelőre nyelvtaníróink ezt a kérdést. Jól tudják, hogy épen a nyelvtan a hagyományos nyelvi jelenségek *megőrzésének* leghatásosabb eszköze. Ha a névtelen levél íróját ez a tudat vezérelte, akkor síkraszállását csak helyeselhetjük. (A dolog érdemére gondolunk! A névtelenség kérdésébe nem avatkozunk bele). Azzal azonban nem vádolhatja a cikkíró, hogy nem tud magyarul. A cikkíró mellett szól az irodalmi közszokás ingadozása.

Külön megjegyezzük, hogy ingadozások a holt nyelvekben is előfordulnak. Pl. a latin nyelvben: *laudaberis* v. *laudabere, audiveram* v. *audiram, conticuerunt* v. *conticuere, fecerint* v. *faxint, dei* v. *dii* v. *di, deorum* v. *deum* v. *divum*; *vetus* középfoka *vetustior* v. *veterior*, felsőfoka *veterrimus* v. *vetustissimus*; *senectus, -utis* v. *senecta, -ae, vesper* v. *vespera* (*ad vesperum* v. *ad vesperam, vespere* v. *vespera*), az ablativus limitationis v. respectivus mellett előfordul az accusativus graecus is (vö. *horribile dictu, os humerosque deo similis*) stb.

Ezzel a cikk elvi kérdésével végeztünk.

Legyen szabad azonban a cikkíró, idevágó mellékvágányán is követnünk.

Rákosi Jenő — úgymond — egyszer azt mondta neki: Tanulja már meg egyszer, hogy főnévből igét nem *-l* képzővel, hanem *-z* képzővel csinálunk. *Telefonálni* ronda beszéd; írja úgy, hogy *telefonoz*.

Erre a cikkíró kérdéssel felelt:

Mondja kérem, Ön cipőjét *talpaztatja-e* vagy *talpaltatja*? És minek *lovalja* bele magát egy ilyen mesterkél, helytelen szabályba, a helyett, hogy *belelovazná* magát?

Rákosi erre azt mondta: Magának igaza van!

Nem épen így van a dolog!

A cikkírónak igaza volt annyiban, hogy *-l* képzővel is lehet főnévből igét képezni, pl. *kapál, kefél, énekel, táncol, hegedül*, stb. De *-z* képzővel is! Ebben *Rákosinak* volt igaza. Például *ruház, koronáz, rágalmaz, enyvez*, stb.; sőt a játékot, sportot kifejező igéket főképp *-z* képzővel képezzük az illető főnevekből, pl. *labdázik, kártyázik, csónakázik, sakkozik, gondolázik, vitorlázik, biciklizik, kerékpároz, teniszszek* stb. De — amint láttuk — kettős alakok is járatosak (*vacsorál — vacsorázik* stb.).

A *telefonál — telefonoz* kérdésének megvilágítására a *talpaltat — talpaztat, loval — lovaz* semmiképen sem volt alkalmas! A *telefonál* képzője nem *-l* (v. ö. *szól, árul*), hanem *-ál*, — az az *-ál*

képző, amellyel *idegen eredetű* igék hosszú sorát magyarítottuk (pl. *plombál, telegrafál, fotografál, bojkottál* stb.). Abban azonban megint *Rákosinak* volt igaza, hogy a *telefonoz* jobb szó, mint a *telefonál*, mert magyarosabb (vö. *aszfaltoz, betonoz, grammofonoz*, stb.; *sizik* is magyarosabb, mint *siel*). Az *-ál* képzővel ugyanis nem alkotunk *magyar* főnévből igét, — igéből is csak keveset, pl. *dobál, ugrál*. (L. *Zolnai Gyula*, *Magyarosan* I. 84—91).

A *telefonál* — *telefonoz* kérdésével egyébként — ha szorosan helyességről van szó — szintén úgy vagyunk, mint a *-nók, -nánk* kérdésével. A nyelvhasználat itt is — amint már említettük — ingadozik, más szóval: mind a két alak közkeletű.

Cikke befejező részében még azt közli írója, hogy egy másik névtelen oktatója azért is ideges, mert a cikkíró pont utáni mondatát néha *és*-sel kezdi. Ezen nem találunk mi sem kifogásolni valót! „A Szentírásból ragadt rám“, mondja a cikkíró. Nem is rossz ez a használat s nem okvetlenül pongyola. (Pl. *És* íme — ez az ügy még mindig nincs elintézve. *És* ez az ember még másokat mer vádolni.). Igaz ugyan, hogy az *és*-t pont után hol más kötőszóval is helyettesíthetjük, hol meg egyszerűen el is hagyhatjuk. (Pl. *És* minek lovalja bele magát ilyen mesterkéltn, helytelen szabályba? = Minek lovalja bele magát. Vagy: *És* még valamit szeretnék mondani = *De* még valamit szeretnék mondani = *Még* valamit szeretnék mondani.). De okkal-móddal, a változatoság kedvéért, mért ne használhatnók (használhatnánk) az *és*-t is? Elvégre nemcsak mondat-, hanem gondolatkapcsoló kötőszó is!

De ha már az *és*-nél tartunk, akkor ragadjuk meg az alkalmat gyakran előforduló idegenszerű használatának megbélyegzésére. Hányszor olvasni *és ahol, és ha, és amikor, és nem, és mivel* féle mondatfűzést. Ilyenkor legtöbbször *ahol pedig, ha pedig, amikor pedig, mivel pedig* van helyén; *és pedig* helyett mindig *mégpedig* kell.

Íme, így bonyolódnak a dolgok — keresztül-kasul. A nyelv-helyesség egyes kérdéseinek eldöntése — amint említettük — sokszor nem olyan egyszerű dolog. Ne ítéljünk tehát könnyelműen, hogy meg ne ítéltesünk!

Dengl János.

Az új magyar stílus virágoskertjéből.

A tizennyolcadik században Faludi Ferenc még így írt:
«Császárok, királyok halnak. A világ tündér pompái múltnak, híres épületei omlanak. Trója porrá lett. Teljes hiúság dolgunk. És mégis ezekben törjük fejünket, vesztegetjük óránkat. Oda az ég felé — maradandó hazánkra — talán egyet sem pillantunk.»

A jelenkor írója — közel kétszáz esztendő ragyogó nyelvi

fejlődése után — másképp szórakoztatja olvasóit. Franciás könnyedséggel és angol világossággal.

A költő így énekel.

«Még akkor nem volt hősi bajnok se Ferencváros, se Makó és egyikünk sem odavaló, de sehovavaló sem. Hát úgy kellett, hogy nekikeljünk keresni a csapatainkat, varrók és várók (itt ilik a szó-vice), de harcolók (s ez több a viccnél).»

Ady 'Endre.

A prózai stílus fejedelme.

«Mióta, ahol udvari nép voltak, a zsidók Rómából s a mór Spanyolországból elkerültek, többre a zsidók sehol sem vitték, többről tehát nem is igen álmodhatnak, mindig zavaró körülmény lesznek, emiatt idegesek s a többieket is idegesítők, amit nem enyhít, csak nevel a mindkét fél felé arcpirító szégyen, hogy amely zsidónak pénze van és hatalma, hogy el ne vehessék tőle, annak megbocsáttatik, hogy zsidó. A zsidóknak akkor is rajta kellene lenniök, hogy úgy magukról, mint ahogy a németek a szép szót megreformálták: gazdanépeikről levegyék, amennyire tehetik, ez átkot, ha s mikor nem is úgy kénytelenek vele, mint most, úgy látszik, a német zsidók s voltak a mult század végén az orosz s a román zsidók.»

Ignotus Hugó.

Munkás-eltársak!

«Genovéva áll a sarkon, de tudom, hogy nem tudom s ezért még tegnap cipőtalpamra szereltem két Szép Ernő-féle költő fantáziáját, fáznak a vimmelliim s szimbolumoktól vagyok körülvéve, röpülni hát röpülni, bianca bu lia báli o bumm.»

Kassák Lajos.

A népbiztos mint esztétikus.

«A klasszicisztikus dráma sorsprioritásának eltüntetésével egyfelől az egyes karakterek szélesebbek és gazdagabbak lesznek, mint az őket átfogó cselekmény, a sors objektív testet öltése, másfelől pedig egymáshoz kapcsoltságuk elveszti kompozicionális magától értetődöttségét, ami a klasszicisztikus drámában megvolt, mert ott az egymáshoz való viszony a sorsvisztonnyal egyszerűen identikus lévén, az alakoknak csak positionális értékük lehetett: csak az a tulajdonságuk nyilvánulhatott meg, melyre a sorsnak mint vehiculumnak szüksége volt és érintkezésük egymással nem lehetett több, mint vezetékül szolgálni egy nem belőlük indult és nem bennük végződő áram számára.»

Lukács György.

Negédesen vagy ha úgy tetszik szenvedő lejtéssel.

«Az empire nagyvonalúbb, parvenü egyszerűségét inkább kismellű szüzek juttatták szóhoz, akik úgy találták, hogy érvényesülésük az elomló selyemnek közvetlen melle alatt kötését kívánja meg.»

Tabéry Géza.

Röviden, de gyökeres magyarsággal.

«Szeretem a fiatal papokat, mikor mennek a római alkonyatban olyan arcokkal, mint egy-egy angyal, aki van.»

Szomory Dezső.

Ahol, aki, hogy, de, mielőtt, amely.

«Franciaországban különösen erős volt a visszhang, ahol felfigyelték az angol pénzügyminiszternek a newporti kereskedelmi kamarában tartott beszédére is, aki azt a kijelentést tette, hogy a brit kormány hajlandó ugyan a többi hatalmakkal való barátságos megbeszélésekbe kezdeni, de végleges megegyezéseket nem köthet, mielőtt a jövő júliusban Ottavában össze nem ül a brit birodalmi értekezlet, amely a birodalom egyes részei között kereskedelmi összeköttetések egészét tanulmány tárgyává fogja tenni.»

Egy kiváló államférfi.

Szót kér a másik kiváló férfiú is.

«A kormánypárti mentalitás nem vállal szolidaritást a fakciózus ellenzékkel, mely a dezolált viszonyok között renitens magatartást tanúsít és a parlamenti kontroll helyett turbulens jelenségekkel gátolja meg a törvényhozás funkcióját. Nincs a világnak egyetlen nációja, amely e folyton megismétlődő parlamenti krízis káros konzekvenciáit jobban megszenvedné, mint a magyar. Bármilyen meggyőződés szolgáljon is bázisul ennek a túlaradó ellenzéki temperamentumnak, a kötelesség lax felfogására mutat, hogy az ellenzék, miután hónapokon át obstruált, most, hogy a házszabályok véget vetettek az anarchiának, teljesen abszentálja magát a háztól, ezzel azonban nem fogja a közvéleményt helyes felfogásában konfundálni.»

A képviselőházban elmondott beszédekből.

A tudomány sem óhajt elmaradni a nemes versenyben.

«A reakciós-typus elhangolódásának manifestációs összetevői részben specifikus, részben compensációs karakterűek. Így a vagotonias reakciós-typus mellett a lipoidok kvantitatív értékét számításba véve, a hypocholesterinaemia a characteristicum, ellenben, ha az állapot paroxismalis krisisekben culminál, úgy a characteristicum a hypercholesterinaemia. Ezen endogen automatismushoz szükséges anyagok disponibilis mennyiségű kvantitatív értéke elégséges volta okozza a reakciós-typus jellegével szövődött psychikus aequivalensek kialakulását.»

A Gyógyászat című orvosi folyóiratból.

Oktató stílus a magyar nép számára.

«1936 szeptember 1-től kezdődőleg a munkavállaló kézspénz-segélye mérvének megállapításánál az utolsó munkanapot közvetlenül megelőző hónapnak az utolsó munkanappal egyező naptári napját magában foglaló bérhétén elért javadalmazás az irányadó.»

OTI.

Egyéb csizmadia és kéjgáz.

«Egy kulturált kor költőjének stilizáló nosztalgiaja.»

Babits Mihály.

*

Mindenki író akar lenni. Az igazi író még csak hagyján, neki kiváltsága, hogy időnkint bolondokat beszéljen. De a többi, a nem-író! A közélet szővivői előzőnlőtték a sajtót, a tudomány nyegléi a fogalmazás eleme ismeretei nélkül merészkednek a nyilvánosság elé. Zavaros gondolatok fuldokolnak az írástudatlanság mocsarában. A stílus lapossága a kontár tollforgatók tintatengerén keresztül kezd visszacsúszni Döbrentei Gábor korába.

B. L.

Idézetek.

«Minap az Actio Catholica ügyében tartott papi gyűlésen jártam. Minden szónok minden tizedik szava ez a két latin szó volt. Mi ugyan megértettük a két latin szó formáját, lelkét is, de folyton azon töprengtem, hogyan magyarázza meg a falusi pap az Actio Catholica jelentését és jelentőségét a maga egyszerű népének. Miért nem kerestek erre a fogalomra magyar kifejezést, pl. Katolikus Szolgálat. Most meg az Egyházi Lapokat forgattam. Eucharisztia, eucharisztikus szentév, eucharisztikus kongresszus, eucharisztikus Jézus — olvasom az „Eucharisztikus szentévi hitoktatás-vázlatok“ c. cikkben. Szegény kis gyerek! Beletörök a nyelve is, az esze is. Hogy finomabbak, misztikusabbak legyünk, azért használjuk az idegen szót, holott a régi jó Oltáriszentség, szentségi Jézus, szentségi nagygyűlés, sőt szentségi szentév — ugyanazt jelenti és mindenki megérti. Olvastam egy nyomtatott verset is. Négy strófa 24 során keresztül magyarázza: mi az ember. Két sora im így hangzik: Remények dus szintézise, Vágyak tört analizise! Hát ennyire jutottunk! Nyelvünk minden kerete: az irodalmi, a hivatalos, a köznyelv teletömve idegen szóval, még telibbre tömve idegenszerűséggel, főképp németességgel.»

(*Tordai Anyos* a Katolikus Szemle 1938. évfolyamában. 37. 1.)

«Amennyire örülök az újabb erdélyi irodalom felvirágzásának, annyira sajnálom, hogy e kiváló írók egyike-másika valami fölöttébb visszás szokást kezd meghonosítani elbeszélő nyelvében... Azért, hogy a székelyek a személyragos alakhoz illesztett tárgyragot *-at* helyett *-ot*-nak mondják, nem kell magyar irodalmi nyelven és nem *tájnnyelven* írt regényben az *apámot*-féle alakokon meghökkennünk, sem nem kell azt írni, hogy *bátron* *bátran* helyett, *termik* e h. *terem* stb. De ez még hagyján; ezeket a nyelvi sajátosságokat, ha meg is akasztják az olvasót, legalább megérti. Ám mit tegyen azokkal a tájszókkal, melyeket vagy megtalál a Sziny-

nyei-féle Tájzsótárban, vagy még ott sem akad rájuk! Kell-e nekem tudnom, hogy *dránica* faszindelyt jelent — amint szerencsésen megállapítottam Szinnyeimből, — vagy hogy *klánéta* annyi mint klárinét, amit még Szinnyei sem tud!... Ha e szerény figyelemzetésem ellenére erdélyi kollégáink továbbra is ragaszkodnának efféle tájzsókhoz, melyek teljességgel nem hiánypótlók s így nem indokoltak, legalább adjanak egy kis szójegyzékben magyarázatot arról, amiről feltehetik, hogy a közönség zöme nem fogja megérteni. Higgyék el, *ez az ő érdekük is!* — Természetes, hogy a tájnyelvi alakok és tájzsók alkalmazását nem lehet kifogásolni ott, ahol az illető tájékról való személyek beszédmódját akarja velük jellemezni a szerző; a baj csak akkor áll be, ha maga a szerző tűzdeli meg saját mondanivalóit ilyesfélékkel. De még ott is, ahol a szereplő személyek beszédmódját mutatja be az író, módjával tegye.»

(*Radó Antal* a Magyar Nyelvőr 1937. évfolyamában. 113. l.)

ÜZENETEK

K. J.-nek. — Azt írja levelében, hogy egy iskolai dolgozatban az „éjszaka” szót *éjtszaká*-ra javították ki. „Ezt a javítást — így folytatja — semmivel sem lehet megokolni, azzal sem, hogy régen így írták.” Nem is ezzel okoljuk meg, hanem inkább azzal, hogy ma így írják. Így találja A Magyar Helyesírás Szabályai-ban, a M. T. Akadémia által megállapított helyesírási szabályok pedig minden iskolára kötelezőek. Az *éjtszaka* nem „tárgyesetes összetétel”, miként azt levelében írja. A szó elemzése *éjt-szaka*, a *t* itt régi birtokos rag, mely megvan a régi nyelvben és itt-ott a népnyelvben még ma is. Hasonló kifejezések még: *hetet-szaka*, *nyarat-szaka*, *telet-szaka* s annyit jelentenek, mint éjnek, hétnek, nyárnak, télnek szaka. *Nyarat-szaka* a. m. nyáron át, *telet-szaka*: egész télen át (így mondják ezt Dunántúl és a Csallóközben). Az *éjtszaka* kiejtésével sincs semmi baj, a szóban levő mássalhangzó-torlódás kimondása nem okoz nehézséget. Ép nyelvérzékű magyar mind így ejti ki: *jó éccakát* vagy *jóccakát*, és ez is a természetes kiejtés, nem pedig: *jó éjszakát*. Ez semmivel sem könnyebb kiejtése a szónak, inkább mesterkélt és tudákoskodó.

V. D.-nek. — Az idegen szavak nyakló nélküli magyarításának mi sem vagyunk hívei, de igyekszünk kiszorítani az olyanokat, amelyek jó magyar szavaink helyét bitorolják. Nem fogadhatjuk el egy történeti mű bírálatával kapcsolatosan írt levelének azt az állítását, hogy a tudományos író, jelen esetben a történetíró, gyakran rászorul az idegen szó használatára. Nagy tévedés, mert a történetíró, nem számítva néhány tudományos műszót, minden gondolatát kifejezheti magyar szavakkal. Felhívták figyelmünket Tower Vilmos, pápai prelátnak következő két könyvére: A pápák szerepe hazánk megmentésében és fennmaradásában. Budapest, 1935. 368. l.; Amit Napoleon életrajzai elhallgatnak. Budapest, 1937. 210 l. Ezekben a történeti munkákban néhány

műszón kívül (bulla, concordatum, nuntius) nincs idegen szó, amint erről magunk is meggyőződünk. Tower Vilmos könyveinek ezt a tiszta magyarságát, mint érdekes és elismerésre méltó sajátosságát, szíves figyelmébe ajánljuk az idegen szók minden védelmezőjének. Okulhatnak belőle!

H. I.-nek. — Néhány szó különös helyesírása ügyében hozzánk intézett soraira válaszunk a következő: 1. A „fittymál” szó kettős *ty*-je A Magyar Helyesírás Szabályai-ban (1937. évi kiadás) kellemetlen sajtóhiba. Helyesen így írjuk: *fitymál*. — 2. Ha nyelvérzéke nem tud megbékülni az *előljáró*-val, használhatja az *előljáró*-t. — 3. Az *éjtszaka t*-je nem lehet „fülsértő”, mert nem is ejtjük ki. Egyébként szíveskedjék elolvasni első üzenetünket. — 4. Néhány idegenből átvett szó kettős mássalhangzóinak jelölésében a helyesírás kétségtelenül ingadozik. Ezt az ingadozást leegyszerűbben úgy kerülhetjük el, hogy nem használjuk őket. A cikkében említett hat idegen szó közül ötnek jó magyar megfelelője van, a hatodikat — grammofon — pedig írjuk úgy, ahogyan helyesírási szabályaink megszabják. — 5. A *telefonál* — *telefonoz* kérdéséhez Figyelő-rovatunkban olvasható egy hozzászólás. Egyébként ennek a kérdésnek további feszegetését nem óhajtjuk. — Nyelvhelyességi kérdésekben hozzánk írt levelének befejező mondatával mindenben egyetértünk: „az iskola *legyen* teljesen *tisztában* azzal, hogy mit hogyan kell tanítani.” Az aláhúzott kifejezés helyett azonban magyarul így írtuk volna: *ismerje* vagy *tudja*. (*Tisztában lenni* valamivel: im Reinen sein.)

O. J.-nek. — Milyen cikkeknek örülünk legjobban? A röviden, könnyedén, elmésen megírt cikkeknek. Ezeket szívesen közöljük, feltéve, ha közérdekű kérdéssről szólnak s vitathatatlan tárgyi igazság van bennük. Terjedelmesebb kéziratok számára nem tudunk helyet szorítani, a szorosan tudományos jellegű fejtegetések pedig a nyelvtudományi szakfolyóiratokba valók.

Hibajavítás. — A Magyarosan V, 142. lapján a 6. sorban (és a Nyelvművelő Füzetek 4. számának 54. l. a 9. sorban) *valóságosan* sajtóhiba e h.: *valóságon*.

Laptársainknak, íróársainknak. — Számon akarjuk tartani a napilapokban, folyóiratokban, könyvekben szétszórt nyelvújító és nyelvhelyesbítő cikkeket. Az ilyen lappéldányoknak és önállóan megjelent munkáknak szíves megküldését kérjük Putnoky Imre szerkesztő címére.

Beküldött könyvek. — Bartha József: Az új magyar irodalom kistükre, 1896–1936. Budapest, 1938. A szerző kiadása. Stephaneum nyomda. 226 lap. — Biró Izabella és Schlandt Henrik: Szólások és fordulatok magyar-német gyűjteménye. Budapest, 1937. Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda R.-T. XIV + 653 lap. — Pintér Jenő: A magyar irodalom története. Két kötet. Budapest, 1938. A Franklin-Társulat kiadása. 1222 lap. — Tanka János versei: Szirmok lépcsőin. Aba, 1938. Nádai F. nyomdája, Keszthely. 83 lap.

A szerkesztésért Putnoky Imre felelős, a kiadásért Gergely Pál.

Sylvester Irodalmi és Nyomdai Intézet Rt., B.-pest. Tel. 11—66—48.

MAGYAR NYELVVÉDŐ KÖNYV

KÖZREBOCSÁTOTTÁK :

PINTÉR JENŐ

ÉS MUNKATÁRSAI

Budapest, 1938.

A könyv öt fejezete:

Bevezetés. — A helyes stílus. — Nyelvi sajátságok. — Hibás kifejezések. — Idegen szavak.

Részlet a Bevezetésből:

«Ez a könyv az élet számára készült. Tanácsokat ad a magyar nyelvhelyesség kérdéseiben az iskolák, hivatalok, tudomány, irodalom, napisajtó és a művelt közönség számára.

Igen sok ember — köztük nem egy tudományos munka szerzője is — szeretne világosan és magyarosan írni, de nem tudja, hol követ el hibát, mikor botránkoztatja meg ép nyelvérzékű olvasóit. A diák nehézkesen ír, a hivatalnok homályosan fogalmaz, a tudós kutató bonyolult mondatokat sző, az író nem ismeri a nyelvhelyesség követelményeit, a napisajtó munkása idegen szavakkal tarkítja mondanivalóját. A művelt közönségnek eszébe sem jut Rákosi Jenő figyelmeztetése: „Művelt ember Magyarországon az, aki jól tud és jól ír magyarul. Aki tíz más nyelvet tud és nem tud szabatosan magyarul, az Magyarország számára hiányos műveltségű ember. A német és szláv veszedelem közé szorítva nekünk csak egy menedékünk van: a magyarságunk, ez pedig egyenlő a mi magyar nyelvünkkel. Tehát mindent a világon — még a legfontosabb érdeket is — a nyelv érdekének kell alája rendelnünk.»

A könyv ára egy pengő. A pénzt postautalványon a következő címre kell küldeni:

**Magyar Nyelvvédő Könyv. (Regényi Sándor.) Budapest,
VII., Barcsay-u. 5.**

MAGYAROSAN

a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvművelő Bizottságának megbízásából szerkesztett és kiadott nyelvművelő folyóirat.

A Magyarosan február, április, június, október és december közepén jelenik meg. Előfizetés egész évre 1 pengő, egyes szám ára 30 fillér. Az előfizetési díjat a M. Tud. Akadémia könyvkiadóhivatalának 44.888 számú postatakarékpénztári folyószámlájára tessék befizetni vagy postautalványon beküldeni a következő címre: A M. Tud. Akadémia könyvkiadóhivatala. Budapest, V., Akadémia-u. 4.

Putnoky Imre szerkesztő lakása: Budapest, I., Márvány-utca 35. (Kéziratok, eserepéldányok, könyvek.)

A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvművelő Bizottsága.

Elnök: Pintér Jenő. — Helyettes előadó és a Magyarosan szerkesztője: Putnoky Imre.

Tagok:

Az Akadémia I. osztálya részéről: Csathó Kálmán, Csengery Ferenc János, Csúry Bálint, Gyomlay Gyula, Horger Antal, Horváth János, Klemm Antal, Melich János, Mészöly Gedeon, Nagy József Béla, Pais Dezső, Szinnyei Ferenc, Szinnyei József, Vikár Béla, Voinovich Géza, Zlinszky Aladár, Zolnai Gyula, Zsirai Miklós.

Az Akadémia II. osztálya részéről: Hegedüs Loránt, Lukinich Imre, Madzsar Imre, Nagy Miklós.

Az Akadémia III. osztálya részéről: Kaán Károly, Kenyeres Balázs, Szily Kálmán, Verebély László.

A Kisfaludy-Társaság részéről: Radó Antal.

A Természettudományi Társulat részéről: Gombocz Endre.

A Nyelvtudományi Társaság részéről: Sági István.

Az Országos Irodalmi és Művészeti Tanács részéről: Harányi Zsolt.

Meghívott tagok: Dengl János, Halász Gyula, Hindy Zoltán, Keményfy János, Márkus Miksa, Östör József.

VII. ÉVF.

1938. MÁRCIUS—ÁPRÍLIS

3.—4. SZÁM

MAGYAROSAN

NYELVMŰVELŐ FOLYÓIRAT

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
NYELVMŰVELŐ BIZOTTSAGANAK MEGBÍZASABÓL

PINTÉR JENŐ
KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL

SZERKESZTI

PUTNOKY IMRE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA
BUDAPEST, 1938.

MAGYAROSAN

NYELVMŰVELŐ FOLYÓIRAT

NAGYOBB CIKKEK

NYELVHELYESSÉGI HIBAK AZ ÚJSÁGOKBAN.

Írta: Nemes Zoltán.

Egymillió szótagnyi újságszöveg alapulvételével gyorsírási célokra szó-, képző-, rag- és hangstatisztikát készíték. E munkám során a feldolgozott anyagot végignéztem abból a szempontból is, hogy nyelvtani helyesség tekintetében mi kifogásolni való van benne, s itt szerzett tapasztalataimról számolok be az alábbiakban.

Az anyag, amelyet ebből a szempontból átnéztem, egymillió szótagnyi újságszöveg, még pedig 26 teljes napilap. (Csak a szépirodalmi részeket és a hirdetéseket hagytam ki a feldolgozásból.) E vizsgálódásaim során az újságokban előforduló nyelvtani helytelenségeket válogattam ki s a nyelvhelyesség szempontjából kifogásolható kifejezések közül csak azokat, amelyekről a kifejezés helytelen volta egyértelműen megállapítható. Stíluszépítésekre s az olyan helytelen kifejezésekre, amelyek csak egy bizonyos alakban fordulnak elő, amelyek tehát inkább helytelen szólásmódot jelentenek (pl. *jól néz ki*, stb.), nem tértem ki.

Három csoportba soroltam a talált hibákat. Az első a nyelvtani helytelenségek csoportja: az ikes igék szabálytalan ragozása, a több-birtokos személyrag helyett egy-birtokos személyrag használása és néhány ritkábban előforduló helytelenség; a második csoportba azokat osztottam, amelyek talán nem tekinthetők tisztán nyelvtani hibáknak, de amelyek nem is tisztán nyelvhelyesség elleni vétségek, hanem átmenet a kettő között: ilyenek az *amely* és *ami* felcserélése, a *nemcsak... hanem .. is* elleni hibák, stb.; végül a harmadik csoportba soroltam a szerintem már tisztán nyelvhelyesség elleni hibákat: az *egy* körüli hibákat, a fölöslegesen használt vagy ok nélkül elhagyott határozott névelőket, a németes *úgy... mint... és ha... úgy... kötőszópárokat*, stb.

1. A nyelvtani hibák között az *ikes igék szabálytalan ragozása* 69 esetben fordult elő, még pedig a felszólító mód egyszám 3. személyében a *-jon, -jen, -jön rag* használata a *-jék* rag helyett 29 esetben, a föltételes mód egyszám 3. személyében a *-na, -ne* használata a *-nék* helyett 22 esetben és az ikes igék ható alakját *-ik*

rag nélkül használták a jelentő mód egyesszám 3. személyében 18 ízben.

Az egész egymillió szótagnyi szövegben összesen 133 *-jék* rag — ideszámítva a *-sék* és *-zék* hasonult alakokat is — fordult elő, mint a felszólító mód egyesszám 3. személyének ragja és 28 *-nék* rag, mint a feltételes mód egyesszám 3. személyének ragja. A szabályszerűen használt 133 *-jék* raggal 29 nem használt *-jék* és a helyesen használt 28 *-nék*-kel szemben 22 nem használt *-nék* áll, ami azt jelenti, hogy az ikes igék ritkábban előforduló alakjainál 18, ill. 44%-ban a nem ikes igék szabályai szerint képzett alakokat használtak.*

A birtokos személyragozásban egy-birtokost jelölő ragot használtak több-birtokost jelölő rag helyett 14 esetben (pl.: „a gazdáknak az a véleménye...“; „ezeknek a tényeknek történelmi gyökerei *vannak*“). E két rag felcserélésénél ez a gyakoribb eset; ennek fordítottja — t. i. amikor több-birtokost jelentő ragot használtak egy-birtokost jelentő rag helyett — csak két esetben fordul elő. — Több birtokost jelentő személyrag (*-uk, -ük, -juk, -jük, -aik, -eik* és *-jaik, -jeik*) összesen pontosan 1000 volt, a fentemlített 14 hibás raghasználat tehát 14%-ot jelent.

A föltételes mód többesszám 1. személyében a tárgyias ragozása *-nók, -nök* végződés helyett 7 esetben használták az alanyi ragozása *-nánk, nénk* végződést, ami azt jelenti, hogy minden második esetben mellőzték a tárgyias ragozása alakot. Ugyanis 7 esetben nem használták, 8 esetben pedig használták a *-nók, -nök*-öt, vagyis 46.7%-ban régies volt a raghasználat.

Nyolc esetben fordult elő az, hogy egyes határozók — pl. az eredményhatározó — többesszámú alany mellett nem kaptak többesszámú ragot. (Pl.: „a kötvények eladhatatlannak bizonyultak“.)

Felsorolásokban 20 esetben találtam ragelhagyást. Előfordul ugyanis, hogy amikor valami felsorolásban több szónak ugyanaz volna a ragja, a cikkíró csak az utolsónál tünteti fel a ragot, a többi szót pedig alanyesetben írja. (Pl. a versenyen Soubrette, Pók és Regőst fogadták.) — Ez teljesen idegen befolyás eredménye: a nyugateurópai nyelvekben a magyar ragoknak megfelelő elüljárók (prepozíciók) esetében az ilyen felsorolásoknál természetesen nem kell minden szó előtt újra feltüntetni az elüljárót; a magyar nyelvben azonban, ahol a rag szerves része a szónak, az ilyen elhagyás nem helyes; a magyarban csak a névutókat lehet több szó után egyszer írni.

2. A fentebb említett átmeneti csoport sokkal népesebb. Az

* Itt a százalékszámok kiszámításához összegezni kell a helyesen használt ragok számát és azon esetek számát, amikor ilyen ragot kellett volna használni; így kapjuk meg azt, hogy hány ikes ragnak kellett volna lennie a szövegben, s ehhez viszonyítva számoljuk ki, hogy hány százalékban használtak helytelen ragot. (Pl.: a *-nék* ragnál az összes ragok száma lett volna $28 + 22 = 50$; ebből 22 esetben, vagyis 44%-ban használtak helytelen ragot.)

idesorolt hibák közül a legsúlyosabbnak az *amely* és *ami névmások* felcserélését tartom. A kettő felcserélése már igen nagy mérvet ölt; összesen 123 esetben találtam olyan *ami*-t, amely volta-képpen *amely* helyett állott, s ezenkívül még egy *mely* helyett írt *mi*-t találtam. Volt olyan újság, amelyben az *amely*-eknek 15–20%-a helyett használtak helytelenül *ami*-t! A feldolgozott anyagba ugyan nem vettem fel az újságok szépirodalmi részeit, mégis megemlítem, hogy van olyan író, aki az *amely* névmást úgyszólván sohasem használja. El lehet képzelni, mennyire terjed azután az olvasóközönség körében az *amely* és *ami* felcserélése, különösen a nyelvet kevésbé ismerő olvasók körében, akik mindent, amit az újságokban olvasnak, formailag helyesnek tartanak.

A feldolgozott szövegekben összesen 471 *ami* fordult elő; közülük 123-at használtak helytelenül az *amely* névmás helyett. Ez azt jelenti, hogy kereken minden negyedik *ami* — az összes *ami*-k 26%-a — a rossz szóhasználat folytán került bele a statisztikába. Az *amely*-ek vesztesége százalékban természetesen sokkal kevesebbet mutat, mert *amely* sokkal több fordult elő; az összesen 2123 *amely*-hez viszonyítva a fenti 123-nyi veszteség csak 3.47%, de ez is azt jelenti, hogy átlag minden 18–19-ik *amely* helyett használtak az újságok *ami*-t. — Ennek fordítottja — t. i. amikor *ami* helyett *amely*-et használtak — csak két esetben fordult elő.

A *nemcsak... hanem... is* kötőszókkal is sok baj van. Itt különböző hibákra akadunk. A leggyakoribb az, hogy az *is*-t elhagyják és csak a *nemcsak... hanem* szók maradnak meg. Ilyen hiba 24-szer fordult elő a megvizsgált újságokban. Az idetartozó hibák második csoportja az, amikor a *hanem* helyett *de*-t írnak és lesz: *nemcsak... de... is*. Ilyen esetet 18-at találtam s ezenkívül egy *nemcsak... de... sem*-et is. A harmadik hibacsoport itt az, hogy ezek közül a kötőszók közül megint csak elmarad az *is* és lesz: *nemcsak... de*. Ilyen eset 16 fordult elő.

Ezek a hibák is elég nagy százalékszámot adnak. *Nemcsak* volt összesen 162, a 24 *nemcsak... hanem* csonka kötőszópár tehát 14.8%-ot jelent, a *nemcsak... de... is* (ill. *sem*) alak 19 esete 11.7%-ot, a *nemcsak... de... csonka* szópár pedig, amely 16-szor fordult elő, 10%-ot jelent. A *nemcsak... hanem... is* kötőszócsoport tehát 36.5%-ban helytelenül szerepel, vagyis átlag minden harmadik előfordulásakor hibásan használják.

Ugyanígyen jellegű a *nem... hanem* szópár helyett használt *nem... de* szópár is; ez azonban aránylag ritkán, összesen csak 6 ízben fordult elő az átvizsgált 26 újságban, a *ne... de* szópár pedig — a *ne... hanem* helyett — csak 1 ízben. Ez a valóban előfordult 204 *nem* (ill. *ne*) ...*hanem* szópárhoz viszonyítva 3.3%-ot jelent.

3. A harmadik csoportba a nyelvhelyesség szempontjából kifogásolható gyakrabban előforduló hibákat soroltam. Itt legszámosabbak a *határozott névelő* körüli hibák. 149 esetben maradt el

a határozott névelő (az *a* vagy *az*) olyankor, amikor kiírása szükséges lett volna, viszont 303 esetben találtam fölösleges határozott névelőt birtokos személyragos szó előtt, amikor a névelő használata általában fölösleges. Megemlítem ezeket a fölöslegesen kiírt névelőket is, noha használatuk nem tekinthető nagy vétségnek. Érdekes, hogy egyes újságokban az ilyen névelők kiírása feltűnően gyakori. Ezeken kívül még 13 esetben fordult elő határozott névelő családnév előtt és 1 esetben keresztnév előtt; ezek a névelők sokkal súlyosabb elbírálás alá esnek, mert a családnév előtt a magyar nyelv nem használ névelőt, csak akkor, ha a családnévnek jelzője is van. — Ugyancsak súlyosabban esik latba az a 17 határozott névelő is, amelyet minden ok nélkül használtak olyan helyen, ahol a határozott névelő használata rossz volt; pl.: amikor Gömbös Gyula *a* kormányra lépett...; a terv *a* kútba esett; állja a versenyt *a* nemzetközi viszonylatban is...; e helyett *a* II. számú búzalisztból készült kenyeret hoznak forgalomba; stb. A 48.571 határozott névelőhöz képest a fölöslegesen használt vagy ok nélkül elhagyott névelők csak egy-két ezreléket tesznek ki, az ilyen hibák tehát aránylag ritkán fordulnak elő.

Érdekes, hogy milyen esetekben hagyták el leggyakrabban a határozott névelőt. Nagyon gyakori a névelő elhagyása a tőzsdei jelentésekben, amiben úgy látszik a táviratokban megszokott névelőelhagyás érezteti hatását. Felsőfokú melléknevek előtt (pl.: „Németország rendelkezik legfejlettebb polgári aviatikával“) 22 esetben maradt el a névelő, az *egyik* szó előtt 13-szor (pl.: „meg történt egyik budai sétányon...“), család- és városnév előtt pedig olyankor, amikor ez a név egy hátrább álló főnév jelzőjének határozója, mikor tehát a család- és városnév előtt is kellene használni a névelőt, 12 ízben (pl.: „Dollfuss és Mussolini közt megindult tanácskozások az érdeklődés középpontjában állanak“); végül sportegyesületek neve előtt (*Ferencváros, Újpest, Rapid*) 6 esetben maradt el a határozott névelő. A többi névelőelhagyás különböző csoportokba nem fogható esetekre jut.

A *határozatlan névelő* körül sokkal kevesebb a baj. Fölszleg *egy*-et csak 3 ízben találtam, összesen 1533 határozatlan névelő között, amin magam is csodálkozom. Itt inkább az elhagyott *egy*-ekkel van baj. Úgy látszik, a középiskolai magyar órákon elég gyakran került szóba az, hogy az *egy* határozatlan névelő használata sok esetben magyartalan, s ennek következményeképpen most sokan olyan esetekben is elhagyják az *egy*-et, amikor pedig szükség van rá. (Pl.: „a kórház előtt század lovasság helyezkedett el“; „az áram pillanat alatt agyonsujtotta“; a tolvaj óvatlan pillanatban megszökött“.) Az *egy* összesen 11 ilyen esetben hiányzott.

Végül megemlítek két németes kötőszó párt, amelyek nagyon gyakoriak. Az egyik az *úgy... mint*, amely 49 ízben, a másik pedig a *ha... úgy*, amely 26 ízben fordult elő. Az előbbi csoporthoz számít még egy *úgy... valamint* szó pár, az utóbbinál pedig egy esetben

találkoztam a *ha... úgy akkor* kifejezéssel: aki ezt írta, úgy lát-szik, érezte, hogy a *ha... úgy* nem egészen helyes és ezért hozzá-tette még az *akkor*-t is.

Itt az *úgy... mint*, azt lehet mondani, teljesen kiszorította már a *mind... mind* szópárt: az *úgy... mint* 49 előfordulásával szemben — amelyek közé természetesen nem számítottam a ki-fogástalan *úgy, mint* vagy *úgy... mint* hasonlító határozószókat — a *mind... mind* szópár csak 10-szer fordult elő. Az *egyaránt* szó is, amely az előbbi kettős kötőszók helyett használható, szintén csak 22 ízben fordult elő, a három lehetőség közül tehát a *németes úgy... mint az esetek kétharmad részében szerepel*.

Mint érdekességet említem meg, hogy az egyik lap a *mire* kötőszó helyett következetesen az *amire* alakot használja (pl.: „...befejezte beszédét, *amire* az ülést berekesztették“) s ugyaneb-ben a lapban találtam az *olyan, amint* hasonlító szópárt is.

A fentiekben megemlített hibák aránylag nagy százalékát adják az összes előfordulásoknak. Arra kellene törekedni, hogy az ilyenfajta hibákat teljesen kiküszöböljük, mert az olvasók, mint-hogy az ő szóhasználatuktól eltérő szóhasználatok, raghibák vagy nyelvhelyesség elleni vétségek feltűnnek nekik, könnyen meg is jegyzik ezeket s azután — mivel az újságokról nem teszik fel, hogy vétenek a nyelvhelyesség ellen — jóhiszeműen talán már használ-ják is. Sajnos, beszédünkben elég gyakoriak az ilyen hibák; lega-lább írásban használjuk anyanyelvünket kifogástalanul.

BAJ VAN A SZÓÖSSZETÉTELLEL.

Írta: Dengl János.

„Újabb rendőrmerénylet a Svábhegyen.“

Ezzel a vastagbetűs címmel ijesztgette első lapján a minap egyik déli újságunk az olvasóit.

Hogyan? Hát kiváló rendőrségünk, életünk és vagyonunk biztonságának ez a bevált óra rövid idő alatt immár másodízben merényletre vetemedett?

Dehogy is! Az újság 9. lapján kiderül, hogy „megint rálőt-tek egy rendőrrre a Svábhegyen“.

Hol itt a baj?

A „rendőrmerénylet“ szó birtokosjelzős összetétel és annyit jelent, mint „a rendőr merénylete“, „rendőr elkövette merénylet“, — épenúgy, amint a „rablómerénylet“ rabló merényletét, rabló elkövette merényletet jelent. A birtokosjelzős összetétel a magyar-ban jelöletlen összetétel, vagyis olyan összetétel, amelyben az összetétel tagjai közötti viszonyt nem jelöljük (kivéve egynéhá-nyat akkor, ha más szóval birtokviszonyba kerülnek, pl. névnap: nevenapja, szójárás: szavajárása stb.). Amit az újságíró a fentírt

címbe a „rendőrmerénylet“-tel kifejezni akart, azt névutós szerkezettel kellett volna kifejeznie így: Újabb merénylet (egy) rendőr ellen. A „rendőr“ és a „merénylet“ szó közötti nyelvtani viszony határozós viszony. Ilyen viszonyt adott esetben persze szóösszetétellel is ki lehet fejezni, de akkor az összetételben a nyelvtani viszonyt jelölni kell, pl. útrakelés, hozzájárulás, helybenhagyás, mibenlét, stb.

Avagy íme:

„Retikulók *részleteladására* bevezetett *részletügynökök* felvételnek.“

Nesze neked, ha nem tudnád, hogyan kell tömören és „olcsón“ fogalmazni! A fődolog az, hogy a „bevezetett részletügynök“ megértse! — Próbáljuk csak magyarra fordítani! „Női kézitáskák részletfizetéses eladására szakügynököt keresünk“. Nem érthetőbb így? És érdekes, nem is kerül többbe! — A dologra ügyet sem vetnénk, ha csak amolyan „egyéni kifejezésről“ volna szó. De nem így van! A „részleteladás“, meg a „részletügynök“ már befészkelődött a kereskedelmi köznyelvbe. Próbáljuk kigyomlálni! Talán még sikerül.

Az ilyen helytelenségek nyilván annak a sietős beszédnek, meg írásnak a termékei, amely — eredetileg német hatás eredményeként — egyre nagyobb számban termi az úgynevezett *értelem-sűrítő szóösszetételeket*. Vö. világesemények (=világraszóló események), világlap (= az egész világon elterjedt lap), viláгурalom (= az egész világra kiterjedő uralom), világtűnet (= az egész világon észlelhető tünet), világmárka (= az egész világon ismert cég), világfájdalom (= az egész világot kínzó fájdalom), világrekord (= a világon elért legjobb eredmény), világváros (= a világ egyik legnagyobb városa), stb.; avagy méregpohár (= méreggel telt pohár, újabban: méreghalál = méreg okozta halál, méregtragédia = méreg okozta tragédia), békepohár (= a béke öröme üritett pohár, vö. békepipa), stb.

Nyugtalan, rohanó korunkban bajos volna az ilyen értelem-sűrítő összetételek egyre gyorsabb terjedésének gátat vetni. *Ne engedjünk azonban analógiás hatásuknak teret az érthetőség és szabatoság kárára!*

A „rendőrmerénylet“, „részleteladás“, „részletügynök“ ilyen hatásnak a fattyúhajtásai, akár csak a ma már közkeletű „sajtóbemutató“, „hadsereszállító“, „gyermekleány“, „sörkabaré“ — hogy még más helytelen értelemben elterjedt összetételeket is említsünk. A „sajtóbemutató“ mai közkeletű értelme: bemutató a sajtó számára, pedig nyelvtani alakja szerint a sajtó bemutatását jelenti, amint a „divatbemutató“ a divat bemutatását jelenti. „Hadsereszállító“-n ma általában azt értjük, aki a hadsereg számára szállít, valójában pedig azt a szállítót kellene jelentenie, aki hadsereget szállít. „Gyermekleány“ ma általában „szárazdada“, „pesztonka“ értelemben járatos, pedig fiatal leányt (gyermek leányt)

kellene jelentenie. „Sörkabaré“-n valószínűleg olyan mulatót kell érteni, ahol előadás alatt sört is kapni.

De mindegyre felbukkannak olyan újabb *jelzős összetételek* is, melyeknek a helyébe jelzős kifejezés kívánkozik.

A minap egy rövidke újságcikkben ezt írta egy jótollú írónk: „Ennél a vacsoránál egyik oldalon nagyon kellemes és érdekes asztalszomszédot juttatott nekem a háziasszony“. — Nyilvánvaló, hogy az „asztalszomszéd“ helyébe „asztali szomszéd“ kívánkozik, mint ahogy pl. „gyáripar“, véleményvásárlás“, „írás-munka“, „divatszín“, „halálveszedelem“ stb. helyébe „gyári ipar“, „véleményes vásárlás“, „írásos v. írásbeli munka“, „divatos szín“, „halálos veszedelem“, stb. kívánkozik.

Legyünk tehát résen és ne szaporítsuk könnyelműen az összetett főneveknek már úgy is nagy számát. Ne engedjünk nekik teret főképp akkor, amikor határozós vagy jelzős kifejezés kívánkozik a helyükbe! Nyelvünk szellemének inkább ezek felelnek meg.

*

Hadd iktassam ide mindjárt a legújabb esodahogarat is! Idevág, mert összetett főnév az áldozat.

Egy laptudósító Schuschnigg legutóbb mondott nagy beszédével kapcsolatban közli, hogy a bécsi templomokban február 28-án imádkoztak elsőízben Innitzer bíboros-hercegérsek utasítására a békéért stb. „Ebből az alkalomból — úgymond — olyan óriási tömegekben keresték fel a hívők (no most!...) az *istenházakat*, hogy a templomok nem is voltak képesek valamennyi hívőt befogadni.“ Némi tünődés után ráeszméltünk, hogy nem valami sajtóhibával van dolgunk, hanem az „isten-háza“ egy újdonsült többesszámmal.

Csakhogynem oda Buda!

Először is az „isten-háza“ (vö. Gotteshaus) birtokos jelzős összetétel helyett inkább az „Isten háza“ birtokos jelzős szerkezet használatos. Az „istenháza“ olyan összetétel, mint a községháza, városháza, megyeháza. Ez utóbbiak többesszáma azonban: községházak, városházak, megyeházak (nem pedig: községházák, stb.; vö. községházunk, nem pedig: községházánk). Az istenháza többesszáma e szerint „istenházak“ volna. Csakhogynem épenúgy nem járatos, mint amilyen szokatlan az „Isten házai“-féle többesszám. Legtöbbször nincs is szükségünk a szó többesszámmára, szükség esetében pedig használjuk a „templom“ szót. A tudósító is jobban tette volna így. Ezt kellett volna írnia: „Ebből az alkalomból olyan óriási tömegekben keresték fel a hívők a templomokat, hogy nem is fértek el.“ — Az isten-háza szó a hozzá tapadó érzelmi hangulatnál fogva különben sem illik bele politikai híradóba.

*

Minduntalan feltűnik egy-egy újabb *jelöletlen határozós összetételű melléknév* is.

Azt olvassuk egy leírásban, hogy „a koci acéllapokból készült, terepjárásra alkalmas, tökéletesen golyóbiztos“. „Golyóbiztos“? Nem! „Golyóálló“. Ez a helyes, de kifejezőbb is!

Egy politikai elmefuttatásból idézzük a következő mondatot: „E mecénások egészen kétségtelenül öreg politikai rókák, hataloméhesek vagy profitéhesek.“ Az elmefuttatónak helyesen azt kellett volna írnia, hogy az illető mecénások — ha igaz — „hatalomra vágnak vagy hasznot hajhásznak“, tehát „hatalomra vágyó“ vagy „hasznothajhászó“ vén rókák. (Állítmánynak az ige ragozott alakja való!)

Az újságok hirdetési rovata csakúgy hemzseg a „képes“ alapszavú összetételektől. Állást keres itt pl. „rendkívüli képességekkel felruházott(!) diszpozícióképes, önálló munkaerő“, azaz rendkívüli képességű, önálló rendelkezéshez (vezetéshez, irányításhoz) értő munkaerő, „mérlegképes könyvelő“, azaz mérlegkészítéshez értő könyvelő, „óvadékképes házfelügyelő“, azaz óvadékkal bíró házfelügyelő; többen „nyugdíjképes“ állást, azaz nyugdíjas (nyugdíjjal járó, nyugdíjra jogosító) állást keresnek, stb. — Oh *mindenreképes* felületesség!

A *csonka előtagú összetételek* is vigan szaporodnak. Az ingatlanforgalom eszmekörében pl. egyre jobban terpeszkedik az „összközmvés telek“, — az „összkomfortos lakás“ méltó párja. Még a hangzásáért is mintha bocsánatot kérne! Alkalmasint „részletügynök“ ajkán termett. Értsd rajta a gáz-, villany- és vízvezeték, vagyis „közmű mentén elterülő telket“. (Gáz-, villany- és vízvezetékét egyszerre szokás lerakni, főlölesleges tehát az „össz“-megjelölés!). — Az „össz“- csonka szó. Eléktelenít mindent, amire ráakaszkozik. Irtsuk!

*

Legjobban burjánzanak újabban a *helytelen igei összetételek*.

Nem régen ezt írta egyik napilapunkban egy jónevű írónk: „Akik ismerték (egy Weidmann nevű rablógyilkosról van szó), egyhangúan állítják, hogy a magánéletben — amikor épen nem *rablógyilkolt* — elragadó ember volt“. Tehát: amikor épen nem *„rablógyilkolt“!* — A változatosság kedvéért olykor-olykor bizonyára „orgyilkolt“ és bérgyilkolt“ is.

Egy másik napilapban ezt olvastuk: „A spekulánsok (mondd: üzérkedők) nyugodtan tovább *árdrágítanak*.“ Tehát: „árdrágítanak“.

Az egyik esti újságban meg ez a cím szűrt szemet: „Éhség-sztrájkol a kecskeméti fagyaltos gyilkosa“. — Ugyanez az újság azt a hírt közölte, hogy egy volt pénzügyi titkár „végkielégíttette magát“. (Kár, hogy nem „kényszernyugdíjaztatta“ magát!).

Legújabbán egy eléggé felkapott bohózatban egy házaspár sok viszály után végre egymásra találván, a rendőrségi zárkában

„békepipált“. (Éppen így „békepoharazhatott“ volna is!). Egy hangjátékban pedig nem régiben a „hittérít“ ige ütötte meg fülünket.

Ime az „apróhírdet“, „gyorsír“, „közadakozik“, „vámkezel“ stb. már ismeretes sorozatban újabb jövevények! — mindannyian a már kiirthatatlan „számfejt“, „kárpótol“, „vendégszerepel“, „képvisel“, stb. igék analógiás hatásának termékei. Egyik torzszülött így szüli — hogy ne mondjam: „torzszüli“ — a másikat. Hiába, a rossz könnyebben terjed a jónál!

Az elsorolt igék szabályszerűen összetett névszókból vannak elvonva, illetve képezve, — de helytelenül! „Apróhírdetés“, gyorsírás“ („gyorsíró“), „közadakozás“, és így tovább — mind helyesen összetett névszók, éppen úgy, mint „tekintélyrombolás“ („tekintélyromboló“), „kártevés“ („kártevő“), „rablótámadás“, stb., vagy mint „rablógyilkos“, „orgyilkos“, „árdrágítás“ („árdrágító“), „éhségstrájk“, „végkielégítés“, „békepipa“, „hittérítés“ („hittérítő“). Amint azonban nem mondjuk: „tekintélyrombol“, „kártesz“, rablótámad“, azonképen ne mondjuk: „apróhírdet“, „gyorsír“ stb., meg „rablógyilkol“, „árdrágít“, „békepipál“ stb.! — Az alárendelt összetételű igéknek jelölt összetételűeknek kell lenniök (v. ö. egyetért, sírvavigad, közbeszól, agyonüt, helyreáll, újjászervez, stb.) Ha tehát adott esetben az alárendelés viszonyát igei összetétellel nem jelölhetjük, akkor más igei kifejezést kell használnunk. A fent helytelenített igék helyett használjuk tehát a következő igei kifejezéseket: „apróhírdetést tesz közzé“, „gyorsírással ír“ (gyorsírással jegyez“, „gyorsírást gyakorol“), „a közre adakozik“, stb.), meg „rabol és gyilkol“, „orozva gyilkol“, „árt drágít“, „éhségstrájkba kezd“ v. „éhségstrájkot folytat“, „végkielégítést kér“, „békepipát szív“, „hittérítéssel foglalkozik“.

•

Napról-napra hallani vagy olvasni az itt tollhegyre vett rossz összetételekhez hasonlókat hol itt, hol ott. Ne engedjük szóhoz jutni! Veszedelmesek, mert — hogy Arany János szavaival éljünk — a szókötési formák azon nemesb erek, csatornák, melyekben a fa éltető nedve kering: dőljük fel, — és a fa nem lesz többé!

A MAGYAR NYELVHELYESSÉG IRODALMA.

Összeállította: Kozoesa Sándor.

- Versegly Ferenc: A tiszta Magyarság, avagy a csinos magyar beszédre és helyes írásra vezérlő értekezések.* Pest, 1805.
- Világosvári Miklósi János [Révai Miklós]: Versegi Ferentznek tisztasággal kérkedő tisztátalan Magyarsága.* Pest, 1805.
- Fényfalvi Kardos Adorján [Révai Miklós]: Versegi Ferentznek megtsalatkozott illetlen motskolódásai A tiszta Magyarságban.* Pest, 1806.

- Kis János: A magyar nyelvnek mostani állapotjáról, kimiveltethetése módjairól, eszközeiről.* Pest, 1806.
- Mátyási József: Vélekedés, mellyet a magyar nyelv iránt ország eleibe tétetett tudós kérdésre, rövid és együgyű feleletül adott.* Pest, 1806.
- Pántzél Dániel: A magyar nyelvnek állapotjáról, kimiveltethetése módjairól, eszközeiről.* Pest, 1806.
- Gróf Teleki László: A magyar nyelv előmozdításáról buzgó esdek-lései.* Pest, 1806.
- Cházár András: A magyar nyelvet tárgyazó jutalom kérdéseknek megfelelőére előre bocsátott elmékedései.* Nagyszombat, 1807.
- Peretsenyi Nagy László: Vélekedés a magyar nyelvről.* Nagyvárad, 1807.
- Sipos József: Ó és ujj magyar, vagy: Rövid értekezés, miképpen kelljen az ó magyarsággal az ujjat egyesíteni.* Pest, 1816.
- Gróf Teleki József: A magyar nyelvnek tökéletesítése új szavak és szóllásmódok által.* (Jutalom-feleletek a magyar nyelvről. I. kötet.) Pest, 1821.
- Pucz Antal: Értekezés a nemzeti nyelv tökéletesítése és terjesztése módjáról.* Esztergom, 1824.
- Nátly József: Némelly vélekedések a magyar nyelv ügyében.* Szeged, 1825.
- Vidovics Ágoston: A magyar neologia rostálgattatása.* Pest, 1826.
- Márton József: Értekezés a magyar nyelv eredetéről, természeti tulajdonságairól, kimiveltetése módjáról.* Bécs, 1830.
- Lovász Imre: Értekezés a magyar nyelvújításról és annak némelly nevezetesebb hibáiról.* Pest, 1835.
- Galgóczy Gábor: Tévedések a nyelv körül, az egész magyar irodalomban.* Pest, 1846.
- Gyergyai Ferenc: A magyar nyelv sajátosságairól.* Kolozsvár, 1856.
- Csalomjai [Pajor István]: Vázlatos jegyzetek a magyar nyelv és helyesírás körül.* Balassagyarmat, 1859.
- Jankovich Vince: A magyar nyelv tárgyában.* Balassagyarmat, 1859.
- Mátyás Flórián: Magyar nyelvtudomány I. Nyelvszabályozási munkálat.* Pécs, 1860.
- Szarvas Gábor: Magyarartalságok.* (Különlenyomat a pozsonyi királyi katolikus főgimnázium Értesítőjéből.) Pozsony, 1867.
- Jankovich Vince: Három értekezés a magyar nyelv tárgyában.* Balassagyarmat, 1869.
- Gyergyai Ferenc: Magyarosan.* Kolozsvár, 1871. (Szarvas Gábor bírálata: Magyar Nyelvőr. 1873. évf. 54—59. l.)
- Szarvas Gábor: Az idegen szók a magyar nyelvben.* Pest, 1872. (Hozzászólt Csalomjai [Pajor István]: Magyar Nyelvőr. 1872. 297—299. Szarvas Gábor ugyanott válaszolt, 299—303.)
- Imre Sándor: A magyar nyelvújítás óta divatbajött idegen és hibás szólások bírálata.* Budapest, 1873. (Bírálata Volf György

- tollából: Magyar Nyelvőr. 1874. 54—65., 101—113., 149—156., 204—211. Szarvas Gábor bírálata: Ellenőr. 1874. 55—59., 61. sz.)
- Ponori Thewrewk Emil: A helyes magyarság elvei.* Pest, 1873. (A Magyar Tudományos Akadémia nyelvhelyességet célzó nyegyedszeri pályázatának lett az eredménye Ponori Thewrewk Emil és Imre Sándor munkája. Az Akadémia pályatétele így hangzott: „Adassék elő példákban, mily rontó befolyással voltak nyelvünkre az idegen nyelvek a nyelvújítás óta“. A pályadíjat 1872-ben Ponori Thewrewk Emil munkája nyerte el, Imre Sándoré dícséretben részesült. Ponori Thewrewk Emil könyvét kitűnően bírálta Volf György a Magyar Nyelvőrben. 1873. 497—498., 539—548.)
- Vutkovich Sándor: Nyelvészeti galanteriák Darázs Mátyáshoz.* Írta Csákány Laci. Pozsony, 1874.
- Imre Sándor: Nyelvtörténelmi tanulmányok a nyelvújításra nézve.* Budapest, 1876. Bíráló észrevételeket fűzött hozzá Volf György: Magyar Nyelvőr. 1876. 293—307., 342—353., 393—404., 440—451., 484—494. A szerző kemény hangon válaszolt: U. ott 354—367., 500—507., 552—558. Erre Volfnak még volt egy *Visszonválasza*: U. ott 558—563. Az Imre—Volf-vitához hozzászólt még az előbbi védelmében a Fővárosi Lapok is; 1876. 164. sz. A rendreutasítást Volf ugyanolyan támadással viszonozta: Magyar Nyelvőr. 1876. 370—371.)
- Simonyi Zsigmond: Antibarbarus.* Az idegenszerű és egyéb hibás szavaknak és szerkezeteknek betűrendes jegyzéke a megfelelő helyesek kitételével. Budapest, 1879. (A Budapesti Szemle 1880. 21. köt. 205. a nyelvújítás szempontjából bírálta. Ez a bírálat volt a megindítója a Szarvas Gábor és Gyulai Pál között folyó évtizedes nyelvészeti csatározásnak.)
- Führer [később Füredi] Ignác: Magyartalanságok betűrendben.* Budapest, 1880. (Négy két kiadása ugyanabban az évben.)
- Gebé János: Tájékoztató a mai nyelvhasználatban.* Lőcse, 1880.
- Brassai Sámuel: A magyar nyelv ellenőre.* I—II. Kolozsvár, 1881—82.
- Füredi Ignác: Új magyartalanságok.* Budapest, 1882.
- Vutkovich Sándor: Kisded szótár.* A nyelvünkben lábrakapott magyartalanságoknak és egyéb hibás kifejezéseknek betűrendes jegyzéke. Pozsony, 1882. (Bírálta Babics Kálmán a Magyar Nyelvőrben. 1882. 273—276.)
- Finály Henrik: Hogy is mondják ezt magyarul?* Kolozsvár, 1888. (Bírálata Albert Jánostól: Magyar Nyelvőr. 1891. 458—464.)
- Füredi Ignác: Közhasznú idegen szótár.* Budapest, 1891.
- Simonyi Zsigmond: A nyelvújítás és az idegenszerűségek.* Budapest, 1891.
- Szabó József: Az idegen szók használmódja.* Budapest, 1891.
- Bárdos Remig: A magyar nyelvtisztító törekvések története.* Esztergom, 1896.

- Béldy Mikály: A magyar helyesírás és a helyes magyarság.* Nyakanizsa, 1896. (Ismertette Kiss Ernő: Magyar Nyelvőr. 1897. 311—313.)
- Simonyi Zsigmond: Német és magyar szólások.* Budapest, 1896.
- Szigeti József: Magyaros szerkesztésre vezető német-magyar betűrendes szólásgyűjtemény.* A nyelvőri irodalom nyomán. Budapest, 1896.
- Tegzes [Kubinyi Ferenc]: A magyar nyelv veszélyben.* Balassagyarmat, 1896.
- Simonyi Zsigmond: Elévült hibák és látszólagos hibák.* Budapest, 1899.
- Vutkovich Sándor: Magyartalanságok.* Pozsony, 1899.
- Tolnai Vilmos: Magyarító szótár.* Budapest, 1900. (Második, tetemesen bővített kiadása: 1928. Első kiadását Kalmár Elek: Magyar Nyelvőr. 1900. 385—395. és Endrei Ákos: U. ott. 1901. 132—137. ismertette.)
- Vutkovich Sándor: Magyarosan.* Pozsony, 1900.
- Füredi Ignác: Magyar nyelvhibák javító és magyarázó szótára.* Budapest, 1902. (A munka 2. kiadása ilyen címmel jelent meg: *Nyelvhibáink javító és magyarázó szótára.* 1903.)
- Névy László: Kereskedelmi nyelvünk magyartalanságai.* (Magyar Kereskedelmi Könyvtár. I. 4—5.) Budapest, 1902.
- Simonyi Zsigmond: Helyes magyarság.* Budapest, 1903.
- Radó Antal: Idegen szavak szótára.* Budapest, 1904.
- Kelemen Béla: Jó magyarság.* Budapest, 1906. (Második kiadása: 1910. Ezt Csefkó Gyula bírálta a Magyar Nyelvőrben: 1911. 123—125.) Negyedik kiadása: 1935.
- Simonyi Zsigmond: Középiskolai műszótár.* Budapest, 1906.
- Horovitz Jenő: Idegen szavak magyarázata.* Budapest, 1908.
- Jendrassik Ernő: Nyelvészeti tanácsadó.* Orvosok részére. Gyoma, 1908.
- Simonyi Zsigmond: Jó magyarság.* Szójegyzékkel. Szentgotthárd, 1908.
- [*Toldy Géza:*] *Varázsrontó.* Budapest, 1909. (Tolnai Vilmos ismertette a Magyar Nyelvben: 1909. 329—331.)
- Borbély György — Borbély Sándor: Nyelvünk védelme.* Vác, 1910.
- Kelemen Béla: Idegen szavak és nevek szótára.* Budapest, 1910. Ötödik kiadása: 1936.
- Sebők Zsigmond: Hogyan ne beszéljenek a gyerekek.* Budapest, 1910.
- Szegedy-Maszák Hugó: Panaszok a nyelvrontás miatt.* Budapest, 1910. (Csűrű Bálint ismertette a Magyar Nyelvőrben: 1911. 33—36.)
- Berczik Árpád: A mi édes anyanyelvünk.* Budapest, 1912. (Réthei Prikkel Marián ismertette a Magyar Nyelvőrben: 1912. 224—227.)
- Kelemen Béla: Hogyan írjunk?* Budapest, 1912.

- Rábel László: Hivatalos nyelvünk.* Sopron, 1913.
Simonyi Zsigmond: A helyes magyarság szótára. Budapest, 1914.
Altai Rezső: Helyes magyarság. Budapest, 1918.
Balassa József: Helyes magyarság. Budapest, 1923. (Ismertetése
 Dénes Szilárdtól: *Magyar Nyelvőr.* 1923. 76—77.)
Vadnay Tibor: A magyar hivatalos nyelv szabályai. Budapest,
 1925.
Vitéz Rózsás József: Magyarosan, katonásan. Budapest, 1929.
Csorba Ferenc: Idegen szavaink. Budapest, 1930.
Kosztolányi Dezső: A Pesti Hírlap nyelvőre. Budapest, 1933.
Kosztolányi Dezső: Anyanyelvünk. Brassó, 1934.
Szinnyei József: Jó magyarság. (Nyelvművelő Füzetek, 1.) Buda-
 pest, 1935.
Zolnai Gyula: Van-e szükség nyelvművelésünk irányítására?
 (Nyelvművelő Füzetek, 2.) Budapest, 1935.
Szécsi Ferenc: Idegen szavak nagy szótára. Budapest, 1936.
Dengl János: Magyar nyelvhelyesség és magyar stílus. Budapest,
 1937.
Zolnai Gyula: Idegen szavaink és a nyelvújítás. (Nyelvművelő
 Füzetek, 4.) Budapest, 1937.
Magyar Nyelvvédő Könyv. Közrebocsátották Pintér Jenő és mun-
 katársai. Budapest, 1938.

Irodalom. — *Simonyi Zsigmond: A magyar nyelv.* Budapest, 1899.
 (2. tetemesen bővített kiadása: 1905.) — *Sági István: A magyar szótárak és
 nyelvtanok könyvszete.* — *Tolnai Vilmos: A nyelvújítás.* Budapest, 1929.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

A tagadásnak egy magyartalan kifejezésmódjáról.

A tagadásnak egy olyan magyartalan kifejezésmódjáról akarok szólni, amellyel csak az utóbbi évtizedekben találkoztam, még pedig leginkább hírlapokban vagy hivatalos fogalmazásokban, bár elvétve folyóiratokban és egy regényfordításban is szemet szűrt már nekem. Tudtommal senki sem tette eddig még szóvá, ezért bizonyára nem lesz érdemetlen, ha fölhívom rá a figyelmet, főképp abból a célból, hogy elterjedésének útját álljuk.

Köztudomású dolog, hogy a magyar nyelv szereti a kettős tagadást, amit, úgy látszik, nyomatékosabbnak, kifejezőbbnek érezzük, mint az egyszerűt. A német azt mondja pl.: „ich war *niemals* dort“, míg a magyar így szól: „*soha sem* voltam ott“, úgyhogy a két tagadó szót ma már szabály szerint egybe is írjuk: *sohasem*.

A tagadásnak ez ellen az általános, magyaros módja ellen

vétenek az én érzésem szerint a következő helyek: „Törökországnak *nem* szabad *bármilyen* tengerészeti vagy katonai fölszerelést megrongálnia“ (BH. 1918 XI 3, 11. l., a török fegyverszünet föltételei közt; én így írtam volna: *nem* szabad *semmiféle*... fölszerelést megrongálnia). „Az ir köztársaság mostantól kezdve *nem* ismerheti el *bármely* idegen kormányt azt a jogát, hogy“ stb. (BH. 1919 I 16, 4. l., hivatalos nyilatkozat fordításában; magyarabb volna: *nem* ismerheti el *semmiféle* idegen kormányt azt a jogát). „Németeschországnak az a tüntetése... *nem* áll *semmiféle* összefüggésben *bárminő* német propagandával“ (PH. 1919 III 18, 5. l.; a *nem* után következő helyes *semmiféle* szerint kellett volna *bárminő* helyett is *semminő*-t mondani). „A választmány végül kijelenti, hogy *bárhonnan* jövő támadás, vagy aknamunka által *nem* engedi magát... hazafias irányától eltérítettetni“ (BH. 1920 VI 8, 5. l., hivatalos iratból; az *enged* használata is magyartalan; magyarul: *sehonnan* jövő támadás által *sem* térített el magát hazafias irányától). „Abból egy fillér *sem* fordítható *akármilyen* más célra“ (BH. 1920 VIII 15, 4. l., e h.: egy fillér *sem* fordítható *semmiféle* más célra). „Ilyen körülmények között tehát *nincs* szükség az angol kormány *bármilyen* akciójára“ (BH. 1932 XII 22, 4. l.; magyarabb volna: *nincs* szükség... *semmiféle* eljárására v. műveletére). „Az írók sorrendje véletlen s *nincs* kapcsolatban *bárminő* értékmeghatározással“ (BpSzemle CLIII, 120; magyarosabban: *nincs* kapcsolatban *semmiféle* értékmeghatározással). „*Bármikor* máskor *nem* tűrte volna el, hogy a nagybátyja... őt tegye nevetségessé“ (Romain Rolland „Jean-Christophe“-jának fordításában I, 124; magyarabb volna: *semmikor* v. *soha máskor* *nem* tűrte volna el). „Kazineczyt e ponton *semminemű* kapcsolatba *sem* lehet hozni *akár* az egyik, *akár* a másik grammatikával“ (Nyr. LX, 127; én így írtam volna: *sem* az e., *sem* a m. gr.). „*Bármely* más jutalmat nyert színmű *nem* jön tekintetbe“ (Akadémiai Értesítő 1937. 106. l.; így írtam volna: *semmiféle* más jutalmat nyert színmű stb.).

A *bárki*, *akárki* stb.-féle határozatlan névmásokat azonban olyan tagadások eseteiben is használjuk, amelyek a föntebbi természetű tagadásokkal szemben *nem* fejeznek ki teljes kirekesztést, mikor pl. azt mondjuk: *nem* barátkozom *akárkivel*; *nem* eszem meg *akármit* stb. Az ilyen esetekben ugyanis a teljesen kirekesztő kétszeres tagadás: *senkivel sem*, *semmit sem* — egészen mássá változtatná a gondolatot.

Az a nézetem, hogy az előbbi fajta, teljesen kirekesztő tagadásokban a határozatlan *akármely*, *akármilyen*, *bármely*, *bármilyen* stb. névmások helyett ragaszkodnunk kellene a megfelelő tagadó névmások (illetőleg a páros szétválasztó *akár* kötőszó helyett a *sem* tagadószó) használatához.

Zolnai Gyula.

Egy -tatik sem használtatik?

Jó ideje annak, hogy az *-atik*, *-etik*, *-tatik*, *-tetik* használatának magyartalan voltát megállapították. Nagy lendülettel irtó hadjárat is indult ezek ellen a szenvedő igeképzők ellen s eredményo is lett: ma már alig kell kétszer is elszámolnunk az ujjunkon azokat az eseteket, melyekben ezek a képzők még előfordulnak. A köznyelvben: *méltóztatik*, *viseltetik*, *születik*, ritkábban *kellett* és *kellessék* (a *kelletik* maradványaképen); a bibliában: *megaláztatik*, *felmagasztaltatik*; vallásos beszédünkben: *szenteltessék meg*, *dicsértessék*, *áldassék*, *fogantaték*, *megfeszítették*, *eltemteték* (*megszenteltetik*, *dicsértetik*, *áldatik*, *fogantatik*, *megfeszítettetik*, *eltemtetetik*); itt-ott még most is a hivatalos iratokban meg a jegykönyvekben: *elfogadtatik*, *visszautasítottatik*, *megszavaztatik*, *közhírré tétetik*: német hatás alatt: *kéretik a kaput bezárni*, *tanuló felvétetik*, *javítások is elfogadtatnak*.

Vizsgáljuk meg, vajjon magyartalan-e csakugyan minden *-tatik*, *-tetik* s nem lehet-e közülök néhányat a magyar nyelv szellemével összeegyeztetni.

A tanultabb ember jól tudja, hogy a szenvedő igealakok használata régi nyelvünkben a latin szövegek fordítása révén terjedt el. Jámbor szerzeteseink, mikor például a bibliának egyik-másik részét vagy valami más vallásos tárgyú szöveget fordítottak, gondosan ügyeltek arra, hogy a magyar szöveg pontos mása legyen az eredelinek: egy szó se maradjon ki belőle s minden szó abban az alakban szerepeljen, amit a latin szöveg mutat. Így zsúfolódott tele aztán vallásos irodalmunk latinosságokkal, s e latinosságok között jelentékeny szerep jutott az *-atik*, *-etik*, *-tatik*, *-tetik* igeképző használatának. A papok és szerzetesek jámborsága ráragadt népünkre is: áhítattal hallgatta a szent szövegeket s úgy érezte, hogy az Istentől eredt ünnepélyes kinyilatkoztatásokhoz csak ez a nem egészen érthető nyelv illik. Ha tiszta magyarsággal szóltak volna hozzá, akkor sem értette volna meg tökéletesen a szent eszméket. Így alakult ki aztán a magyar nép lelkében a meggyőződés: Istennel kapcsolatban nem illik hétköznapi nyelven beszélni.

Ezért élnek ma is, nemesak az egyszerű népnek, hanem mindnyájunknak beszédében az Istennel kapcsolatos beszéd latinosságai. Kíséreljük csak meg például a miatyánk latinosságainak kirtását: *Mennyei Atyánk*, szent legyen a neved, uralkodjál s akaratod szerint történjék minden a mennyben és a földön, stb. Vajjon melyikünk lenne hajlandó így imádkozni?

Vallásos beszédünkben tehát igenis lelkületünknek, nyelvünk szellemének megfelelő, magyaros beszéd a *-tatik*, *-tetik*: *Szenteltessék meg a Te neved*. *Áldassék az Úrnak szent neve!* *Elvégeztetett*. *Aki magát felmagasztalja, megaláztatik, aki magát*

megalázza, felmagasztaltatik. Amely fa nem terem gyümölcsöt, kivágatik és a tűzbe vettetik. Dicsértessék a Jézus Krisztus!

De földi dolgainkról ne szóljunk így soha! Kíméletlenül ostorozzuk a hivatalos iratok, jegyzőkönyvek ostoba, nagyképű *-tatik, -tetik*-jeit meg a magyarul nem tudó népségtől eltanult *kéretik a kaput bezárni, tanuló felvétetik*-féle beszédet! Magyaros a *-tatik, -tetik*, de csak az Istennel kapcsolatos beszédben, mert ennek a *-tatik-, tetik*-nek gyökerét a magyar nép vallásosságának televénye táplálja. A többi azonban átkozott legyen mindörökre!

Juhász Jenő.

Az egykezü marha.

Ott él, az óperenciás tengeren innen, a nagy hegyeken túl, jámbor egyetértésben atyjafiaival: az egykezü lóval, az egykezü hagymával meg az egykezü jéggel. Hogy tüzetesebben jelöljem meg, merre van az egykezüeknek ez a különös birodalma? Megteszem sebtiben, hisz előbb-utóbb úgyis csak kibújik a lókéz mögül a lóláb! Tehát: a pesti aszfalton! Ott nyergelte meg tüzes *egykezüpegázusát* a körút ihletett szógyárnoka s így született meg nyolc hónap leforgása alatt a *marhaegykezü, a lóegykezü, a hagymaegykezü* és a *jégyegykezü*. Íme: Kell-e lóegykezü? (Magyarország, 1937. jún. 2.) A hagymaegykezü. (Ugyanott, 1937. jún. 23.) Már 33 bizományosból áll az olasz marhaegykezü. (Ugyanott, 1938. jan. 26.) Mennyit veszít a magyar nemzetgazdaság az olasz marhaegykezén? (Pesti Napló, 1938. jan. 26.) Beszéljünk őszintén a jégyegykezéről. (Est, 1938. febr. 2.)

Az idézett források azt a gyanút keltik, hogy *szóegykezéssel* állunk szemben. Ezért tán még nem késtünk el attól, hogy az *egykezüjárvány* elterjedését megakadályozzuk.

Voltaképpen mit akar jelenteni a *marhaegykezü*, ez a német származású szörnyszülött? Persze, nem a marha kezét, hanem azt a vállalkozói jogosultságot, hogy csupán csak a jogosult egymaga szállíthat ki marhát az országból.

Régi magyar nyelvünk is használja a kéz szót átvitt értelemben, de a magyar nyelv szellemének megfelelően szűkre szabott határok között: *Isten keze, a bölcsesség jó kézben vagyon, a tudományt kézről-kézre adták* stb. Viszont az ősgermán eredetű *Hand* szónak úgyszólván megszámlálhatatlanul sok és sokféle a képletes jelentése. Ez a német lelkeséggel, élet- és jogformákkal függ össze. Újabban aztán átvettük a németből a kéz képletes jelentésének egész sorát: *kezeleni, kéz alatt, kézbe esik, kézből a szájba* stb. Később kereskedelmi nyelvünk terjesztette a kéz szó hibás használatát a német kereskedelmi nyelv szólásainak szolgálai lefordításával, mert nem törődött azzal, hogy a *handeln* 'cselekedni, kereskedni' a *Hand* szóból ered,¹ de a 'kéz' és 'cselekedni, kereskedni' között nincs nyelvi rokonság.

¹ Kluge-Götze: Etymolog. Wörterbuch, 1934. 11.

A *marhaegykéz* és társai a rövidsége törekvésnek köszönhetik létüket. Ha rövid kifejezést keresünk az *egykéz* fogalmának jelölésére, nevezhetjük egyedjognak, egyjognak, tehát egyedjogú, egyjogú marhakivitelnek, vállalatnak.

Éppen mostanában mutatott rá egy magyarul értő, német anyanyelvű író a magyar nyelv szabatos tömör kifejező módjára.² Nem túlozunk azzal a megállapítással, hogy egy európai nyelv sem versenyezhet a magyarral ezen a téren! A rövidsége igyekezetnek torz elfajulását jelentik tehát az oly szóképzések, amelyek egyaránt gúnyt űznek az értelemből s nyelvünk szelleméből.

Loványi Gyula.

SZÉLJEGYZETEK

Akadémián és az Akadémiában. — Az utóbbi időkben minduntalan ilyen kifejezéseket olvashatok: „Berzeviczy Albert emlékezete az *Akadémián*“ (BH. 1938 I 8, 7. l. és betűszerint ugyanígy I 14, 4. l.); „Lepold Antal székfoglalója az *Akadémián*“ (az utóbb idézett számban, 6. l.), stb. Az én nyelvérzéke — s azt hiszem, bizonyára másoké is — megütközik az ilyen raghasználatmódon. Hát, ha egyéb nem, legalább a második idézetbeli mondás ráeszméltethette volna a közlemények íróját, hogy az újonnan megválasztott tagok székét nem az *Akadémián*, hanem az *Akadémiában* foglalhatnak csupán. A nyelvérzék megtévedését az a raghasználat idézhette elő, amellyel a főiskola jelentésű akadémiákról szoktunk beszélni. Azt mondjuk u. i., hogy valaki a Keleti *Akadémián*, vagy az állatorvosi *Akadémián*, vagy a Gazdasági *Akadémián* végezte tanulmányait, s az ilyen kifejezésmód nyilván a *tudományegyetemen* vagy a *műegyetemen* való tanulással van párhuzamban. A Magyar Tudományos Akadémia — vagy akár a Szent István Akadémia is — nem főiskola, hanem tudományos társaság, és székfoglalókat, felolvasásokat, emlékbeszédeket a tudományos társaságokban (és nem társaságokon) tartunk. Ellenben azt mondjuk, hogy az *egyetemen* és a *műegyetemen* megkezdődtek vagy befejeződtek az előadások stb. A Magyar Tudományos Akadémiának eredetileg Magyar Tudós Társaság volt a neve, s csak utólag szorította ezt ki — mint, sajnos, annyi meg annyi más esetben is — a nemzetközi elnevezésmód. Az *akadémia* szónak ez a „társaság“ jelentése hozta magával azt a raghasználatot is, hogy mindezekig a fölolvásokat, emlékbeszédeket stb. az *Akadémiában* és nem az *Akadémián* tartottuk. Maradjunk meg továbbra is e mellett a helyes nyelvszokás mellett, és tegyünk ezután is különbséget az elmondottak szerint az *Akadémiában* és az (Állatorvosi, Gazdasági, Keleti) *Akadémián*-féle kifejezésmódok között.

Zolnai Gyula.

² Huebner Hans: Reichspost, 1938. feb. 5.

Tárol. — Olvasom: „A *betárolási* forgalmat rendkívüli módon emelte... Ebből csaknem egymillió métermázsát *tároltak be*.“ (Ujság 1936 okt. 20.) Erdemes egy kicsit foglalkozni a *tár*, *tárol* szavak egyre jobban elszaporodó családjával. A *tár* főnév azt a helyet jelenti, amely valaminek a megőrzésére, berakására szolgál; magtár, levéltár, képtár, fegyvertár: az a hely, ahol mag, oklevelek, képek, fegyverek vannak föltárva. Ez a gondolata a kores *tárna* szónak is; jelenti a só, szén stb. föltároló helyét. Mindezekkel szemben a *raktár* szó főnévnek meg ígének az összetétele; jelentése: beraktározott dolgoknak szánt hely. A raktár főnévből van a *beraktároz*, a *tár* főnévből a *tárol* ige, melynek értelme: berak, raktárban elhelyez. Alaki szempontból helyes ez az ige, csakhogy e tranzitív értelme mellett van minden elemi nyelvi törvényt sutba dobó intranzitív jelentése is. Mondják és írják hát, hogy a búzát raktárban *tárolják*, de azt is, hogy a búza a raktárban *tárol*. Szerződésekben minden nap olvashatni ilyesmit: eladom Önnek, Ön pedig megveszi tőlem pincémben *tároló* 100 hl. boromat, a szabadkikötőben *tároló* acélárut stb. A német hatás nyilvánvaló. A német *er lagert* (ein), tárházba rak: tranzitív, *es lagert* a. m. tárházban van: intranzitív értelmű. Az iskolát járt kereskedő valamikor azt tanulta, hogy a *fekszik* ige használata élettelen tárgyakkal kapcsolatosan németesség, ezért ennek pótlására kifundálta az intranzitív *tárol* igét. Tehát: a bor a pincében fekszik helyett: a pincében *tárol*. Íme: a germanizmus Scyllája helyett a nyelvtanizőrnyszülőtt Charybdise!

Nem kell a portékának sem *feküdni*, sem *tárolnia*, hanem használjuk helyettük a *berak*, *elhelyez* igéket. Javasolhatnám még a jó magyar *betakarít* igét is, mert a fogalom azonos a mezői termékek betakarításának a gondolatával, mert itt is behordás, biztos helyre elrakás a szó értelme. **Buzás Dezső.**

Elkülönböztet, eltúloz. — Az *el* igekötő magyartalan használata egyre jobban terjed a napisajtóban és a közbeszédben is (v. ö. Msn V, 63). Egyik ismert újságírónk szerint „a karaktert boldond beszéd *elkülönböztetni* a tehetségtől“. A cikkíró ezzel azt akarta mondani, hogy a jellem nem választható el a tehetségtől. Ez vitatható állítás ugyan, de legalább magyaros és világos mondat. Azt meg éppenséggel gyakran hallhatjuk, hogy az emberek *eltúlozzák* valaminek a jelentőségét. Nyilvánvaló, hogy más, ha *veszek* és más, ha *elveszek* valamit, az *írás* nem *elírás*, ha *beszéllek*, nem bizonyos, hogy *elbeszéllek*, s abból, hogy valaki — mondjuk a Tisza vizét — *issza*, nem következik, hogy akár az anyait, akár az apait *elissza*. A fölösleges *el* kétségkívül a német *übertreiben* igekötőjének fordítása akar lenni, ez azonban teljesen helytelen. A *sietni* igének megfelelő *eilen*-ből származó *übereilen* jelentése csakugyan *elsietni*, de az *übertreiben* nem *eltúloz*, mert hiszen az alapige, *treiben* jelentése nem *túloz*, hanem *üz*. A *túloz* semmivel sem jelent kevesebbet, vagy mást, mint amit egyes ponyolán beszélők az *eltúloz*-zal akarnak kifejezni.

Juhász László.

A sí magyar megfelelője. — A *sí* magyarítására ajánlott *irongó*, *irongani* szóhoz legyen szabad megjegyeznem, hogy a *sí*-re

már régóta készen áll a jó magyar név. Nem is szóban van a hiány, hanem abban, hogy hiányzik hozzá a jó magyar használó. A Magyarosan-ban is már többször szerepelt s az irongó után is csak legjobbnak a *sikolya* szót találom: a *korcsolyával* egyező hangzása, a *siklani* ige kiérződése, az idegen névhez való hasonlósága egyaránt ajánlja. A *sikolya* is tájszó, egy síhez hasonló népi készséget jelöl. Egyetlen hátránya talán, hogy a közkeletű *sikoly* szavunk is erősen érződik benne, de ez csak első hallásra föltűnő, egy kis használat után már észre sem vesszük. Tehát *sikolya* = sí, *sikolyáz* = sízik („síel“), *sikolyás* = sízó. Különbö az *irong* ellen sem lehet komoly kifogást vetni, a szokatlan hangzás az új szavaknak oly bűnük, amelytől éppen a gáncsoskodók vannak hivatva megszabadítani őket: azzal, hogy használni kezdik. „Szokatlan, furcsa szó“: ez a kifogás sosem az új szót vádolja, hanem a közönséget, amely szokatlannak hagyja.

Meskó Lajos.

Az egypártrendszer. — Helyes-e vagy nem helyes az egypártrendszer: vitatható. De nem vitatható az, hogy nyelvi kifejezője csapnivaló rossz. A párt latin jövevényszó. Politikai értelemben — német-francia közvetítéssel — a múlt század eleje óta használjuk. *Pars* részt jelent. Ha ninesenek részek — pártok —, akkor az egypártrendszer — fából vaskarika. A német „egypártrendszer“ hatékony nyelvművelő munkát indított meg. Hogy mindmáig megfeledezett az egypártrendszer szóról, — nem a mi dolgunk. A mienk az, hogy értelmes magyar szóval nevezzük a rendszert. Helyes kifejezője: *pártnélküli rendszer*. Nemzeti szocialista párt helyett nemzeti szocialista rendszert, uralmat, mozgalmat kell mondanunk.

Loványi Gyula.

ÍRÓINK MAGYAR NYELVE

Kádár Lajos: Tyukász Péter. Regény. Budapest, 1938. 284 l. Dante-kiadás.

A kiadó közlése szerint Kádár Lajos valamikor juhászregény volt. Regényének hőse, Tyukász Péter maga is ott pásztorkodik a kúnsági pusztavilágban. Akár önéletrajz ez a mű, akár nem, élményszerűsége kétségtelen. Közvetlenségét fokozza az is, hogy az író első személyben mondja el a történetét, a nélkül azonban, hogy unalmasan szöszaporító vagy érzélgős lenne.

A regénynek tárgyi és művészi szempontból is sokkal értékesebb az első része: a hős gyerekkora a szülői házban és fiatal-sága a kúnsági pusztaságon. A második rész — Tyukász Péter élete a hadi fogságban és innen való hazatérése után — kevésbé sikerült. Az első rész néprajzi és művelődéstörténeti szempontból is igen jelentős. Az író szinte az utolsó órában örökíti meg ezt a különös pusztai világot, mielőtt korunk sivár gépi műveltsége tel-

jesen eltüntette volna. Ezekhez az ősi szokásokhoz, babonákhoz a legügyesebb néprajz-kutató sem férközhetett volna így hozzá, nemcsak a népnek a nadrágos embertől való tartózkodása miatt, hanem azért sem, mert az egyszerű, műveletlen ember el sem tudja mondani ezeknek a sajátos életmegnyilvánulásoknak a lényegét és jelentőségét. Kádár Lajos azonban benne élt ebben a művelődési állapotban, ezért tudja ily páratlan erővel, elevenséggel és hatással előadni a népelet és néplélek legrejtettebb megnyilatkozásait is. A regény gazdag néprajzi anyagában találunk népies imákat, népdalokat, népmesét, népszokásokat, babonákat: a gonosz szellemek elűzése, halottfeltámasztási kísérlet, számadóavatás, lélek-látó ember, stb.

A nyelvtudomány számára is nagy nyereség ez a mű. Kádár Lajosnak gyerekkorában nagyon beletapadtak a lelkébe a kún-sági népnyelv kincsei, eredeti sajátságai. Mikor arról a korról ír, amelyben magába szívta ezt a nyelvet, csodálatos üdeséggel támadnak fel benne az ősi életformákkal összenőtt szavak, kifejezések és fordulatok. Az bizonyos, hogy csak a pusztai élet zárt-sága őrizhette meg ily tisztán és romlatlanul a nyelv anyagát, formáit és ízeit. De ebben a könnyben a gazdag szókinész mellett megjelennek nyelvünk művészi elemei is: szinte tékozló-bőségű szólásalkotó ereje, magvas tömörsége, képekben való nagy változatossága és hamvas színessége, amelyet már Sylvester János is bámulva csodált. Nagy távlatok, ősi hitek, babonák, ösztönök, az idegek és a vér megnyilatkozásai, életmód, szokások, környező viszonyok kísértének egy-egy különös kapcsolatban, képben, hasonlatban. De az író művészi tapintata és tartózkodása mégis megmenti attól, hogy néprajzi különlegességek lomtára, pórias túlzások és szuttyokosságok szemétdombja legyen műve. A népies kiejtést írásban csak a szereplők beszédében utánozza. Tájzsót ugyan elég sokat használ, de ez az ilyenfajta műben elkerülhetetlen. Ha valamelyik tájzsó szokatlanabb, ismeretlenebb, utána veti az író valamelyik közhasználatú rokonszavát: *tokjú*, *növendék birka*; *livitaj* (*pantalló*). Sok esetben a mondat értelméből vagy a szó alakijából is kitalálhatjuk a jelentést. Néhol azonban mégis előfordul, hogy egy-egy különlegesebb szava értelmetlen marad előttünk, pl. *kalehoza*, *katré*, *kancsarék*, *trehungya*, *barlangó*, *luputyi*, *csoze*, *vigályos* stb. Az ilyeneket jó volna a remélhető második kiadásban a könyv végén abc sorrendben megmagyarázni.

Eredeti zamatú, gazdag árnyalású, sokszor pompás tájzszavaiból közlünk néhányat mutatóban: *hajnalesillagbukásig*, *nap-támadás*, *napáldozat*, *eltiedel*, *tojáskupulyka*, *lélekváltság* (lélekarang), *farkassötétje* (betegség), *bócorog*, *csecspipa* (cueli), *ringófa* (böleső), *encsömbencsöm*, *ganégörgető bogár*, a legény *neki-bodorodik*, *ocsúember*, *incom-fancom urak*, *tíblábolja* az időt, *be-vastagodik* (sokat eszik). Hangutánzó szavak: a kacsák *viritykéltek* a pocsolyában; a papucs *krucsnyog*; *tyütyürgő* kislibák, a kot-

lósok *krikognak*; *besuttyan*; *settyent*; *sündörög-bondorog*. Néme-lyik szavának valami kedves, ódon zamata van: *módi*, nem *módi-zott*, *schol egy lelkes állat*. Ugyancsak ilyen régies, de a tárgyhoz illő hangulatot keltenek az idegeneredetű, de egészen népiessé vált, kiejtésben, sőt jelentésükben is megmagyarosodott szók: *pa-rola*, *akkurátusan*, *komenció*, *fertályóra*, *pulgatérium*, *kommen-dál*, *masina* (gyufa), *flüstökölni*, *ámbitus*, *duflázott*, *rigmus*.

Érdekes sajátsága stílusának a nyomatékos kifejezések ked-velése. Az ilyenfélékre gondolunk: *iszonyú tud a nótacsináláshoz*; *iszonyú jó húspan van*; *szörnyű mód rátart*; *kegyetlenül ráérnek*; *töménytelen heverő marha*.

Képzetele mindent élővé varázsol s a tárgyakat is szereti valami cselekvő igével megeleveníteni: *a búbos kemence kuksol*; *két nagy marhatök guggolt*; *a csizma vargát rántott*; *a mező har-matosan ringott*; *a csillagok kukucskálnak*, *mütyürkéznek*.

Sok jelzöt, hasonlatot is találunk a regényben. Ezek eredeti-ek, frissek, mindíg a szemléletből fakadnak, nagy megelevenítő erejük van. Kádár szereplői jellemzésére is szívesen használ ha-sonlatokat s ilyenkor gyakran van bennük humor s valami ked-ves pajkoskodás is. Hasonlatai közül is ideírunk néhányat: *Un-neplő dudaszárú csizmája úgy mosolygott az áprilisi napcsóktól a vakító fehér gatyaszár alatt, mint húsvéti angyalkák ártatlan bazsalygása*. — *A csárda mögötti jegenyecsontvázak meztelenül kapaszkodtak az ónszínű fellegekbe, mint a bogács a suba aljába*. — *Lábán magacsinálta szárbocskor, amin jókora lyukat kanya-rintott száraz bütykei számára. Minthogy nagyobb volt a disznó, mint az ólja*. — *Kicsi bajuszát birinyi pedrő nyalta fényesre, amit kevélyen húzogatótt, mert még csak akkora volt, mintha a két szájaszöglete fölé egy-egy papucsszeget ragasztottak volna hegyé-vel kifelé*.

Legérdekesebbek és legeredetibbek azok a hasonlatai, ame-lyekben embereket vagy dolgokat állatokhoz hasonlít: (egy öreg-asszonyról mondja pl.) *Kis száraz fejét oldalt fordította, mint a kacsá, ha az eget lesi*. — *János bácsi elkotyogott, úgy elnyelte a sötétség, mint a puli a pocegeret*. — *A téli ködös hideg estében mint megkövült barmok terpeszkedtek a tanyai épületek*. Mint kisgyermek látott három úriembert. Ezeket így írja le: *Dülledt menyétszeme volt a vastaghangú úrnak, olyan jó erőben volt, hogy alig fért meg a széken. Folyton mozgott, motyorgott, mint rossz kotlós a tojáson. A cinegehangú, aki sokat beszélt, az meg girhes volt, mint egy nyúzott pávakakas. A nemzetes úr szemben ült velük jámboran, mint egy köszvényt gyógyító tengeri malac*.

Bármennyire tiszta és magyaros is az előadás Kádár Lajos regényének az első részében, második felében már meglátszik az idegen környezet, a városi élet, az újságok stb. nyelvrontó hatása. A pusztai életről szóló részekben csak egészen elvéve találunk kisebb nyelvi hibákat. Pl. *túl* használata, *túlgyenge*, *túlvilági*, *túl-*

korán, lesötétített szoba, le hagyott, kalapjaikat, sipkáikat. A második részben már több ilyen szeplő van, de az egész előadás is nehezkesebb; gyakran akadunk bonyolult, hosszadalmas, zavaros mondat szerkezetekre, s bizony néhol még a szórend is hibás. Máskor a vonatkozó névmásokat és határozószókat (*aki, ahol, stb.*) használja helytelenül. Az igekötők használatában is megjelennek a mindjobban elharapódzó magyartalanságok: *betanul, lekezeli* a jegyket, *levált* stb. Fel-felbukkannak ilyen pongyola vagy idegenszerű kifejezések, fordulatok is: *Mert ő a jegycsalók egyike. — így a jányképű* (t. i. szólt); *Lelkeik itt várakoznak* (lelkük h.). Egészen kirí a könyvből ez a két kifejezés: *A fősúlyt mégis Brazíliára fektette, — romantikára éhes lelkük.*

Ismételjük, ezek a gyarlóságok csak elvéve és a regény második felében fordulnak elő. Szeretnők hinni, hogy az író nem ezen a csapáson halad majd tovább, hanem visszakanyarodik az első rész tiszta, izes és művészi magyarosságához. Ebben az esetben sok igazi értéket várhatunk még tőle a magyar nyelv és a magyar irodalom számára.

Semetkay József.

Tabéry Géza: Fekete ablak. Az Erdélyi Magyar Írói Rend könyvei. Budapest, év nélkül. 318 lap. Nyugat könyvkiadó.

Az Erdélyi Magyar Írói Rend könyvéül bocsátotta ki a Nyugat könyvkiadó ezt a regényt. Mégpedig évjelzés nélkül. Nem tudom, mért bosszantja némely kiadó közvetlen jótevőjét, a könyv vásárlót azzal, hogy a nyomtatás idejét elhallgatja. Talán az örökévalóságra akar vele mutatni, már mint kiadmányának időtlenségére, halhatatlanságára; vagy éppen időtlenségét sejtve ösztönösen vonakodik attól, hogy sanda tettének — a könyv kiadásának — idejét tanúsítsa.

Mert nem volt jótét munka Tabéry könyvének kiadása. Inkább csak afféle jólét munka: a kiadó kiszolgálta a hazafi eredményeken nem túlságosan kapó, ellenben a nemzetköziségért fölöt-tébb lelkesedő közönségét; az író pedig magyar álbánatba és ál-emberiességbe bonyált idegenmagasztalásával simítgatja jövője útjait.

Tabéry Géza úgy ír, ahogy egy ásatag nyugatos csak írhat. Benne van, kérem, az ő könyvében, ha szerényen is, „magasabb szépprózánk“ minden nyeglesége, csaknem minden fémjeles magyartalansága.

Nagyon gyakori németessége, hogy a rámutatást úgyszólván mindig elsikkasztja az ilyen mondatokban: ...*hoggy meggondolás nélkül ragadtassam magam (olyan) cselekedetekre, melyek...; Nem árthatom magamat (olyan) dolgokba, amiknek hátterét nem ismerem; Ólomsúlyként nehezedett rám (az) a gondolat, hogy...; Nem tudok szabadulni (attól) a gondolattól, hogy...*

Pedig hallott ő valamit harangozni németességekről, mert ő

is fölcsap az egyke-ellenesek (így nevezném őket) táborába s ott is irtja az egy-et, ahová pedig okvetlenül jár:

Boldizsár csak (e g y) pillanatra hagyta abba a falatozást; (E g y) szót sem pazarolt reám...; Tekintetünk (e g y [e t l e n]) pillanatra sem találkozott.

Ilyen magyarosan beszél Tabéry uram szerint egy volt székelly főispán: *Ötödik vagon előttem, de kérem csöndesebben ordítani, mert engem megzavarnak!*

Ezek is szép stílusvirágok: *Önmagamat mélyen megvetettem duhaj és hetvenkedő lealacsonyodásomért az Aranyfácánban: ...aranyfácánbeli... lealacsonyodásomért; Nem volt nehéz megértenie célzásomat saját rabságomra az Ugray-házban: Nem volt nehéz megértenie Ugray-házbeli saját rabságomra tett célzásomat vagy mellékmondatos szerkezetre fölbontva: Nem volt nehéz megértenie célzásomat, melyet az U.-házbeli rabságomra tettem; Nemsokára együtt tértünk vissza a szobába a csősszel. Ő egy cseréptányérban a csirizzel, én a szőlőkaró tetején a deszkafedéllel. (El sem dönthetni, melyikük volt a nagyobb erőművész!)*

Tövirólvágott példáim közül íme egy a conjunctivusnak latinban kötelező használatára: *Lefogtak azonkívül egynéhány futárt, akik a május elsejei tüntetésre egyenesen Oroszországból hoztak volna utasításokat (a volna törlendő).*

A következő célhatározó mellékmondatokat álcélhatározónak keresztelném el, mert nem igazi célt fejeznek ki, hanem csak a német érzélgő stílus oltványai:

Elrepültünk a Mitropolia előtt, hogy csakhamar megálljunk egy zuzmarás park előtt: aztán csakhamar megálltunk egy zuzmarás parknál v. park mellett; Domokos teste elhagyta megszkott fekhelyét, hogy szálegyenesen nyújtózzék fekete deszkából készült új derékaljára: s szálegyenesen nyújtózott... derékaljára.

Ez se kutya, bár másnemű: *A Vitorlás... számottevő társadalmi intézménnyé nőtte ki magát.* (Vajjon a szerző kinövi-e valaha magyartalanságait?)

eszméleténél volt: eszméletén v. eszén volt.

Egyénibb magyartalansága írónknak a többszám oktalan használata. (Nyelvünk a többes számot nem szereti, de Tabéry szereti.) Ilyeneket olvasunk: *hetvenkedéseim, nagyzolásaim, fecsegései, veszélei, változásai, inségei, asszonyok siettek dolgaik után: dolgukra, a sötétbenlátás előjogait már kiérdemelték stb.*

Szórend-zavarás: *Tettem ezt nemcsak szerénységből, hanem bőröm természetes féltéséből is: Nemesak szerénységből tettem ezt...; Inkább tettem úgy, mint aki semmire sem emlékszik: Inkább úgy tettem...; Mód fölött kellemes éppen Julia fondorlata miatt volt benne csalódásom (módfölött fondorlatos kis szórend!); hát még ezek: Fektettem be szorgalmat vagy a megtakarításnak egyetlen verejtékcseppjét a célért, hogy elérjek valamit? Ha ezt*

az elvegyülésemet láthatta volna Égi Boldizsár a magyar közéletbe. (Itt már csak a gutautés segíthet.)

Tabéry stílusa általában élettelen, sokszor aktaszerű, por-szagú. Nyelvalkotó képessége — semmi. Ahol egyénit próbál — óhatatlanul a műzsa tyúkszemére hág:

Jólétet özönte s z: Nyilván az önt meg az özön balkezes viszonyából létre csábítva. — *Hívó szózatát Boldizsár... tenyerével hangerősítette;* egytestvére ennek a: *lázálmodni.* Kontár csinálmány ez is: *erőszakolt fiatalágtartás,* e helyett: e. fiatal(os)kodás. — *Torz szörnyember arcaként hat így a borzalomépület bejárata. A kereszt vízszintes száraiban (száiraival) két szemöldököt, a kerek ablakokban (ablakokkal) lélektelen szemeket, a kereszt függélyes oszlopában (oszlopával) egy kirohadt orrvonalat, a kapuban (kapuval) a kitért száját borzongja, aki előtte elsuhan: ...borzongja az elé, aki előtte elsuhan.* (Persze akárhogy forgatjuk is; ebben a formájában csak mesterkéltnél maradhat, — kínnal és kínra szült.)

Az író nagyon csúnya nyelvbótlásait, valamint a finomabb stílusérzék hiányát sirató gyarlóságait teljességgel mellőzöm. Jelentéstani tévedései meg pocakrengető pongyolaságai számára sincs már terünk. Csak arra a nagyképű, de üres fecsegésre mutatok még példát, ami sajnos Tabéry Gézánál érdemesebb íróinknak is gyakori vétke. Ime így lefetyel szerzőnk zavaros szókotyvalékában; *Nem is lett volna asszonynak való e helyiség, ha Carmen külön el nem puhítja zordonságát azzal a választékosságában is nőietlen ízléssel, amely csak a született előkelő világ asszonyainak előjoga.*

Ezek után már csak búcsúzkodni lehet. Imhol egy érzékeny, de éppoly magyartalan és símaságában is félszegelő mondat: *Szememben könnyekkel meg akartam köszönni az igazgatónak a könnyítésekkel, melyekkel börtönemben töltött hónapjaimat enyhítette.* (Ó könnyre könnyítő könyv, legyen neked könnyű az ódondászok pókhálós polca!)

Tiszamarti Antal.

Gáspár Pál: Jézus élete. Budapest, 1938. 288 lap. Egyetemi Nyomda.

A szerző a négy evangélista elbeszélését időrendbe állította s a magyar szövegrészeket a tartalom hűségével bocsátotta olvasói elé. Nem regényes átdolgozást írt, hanem ragaszkodott az újszövetségi Szentíráshoz. Nyelv és stílus tekintetében feltűnő az újítása, azért is érdeklí könyve folyóiratunkat.

Tagadhatatlan, hogy az eddigi hagyományos fordítások csak kevésbé tudták magukhoz vonni a katolikus hívőket. Az olvasók a fordítások egyes helyeit idegenszerűnek, nem egyszer kétértelműnek érezték. A szövegek közrebocsátói is kénytelenek voltak agyonjegyzetezni kiadásukat, holott a magyaros mondatszövé-

mindjárt közelebb hozza a mai korhoz a világossá alakított szent-írási elbeszéléseket. A szövegmódosítást mindenestre papnak kell végeznie, de a hittudományi ismeretek egymagukban nem elégségesek a világos fordításhoz. Bizonyos bátorságra van szüksége a kezdeményezőnek, ez a bátorság nem hiányzott a könyv közrebocsátójából.

Gáspár Pál jól tud magyarul, erős a stílusérzéke. A katolikus világnak nem kis szolgálatot tett magyaros szöveg-egybeöntésével. Kéziratának egyházi felülvizsgálói hasznos dolgot cselekedtek, amikor elfogadták álláspontját s beleegyeztek munkájának kinyomtatásába. A papság óvatos az újítások megengedésében; ezúttal jól tette, hogy nem vonakodott a mai magyar beszédnek az Újszövetség nyelvébe való belevonásától.

Pintér Jenő.

KÖNYVSZEMLE

Biró Izabella és Schlandt Henrik: Szólások és fordulatok magyar-német gyűjteménye. Budapest, 1937. 667 lap. Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda R.-T.

Ez a gazdag szólásgyűjtemény régóta érzett hiányt pótol. Hozzá hasonló mű irodalmunkban idáig csak egy jelent meg: Simonyi Zsigmond kétnyelvű szólásgyűjteménye (Német és magyar szólások. Budapest, 1896). Simonyi könyvét a németből magyarra való fordítás segédeszközének szánta, magyar forrásokból, főképpen az újabb szépirodalomból merített magyaros szólások német megfelelőit állította össze a német főszók szerint. Négy évtized óta ez a könyv hasznos szolgálatot tett azoknak, akik a német irodalom termékeit magyarra fordították.

Hiányzott azonban egy olyan gyűjtemény, amelyhez a magyarról németre fordító folyamodhatik, vagyis az előbbi gyűjtemény magyar-német párja; egy olyan könyv, amely a magyar szólások, szóláshasonlatok, állandó jelzős vagy határozós kapcsolatok s mindenféle egyéb fordulatok német megfelelőit tartalmazza. Ennek hiányát mindenki érezte, aki németül fogalmaz vagy magyarból németre fordít, általában mindazok, akik a német nyelv tökéletes elsajátításáig óhajtanak eljutni.

Biró Izabella és Schlandt Henrik könyve elsősorban a magyar szólásokat és német megfelelőiket tartalmazza. Egy-egy szólásra néha öt-hat fordítást is adnak több vagy kevesebb tartalmi hűséggel. De a szólásokon és szóláshasonlatokon kívül a gyűjtemény magában foglalja az állandó jelzőket (pl. atyai áldás, gyengéd célzás), állandó határozókat, a népnyelv, a hivatalos, az üzleti, a városi nyelv sokféle fordulatát, a bibliából és a világirodalomból vett szállóigéket. Íme egy-két példa a mai nagyvárosi

nyelvből: *az fiatal!* (a. m. szóba se jöhet): knif; kommt nicht in Frage; *mehet a sóhivatalba*: er kann sich begraben lassen, ... sich aufhängen; *kár a benzínért*: Schade ums Benzin; *slamasztikába kerül*: in die Tinte... ins Schlamassel geraten, stb. A nép nyelvéből vett fordulatok közül is bemutatunk néhányat: *fogd be a lepénylesödét*: halt die Klappe, Pappe, Gosche, stb.; *nem sokat lendít a háznál*: man hat nicht viel von ihm.

A hivatalok és a törvénykezés nyelvéből vett kifejezések között szép számban vannak magyartalanságok is. A könyv szerzőjének az az álláspontja, hogy az ilyen fordulatokkal is foglalkoznia kell a gyűjtőnek, mert használatban vannak és az olvasó vagy fordító ezeket is keresi.

A gyűjtemény forgatása közben gyakran megakad a szemünk egy-egy olyan magyar szóláson, amely jóformán szóról-szóra megegyezik a némettel. Vajjon ez az egyezés mindenkor átvételt jelent? Aligha. Hiszen ezek a népies szólások és szóláshasonlatok, — mint pl. tojás akar okosabb lenni tyúknál, úgy megy, mintha tojásan járna, olyan, mintha tízig sem tudna olvasni, stb. — közös szemléleten alapulnak és minden nyelven ugyanazt jelentik. Nyelvünk gazdagságába vetett hitünket e szólásgyűjtemény tanulmányozása csak megerősítette.

Egy-egy ilyen mű csak hosszú, kitartó munka eredményeként jön létre. Schlandt Henrik, amint az előszóban olvassuk, legalább negyven évig gyűjtötte e szóláslexikon anyagát. Bíró Izabella több mint tíz évig tanulmányozta az élőbeszédet, a legjobb gyűjteményeket és a prózairodalom kimagasló műveit. Kettőjük lelkes buzgalmának eredménye ez a külső kiállításával is feltűnő, vaskos kötet. Schlandt Henriknek nem adta meg a sors, hogy a munkát befejezze. Ez a feladat a társszerzőre, Bíró Izabellára várt, ő is adta ki a művet, vállalva a kiadással járó anyagi kockázatot is. Főlemelő példáját adta ezzel a tudományért önzetlenül buzgólkodó, időt, fáradságot nem sajnáló magyar tanári léleknek.

Putnoky Imre.

Magyar Nyelvvédő Könyv. Közrebocsátották Pintér Jenő és munkatársai. Budapest, 1938. 144 lap. Sárkány Nyomda R. T.

A kötet munkatársai Pintér Jenőn kívül: Áfra Nagy János, Baránszky László, Bariska Mihály, Bánkúti Dezső, Bence István, Busák Béla, Dengl János, Édes Jenő, Fekete Miklós, Fögel Sándor, Hajdu János, Halász László, Horváth Károly, Jánosy Imre, Juhász Jenő, Kelemen József, Márkus Jenő, Putnoky Imre, Rákosi Zoltán, Sipos Lajos, Stalmár László, Ujvári Pál, Vincze Sándor, Zeller Tibor.

A munkatársak minden erejükkel azon voltak, hogy gyakorlati célú kézikönyvet adjanak a magyar olvasó kezébe. A kis kötet négy részből áll. A *helyes stílus*-ról szóló rész a fogalmazás legfontosabb kérdéseiben ad tanácsokat. A *nyelvi sajátágok* a

leggyakoribb nyelvtani hibákra hívják fel a figyelmet. A *hibás kifejezéseket* tárgyaló rész a közbeszédben és irodalomban elterjedt idegenszerűségeket javítja. Az *idegen szavak* gyűjteménye a művelt társalgásban és a közérdekű irodalomban elszaporodott élősdiak magyarázásait tartalmazza.

M. J.

LAPSZEMLE

Balatoni Kurir. 1938. évf. 7. szám. — *Madarassy László: Balatoni magyar nyelvőr.* A Balatoni Intéző Bizottság nagy érdeme, hogy a Balaton körül megszűnt a felelőtlen lomposság, és a rend, csinosodás és tisztaság honosodott meg. Ez a bizottság legutóbb azt is elrendelte, hogy a Balaton népszerűsítését célzó mindenféle falragaszt, tájékoztatót előzetesen be kell mutatni a műveletlenségek és művésziatlenségek megakadályozása céljából. A Balatoni Intéző Bizottságnak ellenőrzést kellene gyakorolnia minden olyan szöveg fölött (hirdetmények, körlevelek, jelentések), amelyet a Balaton mellékén nyilvános helyen kifüggesztenek. „Minden nyelvét szerető művelt magyar ember háláját érdemelné ki a Balatoni Intéző Bizottság, ha egyéb feladatai mellett a Balaton mellékén vállalná a *Balatoni magyar nyelvőr* szerepét is!”

Budapesti Hirlap. 1938. évf. február 20. — *Rádió — körhang.* Az idegen szó helyébe ajánlott új szó meghonosodásának egyik főfeltétele, hogy az új magyar szót éppen úgy lehessen használni, mint a száműzött idegent. A rádió szóból ígét is képezhetünk, a *körhang*-ból már bajosabb. Ugyanígy a grammofon helyett ajánlott *hangdoboz* továbbképzése is furesán hangzanék: hangdobozozni. „Amilyen dícséretes a nyelvújító szándék és fontos a nyelv tisztaságát szolgáló mozgalom, annyira fontos — a *türelem* is. Nem szükséges megragadnunk az első szót, van időnk várni addig, míg valaki teljesen megfelelőt talál.”

Budapesti Polgári Iskola. 1937/38. évf. 3—4. szám. — *Pintér Jenő: Az iskola hivatása a nyelvművelés szolgálatában.* Vezércikk. „A jövő nemzedéket egyedül az iskola segítségével alakíthatjuk át a nyelv áhítatos szolgálatára. Minden tanár — ha van lelkeiben tetterő — álljon a magyar nyelvtisztaság és a magyar stílusjavítás eszméje mellé.” — *Pánczél Tibor: Tanulóink és az utca nyelve.* Részletes beszámoló az V. ker., Pannónia-utcai közs. polg. fiúiskola nyelvvédő törekvéseiről és küzdelmeiről. Ebben az iskolában már tizenkét évvel ezelőtt nyelvőri intézmény létesült. A nyelvőrök az intézet növendékei közül kerülnek ki és a társaiktól hallott idegen szavakról és kifejezésekről kötelességük jelentést tenni. E jelentésekből érdekes anyag gyűlt össze. A tanulók beszédében előkerülő idegenszerűségek közt nagy számban vannak a

pesti zsargon szavai. 360 tanuló beszédét figyelték meg ebből a szempontból. A megvizsgált tanulók 74%-ának a rendőr *zsé*, 72%-a nem kór, hanem *darizik*, 64%-a nem hazudik, hanem *kólizik*. A kísérleteket más polgári fiúiskolákra is kiterjesztették, mindenütt a IV. osztályosok körében. Kiderült, hogy ezt a nyelvet mindenütt ismerik és használják a növendékek.

Családi Kör. 1938. évf. 2. szám. — *Németh Sándor: Beszéljünk magyarul!* Budapest asszonyainak és leányainak magyar nyelvét megfertőzte a sok idegen szó. A baj főoka a nemzeti értékeink iránt érzett közömbösség és minden idegenen való oktalan kapkodás. A nyelvrontás ellen a családban is küzdeni kell. „A gyermeket érő első hatás, a családi kör levegője, nyelvében is tiszta magyar legyen“. — 3. szám. *Beszéljünk magyarul!* A Családi Kör segítségére akar lenni a szülőknek a nyelvtisztogató munkában és minden számában közöl néhány szükségtelenül használt idegen szót magyar megfelelőjével együtt.

Csendőrségi Lapok. 1938. évf. 6. szám. — *Rózsás József: Magyarosan, katonásan.* Egybeállítja és helyesbíti a csendőrség szolgálati nyelvében leggyakoribb magyartalanságokat.

Erdély. 1938. évf. 1—2. szám. *Brüll Emánuel: A természetjárás magyar nyelve.* Szemle a természetjárás felszerelési tárgyainak magyar műszavai fölött: mit tudunk máris magyarul megnevezni és mire kellene még alkalmas szót találni. Különösen azokat a magyar műszavakat sorolja fel, amelyeket természetjáróink az idegen elnevezések kedvéért mellőzni szoktak.

Esti Ujság. 1938. február 27. — *Innocent Ernő: A baba nem tud magyarul.* A cikkíró azt panaszolja, hogy sok budapesti gyereket, midőn beszélni kezd, idegen nyelvre fognak. Ezek az apró magyarok öt éves korukig nem tudnak magyarul és személyi adataik között mindig lesz egy hazugság: „anyanyelve magyar“.

Fodrász Ujság. 1938. évf. 2. szám. — *Tóth Árpád: Idegen szavak a fodrásziparban.* Egy régi lapból vett pár sornyi idézetben szemléltetően mutatja be a cikkíró, mennyire tele van idegen szavakkal a fodrászipar nyelve. Az idegen szavak legtöbb esetben fölcserélhetők magyar elnevezésekkel. „A fodrásziparos ne csak az egészség öre, hanem a magyar érzésből fakadó magyar szó terjesztője is legyen. Elődei szükségképen vették át az idegen kifejezéseket. A mai iparosnak át kell alakulnia kifejezéseiben, munkájában is magyar nemzeti iparossá.“

Ipartestületek Lapja. 1938. évf. 6. szám. — *Walter István: A magyar iparossághoz.* Minden magyar iparosnak kötelessége teljes erejével, tehetségével arra törekedni, hogy nyelvünkől ki-

irtsuk az idegen szavakat, megtisztítsuk nyelvünket a beszivárgott vagy rosszul alkotott szavaktól. A magyar iparosság nyelve tele van idegen szavakkal, s bár mindegyikre van jó magyar szavunk, iparosaink mégsem akarnak leszokni az idegen eredetű műhelyszók használatáról. A cikkíró felkéri az ország valamennyi ipartestületének elnökségét, hogy tegyék magukévá ezt a fontos ügyet. Az ipartestületek jegyzői és tagjai tartsanak előadásokat ebben a tárgykörben. Az ipariskolákban és a műhelyekben induljon meg a mozgalom nyelvünk helyessége érdekében. A magyar iskola gyomláló munkája nem mai keletű, de a nyelvtisztító mozgalomnak csak akkor lesz eredménye, ha nem találkozik a maradiak közönyével. Elsősorban az iparosságnak kötelessége az iskola segítségére sietni. Az iparosok nyelvtisztító munkáját hamar észrevénné a velük érintkezésben álló földművelő és napszámos népesség is: ha a munka, a szerszám és az ipari készítmény magyar nevét hallja csak, ezt szokja meg és ehhez ragaszkodik majd. „Tőlünk függ, magyar nevelőktől és oktatóktól, a magyar iparosságtól, hogy szép magyar nyelvünk mielőbb tisztán, új ruhába öltöztetve álljon.“ — 9. szám. — *Lippay István: A mi szép magyar nyelvünkért.* Felhívja az iparosokat, csatlakozzanak a M. T. Akadémia nyelvművelő mozgalomához. Az Ipartestületek Országos Központja minden erejével támogatja a magyar nyelv tisztaságának és gazdagításának ügyét.

Kerületi Hiradó. 1938. évf. 3. szám. — *Pirovsky Lajos: Nyelvében él a nemzet!* Lelkes szavakkal buzdítja a cserkészvilágot a M. T. Akadémia nyelvművelő mozgalomának támogatására.

Kir. Közjegyzők Közlönye. 1938. évf. 1. szám. — *Gröber Aladár: A magyar közjegyzői stílus.* A közjegyzői iratok mentesek ugyan az átlagos ügyvédi írások magyartalanságaitól és pongyolaságaitól, valamint a bíróságok és a közigazgatás mindent egy mondatba zsúfoló fogalmazásmódjától, de azért ezen a téren is van elég tennivaló. Az Országos Ügyvédszövetség soproni vándorgyűlése a múlt évben nyelvművelő szolgálatot létesített, hogy ez nyelvőre legyen az ügyvédség hivatalos nyelvének. Ezt a szolgálatot a közjegyzők körében a Közlöny láthatná el a maga nyelvművelő rovatával. Ennek feladata volna a tanácsadáson és buzdításon kívül a kétségtelen nyelvi hibák javítása. A különféle közjegyzői iratminták és űrlapok nyelvében bőven akadnak magyartalanságok. A szerkesztő a cikkhez fűzött megjegyzésében erre nézve jellemző például idézi a közjegyzői okiratok záradékát: „Miről ezen közjegyzői okirat felvételét, általam az ügyfélnek felolvastatott, s miután általa akaratával egyezően felvettnek előttem kijelentetett, általa előttem sajátkezűleg aláíratott.“ Az ilyen fogalmazást méltán nevezhetni nyelvi merényletnek. Az ügyiratok magyartalanságait az úgynevezett közjegyzői minta-

tárak terjesztik. A Közlöny szerkesztősége készséggel följánlja közreműködését a közjegyzői ügyiratok nyelvének magyarosabbá tételében.

Közgazdasági Közlemények. 1938. évf. 2. szám. — *Az új életbiztosítási szótár.* A Triesti Általános Biztosító Társulat két tisztviselője, Gábor Endre és Havas Imre összeállította az életbiztosítási kifejezések magyar-német és német-magyar szakszótárát. A több mint négyezer címszót tartalmazó szótár felüleli az életbiztosítás minden ágazatában használatos szakkifejezéseket.

Lakatosmesterek Lapja. 1938. évf. 2. szám. — *Szander István: Magyar szavakat használjunk az idegen műhelyszavak helyett.* A cikkíró rámutat arra, hogy a magyar kézműiparosság versenyez a külfölddel, de idegen szavakkal jelöli szerszámaint, ezért szinte pirulni kell. A M. T. Akadémia mozgalmába a dohányutcai iparosiskola útján most már a lakatosok ipartestülete is belekapcsolódik. A szaklap tájékoztatni fogja a magyar lakatosokat, autószerelőket, késeseket, köszörűsöket, mérlegkészítőket, puskaműveseket, reszelővágókat, vasesztergályosokat és vasöntőket a nyelvtisztító munka gyakorlati eredményeiről.

Magyar Közgazdaság. 1938. évf. február 17. — *Somlyai József levele a szerkesztőhöz.* A M. T. Akadémia Nyelvművelő Bizottsága évek óta küzd a magyar nyelv helyességéért. Ezen a téren ma mindenkinek van tennivalója. A magyar nyelv tisztaságát a külfölddel való sűrű érintkezés következtében különösen veszélyezteti az üzleti élet. A Magyar Közgazdaságra az a feladat vár, hogy közgazdasági téren síkraszálljon anyanyelvünk védelmében s a magyarítást támogassa. Állandó rovatot kellene nyitni s ebben összegyűjteni közgazdasági nyelvünk idegenszerűségeit, a szavakat, szólásmódokat, szerkezeteket. Ezeket a szaktudósok feldolgoznák s a helyettük ajánlott magyarításokat a lap útján elterjesztenék. A szerkesztő a levélhez fűzött hozzászólásban megállapítja, hogy a közgazdasági műszavak magyarítása kezdettől fogva főtörekvése volt a lapnak. Az Akadémia Nyelvművelő Bizottságában Hegedüs Loránt különös gondot fordít a közgazdasági műszavak magyarítására. Az ő ajánlatára terjedt el a közgazdasági nyelvben a *kamatrés* és a *hitelrögzítés* szó. A lap Somlyai József lelkes felhívására újra fölveti a közgazdasági műszavak magyarításának ügyét, összeírja a gazdasági életben használatos műszavakat és felkéri a nyilvánosságot, tegyen a magyarításra vonatkozó javaslatokat. Ezeket összegyűjtik és az illetékes tényezők elé terjesztik.

Magyar Nyelvőr. 1938. évf. 1—3. szám. — *Magyar Károly: Még egyszer a sportnyelv magyartalanságai.* Bíráló észrevételek

a Nemzeti Sport újabb sportnyelvi magyarításairól. Ezzel a kérdéssel kellő megfontoltsággal kell bánni, mert a rosszul képzett szókkal csak nyelvünket rontjuk. A sportnyelv sikeres magyarítása a sportember és a nyelvművelő közös munkájától várható.

Magyar Szárnyaskerék. 1938. évf. február 1. — *Gyökössy Endre: A magyar nyelv rontása.* Hivatalos iratokban és hírlapi cikkekben egyre sűrűbben találkozunk azzal a nyelvtani hibával, hogy a több alanyú mondatokban az állítmányt is többesben írják. A magyar nyelv szelleme ellen vét az az újságíró, aki így ír: „Róma, Bécs és Budapest szükségesnek látják a katonai egyenjogúság mielőbbi megvalósítását.“

Magyar Szemle. 1938. évf. 3. szám. — *Papp István: Nyelvünk védelme.* Észrevételek a nyelvvédelem elméletéhez és gyakorlatához.

Országos Középiskolai Tanáregyesületi Közlöny. 1938. évf. 5. szám. — *Kardeván Károly: A magyar á hang veszedelme.* A szépzengésű magyar á hang kiejtése helyett mindinkább terjed valami közép é-féle hang nyujtása (Ujség, Magyarség, szakaszhatér). Ezt a nyávogó magyar beszédet nyilvánosan szereplő közéleti férfiak, színészek, előadók és bemondók is terjesztik és rontják vele nyelvünk jó hangzását.

Pesti Hirlap. 1938. évf. február 13. — *Hegedüs Loránt: Nyelvújítás.* (A Pesti Hirlap levelesládája.) A magyar technikusok pályázatot hirdettek a „keksz“ és a „konzerv“ megmagyarosítására. A pályázatra beküldött szóajánlások közül a keksz-re legjobbnak ítélték a *ropogós* és a *sütetke*, a konzerv-re pedig a *dobozolt* és az *elálló* magyarításokat. Az Akadémia Nyelvművelő Bizottsága úgy találta, hogy a keksz-re legjobb a *sütke*, a konzerv-re pedig az *eltét*. — 1938. évf. március 20. — *Márai Sándor: Magyarul.* Rámutat a Pesti Hirlap Nyelvőrének és a Pintér Jenő szerkesztésében megjelent Magyar Nyelvvédő Könyvnek fontosságára. «Történelmi fontosságú ez a szándék, ez a figyelem, ez a csendes, de nem ernyedő, szerény és szívós nyelvtisztító mozgalom. A magyar nyelvvel jelentős változás történt az elmúlt év tizedekben: csöndesebb lett. Csöndesebb, de nem erőtlenebb. Sí mább és zörejtelenebb, de nem szintelenebb és erélytelenebb. A magyar nyelv nemzetibb lett, magyarabb s ugyanakkor nyugatibb, európaibb.»

Rakéta. 1938. évf. 10. szám. — *Magyarul 1 perc alatt.* A helytelen kifejezések jegyzéke megfelelő helyesbítésekkel.

Sopronvármegye. 1938. évf. március 6. — *Tudósítás a soproni ügyvédi kamara március 5-iki nyelvnapjáról.* A magyar ügyvédi

karnak az elmúlt évben Sopronban megtartott országos vándorgyűlése napirendre tűzte a magyar jogélet egész területén nyelvünknek a magyartalanságoktól való megtisztítását. A soproni ügyvédi kamara kezdeményezésére az Országos Ügyvédszövetség *Magyarosan! Nyelvművelő Szolgálat*a Sopronban, március 5-én megtartotta első igazságügyi nyelvnapját. Ebből az alkalomból Boda Ernő dr. székesfővárosi ügyvéd, mint az említett nyelvművelő szolgálat megbízottja, *A hivatalos nyelv megtisztítása a magyartalanságoktól* címen előadást tartott. Az előadást a kamara elnökének, Östör József dr.-nak megnyitója vezette be. Visszapillantást vetett az utolsó évek nyelvhelyességi küzdelmeire, majd a nyelv megtisztítását illető feladatokat három csoportba sorozta: 1. az irodalmi nyelv, 2. a társadalmi nyelv, 3. a hivatalos nyelv magyartalanságainak kiküszöbölése. A nyelvtisztítás igen fontos nemzeti érdek, mert csak így kerülhetjük el a magyar nyelv további romlását. Boda Ernő dr. előadása bevezetésében ismertette a soproni vándorgyűlésen hozott határozatokat, amelyek a jogéletünk egész területére kiterjedő nyelvtisztító folyamatot megindították. A nyelvünk törvényei ellen elkövetett számos vétség részletes ismertetése után felhívta a jelenlevő vármegyei, városi törvényhatóságok vezetőit, valamint a bíróságok elnökeit a nyelvművelő mozgalomhoz való csatlakozásra. A jogi nyelv megújításáról szólva, a jogászság ezirányú törekvéseinek történelmi hagyományait Kazinczy Ferencnek és soproni hívének, Kis Jánosnak munkásságában kereste. „Nemcsak multunk, hanem magyar jövőnk sorskérdései között is szerepel magyar nyelvünk kérdése. Ézért az irodalom ormaira emeljük fel jogi nyelvünket, mert rajta szólal meg először nemzetünknek bilincseket törő igazsága“. Az előadás végeztével felolvasták Lázár Andor igazságügyminiszter levelét. A miniszter szeretettel üdvözlöi a Szövetség kezdeményezését. Reméli, hogy ez gyökeresen kiirtja majd a hivatalos magyar nyelvből a helytelen mondatfűzést és a magyartalan szórendet. Ugyanakkor azonban állást foglal a nyelvünkbe már régen átvett latin, görög, stb. szavaknak sokszor nevetségesen kicsavart, álmagyar szavakkal való helyettesítése ellen. „Az ily módon honosított szavakat a nemzet élő szókinésének testéről erőszakosan letépni képtelenség s a történelmi fejlődés meg nem értése“.

Szabolcsi Kereskedő. 1938. évf. 1. szám. — *Braver Sándor:* *A helyes és jó magyarságért.* Kérelem a lap munkatársaihoz, hogy cikkeiket ne csak tárgyi szempontból, hanem a helyes és tiszta magyarság szempontjából is alaposan vizsgálják meg. A kereskedelem magyar voltát a szakajtó nyelvének tökéletes magyarságával is bizonyítani kell. Cikkeinkben kerüljük el lehetőleg teljesen az idegen szavakat, de ügyeljünk a magyaros szófűzésre, szóképzésre és mondatszerkesztésre is. Felhívja a lap olvasóit, hogy közöljenek a szerkesztéssel minden olyan idegen eredetű

szót, amely szakmájukban elterjedt és amelyet véleményük szerint magyar szóval kellene pótolni. A kérdéses idegen szavak pótlására a szerkesztőség az olvasóközönségtől kér megfelelő magyar elnevezéseket. Ezek közül a sikerültebbeket beküldik a M. T. Akadémiának vagy a Magyarosan szerkesztőségének. „A határainkon túl zajló események ma mindnyájunk kötelességévé teszik, hogy édes anyanyelvünk szüzi tisztaságát megőrizzük, és e kötelezettség alól a szaksajtó sem kivétel. Tegyük meg tehát kötelességünket.“

FIGYELŐ

A NYELVMŰVELŐ BIZOTTSÁG ÜLÉSEI.

A M. T. Akadémia Nyelvművelő Bizottságának 1938. évi március hó 30-án tartott ülése.

Pintér Jenő elnöklésével jelen vannak: Csathó Kálmán, Csenyery Ferenc János, Hegedüs Loránt, Kaán Károly, Madzsar Imre, Nagy Miklós, Szinnyei Ferenc, Szinnyei József, Verebély László, Voinovich Géza, Zsirai Miklós akadémiai tagok; Dengl János, Halász Gyula, Harsányi Zsolt, Keményfy János, Östör József, Radó Antal meghívott tagok. Jegyző: Putnoky Imre.

Az elnök üdvözli Halász Gyulát, Harsányi Zsoltot, Keményfy Jánost, Szinnyei Ferencet és Verebély Lászlót, mint a Bizottság újonnan megválasztott tagjait.

Közli a Bizottsággal, hogy szerkesztésében megjelent a Magyar Nyelvvédő Könyv. A kis kötetet mind a művelt közönség, mind a tanulóifjúság örömmel fogadta. Néhány hét alatt húszezer példány kelt el belőle. A munkatársak áldozatkészsége lehetővé tette a könyv rendkívül olcsó árát. A kötet a szerkesztő költségén jelent meg.

Hogy a Magyar Nyelvvédő Könyv hatását minél szélesebb körökben terjeszthessük, felhívtuk rá a hatóságok és hivatalok figyelmét is. Beadványunkat megkapta valamennyi minisztérium, népesebb vármegye, nagyobb város és még néhány más hatóság és hivatal. Ötven példányban ment el a kérés és a könyv. Érdeklődéssel figyeljük — mint művelődéstörténeti adatot, — hogy a figyelemzetés milyen visszhangot kelt a magyar közigazgatás vezető köreiben. Eddig számos helyről kaptunk melegehangú megrendelést.

Megemlítjük, hogy a Magyar Nyelvvédő Könyv-ből félezer példányt osztogattunk szét tiszteletpéldányként, csak hogy növeljük a hatását.

Hónapok óta folyik egy másik munka előkészítése is. Ki akarjuk adni a magyar nyelv értelmező szótárát. Fájdalmas valóság, hogy félszázad óta nincsen forgalomban olyan egynyelvű

szógyűjteményünk, amelyből pillanatok alatt megtudhatná mindenki egy-egy magyar szó értelmi megvilágítását, a szóhoz kapcsolódó rokonszavakat, szólásokat, közmondásokat, a hibás szóhasználatot, végül a szó eredetét. Ez a mű nagy vállalkozás, annál is inkább, mert szaknyelvszereink egyéb tudományos feladatok megoldásával foglalkoznak s nem lehet tőlük kivánni, hogy az új szótár kedvéért munkatársaink sorába álljanak. Kiváló nyelvészeket tudtunk így is megnyerni a terv számára. Az anyaggyűjtés és feldolgozás teljes erővel folyik, s mához egy esztendőre elkészül a magyar nyelv értelmező szótára.

Putnoky Imre, h. előadó jelentést tesz a Sopronban, március 5-én, az ottani ügyvédi kamara rendezésében megtartott igazságügyi nyelvnapról. Jelenti továbbá, hogy a Magyarosan előfizetőinek száma örvendetesen emelkedik s ezért az eddigi példányszámmot fel kellett emelnünk.

Radó Antal „Az olasz királyi akadémia és a nyelvhelyesség“ c. előterjesztésében felhívja a figyelmet arra, hogy a nyelvhelyesség ügye mindjobban foglalkoztatja az olasz irodalmi köröket. Az olasz királyi akadémia irodalmi szakosztályában külön szervezet létesített, ennek neve: „Tanácsadó Központ (Centro Consultivo) a nyelv olasz szellemének tanulmányozására és védelmére“. Ez a központ az olasz rádióval fog együttműködni. Nem tehetné-e a Nyelvművelő Bizottság ennek a központnak a módszerét magáévá?

Hegedüs Loránt nagyjelentőségűnek tartja Radó Antal előterjesztését, különösen a rádióra vonatkozó részét.

Az elnök kijelenti, hogy az előterjesztést majd tanulmányozzuk és a legközelebbi bizottsági ülésen javaslatot teszünk.

Östör József az Országos Ügyvédszövetség soproni nyelvnapijával kapcsolatban megjegyzi, hogy az ország minden nagyobb városában tartanak majd nyelvtisztító napot. Kéri, hogy a Bizottság vegye elő a hivatalos nyelv megtisztításának a kérdését. Hivatalos nyelven a közigazgatás nyelvét érti.

Harsányi Zsolt megjegyzi, hogy a közigazgatás nyelvét megtisztító munka már kész, a kézirat a kezében volt, de úgy látszik, valahol megrekedt.

Az elnök köszönetet mond a felszólalóknak és bejelenti, hogy addig is, amíg a szóban forgó munka megjelenik, a kérdést nem hagyjuk elaludni, hanem gyűléseken, folyóiratokban és szaklapokban szakadatlanul napirenden tartjuk.

A Bizottság ezután még több nyelvhelyességi kérdést vitatott meg. Az eszmecserében Csathó Kálmán, Csengery Ferenc János, Halász Gyula, Harsányi Zsolt, Madzsar Imre, Nagy Miklós és Szinnyei József bizottsági tagok vettek részt.

Halász Gyulának azt a bejelentését, hogy a rádióban a közel jövőben harminc napon keresztül mindennap lesz „nyelvhelyességi három perc“, a Bizottság örömmel veszi tudomásul.

Gyomirtás a hivatalos nyelvben.

Az emberiségnek egyik szerencsétlensége az is, hogy a vezérektől sokkal könnyebben terjed lefelé a rossz, mint a jó. Arra van közmondásunk is, hogy fejtől bűdösödik a hal, de hamarjában nem tudnánk közmondást arra, hogy fejtől gyógyul a beteg szervezet. Meg kell elégednünk azzal, ha a fejtől legalább meg nem betegszik.

A hivatalos nyelvnek magyarosságára vonatkozólag az egész országra nézve a belügyminiszter, a fővárosra nézve a polgármester többször is nyilatkozott. Az illetékes tényezők nemcsak azt az alapelvet mondták ki, hogy a hivatalos nyelvnek magyarosnak kell lennie, hanem itt-ott részleges utasításokat is adtak. Ezek azonban nem mutatkoztak elegendőknek. Az arra hivatott főnököknek többször kellene a még mindig előforduló egyes hibákra rámutatniok és azoknak helyébe egyúttal a helyes alakokat úgyszólván szerződésszerűleg kikötniök. A magyar nyelv használatára ugyanis és különösen a magyar nyelvnek helyes használatára nincsen általános törvény, s így arra a magyar közönséget legfeljebb fel lehet kérni; ahol azonban a magyar nyelvnek használata törvényes kötelesség, ott annak helyes használatát meg is lehet követelni. Ha a hivatalnok szerződésbe lépett a közülettel, a közületet képviselő hivatali főnöktől származó és a részletekbe is menő helyes utasításokat is követnie kell.

A magyarosság valóságos győzelmének lehet tartani, hogy végre kihál a hivatalos nyelvnek egyik szívós rákdaganata, az *indok, indokolás, megindokolni*. Ma már a hivatalos nyomtatványmintákon, a még mindig blankettáknak vagy űrlapoknak nevezett kész szövegekben ott találjuk a helyes *indító ok, megokolás, megokolni* kifejezéseket.

De azért még távol vagyunk a tökéletes hivatalos nyelvtől. Nemesak régi hibáival, de a nyilvános életből és főleg a hivatalnokoknak annyira kedves napilapokból beszüremkedő új hibákkal is meg kell küzdeni.

Persze itt is a leggyöngébbre járnak a legrosszabb napok. A magyar nyelvnek legkisebb szavára, valóságos ökörszemére, az *a* és az *névelőre*. A legújabb veszély az, hogy ahol szükség volna rá, ott teljesen mellőzik; ahol pedig felesleges, ott lábatlankodni engedik. A fogalmazó urak sajnálják tőle a magyar nyelv által biztosított jogát. Talán kényelemszeretetből azt írják: *Számvevőség jelentse, irattár csatolja, nevezett fizesse be!* Pedig azt kellene írni: *Jelentse a számvevőség, csatolja az irattár, a fenn megnevezett pedig fizesse be!* A székesfővárosi kertterületeken zománctáblákra van írva, hogy „Papírt és hulladékot a szeméttartóba dobjuk.” Pedig a magyar vagy azt mondja, hogy papírt, hulladékot *dobjunk*, vagy azt, hogy: a papírt és hulladékot *dobjuk* a szeméttartóba. Ez a felirat azonban nem nagyon rontja a magyar nyelv-

érzetet, mert nálunk az a szokás, hogy a feliratokat, hirdetéseket, utasításokat és irányításokat nem igen olvassuk. Különböznem volna annyi papír és hulladék az utcákon és kertekben, és megkövetelnők a feliratokat ott, ahol még mi budapestiek sem tudjuk, milyen épület vagy szobor van előttünk s így még kevésbé tudják azt az idegenek! De hát a felírásokat nem olvassuk akkor sem, ha vannak, miért kívánjuk akkor, amikor nincsenek?!

Ellenben nagyon kezdik megszeretni a névelőt akkor, amikor egyáltalában nincs rá szükség és csak döcögössé teszi beszédünket. Vagy: *a* beszédünket? Tudniillik a birtok előtt. Az egyik napilapnak kegyelmes című írója lépten-nyomon használja *a* birtokaink előtt az *a* vagy *az* névelőt. Ha valaki hangosan olvassa *a* cikkeit, alig tud menekülni *a* folytonos akadályaitól. Az újságból azután megtanulják ezt a nyúlós nyelvet a fogalmazók is és aláíratják a polgármesterrel a következő kezdetű határozatot: „*A* segédhivatalom jelentéséből tudomást szereztem...“ Nem, uraim; a névelő kéri az ebből a szolgálatából való elbocsájtását.

Mínt hogy a villamos kalauzok a villamoson hatósági személyek, az ő nyelvüket is hivatalos nyelvnek tartom és ha ez nem magyaros, akkor közveszélyesnek is minősítem. Hisz alig van hivatalnok, akinek akkora tömegekben lehet a nyelvet rontania, mint a villamos kalauzoknak. Naponkint halljuk: *Tessenek* bemenni, *tessenek* a jegyeket felmutatni vagy megváltani. Az ő figyelmüket már elkerülte az a különbség, amely van a *tetszik* és a *szíveskedik* vagy méltóztatik igék között. Én *szíveskedem* bemenni, de nekem nem *tetszik* állni. Több embernek mondhatjuk, hogy *szíveskedjenek bemenni*, de azt kell mondanunk, hogy *tessék állni*. Hogy pedig a villamos kalauzoknak rossz beszédje mennyire terjed fölfelé és azután megint lefelé, bizonyítja az, hogy egy iskolai ünnepélyen hallottam az intézet igazgatóját, amint a leányoknak azt kiáltotta: *tessenek* a padokba bemenni. Természetesen a leányok azután otthon is azt mondják a vendégeknek: *tessenek* helyet foglalni. Rettenetes dolog az, ha a tanítóságot a nyelvhasználatban megfertőzi az istenadta nép s a tanítóság hivatalosan megfertőzi a reá bízott jövő nemzedék nyelvét! Ez ellen a fertőzés ellen a magyarszakos tanár nem elég erős; kivált ha minden más szak ellene dolgozik nemcsak szóval, hanem írásban is, sőt a nyomtatott iskolakönyvekkel is.

Még mindig nagy állandóságnak örvend az a hivatalos kifejezés, hogy valamely kérvény *elintézést nyert* a helyett, hogy elintéztem vagy elintézték volna; és *megállapítást nyert* az a körülmény a helyett, hogy megállapítottuk azt, hogy; megállapítottatott, hogy. A hivatal ugyanis szeret tárgyiasítani, személyteleníteni. De e törekvése mellett mindig jobb a szenvedő igeragozás, mint a nyereséggel tetéztet elintézés.

Nagyon szeretik még a hivatalok az ő *kebelbeli* barátait, a segédhivatalokat. Van kebelbeli iroda, kebelbeli számvérvőség,

kebelbeli pénztár. Ez a régi ‚gremialis‘ szónak fordítása, de nem akartak ölbeli hivatalokat mondani, mert ez könnyen a kutyust juttatta volna észbe. Nagyon szeretik továbbá a hivatalok, ha az *össziratokat eredetben* küldhetik el. Ha azonban meggondoljuk, hogy az eredet ugyanaz, mint a származás, meg kell állapítanunk, hogy ha az *összes iratokat* így küldik el, annak nincsen semmi értelme. De igenis nagyon kellemes dolog, ha az összes iratokat *eredetiben*, vagyis eredeti példányokban küldhetjük lehetőleg — *vissza*. Az is nagyon jó, ha az iratokat „Iratárba!“ tesszük a „*teendő*“ elhagyásával. Csak az a baj, hogy néha rá kell írni: *Scontro*. Nagyon sok embertől megkérdeztem, mi az, és mindegyik tudta, hogy akkor az iratokat néhány nap múlva ismét felküldik. De hogy ez a varázsszó miért olyan hatásos, egy sem tudta. Nem baj. Hisz nem magyar szó, hanem olasz: *találkozás*. Az iratokkal még egyszer találkozunk!

Elriasztó például leírok még egy hivatalos szöveget, amely sem tartalmánál, sem kifejezéseinél fogva nem kellemes. Ezt olvasom: „...különböni végrehajtás terhe mellett kötelezem nevezett ezen összegnek a hatóságom pénztárába 15 napon belül esz-közlendő befizetésére.“ Ha nekem lett volna szabad ezt a kellemetlen gondolatot kifejtenem, (most rendszeren azt írják a hivatalokban, hogy: *úgy*) a szöveget a következő módon írtam volna meg: „Kötelezem a fenn megnevezett Gábor Béla urat (budapesti lakost), hogy ezt az összeget 15 nap alatt hivatalom pénztárába fizesse be, mert különben azt hivatalos úton (vagy: a fennálló szabályok szerint) fizettetem be.“ Mert hát micsoda szó az a *különböni*? Mennyire kellemetlen szóvá lett az a *végrehajtás*, holott a törvényeknek mindnyájan részben végrehajtói, részben követői vagyunk?! *Nevezett* a hivatalos nyelvben már-már tulajdonnévvé lesz! *Ezen összegnek* helyett inkább azt mondjuk *ennek az összegnek*. *Tizenöt napon belül* helyett helyesen azt mondjuk: tizenöt nap alatt. Fizetést, menést, evést, ivást, alvást nem *eszközlünk*, hanem egyszerűen csak fizetünk, megyünk, eszünk, iszunk és alszunk!

Laczó Viktor.

Magyar szó és magyar beszéd.

Gyermekkoromban, öregurak tréfás beszélgetése közben a régiek kigúnyolására mondták ilyenformán: „Szaladj, János, s mondd meg a tekintetes Asszonyságnak, hogy magamat gráciájába rekomendálok, de a mai traktámentumon nem kompareálhatok, mert a sztomahuszom nagyon tormentál.“ Csupa idegen szó és mégis tagadhatatlanul magyar beszéd. Ma naponként nem is egyszer hallom, olvasom az ilyenforma mondatokat: „...külgyminiszter öt év előtt vette át hivatalát“. Majdnem csupa magyar szó és mégsem magyar beszéd.

Azt hiszem, hogy ez a legnagyobb bűn, amellyel bánthatjuk nyelvünket. Az idegen szellem térfoglalása. Ezt kell irtani első sorban. Elismerem, hogy hiba az idegen szó is, és ahol lehet és van jó magyar szavunk, használjuk azt az idegen szó helyett, sőt kísérsük meg találó magyaros kifejezésekkel gazdagítani a nyelvet. De itt is maradjunk eredetiek, magyarok, és ne utánozzunk más nyelveket és főképpen ne a németet. Mert féltő, hogy cseberből vederbe jutunk, ha nem vigyázunk itt is elsősorban a nyelv szellemére. Bátor vagyok itt tisztelettel rámutatni a Magyarosan VI. 88. lapjának utolsó bekezdésében foglaltakra. A *Kraftwagen* = erőkoocsinál kétségtelenül jobb volna a *gépkocsi* németül, ha volna a németnek a *gépre* valami német vagy legalább is németes kifejezése. Nem lévén neki ilyen, be kellett, hogy érje a *Kraftwagen*-nel.

Azután különösen fontos, hogy túlzásba ne menjünk a tisztogatással csak azért, mert a németek túlzásba mentek. Van tudomány, mesterség, művészet, amelyek nemcsak vannak és élnek, hanem állandóan fejlődnek és módosulnak, új fogalmakat alkotnak, s azokat szükségképpen meg is kell nevezni. Ha nem is a legtöbb esetben, de mégis igen gyakran maga a kigondoló vagy feltaláló igyekszik valami olyan műszót találni, amely lehetőleg nemzetközi vonatkozásban is megállja helyét. Miért? Mert az emberi társadalom túlnőtt már azon a fejlődési fokon, hogy a haladást egy-egy nemzet magának igyekezzék megtartani. Ha a nemzetek között a teljesen téves politikai vezetés igyekszik is a gyűlölködést ébren tartani, a nemzetek egyénei teljes erővel a megértés felé törekednek. A műszavaknak, idegen származásuk és idegen hangzásuk ellenére is helyet kell adni és bűn helyettük „nemzeti“, de esetleg csapnivaló szavakat alkotni. Hagyjuk ezt a németeknek, menjenek a maguk útján. Mi maradjunk bölcs mérsékleten, amire idézhetem XI. Pius pápa 1930. karácsonyi enciklikájából (csak maradjon így!): „Nem lehet tartós béke a népek között, ha az igazi és tiszta hazafiság (patriotizmus) helyébe önző és kemény nacionalizmus (nemzetieskedés?) lép...“ Nem tisztítja a nyelvet és nem teszi szebbé, ha a józan tisztogatás helyett a mindenáron való magyarosítással akarjuk „nemzeti“-vé tenni. *A kifejezőmódban van a nyelv szelleme* (lásd az angolt), *nem pedig az egyes szavakban*.

Ezért nem tudok Kaán Károly dícséretes és tiszta szándékú cikkének ama részével sem egyetérteni, hogy „*egy németnek sem jut eszébe, hogy kutassa, miért Kraftwagen a gépkocsi és miért Rundfunk a rádió.*“ Merem állítani, hogy éppen a német nyelv (és talán nép) szelleméből következik, hogy mindennemű szóösszetételt eltűrhet, amelynek jelentését neki megmagyarázzák. Azt, amit ő csinál, amikor Rundfunk-ot alkot, mi is meg tudnók csinálni és éppen az a dícséretes, hogy nem mondunk *kerekszikrá*-t, egészen bizonyos azonban, hogy a német fülnek is éppen olyan kellemetlen a *Rundfunk*, mint a magyar fülnek a *kerekszikra*, ami a szó

jelentését illeti. A fogalom, amit megjelöl, mindkét esetben egészen távoleső. Hogy mégis használja? Lelke rajta. Mi az ilyesmit nem tudjuk elviselni. Inkább rádiót mondjunk mindaddig, amíg nem találunk olyan kitűnő kifejezést erre is, mint a „kinematograf“-ra — végül is — a „mozi“-t. Hol van a Rundfunk a mozitól?

Ugyancsak a *kerekszikrá*-ra emlékeztet a Magyarosan VII. 19-ik lapján ajánlott *körhang* és *hangdoboz*. Először is a rádióknak (ami melleleg mint idegen szó sem helytálló) semmi köze a körhöz és a grammofon-nak a dobozhoz. Ha már éppen magyar szót óhajtunk, akkor ajánlom a „sugárzóhang“-ot, vagy — mert idestova képet is fog közvetíteni, — röviden „sugárzó“-t. Nem is volna rossz: „Itt budapesti sugárzó“. A budapesti „sugárzó“ egyébképpen dícséretesen igyekszik „magyarul“ beszélni, ami a szavakat illeti. Mondataiban azonban sokszor idegen. Tegnap hallottam: „burgonyapüré = ...pép“, azonban mindjárt utána: lekváros deregye“, holott itt van az „íz“ tősgyökeres magyar szavunk minden gyümölcsrel egybeköthetően, pl. szilvaíz. Folytatólag pedig „legközelebbi *leadásunk*“ hangzik, amire jó magyar lélekzetem is „leáll“.

Nem lekicsinylés és nem gúnyolódás mindig az, ha egy-egy új, ajánlott magyar szó nem tetszik. A nyelvérzék különös dolog és megszólal a nekünk idegen (vagy annak vélt) kifejezésre. Ha elfogadtuk volna a *pénzpuffasztás*-t és *pénzpuffadás*-t, akkor bizony a német Rundfunk szintjére süllyedtünk volna. Hogy nem tettük, megjelent a lényegesen magyarabb és ésszerűbb *bankjegyzőzn* éppen a Magyarosan VI. 83-ik lapján.

Az én álláspontom az, hogy legyünk óvatosak az idegen szavak irtásában és az új magyar szavak alkotásában. Ne utánozzuk e tekintetben az idegen népeket, mert ez az egy az, amiben eredetinek kell maradnunk, ha öngyilkosok nem akarunk lenni. Mit fog érni a mi gyönyörű magyar nyelvünk, ha abból — a nélkül, hogy idegen szó volna benne, — kivész a magyar szellem, elsikkad belőle a magyar észjárás!

Idb. Kendi Finály István.

A pesti vadnyelv regénye.

Nem tiszteljük meg sem a tetteit, sem irodalmi bűntényét azaz, hogy névvel és címmel ismertessük őket. Elég baj az, hogy a kiadói étvágy meg az írói nekifenekedés ilyen erkölesi és nyelvi silányságot nemzhet. Arról van szó, hogy aszfaltszéli dalköltészetünk egyik legharmatosabb virágszála most prózába idéltlenkedte azt a sok nyelvi sületlenséget, barbárságot, amit kávémérésbeli mosogatólányok, szörmók ószerecek, rekedt rikkancsok meg hajnali vicinék legihletesebb percekben odvas fogaik rekeszén csak kieregethetnek. Jobb ügyszó illendő buzgalommal eddig is meg-

tették néminemű íróink, hogy a kocsist még kocsisabbul, a kül-
telki lovagot még kültelkibb módon s a züllött ripacsot vagy ri-
pacsnet ugyancsak saját mosdatlan szájával beszélgették. Én
ugyan ennek sem érem föl ésszel okosságát, kivált ha az effajta
nyelvi jellemzésben az idegenségekre és korcsosságokra vetik a fő-
súlyt, — mert az ilyen nyegleség könnyen utánzásra esábit. De
hagyján! Csak legalább az író, mikor maga szól, szóljon tisztos
magyarsággal! Ebben a haszontalan rémregényben azonban a
szerző valósággal henceg vele, hogy maga is szakasztott olyan
pogány nyelven beszél, mint szívbéli barátai. Teljesen azonosítja
magát (gondolom, nem eshetett nagyon nehezére) fennkölt társa-
ságával, tehát hőseinek nyelvvel is. Sőt még egy-két-három lég-
habaró vágással a mai nyelvjavító mozgalomnak is jól megadná,
ha tudná, imígyen szólván:

„Ma van a Hungária és a Ferencváros futbalcsapatai között
az úgynevezett »rangadó« mérkőzés, ahogy az új kor Kazinczy Fe-
renc (így!) a gyönyörű derby szót kifecamította“.

„Leim! Szép szó! Szintén egy új Kazinczy szüleménye! Ma-
gyarul azt jelenti: család! De nem egészen pontosan! Keveréke,
egy szótagba tömörítése, koncentrációja mindennek, ami ravaszság,
füllentés, alattomoság...“

Leim a genfi diplomácia!

Leim a griberlis szubrett hollivudi aranypalotája.“ —

„Nem volt úgynevezett periféria gigoló, mondjuk ki »magya-
rul« nem volt strici!“

Igy fest hát az írónak és az ő *külön világának* magyar
nyelve. Ha nem tekinteném büntetlen voltomat s nem nézném en-
nek a *nahtkaszi* esztétikájú, *lithhóf* szemhatárú, nyálazva *slajmészó*
skriblernek (amilyenből minden sarkon *minimum zipcigahcig* te-
rem) *fórsrifto*s *nyikahajságát*, hát olyan *pregnans brusztflekket*
smírolnék le neki, hogy *egy nagy mázlista* volna, ha *8 napon belül*
ki tudná magát ismerni a pitli meg a *vásszerlejtung* között. (A
dültbetűs kifejezéseket a »regényből« vettem.)

Azért — hehe — érti ő a vidék zamatosabb nyelvét is. Ilyen
kiköpött népiesség színmeze csordogál p. o. tollából: bájosan *gü-
nyögő* primadonna; a kasszatündér csak a puha memfiszt *szivleli*,
s egyéb szívbemarkoló *gügyörgések*.

Csodás eredetiség tündöklük a regény írásbeli alakiságából
is: „*Rendkívüli kiadás! Szarajevóban megölték a trónörököszt!*
RRRrendkívüli külön kiadás.á.á.ás!“ — Más: „*Prrrr!... Válóprrr*
(háromszor egyvégtében)!“ Ha nem tudnám, hogy a szerző már el-
mult tizenhat esztendő, még tizenötnek se hinném, annyi ...-ot
meg !-et használ.

Természetesnek találjuk ezek után, hogy költőnk hadi álla-
potban van a latin műveltséggel is. Egy jobb könyvkötő szé-
gyelné, ha illetén helyesírást sütnének rá: Julius Cézár, Leo-
nardo da Vinci. S még ez az író mer elméskedni nyelvi s más
kérdésekről: erkölcsről, politikáról, miegyébről! Gyatra szójaté-
kait nem is említtem már, sem más mókáit.

Bármilyen selejtes nyelven írták is meg ezt a siralmasan unalmas tárgyú mineknevezésem, mégis találunk a magunk számára egy világos mozzanatot. Szembeszökő ugyanis, hogy alig akadsz a szereplők között egy-két magyar nevére, a derékhad ilyen *szépen hangzó nevezetekre hallgat*: Dengelegy-Fuchsné, Holzvéber, Stix, Schmideg, Brejer, Mandl, Glinger, Milch, Gottesmann, Schwarzenberg, stb. stb., no meg néhány kedélyes tót név — szelíd ellensúlyozásul.

Tizsamarti Antal.

Kávésok Szakszótára.

A kávéházi iparban legelterjedtebb műhelyszavak jegyzéke.

Egybeállították: Mészáros Győző ipartestületi elnök, Marton József iparosiskolai igazgató és Bock Lajos iparosiskolai szakelőadó.

abonálni: előfizetni. — *à la kart*: étlap szerint. — *apparát*: készülék. — *aroma*: íz, zamat. — *aszpik*: kocsonya. — *bagázs*: poggyász. — *ben meri*: víztároló. — *balkon*: erkély. — *bankett*: lakoma. — *bófasztal*: pótasztal. — *bejgli*: göngyöleg, tekeres, dióspatkó, mákospatkó. — *billiárd*: tekeasztal. — *boj*: küldönc-fiú, kifutó. — *bruttó*: teljes súly. — *butélia*: palack. — *büró*: iroda. — *deficit*: hiány. — *desszert*: csemege. — *eszcejg*: evőeszköz. — *etázs*: emelet. — *extra*: különleges. — *extra*: kisegítő alkalmazott. — *fájerburs*: konyhalegény. — *filé*: szűzsült-szelet. — *fix*: pontos, állandó, rögzített. — *fregoli*: különféle munkakört betöltő alkalmazott. — *frizsider*: hűtőszekrény. — *galéria*: karzat. — *gardrob*: ruhatár. — *grátisz*: ingyen. — *grill*: rostély. — *grill*: tánchelyiség. — *gusztus*: ízlés. — *gusztusos*: ízléses. — *hall*: előtér, előcsarnok. — *hangertli*: felszolgáló kendő. — *illusztrált lap*: képeslap, újság. — *inkasszál*: behajt (pénzt). — *inventár*: leltár. — *karafindli*: ecetolajtartó. — *kassza*: pénztár. — *kasszirnök*: felíró. — *kaució*: óvadék. — *kaviár*: halikra. — *komfort*: teljes kényelem. — *komplett*: hiánytalan. — *kompót*: befőtt. — *konkurrencia*: üzleti verseny, — *kandirozott*: cukrozott, — *konkurrens*: üzleti versenytárs. — *kredenc*: tálaló, pohárszék. — *lambéria*: falburkolat. — *lift*: felvonó, — *limonádé*: citromszörp, — *markör*: játékvezető, — *mélanzs*: keverék. — *menü*: étrend, teríték. — *mixer*: italkeverő. — *naturel*: a maga természetességében. — *naturszelet*: hirtelensült. — *offisz*: szolgálat. — *omlett*: tojáslepény. — *oranzsád*: narancsszörp, narancsvíz. — *panírozni*: bemorzászni. — *partner*: társ. — *pikoló*: pincérfiú, kis fekete. — *pikáns*: csípős. — *placc*: munkaelosztás helye. — *plaszírozni*: elhelyezni. — *plató*: ételhordó tálcá. — *pléd*: takaró. — *porció*: adag. — *publikum*: közönség. — *püré*: pép. — *ragú*: vagdalcák, becsinált. — *ráma*: újságkeret. — *rezerválni*: fenntartani. — *rezsó*: gáztűzhely, melegítő. — *roti*:

sült. — *rulád*: tekercs. — *rumli*: váratlan megrohanás, a szokottnál nagyobb forgalom. — *sampányer*: pezsgő. — *séf*: konyhafőnök. — *séker*: italkeverő edény. — *slussz*: befejező fogás. — *sodó*: bormártás. — *sparherd*: tűzhely. — *spencer*: zeke. — *spékelní*: tűzdelni. — *spisz*: nyárs. — *spicc-hús*: marhaszegy. — *stabil*: állandó hely, állandó alkalmazott. — *stangaszt*: törzsvendég. — *stamperli*: pohárka. — *stangli*: rudacska. — *stopliciger*: dugóhúzó. — *stucni*: söröspohár, borospohár. — *szervírozni*: tálni. — *szek*: száraz. — *szósz*: mártás. — *szoszier*: mártástartó. — *szuterrén*: alagsor. — *szubabonens*: albérlő. — *temball*: tál. — *terrasz*: előkert. — *toalett*: illemhely. — *topf*: levesestál. — *trancsírozni*: felszeletelni. — *vindfang*: szélfogó. — *zenk-kanna*: beöntőedény. — *zselé*: gyümölcskocsonya.

Hogy a magyarítás fája milyen örvedetesen terebélyesedik, azt a Kávésok Szakszótára is igazolja. A budapesti kávéház-tulajdonosok szakirányú iparosiskolájának tanári testületében — mint minden más budapesti iparosiskolában is — nyelvvédő bizottság alakult, a bizottság elkészítette a műhelyszavak magyar szótárát s ezt javítás és jóváhagyás végett felterjesztette a budapesti tankerületi főigazgatóhoz. A szótárt azért közöljük, hogy olvasóink tájékozódhassanak az iparosok és iparosiskolák körében megindult nyelvvédő mozgalomról. Hasonló módon még számos szógyűjteményt közölhetnénk, de ezek az ipartestületek lapjaiban és a tanévvégi nyomtatott Értesítőkből ugyanis sorra megjelennek, s mi számat adunk róluk Lapszemlénkben.

Néhány magyarított szót kihagytunk a szógyűjteményből. Olyan szavak, mint a *bólé* és a *konyak*, nehezen szoríthatók ki. Nemzetközi szavak s így mellőzhető a magyarításuk. A *bólé* helyett ajánlott szóban, a *borlimonádéban*, a *limonádé* sem magyar szó. Viszont *borcitromszörp* elfogadhatatlan képzés.

Végeredményben az egybeállítók igen hasznos munkát végeztek.

Pintér Jenő.

Az új magyar stílus virágoskertjéből.

Most megjelent könyvek és cikkek élvezetes mondatai.

Nehezen érthető, de legalább kuszált és unalmas.

A hajó, *aminek* vezetésére vállalkozott, elég tekintélyes, soktonnás jármű, néhány évtizeddel ezelőtt hatalmasan meggyarapodott, óriási rakományt vett fel egy másik hajóról, *ami* akkoriban léket kapván, táncolni és süllyedezni kezdett a habokon — több nyugati cirkáló sietett segítségére s a költő hajója, utolsó percben érkezvén, nagylelkűen vállalta, *hogy* átveszi a veszélyeztetett teher jókora részét, függetlenül a kockázattól, *hogy* az illető hajó elsüllyed vagy nem süllyed el egészen... Úgy látszik, rosszul vagy hiányosan fejeztem ki magam, mert íme, azokban a társadalmakban és hajókon, *ahol* részben megfogadták tanácsom, az érzelmek

és indulatok képviselője és megbízottja ragadta meg a kormánykerekét, a költő, illetve — *ami* még rosszabb — a költői lélek, a nyers Szív, *mely* a kormányzáshoz szükséges erények közül legfeljebb a bátorságot, elszántságot és hetykeséget bírja, *amik* persze nagyon fontos erények a viharban, de nem jelentenek túlságos biztosítékot a tudás és számítás és hozzáértés elmebeli képeségei, az úgynevezett értelem nélkül.

Karinthy Frigyes.

Már a székelly író is!

«Kellően bélyegzett, a szabályrendeleteknek mindenben megfelelő, alázatos kérésemre, az alknak alá nem vethető napidíj kifizetése után és *miután* az építkezésből megmaradt egyetlen embereleibe való ruhámban két héten keresztül reggeltől estig vártam: kiszállott a bizottság, *hogy* új házamhoz a lakhatási engedélyt megadja. Az urak meggyőződtek, *hogy* aminek belül kellene lennie, kívül került azzal az egyszerű módszerrel, *hogy* utolsó alsónadrágomat is eladtam és így tettem az én házamat az „én váram-má“ jó ősi angol szokás szerint és *miután* így nem bírtam túlszárnyalni őket, továbbá kizártnak mondható még a remény is, *hogy* belátható időn belül túltegyek rajtuk; a megőrzött társadalmi tekintély és hivatali felsőbbtség érthető leereszkedésével sorra megérintették kezemet és kedvesen azt a véleményt nyilvánították, *hogy*: Ide már csak egy jó kutya kell!»

Nyirő József.

Igy népszerűsítjük a tudományt.

Mielőtt a korok stadiológiája megindulna, kell, hogy laicizáló törekvések az eszmét az egyetemes néppsziche számára hozzáférhetővé tegyék. A szocializmus történetében nem azoké a diesség, akik kétes értékű tudományos elgondolásait összehordták, hanem azoké, akik benne az eszme romanizálásával és a benne máig is fellelhető utópisztikus elemek könnyű meseszövéssel a tömeglélek inferioritására appellálva, érzelmi motívumokat rejtettek el. Vigyáztak azonban arra, hogy ez ne váljék üres szentimentalizmussá... Örömmel kell megállapítanunk, hogy a szociális kérdést akkreditálta a szépirodalom s munkájának előkészítő fontossága nem vitatható.

Rusznják Gyula: Falhvédelem.

Hol a szerkesztő?

«Vagy vállalja az író, boldogan szenvedve, egész önmagát, intellektusával egyetemben, mint teszi Proust, vagy az intellektus elefantiázisában ihletődő Szentkuthynk, de akkor e két világ — naív és intellektuális — között valami rendkívüli fokú érzékenységnek kell felolvasztania a választófalat, hogy keresztül-kasul átjárhassák egymást, vagy lepihenteti „gyáros fejét“, elköti intellektusa ereit és vigyáz, hogy csak annyi vért bocsássonak a tiszta ábrázolás oldalára, amennyi ott a terep eredeti alkata szerint is fel tud szívódni, — ezt teszi a regény írója.»

Egyik folyóiratunk szépirodalmi bírálatából.

Másutt is elkelne a szerkesztői vörös tinta.

«Vannak még olvasók, bármilyen csodálatos, mégpedig nyájasak. Időnkint találkozunk velük, a szokványos egészségügyi kiváncsiszkodás és kézcsök-küldés közt sebtiben inkasszáljuk grata-

lációikat, ezalatt barátságos arcot vágunk, kicsit meghatottat, kicsit egykedvűet — ezt abból a célból tanultuk be, hogy adott esetben ne viselkedjünk úgy, mintha elhinnők, hogy a gratuláló valóban olvasta is művünket, vagy éppen élvezettel olvasta volna, viszont jelezzük azt is, mennyire méltányoljuk egy számukra többé-kevésbé idegen embernek azt a törekvését, hogy minket, ha némely jámbor hazugság árán is, megörvendeztessen. Ezt az eljárást rendkívüli módon szeretem, bölcsnek, civilizáltnak, higiénikusnak és kényelmesnek érzem, sőt kifejezetten áldásosnak mindkét fél részére, amennyiben a gratulálót ahhoz a jóleső tudathoz juttatja, hogy a meggratuláltat rászedte, a meggratuláltnak pedig növeli önérzetét, mert látja, hogy vannak, akik őt annyira túlbecsülik, hogy rászédése érdekében hajlandók legalább egy parányi erőfeszítést vállalni, amibe egy meggyőződéstelen dícséret kimondása kerül.»

Egy neves hírlapíró töprengései.

*

Minek írnak az emberek? Vagy ha már olthatatlan a szomjúságuk, hogy nevüket nyomtatásban lássák: miért nem dolgoztatják át kézírataikat valamelyik ügyesebb gimnázistával vagy egyetemi hallgatóval? Nem csoda, ha olvasóközönségünk francia és angol könyvek után sóvárog. Miért unatkozzék, miért bosszankodjon a pénzéért? Csak a szerkesztőket csodáljuk! Igen sok folyóiratnál kár szerkesztőt tartani, a szedőgyerek éppen úgy elvégezné a kéziratok összegyűjtését, a cikkek elrendezését, a nyomtatás eligazítását.

B. L.

Idézetek.

«Az Akadémia nyelvművelő bizottsága nagy sikerről számolhat be. Ügyszólván az egész oktatásügyet felrázta a magyar nyelv tisztasága érdekében és hareba állította nemcsak a tanárokat és tanítókat, hanem magát az ifjúságot is. Az a mozgalom tehát, amelyet szerény keretek között a Pesti Hírlapban megindítottunk, diadalmasan halad előre és azt ma már megakasztani senki sem tudja. Éppen azért, mert ma már természetes a nyelvújítás, természetes az is, hogy egyetlen bírása annak, vajjon egy szó megüti-e a mértéket vagy sem, maga a közvélemény felébredt érdeklődése. Erre példa a mi „vadelóny“ szavunk, amelyet a Pesti Hírlap tavalyi október 31-i számában írtam le először egy kedves olvasónk gondolata gyanánt. Ő tudniillik a „protekcio“ szó helyébe javasolta a „vadelóny“ és én csak a legnagyobb tartózkodással mertem ennek a kis szónak a papírsónakját a közvélemény hullámaira bocsátani. És íme, már olyan írók, mint Móricz Zsigmond és Szép Ernő cikkeikben használják e szót. A vadelóny éppen csúfolódó formája folytán ki fogja szorítani a protekciót. De csak a nyelvhasználatból és nem a magyar közéletből.»

(Hegedüs Loránt a Pesti Hírlap 1938. február 13-i számában.)

«Magyarul írni, magyarul beszélni, tisztán, erővel és pontosan tudni magyarul, ma, a nagy nemzeti mozgalmak korában történelmi kötelesség. A magyar nyelv, az irodalmi is, megtelt az utolsó években idegen szavakkal. Ez a kisebb baj: jószándékkal segíthetünk rajta s a „Nyelvőr“-ök e küzdelemben megbecsülhetetlen segédeszközök. De megtelt a magyar nyelv, az irodalmi is, valamilyen lompos és nyegle városiasság hanyag szellemével, valamilyen hamisított városiassággal; s ezt a veszélyt már nehezebb leküzdeni. A városi nyelv, a nemes és igazi, hajlékonyabb, mint a népi, de öntudatában ugyanaz. Ez a másfajta városiasság, melynek veszélyeiről nem sokat gondolkozunk, roncsolja nyelvünket... A nyelv mindenáron való magyarosítása néha túlzásokra ragadja az író; az idegen szó helyébe ültetett magyar kifejezés első hallásra élettelen és sorvatag... A felületes újságíró, a hanyag vagy lusta hallású hivatalnok, a színész, kinek nincs nyelvi öntudata, a magánember, aki nem tudatosította önmagában a tiszta magyarság életmentő, nemzetmentő feladatát, mind roncsolja és sorvasztja nyelvünket. Nem elég jól, helyesen, szabatosan s az idegen szavakat túrhetően helyettesítő magyar szavakkal beszélni. Élő és irodalmi magyarsággal kell beszélünk, akkor is, ha ezt mondjuk: „Kérek egy darab kenyeret.“ ...Az öntudat, hogy egy nemzet „nyelvében él“, egyértelmű az élet-halál öntudatával. Az írók e korban néha megrettennek a feladat súlyától, mely vállukra nehezedik: ők, az erőtlenek, hivatva vannak megmenteni egy nemzetet. Magyar nyelv, édességem, kenyerem, szerszámom, bánatom, boldogságom!... Százszázezer magyar szóval mondhatjuk el, hogy élünk „a népek tengerében“. Magyar nyelv, szerelmesem, ítélőbírám, andalgásom, kegyetlenségem! Mindenem te vagy. Mi, az egyén és a nemzet, élünk benned, mint a sejt a vérben. S ha meghalok, mégis, mégis, utolsó pillanatban magyarul gondolom majd: „De furcsa, éltem“.»

(*Márai Sándor* a Pesti Hirlap 1938. március 20-i számában.)

«Oda jutottunk, hogy már a jó magyar családneveket is németesen írjuk. Ha a magyar kultúra lenyűgöző erejű kultúra volna, omlana belőle a varázs az itt lakó idegenekre és magyarokra egyformán. Nincs, nincs a magyar kultúrának sodró ereje, ha hihetetlen név-rontások ellen sem tudja megvédelmezni ezt a szerencsétlen nemzetet. Mennyivel gyarlóbb a mi nemzeti öntudatunk, mint a körülöttünk élő, egyre félelmesebben erősödő nemzeteké! Oláhországban Lukácsból Lukácsiu lett, Paptól Pop, Vajdából Vojvoda, Szerbiában is hozzáragasztják az its-vitset a magyar nevekhez. S nálunk még a jó magyar nevet is átalakítják idegenné azzal, hogy nem magyarosan írjuk.»

(*Gyökössy Endre* egyik cikkéből.)

Hírek.

Marinetti, a futurizmus úttörője, — ma az olasz irodalom egyik nemzeti szellemű vezére — újabb mozgalmat indított az olasz nyelvben ismét szaporodni kezdő idegen szavak ellen.

A Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara mozgalmat indított az idegennyelvű feliratok és a vendéglői francia nyelvű étlapok hibáinak kijavítására.

Kardeván Károly január 30-án a rádióban előadást tartott ily címmel: „Amilyen az ember, olyan a beszédje.“ Előadásában bemutatta a magyar ember bölcsességét, ahogy ez megnyilatkozik szólásaiban és közmondásaiban.

Az Országos Nemzeti Klub január 26-iki vitaestjén Hindy Zoltán dr. „Övjük a magyar nyelv tisztaságát“ címmel előadást tartott.

A Magyarosan szerkesztőségébe érkező számos meghívó közül bemutatjuk a következőt: „Meghívó. A sárospataki református gimnázium VII. osztálya 1938. évi március hó 6-án nyelvvédő gyűlést tart. Műsor: 1. Hiszekegy. 2. Bevezetőt mond: Mátyás Sárolda. 3. *Védjük nyelvünket!* című munkáját felolvassa: Király István. Bírálja: Huszthy Géza. 4. Ábrányi Emil: „Magyar nyelv“, szavalja: Szűcs Menyhért. Bírálja: Kőrössy József. 5. *Egy pataki diáknak budai utazása* című tréfás írását felolvassa: Harsághy Géza. Bírálja: Daróczy Ferenc. 6. Harsányi Ilona zongorázik. Bírálja: Novák Éva. 7. *Sárospatak és a nyelvvédelem* című dolgozatát felolvassa: Kiss Miklós. Bírálja: Kellermann Erich. 8. Deme László régi magyar dalokat énekel, zongorán kíséri: Feyér Zoltán. Bírálja: Nagy Dezső. 9. *Nyelvvédő gyűlés Kiskukutyinban* című novelláját felolvassa: Tóth Gábor. Bírálja: Szombatfalvi Albert. A számokat Kiss András jelenti be.“

Nyelvművelő pályázat a tanulóifjúság számára.

A magyar tanulóifjúság nyelvművelő buzgalmának fokozására pályázatot hirdetünk a következő címmel:

Népies szavak, magyaros kifejezések, eredeti stílusfordulatok Gárdonyi Géza elbeszélő munkáiban.

A pályázók minden irodalomtörténeti méltatás nélkül mondják el az íróra vonatkozó nyelvi megfigyeléseiket. Fordítsanak különös gondot az anyaggyűjtésre, a szavak, szólások, szövegsajátságok egybeállítására. A feldolgozott regények és novellagyűjtemények címét pontosan sorolják fel kéziratuk elején. Csak a legfontosabb elbeszélő köteteket kell feldolgozniok, a kisebb jelentőségűek mellőzhetők. Nem a kötetek sokasága vagy a pályamű terjedelme a fontos, hanem a vizsgálódások lelkiismeretessége, a megfigyelések alaposága.

Gárdonyi Géza helyett a pályázók a következő írókat is vá-

laszthatják: *Abonyi Lajos, Baksay Sándor, Eötvös Károly, Komáromi János, Kosztolányi Dezső, Móra Ferenc, Petelei István, Tóth Béla, Tömörkény István.*

A pályázatban résztvehet minden magyar fiú vagy leány, aki mint nyilvános tanuló 1938 szeptemberében valamelyik hazai középfokú iskolába jár. A lehetőleg géppel írt pályaműveket 1938. szeptember 10-ig közvetlenül a budapesti tankerületi főigazgatói hivatalba kell beküldeni. (II. ker., Hunyadi János-út 1. szám.) A pályázó zárja nevét jeligés levélbe, a jeligét írja rá a pályamű elejére s a postán küldött kézirat borítékán jelezze, hogy a küldemény a magyar nyelv-művelő tétel egyik versenyző pályázata.

A nyertesek egyik csoportja pénzjutalmat kap, másik csoportja könyvjutalomban részesül. Mind a jutalmazott, mind a megdicséért tanulók emléklapot is kapnak sikeres versenyzésük elismeréseként. Az eredményt a Magyarosan ezévi 5. füzetében hirdetjük ki.

Pintér Jenő,

a Magyar Tudományos Akadémia
Nyelv-művelő Bizottságának elnöke.

ÜZENETEK

A. B.-nak. — Leveléből szívesen közöljük a következő sorokat: «A nyelvvédő mozgalom sorsához hozzátartoznék, hogy az egyetemek nyilvános rendes tanárai félév-ről-félévre előadásokat hirdessenek a magyar nyelv-helyességről. Ha ezt a munkát magántanárokra vagy tanárképzőintézeti előadókra bízuk, nem jár megfelelő siker a nyomában; nem azért, mintha a megbízottak esetleg nem lelkesebben és nagyobb hatással tudnák előadni tárgyukat, hanem az egyetemi hallgatók lélektanát tekintve. A hallgató főképp a vizsgázás kedvéért tanul, nem a tudomány-szomj ösztönzi; vagy ha van is buzgó törekvése a tudásra, mindig a tan-szék rendes tanárjához húz, attól akar tanulni, az hat rá igazán. Azért fel kellene kérni a magyar nyelvtudomány egyetemi nyilvános rendes tanárait, hogy rendszeresen képezzék hallgatóságunkat a magyar nyelv-védelemben s a tanári vizsgákon is különös súlyt vessenek a hallgatók nyelv-örző tudására. Most az a helyzet, hogy a tanárjelölt esetleg minden nyelv-helyességi tudás nélkül megkapja oklevelét, holott ebből a tárgykörből csak annyit tud, amennyivel középiskolai tanárai a VIII. osztályból elbocsátották. Van a magyar nyelv-védelem ügye olyan fontos középiskoláinkra, mint a nyelvtudomány sok egyéb mellékága.»

Cz. I.-nek. — Ön üzenetet kér tőlünk arra nézve, hogy az *a* és *az* szó-e vagy sem; vannak ugyanis, akik azt állítják, hogy igen, mások meg azt mondják, nem, mert minden szónak értelme van, ezeknek pedig nincs. Nyelvünk szókészletéhez nemcsak a fogalomjelölő szók tartoznak, hanem az úgynevezett viszony-szók is. Ilyen a határozott névelő: *a* és *az*. Ezt olyan személy vagy dolog neve előtt tesszük ki, amely már előfordult a beszédben, tehát is-

meretes, határozott. Pl.: „*A király* kilátta, mi szándéka legyen“ (Arany: Toldi VIII.) — Máskor meg a fogalomnév mellé kitett névelő a fogalom minden egyes tagját az illető név alá foglalja. Pl.: *Az ember* halandó. A határozott névelő elmaradása néha a szabotosság rovására történik. Jellemző példája ennek a múlt évben, Budapesten leleplezett tüzéremlékmű felirata, mely így hangzik: *Hősi halált halt magyar tüzerek emlékére*. A felirattal nyilván azt akarták kifejezni, hogy az emlékművet minden, a világháborúban elesett magyar tüzér emlékére emelték, tehát így kellett volna megszövegezni: *A hősi halált halt magyar tüzerek emlékére*. E néhány példából is láthatja, hogy a névelőnek fontos szerepe van a szók viszonyításában és gondolataink helyes kifejezésében.

P. Z.-nek. — Olvasóink minden jószándékú megmozdulásának szívéből örülünk, és ha a fölösleges idegen szavak kiszorítására irányuló munkánkat egy-egy szerencsés, jól sikerült szóajánlással támogatják, hálával fogadjuk. Jólesett olvasnunk leveleiben, hogy vannak még fővárosunkban úri családok, amelyek szívük ügyének tartják nyelvünk tisztaságát. A *tapper* szó helyett családjukban használatos *hinta-itató*s elnevezés jó megfigyelésen és eredeti szemléleten alapul. Bizonyára a *hintaszék* mozgására gondolt az, aki családjukban a *hinta-itató*s szót a *tapper* megjelölésére először használta, mert a vele való itatás hasonló mozgással jár. — Nyelvművelő munkánkhoz kifejezett jókívánságait nagyon köszönjük.

T. T.-nak. — Levele alapján készsággel elismerjük a m. kir. államvasutak szegedi üzletvezetőségének igazát. A Lapszemle-rovatunkban ismertetett cikkek az az állítása, amely Lökösháza helyesírását helyteleníti és ezért a m. kir. államvasutakat is szemrehányással illeti, alaptalan volt. Ha Magyarország Helységnevtárának 1937. évi kiadása, valamint az Országos Községi Törzskönyvbizottság, mint az erre illetékes legfelsőbb hatóság, a kérdéses helység nevét Lökösházának írja, természetesen ezt kell helyesnek elfogadni. Hadd említsük meg, hogy a nyelvtörténet nem ismeri azt a kétféle helyesírást, amely szerint a Gömör megyében lévő falu neve Lökösháza, ellenben az aradmegyei Elek község határához tartozó puszta neve Lökösháza. Czuczor-Fogarasi Nagy szótára szerint: Lökösháza, falu Gömör, puszta Arad megyében. Csánki Dezső Magyarország történelmi földrajza c. művében mind a két helynév megtalálható, azzal a különbséggel, hogy a szóban forgó Lökösháza *Lökösfalva* néven szerepel, mint az egykori Soly-mos vár tartozandósága.

Laptársainknak, íróársainknak. — Számon akarjuk tartani a napilapokban, folyóiratokban, könyvekben szétszórt nyelvújító és nyelvhelyesbítő cikkeket. Az ilyen lappéldányoknak és önállóan megjelent munkáknak szíves megküldését kérjük Putnok Imre szerkesztő címére.

A szerkesztésért Putnok Imre felelős, a kiadásért Gergely Pál.

Sylvester Irodalmi és Nyomdai Intézet Rt., B.-pest. Tel. 11—66—48.

Honi nyelvünkben az a legfőbb feltétel, melyben rejtezik minden, s mely a lehető legmagasabb fénypontra bírhatja nemzetünket, tudniillik a férfiúi erő, megvan; s mondhatni tán egy nyelvben sincs annyi, s ha van, legalább nincs több. S im nyelvünknek ez az ereje tartá fenn eddig létünket; s az a nagy csuda, melyen oly sokan bámulnak, hogy a magyar annyi tenger viszontagság közt sem olvadt még össze más nemzetekkel, nem egyéb, mint legtermészetesebb következése nyelve erejének, melyet idegen halandó elgázolni nem képes.

Széchenyi István.

Hány író panaszkodik, hogy gondolatait nem fejezheti ki. Nem bámulatos-e, hogy ők e bajt gondolataik sokaságának s nagyszerűségének tulajdonítják s nem inkább azok zavartságának. Teljes meggyőződés, hogy amire nézve gondolatban egészen tisztában vagyunk magunkkal, arra a helyes kifejezés sohasem hiányzik.

Eötvös József.

Könnyeddé, világossá, tömörré csak gond teheti az író. Minél jellemzőbben, minél elevebben írni: hosszú gyakorlat és folytonos fáradság gyümölcse.

Gyulai Pál.

A nyelv sokkal több, mint pusztán a gondolat hordozója. A nyelvben fejeződik ki a nemzeti lélek minden sajátsága, eszejárása, felfogása, érzésvilága, idegalkata, képzeletének működése: ez jellemének legsajátabb letéteményese, megőrzője, fenntartója. Vedd el a nemzet nyelvét s a nemzet megszűnt az lenni, ami volt; nyom nélkül elenyészik, beleolvad, belehal az őt környező népek tengerébe.

Tolnai Vilmos.

A magunk nyelve számunkra nem olyan nemzeti, sőt becsületbeli ügy, mint a franciáknak a maguk nyelve. Annál sürgősebb kötelességünk hozzáértő szeretettel tisztogatni árvaságunk legnagyobb kincsét.

Sajó Sándor.

A nyelv a tudósnek ereklje, az írónak hangszer, a hírlap-írónak fegyver. Vajjon nem közös érdekünk-e, hogy ez az ereklje minél tisztább, ez a hangszer minél zengőbb, ez a fegyver minél fényesebb és élesebb legyen?

Kosztolányi Dezső.

MAGYAROSAN

a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvművelő Bizottságának megbízásából szerkesztett és kiadott nyelvművelő folyóirat.

A Magyarosan február, április, június, október és december közepén jelenik meg. Előfizetés egész évre 1 pengő, egyes szám ára 30 fillér. Az előfizetési díjat a M. Tud. Akadémia könyvkiadóhivatalának 44.888. számú postatakarékpénztári folyószám-lájára tessék befizetni vagy postautalványon beküldeni a következő címre: A M. Tud. Akadémia könyvkiadóhivatala. Budapest, V., Akadémia-u. 4.

Putnoky Imre szerkesztő lakása: Budapest, I, Márványutca 3. (Kéziratok, cserepéldányok, könyvek.)

A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvművelő Bizottsága

Elnök: Pintér Jenő. — Helyettes előadó és a Magyarosan szerkesztője: Putnoky Imre.

Tagok:

Az Akadémia I. osztálya részéről: Csathó Kálmán, Csengery Ferenc János, Csúry Bálint, Gyomlay Gyula, Horger Antal, Horváth János, Klemm Antal, Melich János, Mészöly Gedeon, Nagy József Béla, Pais Dezső, Szinnyei Ferenc, Szinnyei József, Vikár Béla, Voinovich Géza, Zlinszky Aladár, Zolnai Gyula, Zsirai Miklós.

Az Akadémia II. osztálya részéről: Hegedüs Loránt, Lukinich Imre, Madzsar Imre, Nagy Miklós.

Az Akadémia III. osztálya részéről: Kaán Károly, Kenyeres Balázs, Szily Kálmán, Verebély László.

A Kisfaludy-Társaság részéről: Radó Antal.

A Természettudományi Társulat részéről: Gombocz Endre.

A Nyelvtudományi Társaság részéről: Sági István.

Az Országos Irodalmi és Művészeti Tanács részéről: Harányi Zsolt.

Meghívott tagok: Dengl János, Halász Gyula, Hindy Zoltán, Keményfy János, Márkus Miksa, Östör József.

VII. ÉVF.

1938. MÁJUS—JÚNIUS

5—6. SZÁM

MAGYAROSAN

NYELVMŰVELŐ FOLYÓIRAT

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
NYELVMŰVELŐ BIZOTTSAGANAK MEGBIZASABÓL

PINTÉR JENŐ
KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL

SZERKESZTI

PUTNOKY IMRE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA
BUDAPEST, 1938.

TARTALOM.

lap

NAGYOBB CIKKEK.

Zolnai Gyula: Keresztneveink divatjáról. (I.)	— — — —	97
Sziklay János: Fordítók szörnyszüleményei	— — — —	102

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Juhász Jenő: A -t tárgyrag dicsérete	— — — — —	105
Meskó Lajos: Toldi nyelve a magyar diákhöz	— — — — —	107
Kendi Finály Gábor: Virtus és társai	— — — — —	110
Buzás Dezső: Gyomlálás	— — — — —	112
Loványi Gyula: Divatszók	— — — — —	114

SZÉLJEGYZETEK.

Bognár Gyula: Tarsóka	— — — — —	116
Szabó Attila: Fotó és talán: fotól	— — — — —	117
Dengl János: Vezérkancellár	— — — — —	117
Bakó Elemér: Produkció	— — — — —	117
Zolnai Gyula: Touring Club olasz és magyar földön	— — — — —	118
Giday Endre: Sexualhygiene	— — — — —	118

ÍRÓINK MAGYAR NYELVE.

Tamási Áron: Ragyog a csillag	— — — — —	119
Marót Károly: A történetírás értelme és értéke	— — — — —	120

KÖNYVSZEMLE.

Gárdonyi Géza: Magyarul így!	— — — — —	121
Vendl Aladár elnöki megnyitója	— — — — —	122

LAPSZEMLE.

Folyóiratok és napilapok nyelvvédő cikkei	— — — — —	124
---	-----------	-----

FIGYELŐ.

Radó Antal: Az olasz kir. akadémia és a nyelvhelyesség	— — — — —	128
Janson Vilmos: A magyar nyelv sorsa a Felvidéken	— — — — —	131
Pongrácz Alajos: Hirdetéseink magyarossága	— — — — —	132
Zolnai Gyula: A török nyelvművelő mozgalomról	— — — — —	134
Zsoldos Benő: Az amerikai magyarok beszéde	— — — — —	135
Sipos Lajos: Intézményes nyelvvédelmet!	— — — — —	137
B. L.: Az új magyar stílus virágoskertjéből	— — — — —	138
Idézetek	— — — — —	140
Hírek	— — — — —	140
A tankönyvek aranymondásaiból	— — — — —	141
Budapest a magyar nyelv szolgálatában	— — — — —	142

ÜZENETEK.

Tíz üzenet	— — — — —	142
------------	-----------	-----

MAGYAROSAN

NYELVMŰVELŐ FOLYÓIRAT

NAGYOBB CIKKEK

KERESZTNEVEINK DIVATJÁRÓL.

Írta: Zolnai Gyula.

(Első közlemény.)

Nemzetünk a keresztnévek használatában alig mutat föl önállóságot. Készen elfogadta a kereszténységgel együtt ennek keresztneveit is, csak hozzáidomította őket nyelve természetéhez. Eredeti keresztnévet a legújabb időkig, a nemzeti szellem erősebb megnyilvánulásáig hiába keresnék a magyarban. Csak ekkor kezdtünk ilyen pogány eredetű, ősmagyar, illetőleg hún neveket venni föl, mint *Atilla* vagy *Attila*, *Árpád*, *Zoltán* vagy *Zsolt*, *Géza*, *Gyula*, *Lehel*, *Levente*, *Előd*,¹ *Alpár*,² *Zoárd* stb., vagy női keresztnévül efféleket, mint: *Aranka*, *Hajnalka*, *Ibolya* vagy *Ibolyka*, *Viola* stb., valamint regényes költőinkből némely maguk alkotta női neveket, mint: *Hajna*, *Zolna* (Vörösmartyból) stb. Miní a közszavak terén is,³ sokkal több eredetiséget és önállóságot tapasztalunk velünk szemben finn rokonainknál a keresztnévek használatában is. A finnek elég sűrűn alkalmaznak keresztnévül közszókat is, aminők minálunk ilyen alkalmazásban igen különösen hangzanának, furcsáknak tünnének föl. Ilyenek például: a) férfi keresztnévül: *Aatto* a. m. ünnep szombatja; *Armas* a. m. kedves; *Arvo* a. m. becs, érték, becsület, tisztelet; *Jalo* a. m. nemes; *Muisto* a. m. emlékezet; *Onni* a. m. szerencse, boldogság; *Toivo* a. m. remény; *Urho* a. m. hős; — b) leánykeresztnévül: *Lahja* a. m. ajándék; *Päivänsäde* a. m. napsugár; *Tyyne* és *Tyyni* a. m. esöndes, nyugodt. Az ilyenféle közfogalmak közül az *Ajándék* (*Ajánduk* ejtéssel) az Árpád-korban néhány egyéb hasonlóval együtt nőnévül, a *Péntek*

¹ Pl. BH. 1932 IX 27/4, egy tanár keresztnevéként. (A törtszám nevezője a hírlap oldalszámát jelenti.)

² Pl. BH. 1919 II 7/5, egy gyáros keresztnevéként. Az *Alpár* név nyelv-történetünkben csak helynévül szerepel ugyan, de valószínűleg személynévi eredetű (l. Etym Szót.), keresztnévül való alkalmazása tehát nem kifogásolható.

³ L. erről Msn. V, 69. s köv. ll.

(*Péntük* ejtéssel is) és *Szombat* (*Szumbot*, *Szombot* ejtéssel) férfinévül nálunk is előfordult, de ezek rendes keresztnévi használatá nem váltak. Az újabban több családban előforduló *Csöppi* és *Csöppike* leánynév is — a *csöpp* szó továbbképzése — bizonyára csak becézés és nem hivatalos keresztnév, valamint az egészen furcsa hatást tevő *Bogár* elnevezés is, amelyet egy eljegyzési hírben olvashattam nemrég (Pesti Hirlap 1936 I 1/14) a menyasszony nevéként. Egészen szokatlan a *Virág* név is, egy mai jeles írónk leányának keresztnéve (BH. 1938 I 1/13).

Egyházi eredetű keresztneveink a múlt századig a maguk magyaros alakjában szerepeltek, azonban — nyilván főrangú családjaink kezdeményére — divatba jött a nőneveknek idegen: angolos, franciás, németes alakban való használata. Tudjuk, hogy már Kazinczy *Sophie*-nak szerette írni grófnői felesége nevét (Négyesy László *Kazinczy pályája* c. művében *Zsófia* néven említgeti), és azóta egyre sűrűbben találkozunk magyar alakjuk helyett idegen nyelvi alakban használt ilyen női keresztnevekkel, mint: *Adèle* (egy bárónő hallgatóm írta volt így a nevét): *Adél*; *Adrienne*: *Adrienna*; *Amélie* (így az akadémiai „Ormódy Amélie-jutalom“ elnevezésében is, l. pl. Akad. Értesítő 1916. 412. l.): *Amália*; *Annie* (legrégebb adatom reá: BH. 1915 XI 21, egy írónők nevéként): *Anna*; *Betty*: az Erzsébet névnek angol becéző alakja; *Cécile* (Tormay Cecil írónőnk, a Napkelet c. folyóirat megalapítója, szerette a nevét ilyen nyugatiasan írni,¹ bár folyóirata borítékján a Könyvbarátok Szövetsége *Ceciliának* nevezi, pl. az 1932 ápr.-i füzetben): *Cecilia*; *Constance* (egy grófnő nevéként)*: *Konstánca*; *Crescence* (Széchenyi István nejének neve, bár olvastam *Crescentia* alakban is): *Krescencia*; *Cristine*: *Krisztina*; *Daisy*: a Margit névnek angol becéző alakja (a BH.-nak egy 1912-i cikkéből, l. Nyr. XLIII, 92); *Elise*: *Eliz*; *Elsie*: *Elza*; *Juliette*: *Júlia*, *Juliánna*; *Leonie*: *Leóna*, *Leonóra*; *Louise*: *Lujza*; *Margot* (egy szavaló művésznőnk viseli így)²: *Margit*; *Marianne*: *Mariana*; *Marie*: *Mária*; *Mariette*: *Marietta*; *Natalie*: *Natália*; *Ninette*: *Nina*, *Ninácska*; *Paulette*: *Paulácska*; *Pauline*: *Paulina*; *Renée* és a francia néma *e* elhagyásával: *René*: *Renáta*; *Stefanie*: *Stefánia*; *Toinette*: *Antónia*; *Valérie*: *Valéria*; *Virginie*: *Virginia*.

Találkozunk aztán egészen új franciás keresztnevekkel is, amelyeknek egyházi latin megfelelője nincs meg nyelvünkben, vagy ha megvolt is, teljesen elavult. Ilyenek: *Alice*: annyira ál-

¹ Ennek aztán a következő ragozásmód lett a következménye: „Lelkesen ünnepelték az elnöklő Tormay *Cecilét*“ (BH. 1933 XII 19/2). Az Akad. Értesítőben (1917. 252. és 265. l.) az író sajtósággal három ízben is *Czczil*-nek van nevezve.

* A cikkben valamennyi keresztnévi adat pontos forrásjelzéssel is el volt látva. Ezeket azonban az olvasó figyelmének kímélése céljából és a szerző beleegyezésével elhagytuk.

A szerkesztő.

² Németben is találkozni vele, pl.: „Frau *Margót* [pontosan franciás írással] Schweitzer“ (Die Dame 1930. évf., 21. füz., 34. l.)

talános név, hogy sokszor előfordul magyaros írásmóddal is, ú. m.: *Alisz*, *Aliz*; olvastam ilyen furcsa alakban is: *Alice*, ami francia voltának nem ismerését árulja el; használják kicsinyítő képzővel is: „Hová mégy, *Aliszkám*“; egyébiránt néhány adatban már az Árpád-korból ismeretes, ú. m.: *Aliz* 1198-ból; *Ahalyz* 1220-ból; — *Babette*; — *Denise*: olvastam magyarosan is írva: *Denisz* és *Deniz*; — *Edine* (magyaros *Edin* alakban is); — *Henriette*; — *Nadine*; — *Szerafine* (így, félig magyarosan).

Arra is vannak példák, hogy hölgyeink merőben angol keresztnevet kaptak föl, minők: *Baby* és *Bäby* (emez voltaképpen korcs írásmód: az angol *baby* ‚csecsemő, baba‘ szónak németes *ä*-vel írása)*: — *Jenny* (BH. 1912 III 8, l. Nyr. XLIII, 93; a lap Eugéniával tartja azonosnak, Yolland angol szótára szerint azonban a. m. Jane, vagyis Janka); — *Kitty* (Yolland szerint a. m. Katalin); — *Lily* (talán nem egyéb, mint a ‚liliom‘ jelentésű angol szó, amely tulajdonnévül is használatos már ebben a nyelvben is, l. Yolland szótárát; nálunk mindennapos név már) és betűkettőzéssel: *Lilly*, becéző továbbképzéssel: *Lilyke* és *Lillyke*; — *Molly* (Yolland szerint a. m. Mária); — *Nelly* (Yolland szerint a. m. Helén, nálunk azonban a *Nelli* úgy látszik Kornéliát is jelent¹ és ebben a használatban is angolosan írják)² és becézve: *Nellyke*.

Ne higgyük azonban, hogy az angolos, franciás *Alice*, *Cécile* stb.-féle keresztnevek csak női céceillenek tudhatók be. Akadnak férfiaink között is, akiknek az idegen keresztnev tetszetősebb a magyarnál. Így olvashattam már magyar férfinévül ezeket: *Harry*, *Henry*, *Jacques* és *Jaques* (így, egy részvénytársasági vezérigazgató kereszt[?]neve), *Teddy*, *Tomy* (fiúnév). Sőt egy úri kutyáról is olvastam ilyen néven: *Bobby*.

A főntebb említett franciás nőneveket szórványosan magyarabb alakjukban is olvashatjuk, így: *Marianna*; a latinos *-a* végű alak ugyanis közelebb áll hozzánk, mint a néma *e*-vel végződő francia. Magyaros írást kedvelők el is hagyogatták ezt a ki nem ejtett véghangzót, és azt írják: *Mariann*. Az igazi magyar nevet azonban — követésre méltó például — a következő adatok mutatják: „Br. Jósika *Mária Anna*“ (az Erdélyi Pártfogó Egyesület³ egy kiállításának meghívóján, 1916), „Erdődi Pálffy-Daun *Mária Anna* grófnő“ (Társaság 1921 jún. havi sz.). A *Mariette* nevet is olvastam a francia szóvégi néma *e* elhagyásával így írva: *Mariett*, sőt egészen magyarosan is: *Marietta*. A *René(e)*-nek előfordul fehér hollóként magyarabbul hangzó latin alakja: *Renáta*, sőt az *Alice* is előbukkan két angol regény fordításában így: *Aliczia*

* Kelemen Német-magyar Kézi Szótára csak *Baby* alakban veszi föl, mint *bébi*-nek ejtendő, tehát nyilvánvalóan angol nevet.

¹ L. Varga Katalin: Becéző keresztnevek (Szeged, 1931.), 67. l.

² Mi több, Állatkertünk nőtény elefántja is így írhatja a nevét.

³ Mondanom sem kell, hogy ez a szép magyar egyesületnév is *Patronázs*-egyletté *nacionalizálódott* azóta.

(Scott Walter „Ivanhoe“, Klassz. Regénytár 98. l.) és mai helyesírással: *Alicia* (Walpole „A Herries család“ I. r. II, 161).

Meghonosodott keresztneveink írásmódjában is lépten-nyomon találkozunk idegenszerűségekkel. A *Leó* és *Kamilló* nevet pl. mindúntalan latinosan, illetőleg olaszosan rövid *o*-val írják, holott magyar kiejtése hosszú *ó*-val hangzik, mert szövégen a *no*, *co* indulatszók kivételével rövid *o*-t nem tudunk ejteni. Az utóbbi keresztnévet némelyek még idegenszerűbben *Camillo* alakban is írják. A *Lidia* névnek latinos *Lydia* írásmódja manapság csaknem általános. Vannak, akik a *Cirill* nevet is szeretik első tagjában *y*-nal *Cyryll*-nek írni, holott a magyar az *i* hangot a régi családneveken kívül csak *i* betűvel írja. Ilyen idegenszerű a *Hippolyt* írásmód is, pedig ennek a névnek egészen magyar alakja is van, a rövidült *Ipoly*. A mássalhangzók szempontjából idegenszerű a már említett *Camillo* írásmód a maga kezdő *c*-je miatt, valamint a *Constantin* alak *Konstantin* helyett. Idegenszerű a *t* mellett a *h* hang az ilyen írásmódban, mint: *Arthur* (vannak, akik kiejtésüknek megfelelően, egészen magyarosan és helyesen *Artúr*-t írnak), *Edith*, *Thekla*. A *Gottfried* (pl. MNy. XI, 443; XII, 93) német keresztnévet is úgy illik, hogy magyar ember magyarosan legalább *Gotfríd*-nak vagy *Gotfrid*-nak írja (emígy pl. Radó Antal: *Olasz költőkből* 76, 77 stb.); magyarosabb alakja *Godofréd*. A *Rajmund* névben sincs helyén magyar keresztnévül az *y*-os *Raymund* írásmód.

Sokszor találkozunk korcs, felemás írásmóddal is. Ilyen a már említett *Kamillo*, amelynek végső betűje, a rövid *o* magyar-talan, bár első hangja magyaros írású. Hasonlók: *Chriszta*, elején *ch*-val a magyaros *sz* mellett; *Cornélia*, benne *c*-vel írt *k* hang a magyaros *é* társaságában; *Stefanie* (l. fönt), amely magyartalansága mellett sem nem francia, sem nem német, az *f* hangot u. i. mind a két nemzet *ph*-val írja benne, a franciában pedig az első hangzója: *é*; *Gottfréd* és *Ottmár* kettős *t*-vel az *é* és *á* mellett, mikor magyar ember mássalhangzó (itt *t* és *m*) előtt nem képes mássalhangzót nyújtottan ejteni. A sokszor tapasztalható *Félix* írás is csak félixabályos ez okból, mert hiszen az *x* nem magyar betű, hanem idegen sallang, mint pl. az excsászár, exhumál, luxus, textilpar stb.-féle német-utánzatokban, magyarul tehát *Féliksz*-nek kell írunk,¹ ha már a *Bódogságról* nagylelkűen lemondunk.

A keresztnévek használatának mindezen idegenszerűségeinél is messzebb megy és egyre tovább terjeszkedik az a néhány évtized óta fölkapott divat, hogy az *i* végű magyar becéző nevek véghangját *y*-nal irogatják. Ez az újabb divat nyilván az angol nevek írásmódját majmolja, mert főképp az angolban szokás a be-

¹ Így írja pl. Fludorovics Jolán, A m. nyelv latin jövevényszavai 28. l. (MNyK. I. k. 12e. füz.). Vö. még: *boksz*er, *boxer* helyett (Zilahy Lajos egyik regényében); „az *iksz*-lábú asztalnál könyökölt“ (Budapesti Hírlap); „az ügyész refleksiója“ (u. o.).

cező alakoknak szóvégi *y*-nal való írása, bár megtaláljuk, mint nyilvánvaló angoloskodást, a németeknél is. Nálunk megfigyelésem szerint, csak ebben a században kezdett ez az idegenszerű írásmód lábra kapni és legrégibb ilyen adataim 1912-ből valók. Főképp természetesen hölgyeinket igazta le a divatnak ez a járványa, aminthogy a divatnak általában a nők a legalávetettebb rabjai.

Íme egy díszes hölgykoszorú az ilyen angoloskodó vagy fél-angolosra sült leánynevekből:¹

Ady (nyilván a. m. Adél v. Adrienna), *Addy* (ua.), *Aghy* (nyilván a. m. Ágnes), *Allyka* (a cikkíró szerint angol becéző név, magyar továbbképzéssel), *Amy* (nyilván a. m. Amália), *Ancy*, *Anczy*, *Ancsy*, *Andy*, *Anny*, *Annykó*, *Ary* (nyilván a. m. Aranka), *Arrayka* (ua.?), *Babcy*, *Babczy*, *Babsy*, *Babszy*, *Baby* (unosuntalan olvasható), *Béby*, *Béczy*, *Biby*, *Cilly*, *Cincy* (l. Msn. IV, 100), *Concy* (l. uo.) *Cuncy*, *Gréty* és *Grétty* (a Margit név német becéző alakjának, a *Grete*-nek átídomításai), *Csöppy*, *Dindy*, *Ditty*, *Dódy*, *Dolly*, *Dorthy* (a. m. Dorottya, vö. angol Dorothy), *Ducy*, *Dunczy*, *Dusy*, *Ecy*, *Elly*, *Ellyke*, *Elsy*, *Emmy*, *Emmyke*, *Emyke*, *Erny*, *Eszty*, *Ety*, *Fanny*,² *Fery*, *Gaby*, *Gundy*, *Hécy*, *Heddy*, *Hédy*, *Horty* (a. m. Hortenzia), *Iby*, *Idyke*, *Ily*, *Illy*, *Ilyke*, *Incy*, *Inyke*, *Jelly*, *Jenny* (a cikk szerint a. m. Eugénia, de kérdés: nem egyenesen az angol név átvétele-e, amely Yolland szótára szerint Jankát jelent), *Jetty*, *Joly*, *Jolly*, *Jollyka*, *Jucy*, *Juttyka*, *Kacy*, *Kuky*, *Lizy*, *Loly*, *Lolly*,³ *Loncy*, *Lotty*, *Lucy*, *Macy*, *Magdy*, *Mancy*, *Marcy* (leánynévül), *Marthy* és *Marty*, *Mary*, *Mädy* (németutánzás), *Märy* (angol név németes írással), *Méczy*, *Médy*, *Méry*, *Monchy* (így, megállapíthatatlan jelentésű), *Moncily*, *Mucy*, *Nócy*, *Nusy*, *Oly*, *Olly*, *Ophy* (a mamája: Ophelia), *Orsy*, *Pancy*, *Pannyka*, *Piry*, *Polly*, *Puszy*, *Putty*, *Sacy*, *Sady*, *Sandy*, *Sidy* (1933, egy budapesti divatszalon tulajdonos magyar névtábláján, a kezdő *s* a magyar *sz* hangot jelöli idegenszerűen), *Sziszzy*, *Szöszzy*, *Tery*, *Tily*, *Tody*, *Tucy*, *Valy*, *Vally*, *Valicy*, *Valyka*, *Villyke*.

Ez a sorozat — amely csupán a magam alkalmi kijegyzéseiből áll és teljesnek bizonyára nem tekinthető — eléggé bizonyítja az idegenszerű írásmódnak a magyar becéző lánynevekben való elhatalmasodását. Ez az újabb női divat, amely az írásmódban fejlődött ki, átterjedt már szórványosan a férfikeresztnevekre is, amint a következő példák mutatják: „a *Fery* (a grófnő férje)“;

¹ Az adatok nagyrészükből a Budapesti Hirlapból valók, valamennyi a jelen századból.

² Kármán a XVIII. század végén tudvalevőleg még *Fanni hagyományait*-t írt.

³ Berzsenyi a maga eszményképét tudvalevőleg még *Lolli*-nak írta, pld.: „Béhúnyt szememet fel nem igézheti *Lollim* barna szemöldöke“ (A közelítő tétl), stb.

„az egyik kötet [Altay Margit ifjúsági regényei közt] címe *Lucy—Lacy*, a másiké *A végzet útja*“, „Huszár *Pufy*“ (egy ismert színészünk neve).

FORDÍTÓK SZÖRNYSZÜLEMÉNYEI.

Írta: Sziklay János.

A szabaddá lett sajtó eleintén nem rendelkezett elég arra nevelt munkaerővel, tehát kénytelen volt fordításokkal segíteni a hiányon. Ugyanez a helyzet kényszerítette a színházat is, hogy a bőven termő nyugati irodalom javával érdekes műsort teremtsen. A tudomány érdeke is azt követelte, hogy a már nagyságuknál fogva is többet alkotó nemzetek közértékű könyveit értékesíthessék az oktatás terén s közöljék a közönség ama részével, amelynek nem volt módjában vagy képességében, hogy az eredeti műveket megszerezze.

Legszorgosabban mégis a külföldi regényeken kaptak a szerkesztők és kiadók, nem csupán anyagi okból, hanem azért is, mert a közönség kívánta a már hírnevet szerzett munkák olvasását.

Nagy hibát főképpen azzal követtek el a jóhiszemű kiadók és szerkesztők, hogy néha megfontolás nélkül, máskor még könyörületből is, némelyek pedig nem valami erkölcsös nyereszkedési szándékkal, hogy olcsó munkához jussanak, gyakran avatatlankra, tehetetlenekre, hencegő tudatlanokra és lelkiismeretlen irodalmi kalózokra bízta a fordítást.

Egy időben erősen kifigurázták a lapoknak úgynevezett Leiter Jakabjait, tehát a hamis fordítást. Ez a közismert újságírói műszó úgy keletkezett, hogy egy nem is olyan tudatlan, hanem inkább szórakozott újságíró, akinek már valahol a színház körül járt az esze, a Jakob's Leiter-t (Jakob létráját) személynek vette, nem törődve az s betűvel, a német genitívusszal, és lefordította Leiter Jakab-nak. Ennek a Leiter Jakabnak azután sok ivadéka származott könnyelmű fordítók bűnéből, de felsorolásukat már azért sem kísérelhetem meg itt, mivel a régebben komoly erkölcsi feladatot is végző élelapok állandóan rováson tartották őket is ezzel csakugyan szolgálatot tettek a magyar művelődésnek is, de az érintett egyéneknek is. Ezek ugyanis később igyekeztek pótolni hiányos képzettségüket és kissé hozzászoktak a gondolkozáshoz is.

Ma ilyen cifra fordítás már ritka holló a lapokban, de annál több a könyvekben, s még több az eredeti magyar fogalmak elferdítése és a nyelvhelyesség kiforgatása.

A könyvekbe ugyanabból az okból csúsznak be a hamis fordítások, amely ok a hírlapok Leiter Jakabjait szülte: egyrészt az

idegen nyelv alapos tudásának és a magyar nyelv biztos ismeretének hiánya, másrészt könnyelműség és lelkiismeretlenség, ami tapasztalatom szerint ott is felütötte fejét, ahol a fordítást tisztességesen megfizette a kiadó. Tehát az a mentség sem állhat meg, hogy olesó munkának sok a lazája; mert a lelkiismeretes ember, ha olesón kénytelen is munkát vállalni, nem bír rossz munkát adni, nem engedi a tudása, nem engedi a köteleességérzete.

A legtöbb visszaélés persze a német művekkel történik. Egy nagy kiadócég megjelentette Bölsche természettudós műveit. Egyik munkájában mindjárt a második lapon ilyen mondat díszel: De hát ki megy vadászni *doboz* nélkül? — Az a tudatlan fordító vagy hanyag szerkesztő nézte volna meg a szótárban, hogy a *Büchse* nem csupán doboz, hanem *puska* is. Maga a puska szó is a *Büchse* származéka.

Ha van egy kis sütnivalójuk az illetőknek, ráeszméltek volna: mit keres a doboz a vadász kezében? A botanikus visz magával dobozt, de a vadász őzet, nyulat, foglyot akar elejteni, nem gombát szedni — bolondgombát rejtő dobozba.

Van több hasonló is abban a könyvben, amelyet a kiadó tisztességesen megfizetett.

A természettudományi irodalom mellett az orvosi irodalom is el volt árasztva helytelen fordításokkal. Az orvosi nyelv még ma sem tisztult meg egészen; érthetetlenül ragaszkodik, csupán henyé megszokásból nem egy képtelen kifejezéshez.

Itt van például az *apácázörej*. Ha megbolondul a magyar ember, akkor sem találja ki, hogy mi az.

Hitvány fordítás. Ha az, aki először vetemedett leírására, nem elégedett volna meg a német szó közkeletű jelentésével, hanem belenézett volna egy szótárba, természetesen nem zsebótárba, ha aztán még a francia jelentést is tudomásul vette volna, mely a német orvosi könyvben nyilván benne volt, s azonkívül kissé megmozgatta volna az eszét is, nem csempészhetette volna be ezt a szörnyszülöttet az orvosi szótárba. A francia bruit du diable-nak, ördögzúgásának nevezi, az ördög pedig nem lakozhat apácák között. De hát mit keres ott az apáca? És miféle zörejt hallat? Az apácának nincs is hozzá köze, legföljebb, ha szegényvérűségben szenved. Mert a Nonne, amiről ennek a tünetnek, a német Nonnensausen fogalomnak magyar nevet adtak, nemcsak apácát jelen, hanem egyszersmind elnevezése a *pörgetyűnek*, *búgócsigának*. Ezzel úgy játszanak a gyermekek, hogy egy botra kötött hosszú zsineget csavarnak bevágásaiba, amikor pedig a zsineget elrántják, a pörgetyű elkezd körben futni s futása közben olyan búgó hangot hallat, aminőt a vizsgáló orvos észlel. Hát mért nem tudnak ennek a búgásnak valami tisztességes nevet adni a helyett, hogy engedik a szegény apácákat hureolgatni?

Van azután egy szó, amely magyarnak látszik, de értelmileg mégis német jövevény. A legkönnyebben és legalább helye-

sen pótolható. Bugáték ugyanis az artériát *ütérnek* nevezték el. A Schlagader (lúktető ér) szolgál fordítása és hibás képzés. A nyelvtisztítás idején érezték a képzés rosszaságát és kijavították *ütőérre*. Megmaradt tehát továbbra is a Schlagader. Pedig az orvosok minden lázas beteg vizsgálatakor számlálták az *érverést*. És erről az élő, jó magyar szóról nem jutott eszükbe, hogy ha van az érnek verése, akkor az *verőér*. Így is írja már több orvosíró, aki át valamit a helyes magyarságra.

Rokona az „apácázörej“-nek a bányák *kutyája*. Egy időben olvashattuk, hogy szemet a bányából ennyi és ennyi *kutyával* hordtak ki. Szegény kutyák! Ilyen elesigázó munkára fogják őket! Pedig dehogy kutyák, nem is élők. Az elnevező nem jól olvasta a német bányászokcsit, a *Hunt*-ot és lefordította a Hund rovására kutyának a *csillét*.

A regényfordítások badarságainak tömegéből csak mutatóványokat tűzhet az ember gombostűre. Hangsúlyoznunk kell, hogy a fordítónak jól kell tudnia magyarul. Persze vállvonogatva mosolyognak az ilyen „ráfogáson“. Pedig dehogy tudnak jól magyarul azok, akiket a megrovás illet. Nem ismerik a fogalmakat. Ha teljesen jártasak lennének a kifejezések terén, vagy legalább kötelességüknek tartanák egy nagy szótár segítségének felhasználását, nem találkoznánk olyan bolondságokkal, mint például, hogy a vendég beléptekor a dolgozó falusi asszony karjára esavarta a *guzsalyt*. Nem etetnének kis gyermekeket, mint egy Dickens-regényben, *zabpelyvával*. Egyszer rá is hibáz a fordító, *zabpelyhet* említ; de aztán megint csak visszatér a pelyvára.

Az sem mindennapi mulatság lehet, mikor az éhes cseléd *vasvillával* kaparja ki a lábast. Az asztali villa is vasból van ugyan (ha nem ezüstből), de a *vasvilla* mégis egészen más, az jókora gazdasági szerszám. Ha azzal kaparnának meg valakit, hamarosan alighanem a másvilágon ébredne föl vagy legalább a kórházban. A bivalyt vasvillával döfölik, ha lusta, de a lábast nem!

A könnyelmű és értelmetlen fordítások egyik díszes virága egy ismertetésben valamelyik volt német hercegségnek leírása, amelyben a hercegi címert akképpen írja le, hogy a szív pajzs főalakja a *tanácsadó páva*. Hát ez mi a szösz? A páva tanácsot ad?... Sokan ismerik a hím páva szokását, hogy bizonyos körülmények közt kifeszíti ragyogó tollakból álló farkát, s ez így kerek alakot mutat. A német szerint kereket vet a páva: Rad schlagend. A *Rad*-ot, kereket *Rat*-nak, tanács-nak olvasta a gondatlan és gondolkodni sem tudó fordító s megtette a pávát tanácsosnak.

A *csupa* és *csupán* összetévesztése sem okoz fejfájást a fordítónak, amikor ezt írja le: hiába mondták nekünk, hogy halott babynk (még baby is!) *csupa* gyerek volt még... *Csupán* kis gyermek vagy csecsemő, nyilván így érti az angol szerző, mert csupa azt jelenti, hogy valami csak az, csak azzal van tele, stb.

Csupa seb volt a teste, ez azt jelenti, hogy tele volt sebbel az egész teste. *Csupa* lé: nincs benne sem hús, sem tézta.

Az angol regények fordítói általában nem ügyelnek arra sem, hogy az angol fogalmakat a valóságnak megfelelően ültessék át. Így pl. folyvást olvasnunk kell, hogy hány *pencet* adott ki egy regényalak, hány *pence*-el (így!) tartozik. A fordítónak illenék tudnia, ha már angol földön képzelet magát, hogy *pence* nevű pénz nincs. A *pence* a *penny* többese. Ha tehát azt írja: tíz pencebe került valami, éppen olyan, mintha magyar tárgyról azt mondaná, hogy tíz fillérebe került. Így nem beszélünk magyarul. Egy kis gondosság ilyen dolgokban nem ártana.

Cifra kontár szó, mely ma is többször kísért még orvosi cikkben is, a *Ferenc-pálinka*, azaz a sósborszesz. A Franzbranntwein szóból csinálták bunkózni való fordítással. A Franz a franciát jelenti és nem Ferencet, mert Franciaországban csinálták először a sósborszeszt.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

A -t tárgyrag dícsérete.

Néhány évvel ezelőtt egy német tudóssal beszélgettem a magyar nyelv jellemző sajátosságairól. Mikor a -t tárgyragot említettem, a német nagy lelkesedéssel magyarázta nekem, hogy a kerek világon egy nyelvnek sincsen olyan remekbe alkotott tárgyragja, mint a magyarának: határozottan és szabatosan jelzi ez a -t, hogy a mondatban tárggyal van dolgunk. Beszélgetésünk óta gyakran eszembe jutott, hogy ez a mi ragunk nemcsak azért érdemli meg a dícséretet, mert pontos tárgyjelölő, hanem azért is, mert nagy segítségére volt nyelvünknek más nyelvektől független továbbfejlődésében.

A -t tárgyrag nem ősi finnugor örökségünk, hanem külön alakult nyelvünkben a -t (ma-t vagy -tt) helyhatározó ragból. Például ennek a mondatnak: *Azt a gyermeket én neveltem*, valamikor ez volt az értelme: Azon (a) gyermekem (az) én nevelésem (van). Ma is például a *megülni a lovat* kifejezést így is magyarázhatjuk: *megülni a lovon; ört* vagy *örséget állni* így értelmezhető: örségen állni. A -t tárgyrag tehát eredetileg azonos az *oldalt, bent, itt, ott* stb. határozószók -t, -tt ragjával. Nem nehéz arra a kérdésre sem felelnünk, hogy mikor lett a -t határozóragból -t tárgyrag. Abban a két finnugor nyelvben, melytől a magyar legkésőbb vált el, a vogulban és az osztjákban, megvan a -t határozórag, de tárgyragul való alkalmazása ismeretlen; mai hazánkban pedig már eleitől fogva megvolt a -t tárgyrag. Világos,

hogy a rag az orosz pusztákon való bolyongásaink idejében alakult ki és így teljesen önálló magyar nyelvi fejlődés.

Apám az újságot olvassa. A mondat szórendi változatai: 1. *Apám az újságot olvassa*; 2. *apám olvassa az újságot*; 3. *az újságot olvassa apám*; 4. *az újságot apám olvassa*; 5. leírászerűen: *olvassa apám az újságot (hát egyszercsak...)*. Miért nem lehet a német, a francia vagy más európai nyelv mondatát így, egyszerű szócsereílgetésekkel változtatni? Azért, mert az európai nyelvekben tökéletlen a mondatbeli tárgy megjelölése. Egyes nyelvekben ugyanaz a szóalak jelenti ezt is: *apám, az újság*, ezt is: *apámat, az újságot*; más nyelvekben pedig más ugyan a szó tárgyas alakja, de csak akkor, ha a szó — mondjuk — hímnemű vagy nőnemű. Ezért kell igen sok európai nyelvben a félreértések elkerülése végett mereven ragaszkodni a következő szórendhez: alany, állítmány, tárgy. Az idegen nyelvekben tehát a fenti négy szóból csak ilyen szórend lehetséges: *Apám olvassa az újságot*. Természetesen ezt is ki lehet fejezni: *az újságot olvassa apám, az újságot apám olvassa, olvassa apám az újságot*, de ehhez négy szó már nem elegendő. — A magyar *-t* tárgyragnak egyik nagy érdeme, hogy a magyar szórendet szabadabbá tette, a váltogatható szórend pedig lehetővé teszi a gondolat sokféle finomságának kifejezését.

Másik nagy érdeme ragunknak, hogy feleslegessé tette a *-tatik, -tetik* képzőt. A szenvedő igeről folyóiratunk legutóbbi füzetében írtam, s többen is figyelmeztettek — egyik hevesen, másik szelíden —, hogy kár olyan elítélően nyilatkozni a hivatalos stílus *-tatik, -tetik*-jéről. Hiszen — azt mondják — előfordul, hogy a féllal egyáltalában nem akarjuk közölni, ki döntött ügyében, aztán meg, hogy elpusztulásával nyelvünk szegényebb lesz egy kifejezésmóddal.

Mikor őseink még együtt éltek nyelvrokonainkkal, nyelvünkben kétségtelenül volt szenvedő ige. Ezt határozottan állíthatjuk, hiszen minden finnugor nyelvben vannak szenvedő igealakok, s alkalmazásuk — mondhatjuk — éppen olyan sűrű, mint akármelyik indogermán nyelvben. Volt tehát a magyarban is szenvedő igealak, csak azt nem tudjuk megállapítani, hogy már az ősi korban is *-tatik, -tetik* volt-e a képzője. — Legrégibb összefüggő nyelvemlékünkben, a Halotti Beszédben nyoma sincsen a szenvedő igealaknak, s igen fontos: eddigi tudásunk szerint a Halotti Beszéd eredeti és nem latinból fordított szöveg. Kor szerint második nyelvemlékünkben, az ó-magyar Máriasisiralomban már vannak szenvedő igealakok: *készerűen kínzatol, vas szegekkel veretel; törtetik(?); kínzassál*. A vers közvetlen latin forrását nem ismerjük, talán nem is volt. A magyar szöveghez legközelebb álló Planetus-ban csak egy szenvedő igealak van: a *kínzassál*-nak megfelelő *crucieris*. A Halotti Beszéd eredeti magyar szöveg, az Ó-magyar Máriasisiralom annak

látszik; az előbbiben nincs szenvedő igealak, az utóbbiban három, esetleg négy is van. Mit következtethetünk ebből? Azt, hogy az ősi, finnugor eredetű szenvedő igehasználatot a *-t* tárgyrag kialakulása már az Árpádkorban a pusztulás felé vitte; élt még, kétségtelen ugyan, hogy nem latin hatás alatt, de már csak egyes ó-magyar nyelvjárásokban. Kódexíróink aztán a latin szövegekhez való merev ragaszkodásukkal mesterségesen új életre keltették.

Miért kell más nyelveknek a szenvedő ige s miért nem kell nekünk? Azért, mert más nyelvekben a mondatbeli tárgy jelölése tökéletlen, a magyarban pedig tökéletes. *Pétert megverte Pál*. Világos, hogy Péter volt az áldozat. Ha ezt más nyelven akarom elmondani és a szórendet meg akarom tartani, így kell mondanom: *Péter megveretett Páltól*. Így kell mondanom, mert a *Péter* és *Pétert* szóalakokat s általában az alanyt és a tárgyat csak a szórend alapján tudnám egymástól megkülönböztetni.

A *-t* tárgyrag birtokában nyelvünk merőben más úton halad, mint bármely más nyelv. S ha feleslegessé tette a szenvedő igét, akkor ne is használjuk! Nem nagy baj, ha a kérvényező *elutasítatik* helyett megtudja, hogy kérelmét a *közgyűlés, a választmány, az igazgatóság, az elöljáróság vagy maga az elöljáró, az ügyosztály vagy annak vezetője elutasítja*. Az sem baj, ha ezt írjuk: *elutasítjuk*. Ha pedig hivatalfőnök valaki vagy más hatalmasság, írja csak nyugodtan: *elutasítom*.

Szegényebbek leszünk egy kifejezésmóddal? Ej no, hiszen több is veszett Mohácsnál! Ne sirassuk ezt a nyelvbeli elszegényedésünket, hiszen nyelvünk úgyis meglepően gazdag — eredetiségben!

Juhász Jenő.

Toldi nyelve a magyar diákhöz.

Kedves Pista barátom!

Multkor láttalak az utcán, társaddal mentél valahová. Nem vettél észre, pedig ott voltam melletted, mikor megálltatok a könyves kirakatnál.

— *Ö frocliz* mindig, mert *pikkel* rám, — mondtad.

— Van egy *tippem*, — felelte társad, — *csuda-stramm hecc* lesz! Tudod, milyen *fölvágós* az a Miska, mindent *simföl*. Hát ha megint *anzágnol*ni kezd, *juszt* is *bedülünk* neki. És ha *svungba* jön...

Nem vettetek észre, pedig néztétek a kirakatot s szembenéztetek velünk. Vagy talán csak leckére való unalmasságokat láttatok bennünk: Arany János Toldi-jában, Vörösmarty Zalán-jában, a magyar irodalomban. Azt hiszitek, mi nem élünk és érzünk?

...Elmentek s akkor mi, elhanyagolt magyar remekművek magyar szavai összebújtunk fázva, s kérdeztük egymástól: Hát

örökké, végleg éjtszaka lesz fölöttünk? Teljesen bealkonyodott nekünk?

De Mikes Törökországi leveleiből egy vén magyar átszólt hozzánk a Toldi-ba: „Ne ijedjete meg, volt már kutyábbul is. Akkoriban teljesen nyakunkra nőttek a labancok, mi csak tengődtünk és bújdostunk. Valaki már azt mondta, egy-kettőre ki is halunk mind, az egész magyar nyelv. S mégse lett igaza. Megtért a böcsületünk.“

Kazinczy könyvéből helyeselték neki, de Petőfi szavai szikrázva, dörögve közbeacsattantak: „Az más idő volt! A fiatalság újított meg bennünket, de ezek a mostaniak?!“ S mintha legyintett volna.

Csönd lett. Többen elgondolkozva hünygettek.

Egyszerre halkan és szelíden megzendült néhány Vörösmarty-szó: „Mégse csüggedjete! Nem láttátok jelvényüket? Ezek cserkészek voltak. Akik, ahol tudnak, segítenek. Most talán még nem tudnak rólunk. De lehetetlen, hogy éppen minket meg ne sajnálnának, ha megtudják, mire jutottunk. Ezek magyarabb magyarok akarnak lenni; ha ráeszmélnék, hogy mi tesszük elsősorban a magyarságot, mert a magyar léleknek mi vagyunk, ha nem is teljesen, de legfőképpen a hordozói, — ha ez eszükbe jut, akkor fölkel a mi napunk. Mert hatalmas seregük van, lelkesek és tevékenyek.“

— „Honnan tudod?“ — kérdezte egy reménykedő hang.

— „Egy ünnepélyükön ott voltam, szavalásban idéztek engem, fejük fölött röpködtem láthatatlan. Nézttem hogy gyúl ki szemük az „itt élned, halnod kell“ szavaira.

... A mi szemünk is örömtől villant össze a Vörösmartyhangokra. S akkor el is határoztuk, hogy hozzátok folyamodunk, magyar diákokhoz és magyar cserkészekhez. Rám, a Toldira bízták ezt a levelet, mert én kötöttem veletek legszorosabb barátságot.

Pista, mondd meg többi társadnak is, azt üzenik a magyar szavak, Vörösmarty, Petőfi, Arany nyelve: ne hagyjatek bennünket pusztulóra! Ősi magyar nyelvünk veszendő, feledésbe fúló kincsei kiáltanak élet után. Meg kell hallanotok bennünket!

Hát igazán jobban tetszenének nektek a jöttment idegen szavak, a betolakodó *tipp* inkább, mint a régi *ötlet*ünk? Magyar *mókáinknál*, *élcünk*nél szebb a német *vicc* és *hecc*? Már *pöffeszkedés*, *hencegés* nincs is, csak *proccolás* és a németes „*fölvágás*“? A régi *packázást* jöttmentek *froclizzák-e* le? Elfelejtéte az *agyarkodik*, *agyarog*, *fogát feni*, *utazik rá* szavunkat egy csúf, nyiszledt *pikk* kedvéért? Mik vagytok ti, mikor *fess ancúgban*, lakkfényű *kalucs*nival, a csikos *fuszekli* vagy *kamásni parádé*-jában, *elegáns kravátl*ival és *überciherben flanco*ltok, hogy nem vagytok olyan *slamposak* és *snasszak*, mikor végig *flangá*ltok a *korzón*? Bizony se magyarok, se cserkészek nem vagytok! Ne higgyéte, hogy csak ruha szerint vannak idegen *cicomájú piperkőc*

„jampecek“! Vannak beszédben is, de ti talán nem akartok közéjük tartozni.

„Am mikor nincsen rá magyar szó! Mikor olyan szegény a magyar nyelv!“ — Legtöbbször azt jelenti ez: „Nem tudok rá magyar szót, olyan szegény a magyar nyelvtudásom!“ Tudod-e, hány szavunk van a *svungra*: lendület, szárnyalás, hév, ihlet; tudod-e, hogy a *smucig*: fukar, fősvény, zsugori, kuporgató, piszkos, garasos, szűkmarkú, zsobrák; a *slampos*: lompos, cafatos, loncsos, rangasz, ágrólszakadt, stb. Ismered-e a *plakát* magyarját, a *falragaszt*, a *stílusról* tudod-e, hogy nem szorulnánk rája, mert van a régi *irály* szavunk, a *gleccser jégár*, a *grimász fintor*, a *muff karmantyú* volt, a *smonca*: szélszó, a *bross* hajdanta *kösöntyű*, a *filc nemez*, a *szelon hencser*, a *kredenc pohárszék* vagy *tálas, tálszék*, a *spulni* orsó, cséve, a *sparherd tűzhely*; az újabb *szendvicsre* is van magyar szó, nagyszerűen sikerült szavunk: *rakottka* (Kelemen Nagy Sótára). A *tifuszt* nem is oly régen még az ős finnugor *hagymáz* néven emlegettük, a *suszter*, legrégebbi iparágunk, *varga* volt azelőtt, a rokonnyelvek is így mondják. A *gratulál* azelőtt *szerencséz* volt, a *kopíroz párjál*-nak hangzott. Ezek mind ősi szavak, egyik-másikuk meg helyes nyelvújítási alkotás.

Am néha, néhábban, mintsem gondolod, igazad van: nincs magyar szó. Legalább fájt-e olyankor egy kicsit a szíved, mint Széchenyié „csunyácska hazájának“ fogyatkozásain? Vagy elintéztél ilyen olcsón: „Rajta, elő az idegent!“ Hiszen ezzel egyszerre útját álltad, hogy ha nincs, hát ne legyen magyar szó ezután se! A német nyelv kitermi magától, ami új szóra szüksége van. Nekünk nincs annyi erőnk, csak vesszük át a németét! Ne ijedj meg, nem szógyártásra buzdítunk (bár ha majd kell, egykor abban is álld meg a helyed), csak végy tudomást a magyar nyelv élet-halál harcáról, tartsd számon a Magyarosan szómagyarításait. Vagy csupán bírálgatást várhat tőled anyai nyelved, terjesztést, fölkarolást nem? Szeresd, tanuld, terjeszd a szép magyar szavakat. Tiltakozzál, szólalj föl értük, ahol teheted, szerényen, ne a mindent jobban tudók fölényével, mégis biztos öntudattal.

Ki fognak érte nevetni barátaid, ismerőseid? Ezt te sem tartod komoly nehézségnek! Hát ha nevetnek, nevensz egyet te is velük, s aztán nyugodtan járod tovább a magad útját. Ha meg gúnyolnak érte, büszke leszel rá, s eszedbe jut, hogy szenvedtek már többet is a magyar nyelvért...

... Az utcán, itt szemben velünk, leesett nemrég egy verébfióka a fáról. Sokan elmentek fölötte, csoda, hogy el nem taposták, míg végre valaki lehajolt, fölemelte. Cserkészjelvénye volt. Akkor magunkra, halódó magyar szavakra gondoltam: fölbuszogat-e valaki bennünket is, vagy eltapos a rohanó világ? Kijár-e nekünk, amit egy apró verébtől sem tagadnak meg? Vajjon nyelvünk egy veszendő fiókájának fölmelengetése napi jótettnek számít-e?

Ma úgy tudtam meg: igen.

Meskó Lajos.

Virtus és társai.

D. A. Krakkó magyar vonatkozású emlékeiről írt cikkében (Nemzeti Újság 1938. II. 4.) a Báthory István sírfeliratában olvasható „non extingues virtutem Batoream“ szavakat „nem irtod ki a Báthory-erényt“ szavakkal fordítja. Bár a latin *virtus* szó csakis ugyan jelent erényt, helyesebben erényt is, itt valahogy meghökentett ez a fordítás: a nagy király emlékében inkább a *virtus* első jelentése, a férfiasság, jelesség, kiválóság áll az erény jelentés mellé, amely jelentésnek elmellőzése azonban éppolyan bántó volna, mint a férfiasság, sőt harciasság hiánya a D. A. fordításában. Engedtessék meg nekem, hogy a *virtus* Batorea fordításául a Báthory-virtus (ne tessék B-virtusz-nak ejteni) magyar szót ajánljam, azzal a megjegyzéssel, hogy bár a latin *virtus*-t (olv. *virtusz*-t) majdnem mindig lehet erénynek fordítani, a magyar *virtus* (olv. *virtus*) igen ritkán jelenti azt, amit magyarul erénynek kell mondani.

Ugyanabból az újságból az idegen szavakkal való visszaélésnek néhány példáját jegyeztem fel. 1937. III. 21-i száma 6. lapján olvastam az *autarchia* szót. Aki ezt „önmagát-ellátni-tudás“ értelemben leírta, bizonyára nem is sejtette, hogy „önkormányzat“ jelentésű görög szót írt le a helyes *autarkia* helyett. De hát ezt mentheti a görögpótlónak divatból hála Istennek kimúlt korszaka, mert most már a latinpótló-korszak felé haladunk. Ezt a latinból „átvett“ szót olvastam ugyanis (N. U. 1937. III. 23., 2. lap): *fundamentárisan* mutat rá egy nyilatkozat valamire. A „fundamentáris“ szóról igen könnyű megállapítani, hogy nem latin szó, hanem egy latin szóból német képzővel (-arisch) alkotott kores szó, amelynek, ha van egyáltalában jelentése, a jelentéséről könnyebb volna vitatkozni, mint azt megállapítani.

Ugyancsak a latinpótló-korszak termése a *trofea*. Ha van érdeme, csak az lehetne, hogy nem a német *Trophäe*, hanem a francia *trophée* szót akarja a magyar szókinés gyarapítására felhasználni. Viszont a szócsináló nem tud franciául: az -ée végződést — mert a német *Trophäe* nőnemű — nőneműnek veszi és latin nőnemű végződést tesz a végére. Pedig a görögből latinba átszármazott semlegesnemű szót a magyar nyelv régóta használja a helyes *tropheum*, vagy ha tetszik *trofeum* alakban, a latin végződést éppen úgy megtartva, mint teszem a testamentumban.

Éppígy árulta el a Madonna Sistina magyar fordítója, hogy németből fordított: die Sixtinische Madonna magyarul *sixtini* (olv. sziksztini) madonna alakot öltött. Holott akár a Madonna Sistina, akár a helyes Madonna di San Sisto magyarul legfeljebb sixtusi madonna lehetne, ha a magyar nyelv eltűrné a keresztnévből -i képzővel alakított melléknevet. Minthogy a kép eredetileg a piacenzai Szent Sixtus-templom számára készült, magyar nevéül a „Sixtus-Madonna“ név kínálkozik.

Németből való, de majdnem „németpótló fordításnak mondható a Fledermaus „magyarítása“, a *böregér*, mert a fordítója a kezdő F betűt kifelejtette belőle, ahelyett, hogy megnézte volna a szótárban, hogy *denevér* a neve.

A mult nyáron egyik plakát (nem hirdetést akarok mondani, hanem plakátot) ugyancsak ékes német műfordításával ordított reánk: Miért áll fejtetön a ház? A német ház áll fejtetön nagymosáskor, a magyar csak felfordul!

A hivatalos stílusnak két jellemző hajtása kívánczik még ide. Az Iskolaszanatórium-Egyesület nyereményjegyzékében (1937. ápr.) olvassuk: A nyereménytárgyak, amelyek kizárólag hazai termékeket képeznek, (ott) vehetők át (ekkor s ekkor) a kihúzott sorsjegy átadása ellenében. — Hogy nyereménytárgyak hogyan tudnak hazai termékeket képezni, annak elgondolását nyájas olvasómra bízom. De hogy a nyeremények „a kihúzott sorsjegy átadása ellenében“ vehetők át, a fekete sorok közt olvasni tudónak azt jelenti, hogy lehetnek olyan sorsjegytulajdonosok is, akik kihúzatlan sorsjegyükkal vagy a sorsjegy átadása nélkül „igényelnek“ nyereményt. Vagy nem?

Szeptember végén volt a lapokban két közlés, egy forrásból és egy háborús emlékműről. Szeptember 29-én: „a leleplezési ünnepély magasabb szempontok miatt október 3-ról október 17-én 11 órára lett állítva“. Akiknek emlékét ez az emlékmű megörökítette, igazán nem érdemelték meg sem ezt, sem a másnapi híradást, amely szerint „a Palota-téren emelt magyar tűzérek emlékművének ünnepélyes leleplezése október 17-én lesz.“ Bizony mondom, hogy nem „a Palota-téren emelt magyar tűzérek“-nek emlékműve ez, hanem a magyarul nem-tudásnak.

De néha a „művészi ízlés“ is okoz kificamodásokat. A Nemzeti Színház áprilisi Faust-előadásainak hirdetése az előadások napjait így sorolta fel:

hétfőn ápr. 26-án

kedden ápr. 27-én

csütörtök ápr. 29-én, mert szebb volt a három ápr. és a három szám egymás alá írása, mint a magyar nyelv helyessége.

Még szépíróink is könnyen esnek bele ilyen rövidlító nyelvrontásba. Nyaralás közben jegyeztem fel a következő két példát.

Nemzeti Újság 1937. VI. 27. a „Tolvaj szarka“ c. tárcában: Egymás mellett ballagtak *nap és nap*, botosan, az erdőn stb. Hogy miért szebb nap és nap, mint a magyar *napról-napra*, nem tudom, de bizonyos, hogy egy szótaggal rövidebb.

Ugyanilyenféle rövidítés van a Nemzeti Újság VII. 2-iki „Téli hajnal volt“ c. tárcában: *Nem avatkozik be* a vitatkozó csoportokba (a rendőr). Itt is a magyar „nem avatkozik bele“ egy egész szótaggal lett volna hosszabb, nem szólva arról, hogy csoportokba a rendőrnek is nehéz lett volna beleavatkoznia, legfeljebb a vitájukba avatkozhatott volna bele.

Befejezésül álljon itt az OTBA rendelőintézetének néhány felírása.

Bel és Ideg- Egyik osztályon: régibetegek a másikon új betegek
gyógyászat újbetegek régi betegek

Kendi Finály Gábor.

Gyomlálás.

Addig van ennek az ideje, amíg a gyom erős gyökeret nem vert. Később sem árt, de akkor már nehezebb a kiszagatása. Folyóiratunk céljai közt a legfontosabbak egyike a küzdelem idegen nyelvszemléletnek hazai földbe való átültetése ellen. Nem tiltakozhatunk elég sűrűn ellene és elrettentő példák fölsorakoztatásával kell hatnunk jószándékú íróinkra, hogy ne engedjék az idegen gyom megerősödését nyelvünk talajában.

Az alábbi példák olyanok, hogy hasztalan magyar a szavuk, romlatlan nyelvérzékű, vagy német nyelvben járatlan ember sokszor vagy meg sem érti őket vagy — ami még furcsább — éppen az ellenkezőjét értheti annak, amit az írójuk mondani akart. Íme: Az utóbbi években Németország erősen *feljött*. (Nemzeti Sport 1937. VIII. 15.) Hová jött föl? Mihozzánk? A német *heraufgekommene* szolgál fordítása ez; magyarul: nagyot fejlődött, haladt. — Lövése nyomán a bal sarokban *köt ki* a labda. (Pesti Napló 1937. IX. 21.) Sporttudósításokban egyre gyakrabban előforduló értelmetlenség ez. Szó szerint való fordítása a német *landen*, kiköt igének, amelyet a német — hisz ez hajós nép is — általában mindenféle *eljutás, elérkezés* kifejezésére használ. Csak-hogy a magyar nyelvszemléletnek érthetetlen és értelmetlen dolog, hogy a labda kiköthessen. Helyesen: a bal sarokban akad meg a labda.

Egy újságcikk címe: *Száz év orvostudomány*. A Kir. Orvosgyesület centenáriuma (Ujság 1937. X. 3.). Hogyan lehessen ezt érteni? Az orvostudomány száz év? Ez a cím csak annak nem fejtőredelem, akinek nyomban eszébe jut ez a német szerkezet: Hundert Jahre Arzneywissenschaft. Magyarul: Az orvostudomány száz éve vagy Száz év az orvostudomány multjából.

A most következő két példából éppen az ellenkezőjét lehet érteni annak, amit a hírek mondani akarnak: Jugoszlávia újra *fölvette a fizetéseket* (Ujság 1938. II. 17.). A prágai német bankok újra *fölveszik az osztalékfizetést* (u. o. 1938. III. 4.). Aki *fölveszi* a fizetést, mint — teszem — elsején a hivatalnok, az pénzt *kap*, csak-hogy a cikkek szövege szerint Jugoszlávia átutalt Svájcba kétfélmillió frankot, a prágai bankok pedig nem kapnak, hanem fizetnek osztalékot. Persze, megint német észjárás ennek a zagyvaságnak a forrása, mert az író a német *Zahlungen aufnehmen* ki-

fejezésre gondolt, de nem egyúttal arra is, hogy az *aufnehmen* nemcsak *fölvételt*, hanem szünetelés után való *megkezdést* is jelent. Ez a két mondat magyarul meg magyarul így van hát: Jugoszlávia újra megkezdte a fizetéseket. A prágai német bankok megint megkezdik az osztalékfizetést. — Hasonló észjárásra vall ez is: A külföldi hitelezők *kamatszolgálata*. (Ujság 1938. X. 22.) Ha csak a szavakból kellene az értelmet megállapítani, azt lehetne hinni, hogy a külföldi hitelezők teljesítenek a kamattal szolgálatot, pedig — sajnos — mi szolgáljuk a külföldi hitelezőket kamatfizetéssel. A német *Zinsendienst* nem jelent semmiféle szolgálatot, hanem egyszerűen csak kamatfizetést, úgyhogy az idéztem újsághír címe helyesen ez volna: A külföldi hitelezőknek járó kamat.

Nemzetséges nyavalyája az újságírás nyelvének, de meg a kuriális stílusnak is a *fekszik* ige rossz használata. Régi példaszó: aki ebbel fekszik, balhával ébred, de ennek ez a változata is igaz: aki *liegen*-nel fekszik, germanizmussal ébred. Ezt az igét a különben oly gazdag német tömörlek eltérő fogalom kifejezésére használja, nekünk azonban e fogalmak mindegyikére külön szavunk van, s ez igének a sokféle fogalomra a *fekszik* igével való fordítása a germanizmus bűnén fölül tudatos elszegényítése, elferdítése is nyelvünknek. Ime: Utolsó helyen *feküsznek* a hollandok. (Pesti Napló 1937. VIII. 1.) A neki egyébként sem túlságosan *fekvő* görög-római stílusban kellett dolgoznia. (Pesti Napló 1938. II. 13.) A Kőszén és a Rima szilárdan *fekszik*. (Pesti Napló 1938. II. 13.) Nem a tudás számít, hanem hogy ki *fekszik* jobban politikailag. (Az Est 1937. V. 12.) Mindezekben a példákban a *liegen* vagy az *es liegt ihm* van átplántálva, a helyett, hogy e mondatokat így fogalmazták volna: Utolsó helyen *állnak* a hollandok. Hiszen a sport-tudósító fölsorakoztatta a nemzeteket, úgyhogy csak szemléletesebb lett volna, ha a hollandusokat nem fekteti, hanem állatja a sorban. A birkózó is áll, mégpedig keményen áll a lábán, s a görög-római stílus nem fekszik sem neki, sem tőle, hanem vagy kedvére való vagy neki megfelelő. A Kőszénre, Rimára is csak azt mondhatni, hogy nem szilárdan *feküsznek*, hanem *állnak*, hisz a szilárdságot nem *fekvő*, hanem *álló* helyzettel szemléltethetjük. A politikus sem fekszik jobban politikailag, hanem csak bennfentesebb, hatalmasabb.

Hogy *jönnek* ők a kormányhoz? És hogy *jön* a kormány hozzájuk? (Ujság 1938. III. 11.) Csakugyan sem nem jönnek, sem nem mennek, hanem *nincs közük egymáshoz*. — Az angol miniszterelnök egyik beszédének egy részét majdnem valamennyi újságunk így közölte: a legerősebb nép is vonakodik háborút kezdeni olyan országgal, mely *hála* kitartási erejének a végtelenségig folytathatja az ellenállást. Látnivaló, hogy mindezek az újságok egyazon forrásból, német szövegből vették az angol hírt. Ezt bizonyítja a *hála* szó. A német Dank főnév ugyanis csakugyan kö-

szönetet, hálát jelent, csakhogy itt már a praepositionak tekintett s éppen ezért kisbetűvel írt *dank* szóról van szó, amelynek a német eredetiben sem *hála* az értelme, hanem csak ennyi: ennek következtében. A fenti mondat így lenne hát helyesen: ...amely kitartása vagy kitartásra készsége következtében a végtelenségig folytathatja az ellenállást.

Nem németesség, hanem nyelvünk kellő ismeretének hiánya a forrása annak, hogy újságjaink testi fájdalom kifejezésére használják a *fájlal* igét, holott ez csak lelki fájdalom jelölésére alkalmas, a testiére pedig a *fájdít* ige. Pl.: Tegnap azt mondta, hogy *fájlalja* a torkát. (Esti Kurir 1938. II. 11.) A lábát *fájlaló* Cs. nem bír evvel a magassággal. (Nemzeti Sport 1937. VIII. 15.) A lábam, torkom csak *fájdíthatom*, barátom elhunytát azonban csak *fájlalhatom*. A német *es tut mir Wehe* vagy *es schmerzt mich* egyaránt jelent testi meg lelki fájdalmat, de mi örüljünk a magyar nyelv szép különbségtévesztésének, tartsuk is meg, mert a kétféle szóhasználat ilyen összezavarása nem más, mint nyelvünk elszíntelenítése, ezt pedig — fájlaljuk.

Buzás Dezső.

Divatszók.

Gass György, a jeles osztrák író, a német nyelv kiváló művelője elmondja egyik elbeszélésében annak a Radetzky-korabeli katonarvosnak a történetét, aki csak kétféle orvosságot ismert: hánytatót meg hashajtót. Beteget sohasem vizsgált meg a gyógyításnak ez a mestere, mert azt tartotta, hogy aki fájdítja valamijét, az maga tudja legjobban, hogy mi a baja. De bármi is lett legyen a baka panasz, irgalmatlanul a csodatevő két orvossági csoport egyikébe osztotta be.

Az újságírás és a politika nyelvében is megtaláljuk a kevés, de csodahatásúnak tartott eszköz módszerét. Valamint az újszerű házóriások építéskor a magasbatörő vasváz szab irányítás ad formát az építkezések anyagának, akként a politika és az újságírás a divatszók Prokrustes-vázába szorítja be a nyelvet. Gondolat és szó illetéknéppen helyet cserél: nem a szó idomul a gondolat szelleméhez, hanem a gondolat a divatszók rozsdamarta vázához. A nyelvezet, a bérkaszárnnyák sivar szürkéségére mázolva, megmerevedik. Felkapnak egy-egy szót, divatossá teszik s használják végkimerülésig. Mármint a hallgató és az olvasó végkimerüléséig. Folyton-folyvást „izgalmas“ képviselőházi ülésekről írnak, pedig csak néhány közbeszólás esett; „tragikus“ elgázolásról, mikor csupán részvétet érdemlő baleset történt. Egy kiváló képviselőnk arról beszél a képviselőházban, hogy az írók pörbefogása rettenetes hatást váltott ki az utódállamokban; nagytehetségű miniszterünk meg azt mondja, hogy a mai korra *rányomta bélyegét* a szociális állam...

Divatszókban való szükségletünk oly nagymérvű, hogy a hazai gyártás csak kis részét tudja előállítani. A divatszók zöme idegenből kerül hozzánk. Az öltözködés francia és angol divatcikkeit a magyar ízlés vámmal és behozatali tilalmakkal védett készítményei, párosulva a hazafias kötelességérzessel, jórészt kiszorították hazánkból. Divatszókát, sajnos, korlátoktól mentesen hozhatunk be az országba. Tilalmak nem tartják távol határainktól; vám sem védelmez ellenük. Így a behozatal korlátlan lehetőségeivel bőségesen élünk, sőt visszaélünk. Nyilván azért, mert a hazafias kötelességtudat erkölcsi tilalma csak az öltözködés idegen divatcikkeit sújtja...

A világháborút követő politikai, társadalmi, gazdasági és műszaki átalakulások a divatszók eladdig nem ismert tömegének áradatával özönlötték el nemesupán a magyar, de valamennyi európai nyelvet. A nyelvünkbe a két utolsó évtizedben betódult élősdiak túlnyomó része német szerzet. Pedig újabban tán egy nemzet sem folytat élesebb és eredményesebb küzdelmet a divatszók ellen, mint a német!

Azt a nyelvi jellegzetességet, hogy egy szó vagy szólás az átvevő nyelvben néha tovább él, mint az átadóban, a divatszók esetében is észlelhetjük. Érdekes példa erre a *maradéktalan*. A pénzromlás, a „szépségkirálynő“ első éveiben került trónra a *restlos*. A pénz már nem romlik, csak fogy, a szépségkirálynő serdülő lányának regél a régmultról, s a *restlos* is trónjavesztett immár. De a *maradéktalan maradéktalanul* uralkodik viruló ifjúságában, mert politika meg újságírás lelkesedéssel uralja. Csak az istenadta népnek nem kell — legalább egyelőre — a *maradéktalan*, még a pesti körút népének sem!

A *maradéktalan* tehát „úri“ divatszó. Fertőzésének veszedelmét szemléltessék az alábbi idézetek:

... a pártnak csak olyan tagja lehet, aki a kormány programját *maradéktalanul* magáévá teszi... (Miniszteri beszéd. Esti Kurir 1937. ápr. 20.)

...*maradéktalanul* tárult elénk a jelen és a jövő... (Esti Újság 1937. ápr. 21.)

...úgyszólván *maradéktalanul* kiveszett a nyugati hatalmak sajtóorchestrumából. (Magyarság 1937. máj. 2.)

Ezek a mi „föltételeink“, melyeknek *maradéktalan* elismerése nélkül nem kezdhetünk tárgyalásokat senkivel. (Pesti Hírlap 1937. máj. 27.)

Az „előkelő“ tájakon termett divatszók nyelvünknek veszedelmes mételyezői. Ne becsüljük túl a tiszta nyelvérzék ellenállóerejét. Az ép nyelvérzékű ember is — kiváltképpen a városban — az élősdiak szüntelenül ható nyelvi fertőzésének van kitéve. A nyelvi lelkiismeret kisebb-nagyobb lángja él a mai idők zaklatott életű emberében is. De ez a lángocska — ne vegyük zokon — a legkényelmesebb úton keresi kielégülését. S az út az újság. Az

újságban keres nyelvi tanulságot s azt — ne csodálkozzunk rajta — hite szerint az ország vezéreinek kinyilatkoztatásaiban, kiváló közíróink elmékedéseiben találja föl.

Mi tehát a teendő? Változtatnunk kell nyelv-művelő munkánk módszerein. Az újkor újfajta módszereket kíván a nyelv-művelés útjainak a megválasztásában is. Ne engedjük, hogy a gyom elhatalmasodjék nyelvünk virágos kertjében, s csak akkor fogjunk hozzá a többé-kevésbé eredményes, aránytalanul sok erőt igénylő munkához. Igyekezzünk megelőző módszerrel védekezni a fertőzés veszélye ellen. Ezért tekintjük a nyelv-művelés egyik főfeladatának, hogy a rohanó élet új meg új fogalmai mellé idejében odakerüljenek ezek kifogástalan magyarságú kifejezői.

Loványi Gyula.

SZÉLJEGYZETEK

Tarsóka. — Gárdonyi magyaros nyelv-művészetéről aligha kell sokat beszélnünk. Iskoláinkban már hosszú évek óta az ő prózáját állítjuk mintaképül az ifjúság elé, s örömmel gyűjtjük össze a műveiben lépten-nyomon előbukkanó törzsökösen magyaros, sőt gyakran népies kifejezéseket, mert az író a népi szókincs elemeit is kitünően alkalmazza műveiben.

A címül írt szóajánlással kapcsolatban is ilyen esettel állunk szemben. A „retikül“ (helytelenül „ridikül“) szó helyett általánosan elfogadtuk a magyar „kézitáska“ szót. Gárdonyi műveinek olvasgatása közben azonban igen érdekes dolgot tapasztaltam. Az „Ida regénye“ c. művében a „kézitáska“ helyett állandóan a *tarsóka* szót használja az író. Számszerint nyolcszor említi ebben a művében ezt a szót, természetesen többféle ragozott alakban is. Íme az idézetek a Dante-kiadás szerint:

„S már elő is csillant a *tarsókájából* ezüst kis cigaretta tartója.“ (76.) „Ella *tarsókájába* nyúlt.“ (104.) „A *tarsókájába* tett két százast.“ (137.) „A *tarsókájába* csúsztatta a tokot.“ (141.) „Nem látom a *tarsókámat* a szokott helyén.“ (169.) „A *tarsókádat*, pénzedet is megtalálták nála.“ (299.) „A napernyője, *tarsókája* kiesett a kezéből.“ (381.) „Örömmel szedték össze utána a holmiját: napernyőjét, *tarsókáját*, kalapját.“ (385.)

A „Vallomás“ c. hosszabb novellájában kétszer említi Gárdonyi a *tarsóka* szót. „Visszalopta a *tarsókámból*.“ (67.) A 87. lapon szintén előfordul a *tarsóka* szó, s érdekes, hogy a novella hősnője megemlíti azt is, hogy a *tarsókát* Pesten *ridikülnek* mondják.

A „kézitáska“ szó helyett tehát Gárdonyi nyomán a *tarsóka* szót ajánljuk. Előnyös tulajdonságai: egyszerű szó, holott a kézitáska összetett, valamivel rövidebb is, s ez szintén megkönnyítheti elterjedését. Legfőbb jótulajdonsága azonban az, hogy erősen magyaros, sőt népies íze van. Tulajdonképpen a „tarsoly“ szó népies formájú kicsinyített alakja, s ha Gárdonyi Géza műveiben a legelőkelőbb, tehát éppen nem népies renden levő hölgyek hasz-

nálhatják, nagyvárosi hölgyeinknek is ajkukra kell venniök, mert nyelvünket szépítik és gazdagítják vele. **Bognár Gyula.**

Fotó és talán: fotól. — Mostanában egy újabban megjelent „magyarságtudományi“ munkácska, Ortutay Gyulának *A magyar parasztság élete* című szép képeskönyvecskéje került kezembe. Az egyébként nagyon érdekes könyvecske egyik utolsó lapján olvastam, hogy a benne levő *fotók* Ortutay szövegének magyarázatára készültek. Magannak, aki sok mindenhez hozzászoktam az idegen-szavak élvezése terén, kissé különösnek tetszik, hogy éppen egy parasztságunkról írott könyvben fordul elő ez a szépséges nyelv-gazdagító szó, hogy a *felvétel*, *fénykép* vagy egyszerűen *kép* szó kiszorítása útján 1:3 arányú fura „gazdagodással“ száműzze három jó, meghitt magyar szavunkat. Eddig csak fényképészek műtermén, sokszor meg éppen csak fabódékon láttuk ezt a szót, reméljük azonban, hogy a parasztság életével foglalkozók jóvoltából nemsokára lekerül „népünkhöz“ is, mint a faluhoz leereszkedő városiak kedves ajándéka. Akkor majd a művelődő falusiak urasnak tartják így alakítani a közkeletű ének-sort: „Sárba taposom a fotódat...“ Sőt, ki tudja, a népismertető és népművelő buzgalom hatására akkora lendületet vesz az őstermelők között is a nyelv-művelés és az újabb nyelvfejllesztés vágya, hogy valamelyikük egy napon a *foto-atelier*be lépve, *foto-artistánk* mély megelégedésére, arra kéri majd öfotóságát, hogy *fotólja* le. Várva várjuk a magyarságtudományi bűvárkodás hatása alatti csodálatos nyelvi fejlődésnek azt a reménylett idejét, amikor parasztságunk és a városiak testvéri összefogásából ad analogiam *siel*, majd ilyen igék is születnek, mint *fotoel*, vagy hogy „magyarosabbak“ legyünk: *fotoal*. Lám, mire jó a magyarságtudományos falutanulmányozás és *fotóló* valóságkutatás! **Szabó Attila.**

Vezérkancellár. — Egyes napilapok Hitlerről írván, a „Führer und Reichskanzler“-t *vezérkancellárnak* mondják. A vezérkancellár a mai magyar nyelvhasználat szerint főkancellárt, vagy első kancellárt jelent és német megfelelője tulajdonképpen Generalkanzler volna (vö. vezérigazgató = vezető igazgató, első igazgató = Generaldirektor, leitender Vorstand; vezértitkár = főtitkár = Generalsekretär; vezérügynökség = főügynökség = Generalagentur stb.). Ezek a *vezér* előtagú összetételek német eredetűek. Igaz ugyan, hogy a *vezérkancellár* összetétel megalkotója nyilván nem a „General“-nak megfelelő „vezér“-t, hanem a Führernek megfelelő „vezér“-t értette, de ez a szándéka mitsem változtat a dolog lényegén, mert a „Führer und Reichskanzler“ két különböző cím („vezér és birodalmi kancellár“), a *vezérkancellár* pedig jelzős összetétel és mindenképen csak egy címet jelöl, akár Generalkanzlernek, akár leitender Kanzlernek értjük. **Dengl János.**

Produkción. — Ez a szó nagyon sokszor szerepel különféle *teljesítményekkel* kapcsolatban: „X. művész *produkciónja* minden igényt kielégített“. „Az új kocs *produkciónja* felülmúlja az összes eddigi eredményeket“. Néha *mutatványt* jelent: „Ez a *produkción*

ceppet sem nevezhető attrakciónak“, — olvastam kritikául egy cirkusz műsoráról. „Nagyon ügyes *produkciói* vannak ennek a kis kutyának“ — újságolja egy ismerős hölgy. A mozihirdetéseken állandóan ezt olvashatjuk: Ufa-*produkció*, Metro-*produkció*, stb. Ezzel nyilván azt akarják kifejezni, hogy az Ufa-gyár vagy a Metro-gyár *gyártmányáról*, *készítményéről* van szó. A „filmipar“ testvérének, az „operettiparnak“ a köréből való a következő kedves hír:

„Február 7-ikén, vasárnap este lesz az utolsó előadás és aztán egy új *produkció* előkészületeit kezdi meg a színház.“

Teljesen igazat kell adnunk az újságírónak, aki a mai gépszellem hatására a színdarabot is *gyári készítménynek* tekintve, a gyártmány szóval egyjelentésű *produkció*-nak nevezte a „művet“. Nem gondoljuk, hogy másnak tartotta volna a darabot. Hiszen nem tekinthette *mutatványnak*, még kevésbé *teljesítménynek*!

Bakó Elemér.

Touring Club olasz és magyar földön. Azt olvasom: „A *Touring Club Italiano*, a fasizmus idei évforduló-ünnepén, ... megváltoztatja a nevét és ezentúl *Consociazione Turista Italiana*-nak fogják nevezni... Az idegen hangzású szavaknak és kifejezéseknek az olasz nyelvből való száműzése... a két évvel ezelőtti „szankciós“ időkben kezdődött meg és ennek a nyelvtisztító irányzatnak egyik állomása most az olasz *Touring Club* nevéből a két, idegen, angol eredetű szó kiküszöbölése“ (BH. 1937 X 20, 8. l.). Eszembe jut, hogy nekünk is van egy hasonló nevű, újonnan alakult egyesületünk, a *Magyar Touring Club* és e mellett egy szaklapunk is, amely ugyanilyen magyarsággal választotta meg a címét, a *Magyar Auto Touring*. Fogják-e vajjon ezek is követni az olasz példát, amelyet a lángoló nemzeti érzés sugallott? És nem lehetett volna-e mindjárt születésükkor magyar névre keresztelni az egyesület is, meg a szaklapot is?

Zolnai Gyula.

Sexualhygiene. — Ezen a címen hirdetett előadást egyik egyetemünk orvostani tanára. Az első látásra azt hittem, hogy németnyelvű előadásról van szó, vagy pedig valamelyik német egyetem professzora kívánja tájékoztatni erről a kérdésről a hallgatóságot. Legnagyobb meglepetésemre az illető tanár magyarul beszél s magyarul tartja előadásait.

Vagy talán többet fejez ki a német cím és tudatosabb a jellege, mint a magyarnak? Nem gondolnánk.

A tanár úrtól azt kérjük: ne rontsa hallgatói magyar nyelvérzékét idegen szókkal.

Giday Endre.

ÍRÓINK MAGYAR NYELVE

Tamási Áron: Ragyog a csillag. Budapest, 1938. 268 lap. Révai-kiadás.

Ez a mű már nem is regényes, hanem csodás önéletrajz. A hős akkor születik meg, amikor kedve tartja, s fölnövekedvén, lelke akkor költözik ki és be testéből, amikor akarja. Ez a csodás elem csak kerete Tamási Áron színes kis regényének, de a keretre is ráómlik a való képzelet üdesége és szeretetreméltósága. A tartalom? A hős és családja sorsa a világháború befejezéséig. Tele van élménnyel, kalandokkal, népmesei vonásokkal, hárijánoskodással s minden jóval, ami mulattatja az olvasót. Természetes, hogy a székely góbék csavaros észjárása, agyafúrt okoskodása se hiányzik belőle. Tamási ebben mester s így hatásos fordulataival, mese-szövése és párbeszédei kifogyhatatlan leleményével hol megnevettet, hol meghat, hogy végül is egy eljövendő jobb világ hitébe ringasson bennünket. Azt hiszem, a könyvnek lesz olyan sikere, mint a „Rengeteg“ Ábeljének.

Ezúttal azonban az író nyelve és stílusa érdekel bennünket. Tamási nyelve, mint ismeretes, székely tájszólás. A nem székely, sőt nem is erdélyi olvasó bizonyára fennakad az ilyen kifejezéseken, mint: *süllög, buvákol, visszapókál, szokmány, lesírit, fel-duvaszt, merkedezik, heppedezik, cserge, kondorodik*, stb. Aki e szavakat nem érti, nemcsak furcsálja őket, hanem bosszankodik is miattok. Bosszankodik azon, hogy az író nem magyarázza meg őket. Nem is értem, miért nem mellékelnek a székely írók könyveikhez függelékként egy pár lapra terjedő szómagyarázatot. A tájszavaknak tulajdonképpen jelentőségét az teszi, hogy koronként fölfrissítik és gazdagítják a köznyelvet. De hogy gazdagítsák, ha nem használhatjuk őket, mert nem tudjuk értelmüket? Bármily nagyigényű a székely író, nem kívánhatja tőlünk, hogy egyik kezünkben könyvét, a másikkban tájszótárt tartsunk. S hátha még a szótár sem segítene ki bennünket, hiszen az sem teljes!

Tamási könyvében feltűnt, hogy az „el kell menjek“, „meg kell kámforodjak“-féle erdélyi szólásformák — tán véletlenül — nem igen „dísztelenítik“. E kifejezések egyébként — állítólag — oláh eredetűek, de érdekes, hogy aki csak egyszer jár is Erdélyben, mindjárt felesípi őket; sőt van olyan írónk is, aki Erdélyben született, ott töltötte ifjúságát, s mikor menekülnie kellett az oláhok elől, egyebet se mentett át a szép erdélyi nyelvből, mint azt, hogy „el kellett meneküljek“.

Tamási Áron stílusa és előadása igen élvezetes, mert a lehető legtermészetesebb. Mondatai könnyedén peregnek, egy-két helyt kiütköző és zavaró hibáit a felszínes nyomdai javításnak tulajdoníthatjuk. Meg nem állhatom, hogy egy pár festői erejű mondatát — ha foszlányokban is — be ne mutassam: „...az ablakon víz-

cseppek futottak *figurázva* lefelé“; „a két szeme hideg, vad s *erdei villogású*“; „észrevétlenül és *bársonyos* elmúlással elvesztetem az erőmet“; „az ember, aki *legszárnyasabban* tud gondolkodni, talán csak az foghatja fel“; a koresomából „*faltörő* nótázás zúgott át hozzánk“. A társaság nyomott, zord hangulatának eltűnését így fejezi ki: „lámpagyújtás után mégis megereszkedett valamicskót *a belső időjárás*“. — „Öreg nagyapám felszólította apámat, hogy jöjjön s *eressze le a pálinkát*, hadd engesztelődjék egy kicsit.“ Aki oly pazarul ontja a szemléletes képeket, mint a szerző, az nemcsak író: költő is. A költőnek azonban minden szavát érteni akarja az olvasó. S ha Csokonai nem volt rest „jegyzéseket“ írni a Dorottyához, hogy egy-egy szavát megmagyarázza, ne „restelje“ ezt Tamási Áron sem.

Keményfy János.

Marót Károly: A történetírás értelme és értéke. Kecskemét, 1938. 24 lap. Első Kecskeméti Hírlapkiadó és Nyomda Részvény-társaság. A szerző kiadása.

Néhány idézet a tanulmányból:

„Ezzel viszont korunk is, szemben a XIX. századi gyakorlattal, legalább bizonyos fokig a heteronomisztikus, azaz tendenciózus (nemzeti, pártpolitikai, morális, nevelő, praktikus), illetőleg entusziasztikus (költői, legendás, mondaszerű stb.) történetlátások kényszerű jogosultságát koncedálta. Ahogy Thukydidesztől mint kivételes törekvéstől eltekintve vagy rajta is „átnézve“ és a történetírásnak költői műfaj gyanánt való tekintésével, az ókori klasszikus elmélet szintén ilyen heteronomisztikus-regényszerű történetírás (így!) tartott *a* történetírásnak. Ha nem is — úgy látszik — mint egyedül kívánatosat, hanem mindenesetre mint az emberi intellektus szerint kényszerűet és csak ekként lehetségeset.“ (12. l.)

„...bátran tört pálcát ennek az Augustus diktatúrája érdekében nemzeti tendenciáktól deobjektivizált római történetírónak értéke mellett...“

„...mint a történelmi voltság egy részét honorálta a legendát.“ (13. l.)

„...a mythosnak existenciális funkcióját valami jelentigazoló törekvés alkotja.“ (16. l.)

„Így: a történetírás történetének áttekintése végleg megérősítette gyanunkat, hogy a kielezett kérdés — „igazságelvű vagy szubjektív indítékú történetírás?“ — zsákutcába visz. Már mint olyan regisztráló „szó“, amelyik lelki események külső képleteit vagy eredményeit, tehát apriori lehetetlent vállal, a történelem, — bár kétségtelenül a történeteket kell számon tartania, — nem lehet (természet) tudományos: jogosultsága apriori csak annyiban van, amennyiben egy helyzeti nyomaték függvénye.“ (19. l.)

„...a szubjektív objektivitás paradoxona reális követelménynek bizonyult.“ (21. l.)

„Arról az ősi, sajátosan „római“, religiosus dolgokhoz-tapadásról, amely pl. az eredeti római istenek személyi vonásainak visszaszorítottságában, jogi eljárások rituális-ekszztatikus megélésében stb. nyilvánult és legfőbb előkészítő csírája lehetett a (másféle) görög pragmatizmus „átvételének“ is, — külön összefüggésben kell beszélni.“ (22. l.)

Bármiféle írásműtől megkövetelhetjük, hogy szabatos legyen, még egy verstől is, hacsak nem pusztán szómuzsikául szánja a költő. Méginkább jogunk van elvárni tanárember tudományos célú fejtegetésétől, hogy a stílusnak ezt a legfőbb követelményét szem előtt tartsa. Lehetne valaki akár olyan nagy elme, hogy Aristoteles és Kant egyberagasztva is csak kismiska hozzáképest: de ha agyabelijét nem tudja vagy nem akarja érthetően előadni, mi hasznunk belőle? Igen, mi haszna például az ilyen Marót-féle nagyszabású szózagyaléknak? Vagy úgy véli az értekező, hogy a mai világban is még azt ítéljük nagyobb tudósnak, akit kevésbé lehet ép ésszel megérteni? Ha így lenne, ha a bölcsesség egy volna a szándékos nagyképű homállal, a fitogtató agyaskodással: akkor egy egész babérerődöt sem sokkalhatnánk a szerzőtől! De így azt tanácsoljuk neki: szálljon le a német professzori stílus kódos magasságából, s ha csakugyan van mondanivalója, ne röstellje azt velünk magyarul: egyszerűen és világosan közölni.

Tiszamarti Antal.

KÖNYVSZEMLE

Gárdonyi Géza: Magyarul így! Budapest, 1938. 368 lap. Dante-kiadás.

Huszedik századi íróink közül a stílus magyarságában alig van Gárdonyi Gézához hasonló művész. Tudatos nyelvvizsgáló, tanult nyelvvédő. Irodalmunkban a legmagyarabb stilszták is inkább csak ösztönös magyarsággal írtak, Gárdonyi Géza nem sajnálta idejét a nyelvi búvárkodástól.

Most megjelent kötete hátrahagyott kéziratának egyik igen értékes csomója. Tele van ez a kötet a minden megmozdulásában eredeti elme gondolataival, ötletes megfigyeléseivel, lángeszű tévedéseivel. Apró nyelvészeti cikkek, ellenmondásra ingerlő állítások, különös észjárású következtetések, novellisztikus forgások. A művészellemek élvezni fogják, a mogorva szabálytisztelők porbe szállnak vele.

A gyűjtemény sajtó alá rendezője — bizonyára a halhatatlan író fia — helyesen mondja, hogy a kötetet nem szabad a helyes

magyarság kézikönyvének tekintenünk. Gárdonyi Géza ítéletei néhol kétségtelenül ellentétesek a nyelvtudomány megállapításaival. „A könyv így is érdekes és tanulságos, mert új oldalról világítja meg Gárdonyi Géza írói egyéniségét és azt a szerető gondot, mely őt minden művének megírásában vezette.“

Néhány Gárdonyi-idézet:

„A nyelv is változik idők haladtában, mint ahogy maga a nemzet is változik. De a nemzet lelke nem változik, hát a nyelvnek a lelke sem változik. De a nemzet lelke meg a nyelv lelke egy. Aki hibásan beszél a nyelvet, a lélek ellen vét.“

„Az első nyelvrontó bizonyára az a misszionárius volt, aki megtanult köztünk magyarul és lefordította a Miatyánkot: ki vagy a mennyekben, qui es in coelis. S mihelyt az első ős letette a kardot és pennát vett kezébe, azóta minden író nyelvrontó is együttal. Latin és germán formákkal szegényítik nyelvünket ezer év óta. Dicsértessék a Jézus. Magasztaltassék Hunyadi Mátyás.“

„Idegen szavak a nyelvünkben: bolondnak mondanánk azt a pávát, amelyik tűzok-tollat tüzdelne a maga tollai közé.“

„Minden nemzetnek főkinese a nyelve. Bármit elveszthet, visszaszerezheti, de ha a nyelvét elveszti, Isten se adja vissza többé. Aki a jó magyar szót elhagyja az idegenért, akinek a korcs magyar szó nem fáj: *hazadruló!*“

Pintér Jenő.

Vendl Aladár elnöki megnyitója. A Magyarhoni Földtani Társulat 88. rendes közgyűlésén. Budapest, 1938.

A Magyarosan mult évi 7—8. számában részletesen ismertettük Cholnoky Jenőnek a Magyar Földrajzi Társaság közgyűlésén mondott elnöki megnyitóját. A kiváló tudós rámutatott a földrajzi írók nyelvének magyartalanságára, az idegen szavak mértéktelen használatára, és részletesen foglalkozott a tudományos nyelvünkben elterpeszkedő idegenszerűségekkel.

Örömmel állapítjuk meg, hogy egyetemeink nagynevű tanárai mekkora megértéssel teszik magukévá nyelvünk tisztaságának ügyét. Nyelvünk szellemének megőrzését a nyelvészettel nem foglalkozó szaktudósok is elsőrendű nemzeti érdeknek tekintik. Ékesenszóló bizonyossága ennek Vendl Aladár elnöki megnyitója is.

Beszédében sorra veszi az ásványtani-földtani közleményekben sűrűn előforduló magyartalanságokat. Két csoportba sorolja őket: 1. a kifejezés idegenszerűségei, 2. a felesleges idegen szavak. Az előbbiek a veszedelmesebbek, mert megtámadják a magyar észjárását és idegen, főképpen német gondolkodásmódot kényszerítenek ránk. Ásványtani és földtani munkásságunkon erősen érzik a német tudományos irodalom hatása.

Nagyszámú példájából idézzük a legtöbbször előforduló idegenszerűségeket. 1. A két- és többtagú alany állítmányának többes-számba tétele. „A hegység szerkezetét X és Y tanulmányozták“. Helyesen: tanulmányozta. 2. A határozatlan névelő németes használata az ilyen kifejezésekben: „A földtani vizsgálatok vezetője egy kitűnő szakember.“ 3. „Mint *azt* már Hantken megállapította.“

Az *azt* használata itt fölösleges s a német *es*-nek az utánzása. 4. A *-nál, -nél* rag németes elterjedése a *-ban, -ben, -on, -en, -ön, -kor* ragok s egyéb határozók rovására mindjobban rontja nyelvünket. Helytelen a *-nál* rag használata az ilyen mondatokban: „Az előkerült fajok*nál* látjuk.“ Helyesen: *fajokon*. „A megfigyelések feldolgozásán*ál* X. Y. segített.“ Helyesen: *feldolgozásában*. 5. A vonatkozó névmások és határozók (*aki, amely, amikor, ahol*, stb.) erősen és legtöbb esetben hibásan meggyökereztek mondat-szerkezetünkben. „A nyugati forrás vize volt az, amelyből az édesvízi mész*kő* lerakódott.“ Helyesen: „Az édesvízi mész*kő* a nyugati forrás vizéből rakódott le.“ „Észlelte a réteg dőlését, amit megmért.“ Helyesen: „Észlelte s megmérte a réteg dőlését.“ 6. Gyakori németesség a *képez, alkot* (német *bildet*) igének használata. „A szabály alól kivételt képez.“ Helyesen: „A szabály alól kivétel.“ „Ez a törésvonal alkotja a hegység nyugati határát.“ Helyesen: „Ez a törésvonal a hegység nyugati határa.“ 7. Németes a *szenved* és *fekszik* használata az ilyen mondatokban: „Nem szenved kétséget“ (nem kétséges). „A kutatás érdekében fekszik“ (a kutatás érdeke).

Az idegenszerűségek felsorolását ezzel a felhívással fejezi be: „Javítsuk a nem magyaros kifejezéseket, szokjunk le az idegen kaptafára szabott mondatstruktúráról, szókapcsolatokról. Ne felejtsük el, hogy Gárdonyi szerint lehet magyar szavakkal is magyartalanul beszélni, úgy, hogy a szavak magyarok, a mondatok németek.“

Az idegen szavak felesleges használatára nézve álláspontját röviden így foglalhatjuk össze: Az idegen szavakat lehetőleg mellőzzük. Soha se használjunk idegen szót, ha megfelelő jó magyar szavunk is van, ha pedig nincs, alkossunk új szót. Ez kezdetben sokszor szokatlan s néha nem is fejezi ki tökéletesen az idegen szó képzettartalmát. De ha az új szót gyakran használjuk, lassankint tökéletesen fölveszi az eredeti idegen műszó jelentését.

A külföldi tulajdonneveket írjuk magyarosan, vagyis a keresztnevet a vezetéknev után, és becsüljük meg az idegen városok, országok magyar neveit, mert ezek már századok óta szókincsünk értékes elemei.

Fejtegetéseit így végezi be: „A mi édes anyanyelvünk a leg-tökéletesebb hangszer. A hozzáértő minden szín- és hangárnyalatot elő tud belőle varázsolni. Ügyeljünk erre a finomművű, kényes hangszerre, a legnagyobb nemzeti kincsünkre, nehogy élősködő gombák lassanként elsorvasszák. Tanuljunk meg minél tökéletesebben minden apró csínját-bínját.“

Putnoky Imre.

LAPSZEMLE

Akarat. II. évf. 6. szám. — *Napilapok figyelmébe.* A fővárosi komolyabb lapok jelentős munkásai a nyelvhelyességnek. Példájukat követhetnék a legmagyarabb Debrecen lapjai is. — 7. szám. — *S. G.: Újra a napilapok.* Példák az egyes napilapok magyarosan stílusára. Tiltakozik az idegen szók használata ellen.

Budapesti Női Divat Kalapkészítők Ipartestületének Értesítője. 1938. évf. 3. szám. — *Csuka Árpádné: Magyar ipar magyar nyelven.* Felhívja a figyelmet a M. Tud. Akadémia Nyelvművelő Bizottságának nemzeti jelentőségű munkájára. Mindnyájan lelkesen sorakozunk a nyelvtisztítás zászlaja alá. „Igyekszünk megkeresni, felújítani és elterjeszteni azokat a helyes magyar szavakat, amelyekkel az iparunkban használatos idegen kifejezéseket pótolni és feledtetni tudjuk“.

Erdélyi Múzeum. 1938. évf. 1. szám. — *Brüll Emánuel: A többes szám hibás használata.* Az ide vonatkozó szabályok világos összefoglalása. — *U. az: A birtokos jelző -nak, -nek ragjáról.* Hibák, kiigazítások. — *Szta: A nyelvművelés hírei.* A M. T. Akadémia nyelvvédő munkásságának és a Magyarosan jelentőségének lelkeshangú ismertetése. — *U. az: A nyelvművelés vidéki hulláma.* A Tordai Unitárius Leányegylet nyelvvédő munkásságáról. — *U. az: A -nál, -nél rag hibás használata.* Eleven példák. — *U. az: A helyes magyar kiejtés.* Kodály Zoltán előadásáról.

Festék Újság. 1938. évf. 3. szám. — *Beszéljünk magyarul!* Lelkes hangú felhívás a szakmai nyelv megmagyarosítására és az idegen kifejezések kerülésére.

Hímzés és Fehérnemű. 1938. évf. 2. szám. — *Csuka Árpádné: Magyar ipar magyar nyelven.* A magyar iparosoknak újjá kell teremniök a műhely nyelvét. „Nem lesz könnyű ez a munka! Nyelvünk még sokáig rájár majd a megszokott idegen szavakra. Nem baj! Nem csüggedünk, végül mégis csak kiszorítjuk az idegent. Maguk, kedves Mesterek, ott a műhelyben, mi pedig valamennyien itt az iskolában! Baráti együttműködésünk legyen erős ebben a nyelvtisztító küzdelemben, hogy a jövődő iparos nemzedék magyar iparcikket magyar nyelven készítsen!“

Magyar Drogista. 1938. évf. 5. szám. — *Putnoky István: Beszéljünk magyarul.* A drogista iparban zavarosan keveredik a latin, német, francia, angol kifejezések tömege. A cikkíró felhívja a drogista társadalom figyelmét az idegen szavak kiirtására és a magyar kifejezések használatára. Örvendetesnek tartja, hogy a drogista szakiskolában az előadók ránevelik a tanulóifjúságot a helyes magyarításokra.

Magyar Kárpitos Ipar. 1938. évf. 7–8. szám. — *Csuka Árpádné: Magyar ipar magyar nyelven.* A magyar ipar nyelve tele van idegen elemekkel. Az iparosok új nemzedékének arra kell törekednie, hogy a műhely nyelve minél magyarabb legyen.

Magyar Nyelv. 1938. évf. 3—4. szám. — *Nagy J. Béla:* *Az í, ú, ű, a magyar helyesírásban.* Mikor írjunk hosszú í-t, ú-t, ű-t, mikor rövidet? — Levélszekrény. Kérdés: miféle csodabogár és honnan származik a rádió beszélőjének az osztállysorsjátékkal kapcsolatban napról-napra ismételt *beolvas* szava? „A *beolvasott* számok helyességéért felelősséget nem vállalunk.“ Felelet: Ennek a *beolvas* igének kétségtelenül a *bemond* volt a mintája. Nem valami szerencsés minta. A mikrofon előtt is csak *énekel* az ember, vagy *szaval*, vagy *felolvas*, nem pedig *beénekel*, *beszaval*, *beolvas*, ennélfogva *felolvasott* számokat kellett volna mondani.

Magyar Szárnyaskerék. 1938. évf. április 15. — *Gyökössy Endre:* *A magyar nyelv rontása.* Felhívja a figyelmet arra, hogy a *leszögezni* szó alkalmazása milyen undok magyartalanság. Az írók és szónokok leszögeznek valamit, a helyett, hogy megállapítanának vagy kijelentenének valamit.

Magyar Tanítóképző. 1938. évf. 2. szám. — *Undi Mária:* *Művészi rajzoktatásunk magyar mesterszavai.* A magyar népművészet formavilágának nyelve vidékenként más és más, de mindenütt eredeti és zamatosan magyar. Ezzel szemben annak a formavilágnak a nyelve, amelyet az iskolában nagy képzettségű tanárok ismertetnek meg tanítványaikkal, teljesen idegen. A külföldi, francia vagy német tanulmányutakon fölszedett idegen mesterszókat képzőművészeink hazahozták és továbbadták a képzőművészeti főiskolára járó növendékeiknek. „Így került a középiskolai rajztanítás nyelvébe egész sereg effajta elnevezés, fogalom és tárgy, szerszám, szín és minőség neve.“ Ezek pótlására állította össze kísérletképen Undi Mária a maga, körülbelül kétszáz szavas sorozatát. Három csoportban (1. tárgyak és anyagok; 2. minőségjelzők; 3. fogalmak) adja a művészi rajztanítás legszükségesebb és javarészükből már eddig is ismeretes magyar mesterszavait. Egyúttal további gyűjtőmunkára hívja fel kartársait, hogy a rajztanítás nyelvét magyar szókkal építhessék ki.

Mezőtúr és Vidéke. 1938. évf. április 17. — *Massányi József:* *Magyarosan.* „Hála Istennek, eszmélni kezd és talán nyelvében ismét élni fog a nemzet. Nyelvapostolok gyomlálják az idegenszerűségeket, nyelvőrök és nyelvvédő füzetek jelennek meg egymásután, nemzeti öntudatra ébredt fővárosunk. Miért nem csatlakozik hozzá a vidék is? Nincs szüksége rá? Ne bizakodjunk el!“

Nagykovácsy Magazin. 1938. évf. 1. szám. — Felhívja olvasóit, hogy a „Magazin“ helyett ajánljanak jó magyar nevet a lapnak. Olyan szót kívánnak, amely a „Magazin“ fogalmát leginkább fedi s a Nagykovácsy-névvel együtt jó címet alkot.

Napkelet. 1938. évf. 4. szám. — *ón:* *A nyelvművelésről.* Bíráló észrevételek a nyelvművelő mozgalomról.

Nemzeti Sport. 1938. évf. május 9. — *A hivatalos nyelvészet nagy elismerése magyarításunknak.* Nagyobb cikk keretében közli Pintér Jenő véleményét a Nemzeti Sport nyelvvédő mozgalmáról.

Ez a mozgalom rendkívül jó hatású volt a magyar sportnyelv megújulására. „Örömmel kell megállapítanunk, hogy csaknem minden kifejezésünk kiállta a tudományos nyelvészeti vizsgálatot. Amit Pintér Jenő kitűnőnek mondott, azt természetesen első-sorban fogjuk népszerűsíteni, ahol bizonyos hibákat látott, ott tanácsai nyomán igyekezünk a tökéletes megoldást követni. A jövőben minden pályázatunk anyagát előzetesen bemutatjuk a Nyelvművelő Bizottság elnökének.“

Nemzeti Ujság. 1938. évf. április 17. — *Nemes Zoltán: Miért takarékoskodnak a határozott névelővel?* Néhány példában arra a gyakori hibára mutat rá, amelyet hivatalos figyelmeztetésekben és felírásokban a határozott névelő elhagyásával követnek el.

Nyugati Őrszem. 1938. évf. 2. szám. — *Nyelvvédelem.* (Soproni Nyelvőr.) Sopron földrajzi helyzete miatt nagyon ki van téve a német nyelv állandó hatásának. A soproni magyarok szókinése némettel keveredett, nyelvükben gyakoriak a mondattani és jelentéstani idegenszerűségek. A cikkíró buzdítja a lap minden olvasóját ezek kerülésére.

Pesti Hirlap. 1938. évf. április 7. — *Harsányi Zsolt: Magyarosan.* Válasz a közönség köréből érkezett nyelvészeti kérdésekre. „Öröm látni, hogy a közönség érzi a helyes nyelvhasználat fontosságát. Egyike a legnagyobb bölcseségeknek, hogy nyelvében él a nemzet. Már pedig akar élni, mint önálló nemzet, saját nyelvével együtt. És fog is.“ — 1938. évf. április 17. — *Porzsolts Kálmán: A magyar nyelv.* Rámutat a M. T. Akadémia nyelvtisztító munkásságának fontosságára s a nyelv védelmével foglalkozó írók érdemeire. A nyelvörkődés ma azért nehéz munka, mert az új találmányok és új fogalmak kifejezésére néha szegénynek bizonyul a régi nyelvanyag. A sok új fogalom jelölésére új magyar szavakat kell alkotni. Ezeket azonban sokszor nem könnyű bevinni a mindennapi használatba. „A nyelvrontásnak kisebb foka egy idegen szónak átvétele, mint a nyelv rendjének és rendszerének megbontása.“ — 1938. évf. április 24. — *Harsányi Zsolt: Hogyan tesz a tenger?* Elmélkedés a hangutánzó szókról. „A bárány bégetése, a tehén bögése, a liba gágogása, a kacsza hápogása, a disznó rőfögése csupa pontos hangkép. A nyelv grammofoonlemezre vette fel ezeket a hangokat... De ennél nagyobb kifejező művészetre is képes a nyelv. Kivált a miénk. Mert pl. remekebb módon nem lehet kifejezni a sötét égen sziporkázó égitestet, mint úgy, hogy „csillag“. Mi az a „csill“, ami a csillagban is benne van, a csillagásban is? Semmi. De mint valaminek az érzékeltetése hangokkal, noha az néma: lángelméjű szó. A nyelv játszi kézzel végzi azt a feladatot, hogy fényt hangokra írjon át.“

Pesti Napló. 1938. évf. március 27. — *Tápay-Szabó László: Magyar Nyelvművelés.* Értékes gyakorlati tanácsok a Magyar Nyelvvédő Könyvvel kapcsolatosan. «Ott tartunk, hogy a magyar nyelvet már nem védeni, hanem menteni kell, mert különben az angol nyelv sorsára jut: innen-onnan összeszedett, nehezen összegegyeztethető elemekből, történelmi és földrajzi kényszer követke-

tében lényegesen módosuló keveréknyelv válik belőle. Ez nem a szavakon múlik, hanem a mondatokon, mert az emberi gondolat nem szóban, hanem mondatban válik érthetővé.» — *Laczkó Géza: A magyar nyelv megtipratása.* Nyelvünk megrontása ellen védekezni kell, eltiprását meg kell akadályozni. «A legjelesebb és nagyhatású történetíróink, politikusaink, szónokaink, regényíróink olyan, mindenféle idegenséggel föleresztett, magyar szavakban nemzetközi lőrévé becsstelenített nyelvet használnak, hogy minden igazi magyar fül belécsikordul hallásán... Valami egészen különös nemzetközi halandzsa a mai magyar köznyelv, amelynek csak néhány eleme, nyelvtani vázlata magyar, de szavai nagyrészt henye idegenszavak, mondatszerkezete német és gondolkozása rossz értelemben vett európai.» — 1938. évf. április 1. — *Laczkó Géza: Hol kezdjük hát?* „Az a nyelvvédő kereskedik jó helyen, aki a korban és műveltségben meg nem állapodott, tehát szűztalajként fogékony agyakba akarja maradandóan bepréselni a majdan ösztönössé váló nyelvhelyességet. Ezért fogta meg a dolog helyes végét Pintér Jenő főigazgató, amikor a nyelvtisztaságért vívott harcra tanárait vette maga mellé küzdőtársakul.“ — 1938. évf. április 7. — *Laczkó Géza: Ajaj, fárcajg.* A jármű és járómű kedvéért kár eldobni a kocsi szót. A Bach-korszakból itt rekedt hivatalos nyelvhasználatnak jobban esik, ha például gépkocsik helyett gépjárműveket mondhat. — 1938. évf. április 17. — *Laczkó Géza: A magyar nyelv íze.* A nyelv íze három tényezőtől függ: 1. a hangzás, 2. a szókészlet, 3. a mondatfűzés. Minden nyelvnek van valami sajátos zenéje. Ez az illető nyelv hangjainak különös képzésétől, a hangsúlytól, a hanghordozástól függ. Erre sokszor nem ügyelünk. A szókészlet magyarítását nem szabad lekiacsiyolni, de épp olyan fontos a szó- és mondatfűzés magyaroságának gondozása. „Magyarítsunk, de szélesebb területen, ne csak a szókészletet, hanem a hangzást és mondatfűzést is, mert csak így adhatjuk meg magyaros beszédünknek magyaros ízt, magyar savát-borsát.“

Reklámélet. 1938. évf. 4. szám. — *Kostyál Jenő: A híresítő mesterség szókincsének magyarítása avagy lépünk elő a magyar reklámterminológiával.* Javaslat a reklám azaz hírverés körébe vágó idegen szavak magyarítására. A németeknek már minden ide tartozó szóra megvan a találó német elnevezésük. Magyarul reklámoz: híresít, reklám-kampány: híresítő hadjárat, reklámtábla: híresítő cégér, film-reklám: film-híresítés.

Szabolcsi Kereskedő. 1938. évf. 3. szám. — *Holczberger Andor: Magyarosan.* A kereskedelem terén igen sok idegen szó van forgalomban. A vaskereskedelem annyira tele van idegen elnevezésekkel, hogy igen sok cikknek a magyar nevét sem tudjuk, így különösen a kovács- és asztalosszerszámok neveit. Ugyanez a helyzet a fűszerkereskedelem és piperecikkek terén is. A pipereáruk elnevezései nagyon rászorulnak a magyarosításra. — *Braver Sándor: Revíziót befelé is!* Mozgalom indult meg a fővárosi üzletek idegennyelvű feliratainak az illető idegen nyelv helyessége szempontjából való megvizsgálására és kijavítására. Ezzel kapcsolatban a cikkíró rámutat arra, hogy az üzletek magyarnyelvű

cégfelirataiban is érvényesíteni kellene a helyesírás és nyelvhelyesség követelményeit. Ezt a kérdést nem parancsszóval, hanem barátságos felvilágosítással és tanácsadással kellene megoldani. Nagyjelentőségű társadalmi, sőt nemzeti kérdés, hogy az üzletek és ipari vállalatok cégtábláiról az idegenhangzású családnevek is eltűnjenek. — 4. szám. — *Braver Sándor: Drogéria — Vegyszertár.* A drogista helyett alkalmazzuk a *vegyszerész*, a drogéria helyett a *vegyszertár* szavakat. Igaz ugyan, hogy a *vegyszerész* szó nem fedi azt a fogalmat, amelyet a ma használatos *drogista* teljesen kifejez, de ez utóbbi sem pontos és hű meghatározás, mert a drogéria üzletkörébe tartozó árucsoportoknak csak egyikét öleli fel. A jelentésnek könnyen megszokható kiterjesztésével a *vegyszerész* és *vegyszertár* szavakat meg lehetne honosítani.

Tükör. 1938. évf. 5. szám. — *Schöpflin Aladár: A-tatik, -tetik használtatik.* Ahol a jó stílus megkívánja, ott használhatjuk a szenvedő alakot. „Nagyon gyakran nem lesz rá alkalmunk, módjával használjuk. Jó stilisztának mindig tudnia kell, mikor. A rossz stilisztákon pedig nem segít semmiféle tilalom vagy szabály. Mindig rossz stiliszták maradnak.“ (Szóval: kár minden fáradságért. Nőjön csak szabadjára a virág és a gaz az elhagyott udvarház körüli. Minden mindegy.)

Veszprémi Hírlap. 1938. évf. május 22. — *Bartócz József: Magyaratalanságok Veszprémben.* Azokkal a nyelvi hibákkal foglalkozik, amelyek az utcán kiabálnak ránk és rontják a magyarságot. Az üzleti feliratok, cégtáblák magyartalanságainak kiírása a Kereskedő Társulat és az Ipartestület feladata. Nekik kellene hozzáértő emberek segítségével felülvizsgálni a magyartalan feliratokat és helyükről eltávolíttatni.

FIGYELŐ

Az olasz királyi akadémia és a nyelvhelyesség.

Radó Antal előterjesztése a Nyelvművelő Bizottság március 30-iki ülésén.

Érdekes jelenség, hogy a nyelvhelyesség ügye mind több államban foglalkoztatja az irodalmi köröket. Legújabbán az olasz királyi akadémia karolta fel nagy buzgósággal ezt az ügyet, amennyiben a közoktatásügyi minisztérium felhívására az irodalmi szakosztályban külön szervezet létesített, amelynek neve: „Tanácsadó Központ (Centro Consultivo) a nyelv olasz szellemének (italianità) tanulmányozására és védelmére“. Az a hivatalos közlemény, melyben az akadémia ezt bejelenti, egyebek közt ezt mondja: „A nemzet nyelve nemcsak a költők és írók nyelve, hanem egyúttal nyelve a művelt társadalom összeségének, a népnek, az állami testületeknek, a haderőnek, a nagyiparnak, a kereskedő

házaknak, stb. Szükség van arra, hogy az a különböző terminológia, mely mind e tevékenységek fejlődésével együtt jár, segítségével részesüljön, előmozdítottassék, fékeztessek, szóval őrizet alatt legyen az ő történeti, nemzeti követelményei dolgában. Ennélfogva bizonyára hasznos olyan szervet alkotni, mely az elfogadandó terminológia ügyében történeti és technikai tanácsokkal szolgáljon, hibákat javítson, szemmel tartva ugyan a tudomány parancsait, de mégis távol minden pedantériától.“

A közlemény ezután kifejti, hogy a létesítendő nyelvhelyeségi központ az olasz rádióval fog együttműködni, melynek eddig is egyik főfeladata volt a helyes kiejtés mód népszerűsítése. Így ezentúl a közönség minden nyelvi kétely, ingadozás, bizonytalanság dolgában a rádióhoz fordulhat, mely az illető kérdéseket — természetesen a szükséges megrostálás után — felterjeszti az akadémia irodalmi szakosztályához. Ez aztán, ismét csak a rádió útján, megadja a kért felvilágosításokat, igyekszik elosztatni a kételyeket, vagy legalább tisztázni az elébe kerülő kérdéseket.

Ez a közlemény március 10-én jelent meg, s azóta a *La lingua d'Italia* című ciklus keretében már négy rádióelőadás is volt ebben a tárgyban: az egyiket Carlo Formichi, az akadémia alelnöke tartotta, a másikat Giulio Bertoni, a kiváló romanista, kettőt pedig Alfredo Panzini, jeles regényíró, aki nyelvészettel is foglalkozik. Az ő előadásai nyomán állapítom meg, hogy legfőképpen mire gondolnak a Nyelvhelyességi Központ tervezői. Elsősorban a kiejtés körül mutatkozó bajokat akarják orvosolni. (Tudvalevőleg igen sok az olyan szó, mely a szabálytól eltérően nem az utolsóelőtti szótagon hordozza a hangsúlyt, hanem az utolsótól számított harmadik, olykor negyedik szótagon. Ezt a született olaszok is gyakran elhibázzák, éppúgy, ahogy gyakran tévednek az *s* és a *z* kiejtése dolgában, valamint a nyílt és a zárt *e* meg o körül.) Másodsor az idegen szavak túlságos elburjánzása ellen akar küzdeni az akadémia, bár ezen a téren igen mérsékelt az álláspontja. Ha az idegen szó nélkülözhetetlen, nem alkotnak helyébe újat. Így pl. elfogadták a *sport*, a *tenisz* s egyéb ily angol eredetű szokat, ellenben pl. az *aeroplan* helyett használják a *velivolo* szót, amely költői nyelven régebben a *repülő-vitorlás* jelzőnek felelt meg, vagy a légi postai küldemények jelzésére szolgáló *per avion* helyett most a *via aërea*-t használják. De az *auto* náluk is *auto*, a *taxi* náluk is *tassi*, a túristák számára megszervezett intézményt Compagnia Italiana del Turismo-nak hívják, noha a *turismo* szót hiába keressük régebbi szótárakban. Nem küszöbölték ki a *mannequin* szót sem (ruhapróbáló nő) és az e helyett ajánlott *indossatrice*-t kinevelték. Az akadémia azt tartja legfontosabbnak, hogy a szó valóban azt jelentse, amit vele ki akarnak fejezni, és a szabatoság kedvéért belenyugszik az idegen szóba is, főképp, ha az oly könnyen ölt olaszos mezt, mint a jobbára görög és latin

törzsekből alkotott technikai kifejezések, pl. a *microfono, telefonó*. Ezeket az asszimiláció folytán olasszá keresztelt szókat senki sem akarja bántani. (Nálunk, ahol az asszimilálás nem megy ily könnyen, persze más a helyzet.)

Az ellenőrzés harmadik csoportjába tartoznak azok a nyelvtani vétségek, melyekre még a műveltebb olaszok beszédjében is gyakran rá lehet akadni, és amelyek gyakran az illető vidék nyelvjárásának hatására csúsztak be az irodalmi nyelvbe. Ezért már az eddigi rádióelőadások egyikének ez volt a címe: „*I dialetti*“. Az előadó nem mondotta, hogy egy-egy jellemző szó nem férközhet be valamely nyelvjárásból a közhasználatú nyelvbe, de ezen a téren, főképp a mondatfűzések tekintetében, a legnagyobb óvatosságot ajánlotta. Erről a tárgyról egyébiránt igen kimerítően írt már Edmondo de Amicis az ő remek könyvében, az *Idioma Gentile*-ben, melynek a viszonyokhoz képest módosított magyar kiadását még boldogult Tóth Béla barátom tervezgette, de sajnos, el nem készítette.

Bizonyára sok más kérdésre is ki fog terjedni az olasz „Centro Consultivo“ tevékenysége, melyre azért hívtam fel a Nyelvművelő Bizottság figyelmét, hogy annak módszerét esetleg tegye magáévá. A magyar rádió eddig is igen dícséretes módon küzdött a nyelvi lomposságok és idegenszerűségek ellen, s e részben Halász Gyula tagtársunk bizonyára igen nagy érdemeket szerzett. De kétségtelen, hogy a rádió hatása sokkal nyomósabb lesz, ha mögötte az Akadémia Nyelvművelő Bizottságának tekintélye áll. Bizottságunk folyóirata jelentős mértékben van ugyan elterjedve, de példányszáma kétségkívül egészen eltörpül, ha összevetjük a rádió-hallgatók számával, mely — csak az előfizetőket véve — immár közel jár a négyszázezerhez. Ha minden készülékre csak három hallgatót számítunk, már egymilliónál több magyar ember fogja meghallgatni Bizottságunk oktató szavait.

Most nem kívánok rátérni arra, hogy ha követjük az olasz példát, mily irányban egészítsük ki munkásságunk programját; arról kellene döntenem, hogy a Nyelvművelő Bizottság helyesli-e az olasz királyi akadémiának a nyelvhelyesség dolgában kezdeményezett eljárását, és ha igen, megbízza-e az elnökséget, hogy e példa követését illetőleg tegyen legközelebbi ülésünkön tüzetes előterjesztést.*

* Mióta ezt az előterjesztést megírtam, az olasz rádió valóban megkezdte a nyelvhelyesség ügyében hozzáintézett kérdések elintézését. Az első ily rádió-előadás április 7-én volt Rómából s ezentúl minden csütörtökön este ¼8-kor meg fog ismétlődni. Érdekelheti folyóiratunk olvasóit, hogy ezúttal majdnem kizárólag kiejtési kérdések kerültek szóba; főképp a nyílt és zárt o-ra és e-re nézve adtak felvilágosítást.

A magyar nyelv sorsa a Felvidéken.

Pozsonyban ez év februárjának elején „A Fiatalság Szava” címen röpirat jelent meg. A csehszlovákiai magyar egyetemi ifjúság beszámol benne a vihneyi szellemi táborról és a kassai megbeszélésekről. Örömmel vesszük tudomásul, hogy a három egyetemi városban (Pozsony, Prága, Brünn) szétszórta működő magyar ifjúsági egyesületek a magyar kisebbségi ügy szolgálatára egy szövetségbe tömörültek. A felvidéki húszévesek röpirata erős nemzeti öntudatról, őszinte lelkesedésről tesz bizonyosságot. Annál lesújtóbb bizonyossága a magyar nyelv romlásának!

Nem megrovásnak szántuk e sorokat. Csak fájó szívvel megállapítjuk az alig kétévtizedes elszakítottság szomorú következményeit. A 24 lapnyi röpirat szövege tele van magyartalanságokkal. Folyóiratunknak nincs tere arra, hogy minden hibás kifejezést felsoroljon. Csak néhányat mutatunk be a legkiáltóbbak közül.

A felvidéki fiatalok már nem biztosak a nyelv törvényeiben. Főlöszlegesen alkalmazzák a névelőt: *Az* első kérvényünkre semmi választ nem kaptunk (15.). Ingadozók, sőt néha egészen bizonytalanok az egyes- és többesszám használatában: Még kritikusabb viszonyuk olyan csoportokkal szemben, amelyek... tényleges munkát nem végez (3.); látszik rajtuk nemzeti biztonságuk nyomai (13.); a köztársaság összes nemzetiségénél (16.); nehéz kötelezettségeket ró ránk, melynek elvégzésére... (20.). Helytelenül vagy szokatlanul használják a ragokat: *Örülők* annak, ha a gyufa helyett a magyar gyújtó szót használnánk (22.); magyar középiskolákon 31% a csehszlovák nemzetiségű tanerő (17.). Nyilatkozatot küld el (2. és 14.). Halmozzák a vonatkozó névmást és rosszul vonatkoztatnak vele: Fontos egy értelmi réteg kinevelése, amely nem juthat műveltsége következtében válságba, amely mindenkor biztos bázist fog képezni (1.); ezer magyar főiskolásnak érdekében, amelynek nevében most beszélünk (19.). A szókészlet apadása következtében egyre gyakoribbá válik a helytelen szóhasználat: Az összejövetel a mozgalom valószínűségének lehetőségét vitatta meg (1.); a helyesen keresztülvitt népmunka (1.); szűnjék meg a mostani érzéketlenség (9.); gazdasági elütőségünk nem is nagy (11.); a hiba nagyobbik súlyáért okolom (13.); a magyar nyelvű tanszéket fokozatosan meglétesíti (15.). Nagyon sokszor találkozunk a szövegben a szórend-érzék tompulásának jeleivel is: Abban is van kútforrása a bajoknak (11.); ígérjük, hogy mi fiatalok mindenütt követelve azt (t. i. a magyarcímkés gyújtót), fogjuk általános bevezetését elősegíteni (22.); a hivatalos kimutatásokból az a meggyőződésünk, annak ellenére, hogy az államnyelvet beszéli, állami szolgálatba a legkritikább esetben nyer alkalmazást a legfiatalabb magyar generáció (16.).

E példák azt mutatják, hogy a magyar nyelvten törvényeinek ismerete a felvidéki ifjúság tudatában egyre homályosabbá

válik. De arról is bizonyosságot tesznek ezek az idézetek, hogy nyelvünk törvényeinek nem a tankönyvek lapjairól ható, hanem a lelkekbe oltott és az idegekben élő ereje ijesztően megfoghatkozott. Ez magyarázza meg nemcsak a stílus magyarossága, hanem világossága és szabatosága ellen elkövetett hibákat is. Csak néhány példa: Élményei vezérévé a nemzet lett, amelyet élő valószínűként fog fel (3.); csak a plakátok zajában és lehangoló impresziójában láthattak egyesek radikalizmust, az összesereglett fiatalok követelményeiben, — aki ott volt, semmiesetre sem (7.); e plakátokon ítéleteink hangsúlyozását húztuk alá; egy szellemileg, érzésben összetartó gömbbé kell formálnunk az ifjúságot, mely egységesen homogén (6.); gárda kell, melynek munkavállalása és bizodalma van (7.); a sűrűen ismétlődő munkaszünetések magyar munkaadók és magyar munkások között micsodák? (11.); értelem szerint gondolkodva mi a nemzetben mindenkor a népet látjuk (2.); munkafrontot akarunk bedobni közéletünkbe (5.); a baráti front fontossága annál is súlyosabb.

És folytathatnók a hibák felsorolását. De talán ennyi is eléggé rávilágít nyelvünk sorsára. E nyelvromlás legfőbb okát abban látjuk, hogy az egyetemi ifjak csak német, cseh vagy szlovák nyelvű előadásokat hallanak, vizsgálókra nem magyar nyelven készülnek. Saját bevallásuk szerint nem érnek rá magasabb színvonalú magyar szövegek olvasására. A magyar nyelv így lassan esupán a mindennapi érintkezés eszközévé süllyed. Arra már hiányzik az ifjak készsége és biztossága, hogy elvontabb tárgyról irodalmi színvonalon helyes magyarsággal írjanak. Ha nem egész húszesztendő különélés után ide jutott a felvidéki értelmiségi ifjúság magyar nyelvtudás dolgában, mi lesz a következő nemzedékkel?

Janson Vilmos.

Hirdetéseink magyarossága.

Az iskolákban megindult a nyelvvédő mozgalom. Megjelent a nyelvvédő könyv. A magyar nyelv tanárai buzgó munkásságot fejtenek ki, hogy kiirtsák a tanulók nyelvében felburjánzott idegen szókat, magyartalanságokat és pestiességeket. A tanárok igyekeznek szép magyarsággal beszélni és nem tűrik, hogy a tanulók feleleteikben a magyar nyelv szelleme ellen vétsenek. Még akkor is megkövetelik a magyarosságot, hogyha a tanulók történetesen mennyiségtanból vagy természetrajzból felelnek. Az iskola tehát minden lehető elkövet, hogy védje nyelvünket, helyes magyar kifejezés módra szoktassa a tanulókat, kigyomlálja az elterjedt idegenszerűségeket. Következetes nyelvtisztító munkájának meg is van az eredménye. Azonban ez az eredmény nem áll arányban a ráfordított munkával és nem felel meg teljesen a várakozásoknak. Mi lehet ennek az oka?

A budapesti diák benne él a nagyváros forrongó légkörében. A nagyvárosi élet nem halad el észrevétlenül mellette. A tanuló részt vesz a nagyok gondjaiban, hallja beszélgetésüket, sőt abba bele is kapcsolódik, újságot olvas és mindenről véleményét formál magának. Ha nyitott szemmel jár a világban, nem kerül el figyelmét a hirdetés sem. A kereskedelmi élet megkívánja a nyilvánosságot. A kereskedők hirdetik árujukat, az iparosok munkára ajánlkoznak, a magánosok eladni vagy venni óhajtanak. Mindezek pedig mit csinálnak, hogy felhívják magukra a figyelmet? Hirdetnek. Hirdetnek falragaszok, cégtáblák útján, mozikban pedig a modern technika eszközeit véve igénybe képpel és hanggal verik dobra árujukat, dícsérik munkájukat. Akármerre néz is a pesti gyerek, mindenütt hirdetést lát, hall. Hirdetés tölti meg a lapok jó részét és hirdetésből él a legtöbb időszaki folyóirat is. Jelen sorainkban elsősorban az újsághirdetésekkel óhajtunk foglalkozni és nem akarunk kiterjeszkedni az újságírói stílus gyakran kirívó pongyolaságaira.

A hirdetés fontosságát nem is óhajtjuk kifogásolni. A modern kereskedelmi élet elengedhetetlen kelléke a hirdetés. Joggal kifogásolhatjuk azonban a hirdetések megfogalmazását. Idegen szók és kifejezések csak úgy hemzsegnék a hirdetésekben, még akkor is, ha az illető fogalomra megvan a jó magyar kifejezésünk. Gyakran előkelőbbnek látszik a hirdető előtt, ha idegen kifejezést használ, még ott is, ahol annak semmi keresnivalója sincs. A hirdető gyakran kevés szóval sokat akarnak kifejezni, (a hirdetéseket szavanként fizetik) és ezért hirdetéseik magyartalanok. Gyakran pedig azért csavarják ki a szórendet, hogy a lényeges részt kiemeljék és az jól szembetűnjék. Ezen pedig könnyen lehetne segíteni, ha az újságok egy kicsit ügyelnének a feladott hirdetések megfogalmazására. Gyakran olvashatjuk az ú. n. „apróhirdetések” között: „az ilyen és ilyen jellegű hirdetés nem közölhető”. Ezt kellene megtenniük akkor is, ha az a hirdetés magyartalan. Minden újságnak ez legyen a jelszava: „A magyartalan hirdetés nem közölhető”.

Az alábbiakban egy csokorralalót szedtünk össze mutatóba a pesti napi- és hetilapok hirdetéseiből. Lássuk előbb azokat, melyekben magyar szóra jóformán nem is akadunk:

„Cukorbetegek gyógykezelésére *speciálisan* berendezkedett a Dr. J. *szomatórium diétás és diagnosztikai* gyógyintézet”.

„*Publicity-technikum, reklámgrafikus, reklámfoto, fotoriporter* egy éves tanfolyam...”

„*Villarayonban összkomfortos balkonos apartementok* kiadók...”

„*Hormon-Vitamin pakkolás, szőrszálak végleges eltávolítása*...”

„*Szatófüggöny, Gittertüll, Függönyripsz* olesón kapható...”

„*Akvirántst* felvesz elsőrendű úriszabó...”

Így folytathatnók ezt a felsorolást a végtelenségig. Pedig a hirdetés feladója a legtöbb idegen kifejezést könnyen helyettesíthette volna megfelelő magyarossal.

Hirdetéseink egy másik csoportja teljesen magyartalan. A megfogalmazásuk olyan, hogy csak többszöri átolvasás után értjük meg őket. Lássunk ezekből is egy párat mutatóba:

„Refladdin a tökéletes *többszínűlámpa*...”

„*Sofőrházaspár* 10 éves biztos vezető felesége *perfekt* gazdaasszony úriháznál *elhelyezkednének*.” (Így, minden írásjel nélkül!)

„*Illatszertár* főútvonalon *meggyőződhető megélhetést* nyújtó jövedelemmel eladó...”

„*Ürülány házasság* céljából megismerkednék *kimondottan* orvossal, kit *fix* állásba juttatna, *róm. kat. előnyben*...”

Ez a pár szemelvény is eléggé megmutatja nekünk, hogy mennyire szükséges lenne a hirdetések nyelvének megmagyarosítása. A nyelvérzékre a hasonló hirdetések igen káros hatással vannak. Még mi felnőttek sem vonhatjuk ki magunkat teljesen a nyomtatott betű hatása alól. Hát még a tanulók! A pesti diák nyelvérzéke amúgysem kifogástalan. Gyakran otthon sem hall magyaros beszédet. A szülők helytelen magyar beszédét szinte szentesíti a nyomtatott szöveg, melyet a tanuló helyesnek tart, mert ott látja maga előtt. Hányszor hallunk az iskolában ilyenféle védekezéseket: „Tanár úr, kérem, nyomtatásban olvastam, kiírva láttam, stb!”

Ezen a téren gyors orvoslásra van szükség, ha meg akarjuk menteni magyar nyelvünk tisztaságát.

Pongrácz Alajos.

A török nyelvművelő mozgalomról.

A törökök lelkes nyelvművelő mozgalmára — amelyet maga az államfőjük, Atatürk Kemál indított meg — röviden hivatkoztam már egy ízben (Msn. V, 68 és Nyelvműv. Füzetek 4. sz. 18. l.). E mozgalom céljából a törökök 1932 őszén nyelvészeti világgyűlést is tartottak, amelyet szintén Atatürk hívott össze és föladatául a török nyelv megújítására és megtisztítására vonatkozó nézetek megvitatását és a határozathozatalt tűzte ki. E gyűlés történetéből két nevezetes mozzanatra folyóiratunk szélesebb körű olvasó közönsége előtt is érdemes lesz — a Turán 1932-i és 1933-i évfolyamaiban (28., ill. 14. l.) megjelent közlemények alapján — rámutatni. Az egyik az, hogy a nagygyűlés a török nyelvújítási mozgalom érdekében — amint az ez alkalommal megalakult Török Nyelvutató Bizottság elnöke, Samih Rifat a Turáni Társaság üdvözlő iratára válaszolva kifejezte — módját találta annak, hogy „a testvér magyar nemzet lelkes fáradozásait a nyelvújítás terén tisztelettel és dicsérettel kellő figyelembe vegye.” A gyűlés

egyik résztvevője ugyanis, Hamit Zübejir — aki tanulmányait hazánkban végezte — lefordította török nyelvre Tolnai Vilmosnak *A nyelvújítás* című jeles munkáját (Bp. 1929). Míg tehát nálunk nemcsak hogy pusztulás fenyegeti a nyelvújításnak számtalan alkotását (*becsvágy* helyett *ambíciót*, *idény* h. *szezont*, *jelkép* h. *szimbolumot*, *mozzanat* h. *mómentumot* stb. stb. szeretünk mondani és irogatni), hanem olyan is akadt közöttünk, aki ennek a nemzetietlen nyelvfejlődési iránynak hozzáértés nélkül és elfogadhatatlan elméleti okokkal még védelmére is kelt (l. *Idegen szavaink és a nyelvújítás* című tanulmányomat, Msn. V. és VI. évf. és Nyelvműv. Füz. 4. sz.): addig török fajtestvéreink a mi nyelvújításunk módszeréből és sikereiből „tisztelettel és dicsérettel“ tanulást akarnak meríteni. A másik, ennél is figyelemreméltóbb mozzanat az, hogy a török kormány a nyelvészeti nagygyűlésnek nyelvfejlesztő határozatait az állami szervekre nézve kötelezőnek ismerte el és magévá is tette, úgyhogy a nyelvtudósokon kívül az állam minden szerve is szolgálatába állt a kitűzött célnak. A török kormány rendeletet adott ki arra is, hogy a hírlapok a nagyközönség köréből érkező nyelvújító javaslatokat, amelyeket a Nyelvkutató Társaság fölszólítására küldenek, közöljék és juttassák a Társasághoz. A mi kormányunk részéről is történtek ugyan a nyelvművelés érdekében fontos intézkedések (legfontosabb közoktatási minisztériumunknak 1932-ben az iskolákhoz intézett ilyen célú rendelete, l. Msn. I, 78), azonban, sajnos, nem tapasztalhatjuk, hogy a gyakorlatban ezt az ügyet minisztériumaink maguk elegendő mértékben szívükön is viselnék, sőt még azt sem, hogy ebbeli buzgólkodásunkat figyelemmel kísérnék.

Zolnai Gyula.

Az amerikai magyarok beszéde.

Nemrégiben nagy lelki hozzájárulással olvastam valamelyik folyóiratunkban egy komoly felszólalást, mely arra hívja fel minden érdeklődő magyar ember figyelmét, hogy itt volna már az ideje: rendszeres gyűjteménybe összeszedni az Amerikában, tőlünk, anyaországiaktól már hosszabb idő óta külföldre emigráltak között élő milliónyi magyar véreink különleges nyelvének összes sajátosságait. Igazán szívem szerint való volt ez a figyelmeztetés és most sehol megfelelőbb helyen nem tehetném azt szóvá, mint éppen a *Magyarosan* hasábjain, a helyes magyar beszéd és írás igazi hivatott őrhelyén, — mert bizony az a különleges zagyvalék, amelyen kint élő amerikai testvéreink ott az óceánon túl egymás közt „magyarul“ beszélnek, minden egyéb, csak nem *magyar*.

Valamikor évtizedekkel ezelőtt a „Magyar Nyelv“ már hozott egy adag ízelítőt ebből az angolba ojtott magyar „szókinés“-ből. Akkor jegyeztem fel magamnak egy rövid párbeszédet, melyet az óceánon túl két bevándorolt magyar követett el. Nem állhatom

meg, hogy most — elrettentő példaképen — ide ne írjam ezt a dialógust.

A: Halló miszter Tóth! Ismeri Szabó majnert, aki a mult héten mufolt ki innét az apstézról?

B: Jesze! És miért kérdezi?

A: Bráderje, aki kárpenter, tegnap a reggeli trénnel érkezett meg az ókontriból.

B: Ne mondja! Hát minek jött erre a plézre? hiszen itt nincs kárpenter-sap!

A: Talán a majnában fog dolgozni, mint a bátyja.

B: Hiszen a majna most stappol, az öreg majnerek sem dolgoznak, s a bász azt mondta, hogy egy hónapon belül aligha indul meg a munka.

A: Nem baj! Várhat, van hol burdon lenni, amíg pédát kap.

B: Sietek a bucser-stórba lancsért. Gud báj, miszter Balázs!

A: Gud báj!

Ez a szívet-lelket gyönyörködtető magyar párbeszéd, mely még a legegyszerűbbek közül való, okvetlenül megkíván egy kis — magyarra fordítást. A *miszter* (az angol mister) jelentése: úr, minden megszólítás alkalmával használatos. *Majner* (az angol miner szóból): bányász; *mufolt* (az angol *to move* igéből) költöz-ködött. — *Apstéz* (upstairs) = emelet, emeleti lakás; *jesze* (yes) = igen. *Bráderje* (brother) = fiútestvér; *kárpenter* (carpenter) = ács, asztalos; *trén* (train) = vonat; *ókontri* (country) = haza, az ókontri Magyarországot jelenti; *pléz* (place) hely, telep; kárpenter-sap (carpenter-shop) = asztalosműhely; *stappol* (a stop-ból) = áll, nem dolgozik. *Bász* (boss) = mester, főnök, műhelyvezető; *burd* (boarding) = olyan ház, ahol embereket tartanak lakáson és élelmezésen, ezek az emberek a *burdingosok*; *péda* két angol szónak, a *pay* (fizetni) és *day* (nap) összetétele, a magyar munkabért és fizetési napot ért rajta. *Bucser-stór* (butcher-store) = mészárosüzlet; *lancs* (lunch) = reggeli, ennivaló; *gud báj* (God by) = isten vele!

Épen elég angol szó van hát abban a kurta dialógusban. És ez így megy odaát az egész vonalon. Az amerikai magyar asszony úgy jelenti be otthon, hogy most a groszeri-stórba (grocery-store) = vegyeskereskedésbe megy — és egy szép dálit (dolly = baba, játékszer) vesz a bébi-nek (baby = gyermek), mialatt a férje a *biznic* (business = üzlet) után szaladgál.

Bizony, nagyon hasznos dolog lenne ezeket mind rendszerezsen összegyűjteni. Az amerikai magyar nem magyarosan, hanem angolosan beszél, de ezt aztán olyan nagy igyekezettel cselekszi, hogy édes anyanyelvét elég gyorsan el is felejtí, künn született gyermekei már csak itt-ott sejtenek valamit a magyar nyelvből, az unokái meg már hallani sem akarnak más nyelvet az angolon kívül. Ezek a nemzedékek lélekben teljesen elvesznek a magyar anyaország számára.

Zsoldos Benő.

Intézményes nyelvvédelmet!

A magyarság sorsdöntő óráit éli. Új magyar honfoglalás folyik a Duna partjain: tudományban, művészetben, közéletben egyaránt előre nyomul a magyarság. A *Magyarosan* büszkén hivatkozhatik arra, hogy kezdettől fogva az élen járt a magyar nyelv tisztaságának védelmében, a nemzeti érzés, gondolkodás terjesztésében. Most a magyar nemzeti érdekek hatályosabb védelméről intézkedő törvények során szeretnék látni a nyelvünk védelmét biztosító törvényes intézkedéseket is. Itt volna a kellő pillanat: törvényes erővel kellene nyelvünk védelméről gondoskodnunk. Alami tisztviselő ne lehessen olyan ember, akinek magyar nyelvtudása hiányos, vagy kiejtése idegenszerű. A sajtó megrendszabályozása terjedjen ki nyelvünk védelmére is. Tűnjön el a magyar élet színteréről a sok idegen szellemben, idegen lélekkel és kóros magyarsággal szerkesztett zugújság. Hatósági úton kellene ellenőriztetni a nyilvánosságra kerülő feliratok, hirdetések nyelvét.

Nem ez lenne az első törvényerejű intézkedés az anyanyelv védelmében. A francia forradalom törvényhozása nemzeti közvagyonnak nyilvánította a szövégi néma e-t s így gondoskodott a hagyományos francia helyesírás megőrzéséről. Németország mai nyelvtisztasági mozgalmát szintén hivatalos úton irányítják. (Sprachpflegeamt!) Mennyivel inkább megokolt lenne nálunk ez a céltudatos irányítás. Itt ugyanis az idegenek nagy tömege győztri nyelvünket és a sokféle külső hatás miatt a magyar társadalom nyelvérzéke és ellenálló képessége meggyengült. Intézményes védelemmel kell anyanyelvünk segítségére sietnünk.

Ezeket a gondolatokat már régebben papírra vetettük. A legújabb események azonban időszerűséget adnak a régi eszméknek. Radó Antal legutóbbi előterjesztése a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvművelő Bizottságában értékes kezdeményezés lenne ezen az úton: az olasz példát sürgősen meg kell valósítanunk Magyarországon is. Egy Magyar Nyelvvédő Intézet vagy Tanácsadó felállítása igen üdvös szolgálatot tenne nyelvünk ügyének. Véleményező szerv lehetne a hivatalos kiadványok szerkesztőinek. (Nemes Zoltán egyik legutóbbi cikke megdöbbenően mutatott rá, hogy a fővárosnál, sőt a minisztériumokban is mennyire nem tudnak bánni nyelvünkkel.) Ez a Tanácsadó díjmetesen választ, tanácsot adna minden hozzáfordulónak nyelvhelyességi ügyekben. Ügyiratok, irattárak helyett eleven, életszerű, közvetlen módon intéznék a kérdéseket. Három-négy író-nyelvész tanárember be rendelésével meg lehetne oldani ezt a kérdést.

A nyelvtisztaság, a szép magyarság ügyét hatalmas lépéssel vinné előre a német és olasz példák megvalósítása, a nyelvvédelem intézményes megszervezése.

Sipos Lajos.

Az új magyar stílus virágoskertjéből.

Most megjelent könyvek és cikkek élvezetes mondatai.

A politikusok stílusa.

«Visszatérve legutolsó beszélgetésünkre és tekintettel az azóta felmerült momentumokra, melyek pártunk életével kapcsolatosak, rokoni szeretettel és régi barátságunk jegyében megismétlem azt, amire a multkor alludáltam, azt ugyanis, hogy mivel a Te egyéniséged és teljes önállóságra törekvő temperamentumod neked — mint látom — teljesen lehetetlenné teszik azt, hogy magadat abban a mérvben rendelhessed alá a pártfegyelemnek, amely mérvben az, különösen a mai súlyos időben szükséges, azt hiszem, hogy pártunk politikai keretéből kilépve és ezáltal szabad kezét nyerve, megfelelőbben fogsz működni és talán ily módon még intenzívebben — de természetesen a Te egyéni felelősségedre — fogod a rendelkezésedre álló eszközökkel szolgálhatni a jó ügyet.»

A pártelnök nyílt levele a pártfegyelem ellen vétő képviselőhöz.

Mások is forgathatnák a Magyar Nyelvvédő Könyvet.

«Ézen nem is csodálkozhatunk akkor, ha tekintetbe vesszük, hogy egyrészt a közgazdasági vonatkozású dolgok a mi — magyar és keresztény — olvasóink előtt, érdeklődésük területén kívül álló dolgokról regélnek, másrészt: a közgazdasági cikkek nagy része elméleti eszmefuttatás. Végül, hogy: közgazdaszaink — nemzeti lelkületünk igényeit kielégítendő — igen nagy hajlandóságot árulnak el hangzatos szólamoknak és közgazdasági közhelyeknek egyéniségük sokszínű virágaival való összekeverésére és a kevésszámú elméleti, közgazdasági tudást szerezni vágyók kezébe a néhány napig pompázó, illatos és — kétségkívül — tetszetős, részben közgazdasági időszerűségekből is összeállított csokrok nyújtására. Ez utóbbi hajlandóságukért, tekintélynek örvendő közgazdasági íróinkat még csak el sem ítélnék, mert a mi eddigi patópálos közgazdasági magatartásunk mentesítette őket olyan komoly írások közreadásától, melyeknek alapján bármi is történhetett volna, illetve, amelyek útmutatásul szolgálhattak volna azon az ismeretlen területen való elindulásra, amelyet egy szóval üzletnek, bővebben közgazdasági életnek, pályának neveznek.»

Egy ifjúsági lapból.

Ez nagyon gyönyörűt akart írni.

A históriát úgy kell néznünk, mint a jelen szerint jogosított — a jelen látását és láttatását célzó — multismerő törekvést, amely — foszforeszkálva — majd az, aminek Droysen tudja: „das Wissen der Menschheit um sich, ihre Selbstgewissheit“, majd — egy szó változtatásával —: „das Wissen des Menschen von sich, seine Selbstgewissheit“, illetőleg mind a kettő együtt. Úgy kell néznünk, mint valami elválaszthatatlan komplexitásban állandóan lengő egyensúlyú és a határterületeket súroló, tudományos — azaz okosság szerint igazságot kereső — és legalább egy „statisztikus“ okosság látszatához, formáihoz végletekig ragaszkodó költészetfajtat, amelyet megfelelő módon mindig másként, az adott, eleve szabályozhatatlan társadalom, egyéniség, egyszóval a történeti pillanat lesz hivatott minősíteni; amiben aztán kényszerűen benne van a máskéntlátásoknak, valószínű pótlásoknak, jóhiszemű ráfogásoknak és hasonlóknak a kikerülhetlensége is.

Egyik tudományos folyóiratunkból.

A szöveg magyar fordításának közlését kérjük.

«És ha igaz is kétségkívül, hogy csak túlzás és önhittség állíthatta a nemzeti és faji önállóságot, az *egy* jelent egyedüli értékmérőnek; igaz, hogy nem szabad a lezárt antikvitás önmagáért való páratlan és ambivalens jelentőségét a jelentörténet jelszavával kizárólag ilyen (még alakuló s abszolút értéként távolról sem igazolt) törekvések prokrusteszi függvényévé degradálni, — mégis: tény, hogy a mi nemzedékünknek gyakorlata (és elmélete) is élesen látta meg s vallja, hogy a múltnézést a jelentől, a múltreferálást a referálótól lehetetlen elválasztani.»

Egyik tudományos folyóiratunkból.

Mi ez?

Nem eshetik, minél bizonyosabb, hogy akár mythikusak, akár történelmieket az igazoló magyarázatok, az illető szükséghelyzet egész — félig racionális, félig irracionális — konstrukciója szerint sohasem lesznek egészen „tiszták”: minden akár itt, akár ott próbált igazolás, igazában csak egy átmeneti árnyalat lehet a sok közül, amelyben a valóságos és beleképzelt vagy a kitalált és valószínű vonások — a legkülönbözőbb arány szerint keveredve — célozzák a jelen zavarnak életkérdéssé nőtt eloszlatását.

Egyik tudományos folyóiratunkból.

És ez?

Nem a Diodoros Siculusok, *nem* a hanyatlás kora volt az első, amely beleveszett az általános, könnyebb, emberibb, totálisabb, tehát eredendően mythikus formákba, a világkezdetig visszanyúló, a világ történetét markoló, felelőtlen kontrolláhatatlanságba, a „mirabiliák” költészetébe stb.; a görögség, bár az öncélú mult-reflexiót, az igazi történetírást is ki tudja magából teremteni, mégis nyilván ugyancsak *nem* kezdettől-kizárólag, de azután sem minden historikusával és *nem* is teljes egyoldalúságban törekedett csak a tiszta (és lehetetlen) dologszerű multság-reproduktálásra.

Egyik tudományos folyóiratunkból.

A szerkesztő urak nagylelkűségének is lehetne határa.

Csak éppen érthető, hogy *ha egyszer* Herodotos s még inkább Thukydides által sikerült a görögségnek a multreferálást páratlan önmegtagadással és hosszú erőfeszítéssel „teljesen” kivonni az érzelmi-akarati sík uralma alól és az intellektusé alá, azaz „tudományos” érvényüvé, magáért a voltságért valóvá felemelni, akkor e teljesítmény után általában próbálnia kellett a ragaszkodást a bár természetellenesen túlracionális, szinte emberfeletti formához: *nem* tehetette többé, hogy ne igyekezzék legalább a maga legjobb formáját valósítani, amely mintegy „noblesse oblige”-ává lett.

Egyik tudományos folyóiratunkból.

Nem lehet csodálni, ha az emberek megutálják a tudományt.

Szubjektív motor: Augustus M. Licinius Crassusnak 27-ben megtagadta a bastanusok feletti győzelem triumphusát, ill. a *spolia optima* felajánlását; Livius az Augustus-politika követelte praecedens-hiányt szeretné igazolni. Objektív látzat: Tolumnius „megtalált” páncélja, Augustus tudósainak állítólagos *trouvaille*-a, megfelelő bizonytalansággal, de — felhozva!

Egyik tudományos folyóiratunkból.

B. L.

Idézetek.

«Hogy nyelvünk ma olyan remek hangszer, hogy hajlékony, színes és mélyzengésű, hogy olyan csodálatosan tud alkalmazkodni a modern élet minden követelményéhez, az nyelvújító íróink buzgalmának és elmésségének köszönhető.»

(*Herczeg Ferenc* a Pesti Hírlap 1938. április 24-i számában.)

«Most Csonka-Magyarországon újra megindult két mozgalom. Az egyik a magyar nyelv jogát hirdeti, a másik nyelvünknek tisztaságát védelmezi. A magyar nyelv nekünk örök valutánk. Ennek értékéhez hozzá tartozik, hogy ne hamisítsuk idegen elemmel és tartsuk meg eredeti zamatját, színét, költészetét, zenéjét. Békés munka, nehéz munka, szükséges munka. A fajok és nyelvek irtóháborúja idején meg kell állapítani azt az igazságot, hogy „annak a nyelvnek van létjogosultsága és önálló államalkotó ereje, amelynek már önálló értékű irodalma van“. Ez adja meg a mai világban a mi létjogosultságunkat. Vörösmartytól Herczeg Ferencig van egy olyan értékes irodalmunk, amelyet örökéletűnek lehet mondani, tehát azt a nyelvet, amely ennek az önálló kultúrállamnak az alapja, továbbra is ápolnunk, terjesztenünk és tisztogatnunk kell... A magyar szó, amely könnyben, újságban, törvényekben, rendeletekben, bírói ítéletekben, színházakban, egyházi és politikai szónoklatokban megjelenik, sérthetetlen vagyunk.»

(*Porzolt Kálmán* a Pesti Hírlap 1938. április 17-i számában.)

«Társuljunk Nyelvünket Védő Egyesületté. Nem kell erre semmi alakulás. Akinek fáj nyelvünk rontása, piszkálása, fogjon egy levelezőkártyát és címezze meg a hibázó nyelvére. Írja meg neki a vétségét s hogy hogyan javítson rajta. Senki sem javíthatatlan. Mert ha egyszer ismeri a jót, készséggel cseréli el agyvelejében a rosszal.»

(*Gárdonyi Géza: Magyarul Így!* Budapest, 1938.)

Hírek.

Április hónapban a rádió előadásai során a következő nyelvhelyességi felolvasások hangzottak el: 29-én Kardeván Károly *Veszélyben az á* címmel, 30-án Cs. Szabó László *Ne bántsd a magyar nyelvet!* címmel olvasott fel. Ez utóbbi bevezetője volt a rádió május 9-én megkezdett nyelvhelyességi előadássorozatának.

Az Amerikába és Kanadába szakadt magyarok odakint leteszik magyar keresztnévüket s angol neveket vesznek föl: Mihályból Majk, Istvánból Steve, Bélából Bill lesz. Az ilyen névváltoztatásokból azután hivatalos eljárások során nehézségek és

az új nevek viselőire súlyos anyagi hátrányok is származtak. Szentágotay József, montreali főkonzulátusi számtanácsos felhívta az amerikai magyarság figyelmét ezekre a káros lehetőségekre. Sikerült meggyőznie az amerikai magyarokat arról, hogy nevük angol változatának használata nem okvetlenül szükséges. A kanadai és az únióbeli magyarok között mozgalom indult meg, hogy a jövőben csak eredeti magyar keresztnévüket használják. A magyar keresztnév még a második nemzedék számára is állandó figyelmeztető a magyar hazából való származásra.

Az Ipartestületek Országos Központja körlevelet intézett az ipartestületekhez. Ebben megállapítja, hogy a termelési módszerek megváltoztatása és a haladó kor követelményei új termelési segédeszközöket igényeltek, s ipari életünk a segédeszközök használatával szolgálai módon átvette idegen nevüket is. Felhívja tehát az ipartestületeket a kézművesipari nyelv megmagyarosítása érdekében való közremunkálásra.

A tankönyvek aranymondásaiból.

Ha tankönyveink nyelvét összehasonlítjuk régibb tankönyveink nyelvével, örömmel láthatjuk, milyen magyarosan írnak a szerzők elődeikhez mérten. De azért még most is elég távol állunk a zavartalan színvonaltól. A hosszú mondatok, zsúfolt kifejezések, alárendelt szerkezetek még mindig eléggé gyötrik az ifjúságot. Azonkívül seregesen kúsznak elő az ilyenfajta mondatok:

Sok remek plafon megrongálódott a restaurálással, mert dilettánsok akarták átpucolni a freskókat.

Hegyszerű valami vette körül a várost, aminek révén védelemre lehetett gondolni.

Vannak szituációk, amelyek a szentimentalizmusnak kedveznek.

Midőn Berengárt hűtlen alattvalói el akarták üzni, a magyarok két királyuknak vezetése alatt, akik Berengárnak jó barátai voltak, váratlanul Verona alatt termettek.

A XI. században a fatornyot már kőből építették és bástyákkal megszakított kőfalakkal vették körül.

Ezzel kiejtették a kezükből a nádor alkotmánybiztosító feyverét, mert a családi törvények és egyéb melléktekintetek által is korlátozott főherceg-nádor nem jelenthette az alkotmány olyan garanciáját, mint a csak nemzeti érdekektől vezérelt, független egyén.

Mária Terézia abszolutizmusa át volt itatva a kor felvilágosodásának fiziokratizmusából származó népjóléti törekvésekkel.

A víz síma tükrébe ekkor dobta be kavicsát a francia februári forradalom és a hullámok megcsapták a Szentszövetség abszolutizmusába szorított országokat.

Az iskolai rendet, ami megkívántatik, más szóval rendtartásnak nevezzük.

A Kárpátokon kívül és belül eső részei úgy földrajzi, mint gazdasági és művelődési szempontból lényegesen eltérnek egymástól.

Az életboldogság az otthonban szokott rejleni.
Kain egy erős toronyba lett bezárva.

Gyűjtötte:

a Zrínyi Ilona leánygimnázium tanári testülete.

**Budapest székesfőváros
a magyar nyelv védelmének szolgálatában.**

A székesfőváros polgármestere folyó évi március hó 28-án 5384. 1938—I. szám alatt a következő rendeletet adta ki:

A törvényhatósági bizottság közgyűlése a 137/1935. kgy. számú határozatával már állást foglalt abban a kérdésben, hogy a székesfőváros hivatalai, intézményei és üzemei a hivatalos rendeleteket, átiratokat, falragaszokat, körleveleket és egyéb nyilvános közléseket mindenkor a magyar nyelvhelyesség és nyelvtisztaság törvényeinek figyelembevételével készítsék és hogy a szabályrendeletek szövegezése is ilyen értelemben történjék.

A közgyűlés e határozatát a 8.410/1935—I. számú rendelettel azzal a felhívással hoztam az összes hivatalok, intézetek és intézmények vezetőinek tudomására, hogy a beosztott alkalmazottakat utasítsák a közgyűlés határozatában foglaltak megtartására.

Szükségesnek látom, hogy a törvényhatósági bizottság közgyűlésének fent említett határozatát a székesfőváros alkalmazottainak újból figyelmébe ajánljam.

Felhívom tehát a székesfővárosi hivatalok, intézetek, intézmények és részvénytársaságok vezetőit, hogy a beosztott alkalmazottakat a helyes magyarság követelményeinek megtartására nyomtatékosan figyelmeztessék és az általuk elkészített szövegtervezeteket ebből a szempontból fokozottabb gonddal vizsgálják felül.

(Fővárosi Közlöny, 1938. évf. 20. szám.)

ÜZENETEK

B. A.-nak. — Cikke tele van éles megfigyelésekkel, helyes megállapításokkal, értékes tanácsokkal. De a cikket előbb még meg kell írnia. Meg kell írnia olyan értelemben, hogy az olvasók élvezni is tudják írását, ne gyötrődjenek nehézkes stílusával, hosszadalmas mondataival, elvont gondolataival. Több bekezdést, könnyedebb mondatszöveget, elevenebb szellemet! Így elalusznak olvasóink már a szöveg első felében vagy kedvetlenül vetik félre az egész dolgozatot. A kézirat visszaküldése ne vegye el kedvét a munkától. Ha átdolgozza kéziratát és egyszerűsíti mondanivalóit, szívesen látjuk dolgozótársaink között.

N. G.-nek. — Bírálatait kénytelenek voltunk visszaküldeni. Íróink Magyar Nyelve és Könyvszemle rovatunkban csak olyan közleményeknek adhatunk helyet, amelyeknek megírására mi kérjük fel az ismertetőket. Minden más kéziratot szívesen fogadunk,

s ha a cikk értékes tartalmú és élvezetes fogalmazású, készséggel helyet adunk neki folyóiratunkban.

Ny. Gy.-nak. — A kérdezett szókat helyesen így írjuk le: röntgenlaboratórium vagy röntgen-laboratórium, röntgenhelyiség vagy röntgen-helyiség. A harmadik szó írásmódjára vonatkozólag azt tanácsoljuk, hogy inkább írjunk cserkészotthon-t vagy cserkészotthon helyiségét, mint otthonhelyiséget.

H. V.-nak. — Ön a *Pusztá* előtaggal összetett helyneveinkben német szórendet érez és ebben a bécsi katonai térképészeti intézet szellemének a hatását látja. „Ha a Helységnévtárt végiglapozzuk, — írja levelében — Pusztáalmás nevétől egészen Pusztázámorig (közben még Pusztaszer is!), kereken százötven helységnevet találunk, amelyekben a német szórend szerint elől van a *Pusztá* megjelölés, utána a név. Nem sokkal szebb volna így: Almáspusztá, Szerpusztá, Tenkpusztá, Zámorpusztá... stb.?” — Mi sem a magyarság, sem a szép hangzás szempontjából nem látunk kifogásolnivalót e helynevekben. Magyarosságuk mellett szól régiiségük. Csak egy pillantást vessünk az Oklevélszótárba (*pusztá* címszó alatt) és a következő helyneveket találjuk: Pusztaszentmihály (1348), Pusztáigaz (1355), Pusztanapraz (1376), Pusztabécs (1398). A zárójelbe tett évszámok a legrégibb előfordulást jelzik. Csánki Dezső művéből (Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában) is számos hasonló összetételt sorolhatnánk föl a XIV—XV. századból. Hol volt akkor még a bécsi katonai térképészeti intézet?! E helynevekben a *Pusztá* előtag vagy megkülönböztető jegy volt az utótaggal azonos nevű más helynevekkel szemben, vagy az illető helység „pusztá” (solitudo, wüste) mivoltát jelezte. Magyartalannak azonban semmiképen sem mondható.

M. J.-nek. — A *felvágós* szó a levelében említett jelentésben Zalában és másutt is közkeletű. „A jóvérű, nyugtalan ló szokott hátsó lábával *felvágni*: mindkét hátsó lábával felfelé rúgni. Azt mondják rá: *felvágós*”. Ilyen értelemben ez a szó kifogástalanul magyaros, de sült németesség, ahogy itt Budapesten használják „hencegő”, „nagyzó”, „hányaveti” jelentésben, az aufschneiderisch szolgai fordításaként.

B. Sz. G.-nak. — Levelében főlemlít néhány személynévből képezett melléknevet (*szentistváni* gondolat, *barossi* iparpolitika, *kálmánkirályi* birodalom, *biszarcki* törvény) és azt kérdezi tőlünk: helyesnek tartjuk-e ezeknek használatát? — Felelet. Az efféle mellékneveket már ismételtlen megrótták nyelvészeti folyóirataink, de — úgylátszik — elpusztíthatatlanok. Dengl János ezt írja róluk könyvében (Magyar nyelvhelyesség és magyar stílus, 167. l.): „Kerüljük az újabban felburjánzó ilyenféle melléknévképezéseket, mint *szabódezsői* (stílus), *gaálgasztoni* (pártalakulat), *bethlenistváni* (politika) stb.” Helyettük ezt a szerkezetet ajánlja: Szabó Dezső-féle stílus, Gaál Gaszton-féle pártalakulat stb. Hozzátehetjük, hogy néha szükségünk van ilyen kifejező melléknevekre, mint amilyen pl. *shakespeare-i* (erő), *voltaire-i* (irónia), *hamleti* (tőprengés). — A napilapok magyartalanságaiból küldött gyűjteményt köszönettel fogadjuk és alkalom adtán felhasználjuk.

K. P. J.-nak. — 1. Hibáztatja az *idén* használatát ebben a mondatban: „*Idén* újra előadják a darabot”. Igaz ugyan, hogy a

régi nyelvben ezt a határozót így használták: *ez idén, az idén*. Pl. „Az idén nem sok borunk lesz.” Újabban azonban már az irodalomban és a köznyelvben is inkább a névelő nélküli alak járja. A névelőnek ebben az esetben nincs olyan értelemmódosító szerepe, mint például ezekben: *a nyáron* (ezen a nyáron), *az ősszel* (az idei ősszel), *az este* (tegnap este); ha csak így mondjuk: *nyáron, ősszel, este*, akkor általában nyári, őszi, esti időszakot jelölünk meg. *Idén és az idén* egyformán azt jelenti: ebben az évben. — 2. Az elbeszélés idézett mondatában az *azon* és *rajta* szók között jelentésbeli különbség nincs, csak a használatukban van: *azon* nyomatékosabb, mint *rajta*.

K. J.-nek. — A földhözragadt szegénység kifejezésére a nép nyelvében sűrűn előfordul ez a szó: *nincstelen* vagy *nincsetlen*. Levelében hibáztatja ezt a szót, mert az ön okoskodása szerint épp az ellenkező értelmet foglalja magában. Mások is megtették már ezt, rendesen olyanok, akik a nyelvi kifejezésben mindenáron logikát keresnek. Nyugodjunk bele, hogy a nyelv néha logikátlan, s hogy a *nincstelen* azt jelenti: szegény, vagyis nincs semmije.

N. N.-nek. — Azt kérdezi tőlünk: mikor alkalmazzuk helyesen a *létére* szót? Erre a kérdésre a legszabatosabb feleletet Szinyeyi József tanulmánya adja meg: „Sok visszaélést követnek el a *létére* szóval is, mert nem tudják, hogy ebben benne lappang az „ámbár, habár, noha.” Ha azt mondja valaki: „Gazdag ember *létére* soha egy fillért sem ad a szegényeknek”, az helyes magyar beszéd, de nem szabad mondani: „Gazdag ember *létére* marékka szórja a pénzt.” (Magyarosan II, 78.) A *létére* okhatározó használata tehát helytelen. — 2. „Az ellátatlanoknak joguk van ahhoz, hogy...” mondatban az *ellátatlanok* szó használata nem hibáztható. — 3. „Nem lehet megállapítani, hogy ki követte el a bűnt”. A főmondatban nem kell kitenni az *azt* rámutató szót, de ha a mellékmondat megelőzi a főmondatot, akkor kiteszük. Többi kérdésére más alkalommal felelünk.

Laptársainknak, íróársainknak. — Számon akarjuk tartani a napilapokban, folyóiratokban, könyvekben szétszórt nyelvújító és nyelvhelyesbítő cikkeket. Az ilyen lappéldányoknak és önállóan megjelent munkáknak szíves megküldését kérjük Putnoky Imre szerkesztő címére.

Beküldött könyvek. — Gömöri Jenő Tamás Összegyűjtött és válogatott versei (1920–1927). Budapest, 1937. A szerző kiadása. Székely Nyomda és Könyvkiadó Vállalat. 128 lap. — U. a.: A macska család. Budapest, 1938. Székely Nyomda és Könyvkiadó Vállalat, 40 lap. — U. a.: Föld és ég között. Új versek. Budapest, 1938. Székely Nyomda és Könyvkiadó Vállalat. 127 lap. — Petrich Béla: A modern nyelvek tanítása, Budapest, 1937. Az Orsz. Középiskolai Tanáregyesület kiadása. 97. lap. — Mátray Ferenc: Kis diákok — nagy diákok. Szeged, 1938. Délmagyarország Nyomdavállalat. 160 lap.

A szerkesztésért Putnoky Imre felelős, a kiadásért Gergely Pál.

Sylvester Irodalmi és Nyomdai Intézet Rt., B.-pest. Tel. 11—66—48.

Az egyén legdrágább kincse az élete. Minthogy pedig a nemzet a nyelvében él, világos, hogy a nemzet élete a nemzet nyelve. Vele él, vele hal, nála nélkül megszűnt lenni, megszűnt egyéni életet élni és fölveszi annak a nemzetnek egyéniségét, amelynek fölvette a nyelvét.

Rákosi Jenő.

Az angol hatalmát nem az gyarapította meg, számát nem az sokasította meg, hogy megtanult minden tagja két-három nyelvet a magáén kívül, hanem az, hogy a magáét kiművelte, hozzá ragaszkodott, azon művelte a tudományt és irodalmat rendületlen hittel, és ebből nyert nemzeti ereje csodás terjeszkedő és hódító hatalommal ruházta fel.

Rákosi Jenő.

A legtisztább, legeredetibb, leglogikusabb és legérdekesebb nyelv Európában a magyar. Mindezt szerkezetére és törvényeire nézve értem. Hozzátehetem, hogy nyilván eredetére is a legrégebb. Az összes európai nyelvek közelebbi vagy távolabbi atyafiságban vannak egymással. Közös eredetük kimutatható. Egy sincs azonban köztük, mely szerkezetében oly egységes és kizárólagos volna, mint a magyar.

Rákosi Jenő.

Sokat hallunk a nemzeti génuszról, de sehol sem találjuk megfejtését e fogalomnak. Nos, a nemzeti génusz megtestesülése a nemzeti nyelv. A magyar nemzeti génusz a magyar nyelv, elannyira, hogy a mi nemzeti génuszunk jobban, elevenen munkál abban az idegen bevándorolt házaspár gyermekében, aki kizárólag a magyar nyelvben nőtt emberré, mint abban az ősi családból eredt magyar úrban, aki idegen nyelveken szedte magába műveltségét. A nemzeti nyelv által él a nép, mint a keresztység eltörölhetetlen karaktere által a keresztények, egy lelki közösségben: nemzeti kötelékben, érzése, vágyai, eszméi és öntudata egységességében.

Rákosi Jenő.

Nyelvünk tömérdek idegen anyagot szedett föl, de oly logikus erő lakik benne, hogy a felszedett anyagot jobban a magáé képre teremtette, mint bármely nyugati nemzet. Az idegen nyelvekben meglátszik a szavak idegen eredete, de nálunk az idegen eredetű magyar szavak kilentizedét tősgyökeres magyarnak lehet nézni; a magyar ember nem is sejti, — magyar tudósoknak kell jönni, hogy ellenünk bizonyítsák, hogy ez vagy az a magyar szó idegen eredetű. Ilyen a mi nyelvünk, ilyen erő lakozik benne.

Rákosi Jenő.

MAGYAROSAN

a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvművelő Bizottságának megbízásából szerkesztett és kiadott nyelvművelő folyóirat.

A Magyarosan február, április, június, október és december közepén jelenik meg. Előfizetés egész évre 1 pengő, egyes szám ára 30 fillér. Az előfizetési díjat a M. Tud. Akadémia könyvkiadóhivatalának 44.888 számú postatakarékpénztári folyószámlájára tessék befizetni vagy postautalványon beküldeni a következő címre: A M. Tud. Akadémia könyvkiadóhivatala. Budapest, V., Akadémia-u. 4.

Putnoky Imre szerkesztő lakása: Budapest, I., Márvány-utca 35. (Kéziratok, cserepéldányok, könyvek.)

A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvművelő Bizottsága.

Elnök: Pintér Jenő. — Helyettes előadó és a Magyarosan szerkesztője: Putnoky Imre.

Tagok:

Az Akadémia I. osztálya részéről: Csathó Kálmán, Csengery Ferenc János, Csúry Bálint, Gyomlay Gyula, Horger Antal, Horváth János, Klemm Antal, Melich János, Mészöly Gedeon, Nagy József Béla, Pais Dezső, Szinnyei Ferenc, Szinnyei József, Vikár Béla, Voinovich Géza, Zlinszky Aladár, Zolnai Gyula, Zsirai Miklós.

Az Akadémia II. osztálya részéről: Hegedüs Loránt, Lukinich Imre, Madzsar Imre, Nagy Miklós.

Az Akadémia III. osztálya részéről: Kaán Károly, Kenyeres Balázs, Szily Kálmán, Verebély László.

A Kisfaludy-Társaság részéről: Radó Antal.

A Természettudományi Társulat részéről: Gombocz Endre.

A Nyelvtudományi Társaság részéről: Sági István.

Az Országos Irodalmi és Művészeti Tanács részéről: Harányi Zsolt.

Meghívott tagok: Dengl János, Halász Gyula, Hindy Zoltán, Keményfy János, Márkus Miksa, Östör József.

VII. ÉVF.

1938. JÚLIUS—OKTÓBER

7—8. SZÁM

MAGYAROSAN

NYELVMŰVELŐ FOLYÓIRAT

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
NYELVMŰVELŐ BIZOTTSAGÁNAK MEGBIZÁSÁBÓL

PINTÉR JENŐ
KOZREMŰKÖDÉSÉVEL

SZERKESZTI

PUTNOKY IMRE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA
BUDAPEST, 1938.

TARTALOM.

	lap
NAGYOBB CIKKEK.	
Zolnai Gyula: Keresztneveink divatjáról. (II.) — — — —	145
Csepregi Horváth János: Magyar váltót! — — — —	148
KISEBB KÖZLEMÉNYEK.	
Winter István: Iduőd király, angol király — — — —	152
Zolnai Gyula: Három újabb szómagyarításról — — — —	154
Jacobi Lányi Ernő: Egy tanár jegyzetei — — — —	156
Finkey József: A bányák „kutyá“-ja — — — —	158
Juhász Jenő: Övéké — — — —	160
SZÉLJEGYZETEK.	
Gröber Aladár: A színekösönzök és a mesélők — — — —	161
Juhász Jenő: Egyenlőre — — — —	161
Giday Endre: Aktív katolikus orgánium — — — —	162
Gyalókay Jenő: Csótáros kalpag — — — —	162
Gyalókay Jenő: Villamos magyarság — — — —	162
Gyalókay Jenő: Tárgyalást folytatni — — — —	163
Gyalókay Jenő: Forgós kócsag — — — —	163
Sipos Lajos: A nyelvhelyesség az apróhirdetések között —	163
Loványi Gyula: Fotokópia — — — —	163
ÍRÓINK MAGYAR NYELVE.	
Halász Gyula: Édes anyanyelvünk — — — —	164
Kis enciklopédia — — — —	165
KÖNYVSZEMLE.	
Kodály Zoltán: A magyar kiejtés romlásáról — — — —	167
Pávó Elemér: Idegen—magyar műszaki szótár — — — —	169
LAPSZEMLE.	
Folyóiratok és napilapok nyelvvédő cikkei — — — —	170
FIGYELŐ.	
A Nyelvművelő Bizottság ülései — — — —	178
Nagy Sándor: A magyar nyelvvédelem ügye középisko- láinkban — — — —	181
B. L.: Az új magyar stílus virágoskertjéből — — — —	188
Pályázat a tanulmányírás számára — — — —	190
Hírek — — — —	191
ÜZENETEK.	
Öt üzenet — — — —	191

MAGYAROSAN

NYELVMŰVELŐ FOLYÓIRAT

NAGYOBB CIKKEK

KERESZTNEVEINK DIVATJÁRÓL.

Írta: Zolnai Gyula.

(Második közlemény.)

Az angolutánzó ypszilonos divathóbort a szóvégekről átesapott aztán a nevek belső betűire is, még pedig nem is angol, hanem francia, latin, sőt magyar nevek írásában is. Íme: *Alyce*; „Borbély *Lucyán*nál bérelt albérleti lakást“; és — ami mindezeken túlesz — ebben a törzsökös magyar szóból lett névben: *Csypet* Szó belsejébe került a leánynevek angolos szóvégi *y*-ja — amint a fentebbi példákban láthattuk — egy sereg becéző továbbképzésben is, mint: *Allyka*, *Annykó*, *Arryka*, *Ellyke*, *Emmyke*, *Idyke*, *Ilyke*, *Inyke*, *Jollyka*, *Juttyka*, *Lilyke*, *Lillyke*, *Nellyke*, *Pannyka*, *Valyka*, *Villyke*. Nem csudálkozom tehát azon, hogy egy budapesti gyógyszervegyészeti vállalat az egyik újabb gyártmányának görög és latin szógyökérből faragva ezt a nevet adta: *byosanol*, noha a görög βιος 'élet' szóban egyszerű *i* betű van. (Az *y* bizonyára fokozni fogja a szer hatását.)

Meg kell azonban örvendetes mozzanatként jegyeznem, hogy ez az ypszilonoskodás, szerencsére, nem vált még általános szokássá. Hírlapi idézeteim legnagyobb része ugyanis báli tudósításokból, eljegyzési és házassági közlésekből, gyászjelentésekből és hirdetésekben való, amelyekben a lapok alig érnek rá változtatni. A báli tudósításokba a neveket a hölgyek bizonyára maguk adják be divatos írásmódjukkal. Mindazonáltal sok esetben találkoztam az előkelősködés nélküli természetes, *i*-vel való írásmóddal is, színlapokon épúgy, mint hírlapokban. Ez utóbbiakban pl.: *Anni*, *Elli*, *Ili*, *Médi* stb.; a Budapesti Hírlapnak 1922 II 12-i báli tudósításában csaknem minden leánynév *i*-végű írással volt közölve. A Király Színháznak egy 1933 V 28-i színlapján pedig valamennyi ilyen nőnevet: *Emmi*, *Lili*, *Oli* stb. *i*-vel olvashattam.

Azokat a honleányokat mármost, akik angoloskodásból,

előkelősködésből keresztnevük *i* hangját szóvégen és szóközépen *y*-nal szeretik irogatni, magyarságunk érdekében figyelmeztetnem kell arra, hogy a magyarban az *i* hangot *y*-nal yrny — ygy ny! — helyesírásunk szabályaiba ütköző eljárás. A magyar keresztnevek végén álló kicsinyítő *i* elemet a legújabb időkig valóban mindig *i*-vel írtuk és nem *y*-nal, és az *y*-t helyesírásunk csak mint régiességet, mint hagyományt ismeri eredeti, régi családneveinkben. Amely *Anci*, *Agi*, *Emmi*, *Eszti* stb. nevű magyar hölgy tehát a keresztnevét ypszilonosítja, olyanféleképpen cselekszik, mint az, aki újonnan fölvevett és *i* végű alakban engedélyezett nevét önhatalmúlag, régi eredet színében való föltüntetés céljából *y*-nal irogatja. Az ypszilonos írásmód egyúttal olvasásbeli zavarokat is okozhat, olyan nevekben t. i., amelyekben az *y* jésülhető mássalhangzók (*g*, *l*, *n*, *t*) betűi mellé kerül és ezekkel való kapcsolatában magyar *gy*, *ly*, *ny*, *ty* mássalhangzók benyomását kelteti, mint pl. az *Annykó*, *Ellyke*, *Juttyka*-féle írású nevekben, amelyeknek *k* előtti három betűjét kettőztetett *nyy*-nek, *lly*-nek, *tyy*-nek nézhetjük, nem is szólva *Lotty* és *Putty* nevű hölgyekéinkről, akiknek neve könnyen a *lotty!* és *putty!* indulatszókéval azonos kiejtésűvé válhatik. Aztán *Ily* és *Oly* hugaink *ily* írásmódjukkal alkalmilag *oly* zavart is idézhetnek elő, hogy keresztnevüket hirtelenjében jelzőnek véljük, teszem ilyenféle mondatokban, mint: „Oly szép volt, hogy ki sem mondhatom“! (Ki merne megesküdni arra, hogy az első szó keresztnév, és nem csupán azt akarja mondani, hogy valaki *olyan szép* volt, hogy stb.?!) *Aghy* nevű hölgyünknek pedig *y*-ja mellett még egy régieskedő lépéssel kellett a *Baloghok* és *Virághok* útján tovább mennie, hogy nevét hamarjában *ággynak* ne olvassuk; *Agi* azazhogy *Aggy* helyett tehát nyilván ezért irogatja magát *Aghy*-nak.

Nem hagyhatom külön megrovás nélkül azt a furcsaságot sem, hogy némelyek angol eredetű keresztnevüket keverék írásmóddal, félig németesen írják, mint pl.: *Bäby* és a föntebbi nagy lajstromban: *Müdy* és *Märy*; az angolban u. i. tudvalevőleg nincsen *ä* betű.

Az idegen keresztneveknek ez az újabb nagy kedvelése és a magyar névalakulásoknak is idegenszerű módon való írása annak az általános nemzetietlen iránynak az egyik jelensége, amelyet köz-szavainkban is oly veszedelmes módon tapasztalhatunk, s amelynek következtében egyre több és több eredeti szavunkat cseréljük föl idegennel, amint ezt már annyiszor hibáztattuk.¹ E jelenségek fő oka a kisebb nemzeteket jellemző idegenimádat, amely a divatnak minden ágában és így a beszéd és az írásmód divatjában is megnyilvánul. Tisztán tudományos szempontból a nyelv és írásmód idegenes divatját az előkelőség és a hangulati

¹ L. Msn. II, 97; III, 67; V, 45 stb.

hatás felé törekvésből meg lehet természetesen magyarázni:¹ a francia keresztnév ugyanis kétségkívül előkelőbb, mint megszokott magyar megfelelője; a *Mary* írásmód is finomabb a hétköznapi, polgári *Marinál* stb. De kérdés, lehet-e nemzeti szempontból mindazt helyeselni, ami tudományosan megmagyarázható. Azt sem tagadhatni, hogy a keresztnév megválasztásához minden szülőnek természetes joga van. Nem rég olvashattuk például, hogy egy magyar családnak egyik férfitagja *Sacramento* keresztnévet visel (BH. 1937 X 17/11). Az ilyen különleges és ritka idegen neveknek eredeti helyesírással való írásán nem is ütközhetünk meg. Visszás dolog volna némely ritkább francia nőneveket is magyarosan írni, teszem: *Ortánsz* (= Hortense), *Kreszánsz* (= Crescence) stb., ugyanolyan visszasság, mint mikor az újonnan fölkapott, de még meg nem magyarosodott, meg nem honosodott francia szókat nyomban a magyaros írás köntösébe bujtatják, mint pl. *övr* (= oeuvre), *zső* (= jeun) stb. (l. Msn. VI, 14). Magyarságunk szempontjából tehát legajánlatosabb és leghelyesebb olyan nőneveket választanunk, amelyek ilyen előkelőségre nem csábítanak és amelyek nyelvi szempontból hozzánk közelebb állanak. Hagyományainknál fogva hozzánk kétségkívül közelebb állanak és egyúttal egyszerűbbek és természetesebbek is a nőneveknek megszokott latinus alakjai, minők *Hortenzia*, *Kreszcencia*, *Stefánia*, *Valéria* stb., míg a manapság divatos *Hortense*, *Crescence*, *Stéphanie* vagy *Stefanie*, *Valérie* stb. nevek magyartalan benyomást tesznek. Legvisszásabb és egyúttal valósággal neveltséges azonban a magyar kicsinyítő képzővel alakult becéző neveknek i véghangjukban *y*-nal való írásmódja, az *Ady*, *Ancy*, *Babcy*, *Cincy*, *Emmy* stb.-féle írás. Ennek visszasságára már iskoláinkban kelene leányainkat erélyesen figyelmeztetni és leszoktatni őket róla.

Keresztszavainknak itt részletesen tárgyalt divatja ellen már engemet megelőzve mások is fölszóltak. Először tudtommal a Budapesti Hirlap róttta meg 1912-ben mint *félszeg szokást* azt, hogy „magyar leányok nevét angol helyesírással írják“ (a *Rózsaszín statisztika* című cikkben, l. Nyr. XLIII, 94). Majd Zoltvány Irén foglalkozott a magyartalan keresztnév-divattal az Irodalomtörténeti Társaságban 1915-ben tartott, *Harc nemzeti nyelvünk tisztaságáért* című fölolvasásában, és e divatról így nyilatkozott: „A külföldieskedés már az újszülött gyermekek elkeresztelésével kezdődik. A keresztség fölvétele után a régi egyházi szentek neveit, sőt az átídomított jó magyaros hangzású keresztszavakat sok szülő nem tartja előkelőknek és finomaknak, hanem helyettük... francia és angol becéző nevekkal vagy legalább idegen képzésű alakokkal nevezik el gyermekeiket“; példakul az *Alice*, *Clarisse*, *Elise*, *Mary*, *Valy* neveket említi (l. A pannonhalmi apátsági fő-

¹ L. MNy. XVIII, 118; XXX, 228 s. kk.; továbbá: Molecz Béla: A tulajdonnév esztétikája. Szentes, 1931. 10. l.

iskola Évkönyve, 1914/15. 17. l.). Majd Gyomlay Gyula róttta meg a felemás helyesírás ostromozásával kapcsolatban a *Daisy, Baby, Babszy, Mary* stb.-féle nőneveket, „valami „anglománia“-n alapuló hóbortosságot“ látva bennük (A tudákos helyesírásról és kiejtésről. Pécs, 1934. 13. l.). Folyóiratunk egyik munkatársa is szót emelt a „nemesebbé“ tevő *y*-os írásmód ellen (Msn. V, 156—7). Legutóbb pedig Dengl János is megróttta ezt az írásbeli divatot: „Hóbortttá vált ezeknek a becézóneveknek *y*-os írásmódja: *Évy, Ily, Lily* stb.“ (Magyar nyelvhelyesség és magyar stílus. Bp., 1937. 145. l.)

A keresztnemek e magyartalan divatján a mai nemzedékre nézve részben már alig változtathatunk, értem azokat az eseteket, mikor valaki a keresztségben vagy a névadáskor olyan merőben idegen, francia, angol vagy más nyelvű nevet kapott, amelynek magyaros megfelelője nincsen is még. De módunkban van magyarábbá tenni az olyan neveket, amelyeknek régibb, megmagyárosodott, vagy hozzánk közelebb álló latinos alakjuk is van, minők pl.: *Marianne* helyett *Mária Anna* vagy *Marianna*, *Hortense* helyett *Hortenzia* stb. És leszokhatnánk a régebb idő óta használt neveknek idegenszerűen *c*-vel, *ch*-val, *th*-val stb., főképpen pedig a magyar becézó neveknek *y*-nal való merőben visszás írásmódjáról. A jövő nemzedékre nézve pedig leányiskoláinkra vár a hazafias föladat, hogy a leendő anyákat magyar vagy magyarossá vált nevek választására szoktassák és a külföldieskedést a nevek használatában is nemzetietlenség jeleként hirdessék.

MAGYAR VÁLTÓT!

Írta: Csepregi Horváth János.

Pár cifra aláírással díszített színes, hosszúkas alakú nyomtatvány a váltó, a mai világ egyik rejtélye. Jelentéktelen papírlap. A rajta található nyilatkozatok azonban a kereskedelmi élet legfontosabb eszközévé avatják. Megnyitja az aranyfolyó eskapuját azzal, hogy a nemzet gazdaságának éltető készpénzforrásait hozzáférhetőbbekké varázsolja. Tőkét, forgópénzt pótló hitellevél. Meggyorsítja és felélénkíti mind a termelést, mind az árucserét. Ámde, mert útjai tekervényesek, túlon-túl felfedi a közgazdálkodás sebezhető helyeit is.

Nem méltatására ragadjuk meg a sérelmező tollat. Eleget vitatkoztak már e kérdésről. Való, hogy újkori árucserét váltó nélkül aligha képzelhetnénk el. Külső formája és szövege miatt szólalunk meg most.

Maga ez a szó: „váltó“, semmitmondó és értelmetlen. Hiszen nem váltásra használják, hanem hitel közvetítésére és elnyeré-

sére. Látszik, hogy még elnevezését is németből fordították szó szerint úgy, amint teljes szövegét, sőt többé-kevésbé alaptörvényét is. (1876. évi XXVIII. t. c.) Amde fordíthatunk művészettel úgy, hogy megadott értelmet más nyelv törvényei közé ültetünk át, és szolgálai módon. Az utóbbi tapasztalat miatt kell tiltakozásra gondolnunk, valahányszor csak váltó kerül a kezünkbe.

Újrakereszteléséről nem érdemes már tanakodnunk. Önmagából fakadó értelme nincs ugyan, de köztudatba ment, fogalom-má vált, vagyis említésekor mindenki ugyanarra gondol. Előnye, hogy ez az elnevezés megkapóan rövid, tehát gyakorlatias. Címe tehát kegyelmet nyerhet. Nem irgalmazhatunk azonban a szövegeknek. Két szempontból kell bevádolnunk:

1. A magyarosság elemi szabályait durván megsérti.

2. Felesleges értelmetlenségbe burkolódzik. Elrejtí a váltólevél eredeti tartalmát, sőt a hozzá nem értőket meg is téveszti.

Tudjuk előre, hogy védelmezői majd hagyományokra hivatkoznak. Való, hogy történelmi mult támogatja. De nem az alig félszázadnál idősb, tehát ifjú magyar szöveget. Különben is, nem a váltó újjáalakítása (reformja), hanem tartalmának megmagyarosítása célunk. Már pedig ezzel a szándékkal még szentséggé tisztult, ódon középkori kifejezéseket is vesztőhelyre lehet és kell küldenünk.

Érvelnek majd azzal, hogy a közönség megszokta mai alakját, a törvény pedig alkalmazkodott hozzá. Igaz! A maradiságot azonban mégis más okozza. Rendi testületekhez hasonlóan a kereskedelem is szokásokat teremt, sokszor öntudatlanul. Gyakorlata segítségével oltárra emel formákat, szabályokat. Ezekhez azután makacsul ragaszkodik. Az előszajkózott alak valóban megkönnyíti a használatot. Kényelmesebb, mert így készen kapja kézhez az egyszerű ember, nem kell gondolkoznia rajta. A szokások és lassan értelmüket vesztő szabályok még elfátyolozottságot, rejtélyességet is teremtenek. Az ilyesmik viszont tekintélyt ébresztenek és mély hatást keltenek. Gondoljunk a váltó e kifejezésére: „Tegye számolásha tudósítás nélkül!“ A kereskedelmit járó deák és váltót még soha nem látott egyszerű ember szent borzadályt érezhet első hallásakor. Az értelmetlenségeknek azonban az a végzetük, hogy megszüntetik őket. A fülsértően csengő szöveg ellen pedig egyszer majd összeesküszik a magyarság. Buborék lesz a rejtélyességből annak rendje és módja szerint.

Nemes zománc helyett penész keletkezett a váltón. Nem riadhatunk vissza erőszakos lecsiszolásától sem.

Kényes feladatot ró reánk megkövesedettségé miatt a váltó nyelvének élvezhetővé tétele. Szakkifejezések sarjadtak ki belőle, s ezeket ma már fiává fogadta a váltójog. Intézkedés, rendelvénnyel, telepítés — ilyen s hasonló műszavak születtek meg jól-rosszul sikerült újítással. Kiirtásuk nehéz volna most már, de talán felesleges is. Nyelvünkbe olvadtak, nem hangzanak fülsértően. Ha

tehát a váltó szövegét át akarjuk alakítani, meg kell alkudnunk velük, de testőrségükkel is. Tanácsadásra a váltójogászokat is fel kell majd kérni.

A m. kir. Államnyomda tömegesen nyomtat kincstári váltó-ürlapokat. Szövegük következésképen hangzik (zárójelben kitöltöttük az eredetileg üres részeket egy képzelt ügylet adataival, hogy példánk áttekinthetőbb legyen):

(Kerepes, 1937 aug. hó 12-én) (P 1200.—)
 1(937. október) hó (8-án) fizessen Ön ezen (első) váltónál fogva
 (Szabó Lőrinc) rendeletére
 (Egyszerkettőszáz pengőt)
 értéke (készpénzben) tegye számolásba tudósítás (nélkül).
 (Husztai István)

(Tarajos Máriának,

Bag)

fizetendő (az elfogadónál)

(elfogadom: Tarajos Mária)

Magyarul beszélő ember előtt ez a váltószöveg vádirat ön-maga ellen. A következő indítvánnyal szeretnők megjavítani:

Kelt (Kerepesen) 19(37 október) hó (12-én) (P 1200.—)
 (Tarajos Máriának,
 Bag)

Fizessen ezért az eredeti váltóért 19(37. október) hó (8)-án
 (Szabó Lőrinc) rendelkezésére
 (Egyszerkettőszáz pengőt)
 (Készpénz) ügyletből származik. Jegyezze elő kísérelvelem (nél-
 kül, vagy értelmében)
 (Husztai István)

Beváltja: (az elfogadó)

elfogadom: (Tarajos Mária) *

A váltó régi levélmintából keletkezett. Ezt a mai nyelven intézvénynek nevezett szöveget küldte el kiállítója adósának. Utóbbi aláírásával elismerte kötelezettségét és megígérte, hogy a vele közölt feltételek szerint fizetni fog (ígérőlevél). Ha levél, akkor érthetetlen, hogy címzése miért kerül a nyomtatvány aljára. Idegen népeknél keletkezett, régóta megszokott szövegbeosztás nem lehet irányadó ma. Mi okszerűen az élen vagy a levél fején címezünk. Kerüljön tehát első sorba a megszólított, az „intézményezett”. Természetesen nem kell kitérni a helyéről sem a keletkezést, sem az összeg előjegyzési adatát (számmal kiírt összeget).

Helytelen és magyartalan „első” váltót írunk, mert az el-

* Félkövér az előnyomatott szöveg; kurzív a kitöltött szöveg.

sőnek kiállított okiratot eredeti példánynak nevezik, további származékait pedig másodlatnak, harmad, negyed stb. példánynak. Az elsőnek nevezett váltó szabatosan „eredeti“ váltó. Ez a kifejezés helytálló. Sőt tanácsoljuk, hogy állandó érvényességgel nyomtassák rá az űrlapokra is. Másodlatok kiállítására ritkán kerül sor. Ilyenkor áthúzással és átírással könnyen segíthetünk magunkon.

A váltó birtokosa rendelkezik vele. Helytelen tevékenységét „rendeletnek“ és nem „rendelkezésnek“ nevezni. „Rendelvényesről“ tud ugyan a törvény, átvette ezt a joggyakorlat is; mégsem látjuk annak akadályát, hogy a „rendeletére“ helyére „rendelkezésére“ szöveg ne kerüljön.

„Értéke áruban“ kifejezés félbenmaradt, csonka, de homályos is. A váltó eredetét akarja kifejezni. E megjelölés pedig jelentős, mert az áru- vagy kereskedelmi váltó előjogokat élvez. Forgatásuk és leszámíttatásuk könnyebb. Beszéljünk tehát értelmesen és jelentsük ki szabatosan, hogy váltónk „készpénz-“ vagy „áruügyletből származik“.

Előző társával együtt nem törvényes kellék a borzalmas magyarsággal alkotott értesítő záradék: „Tegye számolásba tudósítás nélkül.“ Nyelvi szempontból a váltó botrányköve lehetne. Ezen a helyen irgalmatlanul robbantanunk kell. Magyar ember meg sem érti, pedig minden fejtörés nélkül, egyszerűen kifejezhetjük mondanivalónkat így: „Jegyezze elő kísérőlevelünk értelmében“ vagy „nélkül“.

Végül a telepítési hely rovatában is javaslattal élünk. Az űrlapon „fizetendő“ megjelölést olvasunk, utána pedig pontozott vonalakat találunk. Itt tüntetik fel a kiegyenlítés helyét. (Pl. fizetendő az elfogadónál.) Úgy véljük azonban, hogy magyarosabban és világosabban hangzik, ha a „fizetendő“ szövegrészt „be-váltja“ kifejezéssel cseréljük fel.

Sok gyomlálásra alkalmas nyelvi gazt találtunk a váltón. Pedig vállalkozásunkat nem nevezhetik túlságosan merésznek. Alkalmazkodtunk lehetőségeinkhez. Nem feledkeztünk el arról, hogy itt közhasználatban bevált formulák, hagyományok, megszokások gátjai tornyosulnak majd elénk. Ami régtől él, — függetlenül attól, hogy jó-e vagy rossz — pusztá meglétével is harcol élete meghosszabbításáért s ezzel előnyt szerez minden meginduló küzdelemben. Ennek tudatában inkább a megkerülés mód-szereivel élünk. Javaslataink a kevésbé merész, hosszabb, de simább útat keresik, mert egyébként elképzelhetünk gyökerei ellen irányuló indítványokat is.

Csodálatos, hogy mindeddig a váltó kiáltó értelmetlenségein és magyartalanságain senkinek a szeme nem akadt meg. Vagy tévedünk esetleg? Talán olvasottan vagy olvasatlanul erről szóló tanulmányok sora alussza mély álmát folyóiratok porlepte kötetekben? A nyelv szépségéért és tisztaságáért vívott önértékű harc

elesett katonái volnának? Örök rendeltetés szerint legyőzte őket a változtatások fáradsalmaitól borzadó sűrű gyakorlatiasság? Reméljük azonban, hogy a magyaritást követelő erő kitartással megöl majd minden vásári maradiságot.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

Iduőd király, angol király.

A nyelvfejlődés irányításának, s általában a nyelvi hatásnak az iskola és a sajtó mellett a rádió a legerősebb tényezője. A rádió kora reggeltől késő estig százezeres tömegekhez fordul az *élő szó* erejével. Kétségtelen, hogy nyelvi hatás szempontjából a nyomtatott betű még csak nyomába sem érhet.

A rádió vezetősége nyilván jól tudja, mekkora erejük van az éterhullámoknak a magyar nyelv épségéért, szépségéért, tisztaságáért folytatott harcban, s számos nyelvhelyességi előadásával, a fölösleges idegen szavak gondos kerülésével valóban segítségére is van a nyelvvédő mozgalomnak.

A szándékos és tudatos *oktatásnál* azonban sokkalta többet használhat, de sokkalta többet árthat is a rádió azzal, hogy hallgatói akaratlanul is mintának, példának veszik a beszédét és többé-kevésbé alkalmazkodnak hozzá. Az egyébként igen értékes és hasznos, de mégis csak szórványos háromperces nyelvhelyességi előadásoknál sokkalta többet használna a rádió, ha az év minden napján s a nap minden órájában valóban mintaszerűen beszélne magyarul. Meg vagyok róla győződve, hogy a rádió vezetősége is ezt a mintaszerű magyar beszédet szeretné a Stúdióban meghonosítani, de, sajnos, azt kell látnunk, hogy a bemondó hölgyek és urak elég gyakran szembehelyezkednek a magyaros beszéd szabályaival s a magyar hangsúlyozással.

Itt van mindjárt a keresztnevek kérdése. Az Akadémia nemrégiben még külön is figyelmeztetett a magyar nyelvnek arra a szabályára, hogy ha valamely idegen keresztnévnek van magyar megfelelője, akkor azt kell használni, s a családnév a magyar szövegben még akkor is megelőzi a keresztnevet, ha nincs is magyar alakja.

Minden nép a maga nyelvén ejti az idegen neveket. Iulius Caesar az olasznak Giulio Cesare (Dzsulió Csezáre), Marcus Aurelius a franciának Marc Aurèle (Mark Oreel), a mi Petőfi Sándorunk a németnek Alexander Petőfi. Ezelőtt mi is így beszéltünk: Groszlánszívű Richárd, Franklin Benjámín, Smith Ádám, Cromwel Olivér, Boleyn Anna, Corday Sarolta, Stuart Mária. Az Akadémia nem akart egyebet, mint hogy térjünk vissza a magyar szellemű beszédhez. A sajtónak egy része (Pesti Hírlap, Budapesti

Hírlap, stb.), számos kiváló írónk, köztük elsőnek néhai Kosztolányi Dezső, örömmel fogadta meg az Akadémia figyelmeztetését, de akadtak sokan, akik komoly vagy kevésbé komoly ellenvetésekkel, olcsó élcelődéssel próbálták nevetségessé tenni az Akadémia álláspontját. (Az egész kérdést lapunkban alaposan és kimerítően Nagy J. Béla tárgyalta.)

Ebben a kérdésben — bevallhatjuk — a nyelvvédő mozgalom, sajnos, még a félsikerig is alig jutott el, s ezt nem utolsósorban annak kell tulajdonítani, hogy a magyar rádió nem tette magáévá az Akadémia által hangoztatott nyelvi szabályt.

Még károsabb jelenség, hogy a rádió bemondói igen gyakran vétenek a magyar hangsúlyozás szabályai ellen is. A magyar ember a szónak az első tagját hangsúlyozza és ha *magyar beszéd közben* idegen nevet említ, akkor nem azt kutatja, hogy hogyan hangsúlyoz az a nép, amelynek valamelyik fiát megnevezi, hanem a magyar hangsúly szabályai szerint az első szótagot nyomja meg. Nem így bemondóink! A mi rádióink ilyen mondatokat sugároz szét a magyar hallgatókhoz: „A tömeg óriási lelkesedéssel fogadta Mussolini beszédét“. „A vita végeztével Herriot az ülést bezárta.“ A hangnak ez a szinte csuklásszerű szóvégi felkapása teljesen lerontja a mondat hangképének magyar jellegét.

Azt már nem is csodálom, hogy ha magyar szövegben idegen név fordul elő, akkor nemcsak a hangsúlyban, hanem a *kiejtésben* is a legtökéletesebb „hitelességre“ törekszenek. Így tesznek még akkor is, ha egészen meghonosodott névről van szó. Az angol királyválság idején különösen egy hölgybemondó tűnt fel avval, hogy a volt angol királyt következetesen *Iduődnek* (!) nevezte. De ha VIII. Edvárd *Iduőd*, akkor I. Edvárd, akinek vérengzését Arany János megénekelte, szintén *Iduőd*. És akkor a *Velszi bárdokat* úgy kell szavalni, hogy

Iduőd király, angol király

Léptet fakó lován.

Hadd látom — úgymond — mennyit ér

A *uelszi* tartomány.

Igaz, hogy Arany János nem erre a beszédre építette fel a versét, de hát ő szegény nem volt eléggé művelt hozzá.

(Azt már csak zárójelben említem meg, hogy az idegen nyelvtudás fitogtatása és a „hiteles“ kiejtés kínosan előkelősködő utánzása igen sokszor éppen azt árulja el, hogy az illető az idegen nyelvben is csak félig-meddig járatos. Így a rádió is Renaudel nevét, akit a franciák Rönodeelnek mondanak, mindig Rönódnak ejtette, a francia szociálista párt vezérét pedig váltakozva nevezi Blumnak, Blomnak, Blömnnek, sőt Blümnnek!)

Annyi szent, hogy nehéz volt nevetés nélkül megállni, amikor a német-osztrák egyesülés napjaiban az egyik bemondó ilyen zamatos bécsiességgel szórakoztatta az előfizetőket: „A tömeg

szűnni nem akaró éljenzéssel fogadta *Himla* véderőparancsnokot“. „A nép látni akarta *Hitla* birodalmi vezért“.

A dolog egyébként egészen mulattató volna, de van egy igen komoly oldala is. Az ilyen beszéd hallatára a tömegekben kiirthatatlanul meggyökeresedik az a szellem, amelynek a magyar nyelv épsége közömbös, mellőzhető valami, de amely kínos igyekezettel iparkodik utánozni az idegent, akkor is, ha magyarul beszél. Remélem, senki nem fogja annyira félreérteni a szavaimat, hogy azt higgye: az idegen nyelvek tanulása ellen szólok. Ez végzetes betegség volna. Én csak azt mondom, hogy ha magyarul beszélünk, akkor a magyar nyelv szabályai lebegjenek szemünk előtt.

Csak nemrégiben vált ismeretessé, hogy egy angol író óriási vagyoniát a helyes és szép angol beszéd védelmének szolgálatára hagyományozta. És ebben nincs semmi meglepő, hiszen jól ismert dolog, hogy öntudatos nemzetek művelt embernek nem azt tekintik, aki két-három idegen nyelven úgy-ahogy beszélni tud, hanem azt, aki helyesen és szépen beszél az anyanyelvén.

A rádió példaadásával akarva-nemakarva azoknak a tábort szaporítja és erősíti, akiknek nem fontos a magyar nyelv, akik magyar beszéd közben nem a magyar, hanem az idegen nyelv szabályait követik, az idegen hangsúlyt és kiejtést iparkodnak keserves igyekezettel utánozni, s akik, ha magyarul beszélnek, akkor is idegen nyelvtudásukat — rendszerint eléggé hiányos idegen nyelvtudásukat — szeretik fitogtatni.

A magyar rádió vezetőségének szerintem sürgősen el kell tiltania a bemondó hölgyeket és urakat a magyar hangsúlyt semmibevevő, előkelősködő kiejtéstől, és rá kell őket szorítania, hogy valóban mintaszerűen, példás magyarsággal beszéljenek. Ezt követeli legfélétebb kincsünknek, a magyar nyelvnek érdeke.

Winter István.

Három újabb szómagyarításról.

Egy hírlapi cikk a vitaminhiányból származó *beri-beri* betegséget közben magyar névvel is említi és *báránybetegség*-nek nevezi (PH. 1937 XI 21, képes mell. 6. l.) annak a fölvilágosításnak az alapján, amelyet keleti nevének eredetéről Szent-Györgyi Albert Nobel-díjas tudósunk az Uj Idők munkatársának adott (1937 XI 14-i sz. 715. l.), hogy t. i. az ilyen bajban szenvedőknek ingadozó, támolygó járása egy kissé a bárány járásához hasonlít, a báránynak pedig hindosztáni nyelven *beri* a neve. A magyar névadásnak csak az a gyöngéje, hogy a *báránybetegséget* — ha csak amúgy is nem világos, hogy az emberi betegségről szólunk — mindenki szószerint bárányok betegségére értené. Ezt a félreértést úgy kerülhetjük el egyszerűen, hogy a betegség fogalmának másik nevét, a nyelvújítási *kór* szót alkalmazzuk az elnevezésben,

v. i. ha a *beri-beri*-t magyarul *báránycór*-nak mondjuk. A *kór* szó alkalmazása ad sajátos értelmet pl. az *angolkór* névnek is (a. m. *rachitis*), míg az *angolbetegség* általánosabb képzetet is keltethetne, nem is szólva arról, hogy a *kór* szó a szakkifejezésben rövidségénél fogva is ajánlatos. Ezért javasoltam a Magyar Szemorvos-Társaság véleményével szemben a szem *elephantiasis*-ának magyarítására *nagyranövés* helyett az *elefántkór* kifejezést, amely — amint most utólag látom — már a Révai Lexikonban is megtalálható.

Az újabban budapesti építkezéseinkben külön jelentéssel divatba jött *hall* szóra a *Technika* című folyóirat multévi pályázatán — amely műszaki kifejezések magyarítására volt hirdetve — a szakbizottság a beérkezett szóajánlások közül az *osztószo*ba elnevezés mellett döntött. Én a magam részéről nem tartom ezt a műszót alkalmasnak, mert nem fejezi ki eléggé találóan a fogalmat, amelyet jelölni akarunk vele. A *hall* a szóbanforgó használatban a nagyobb lakások lakószobáiba vezető, az előszobánál azonban többet érő helyiséget jelenti (vö. Msn. III, 111), amely sem nem szoroz, sem nem *oszt* igazában, úgyhogy az *osztószo*ba elnevezés első hallásra különös képzetet kelt. Hosszabb voltánál fogva pedig, ha a használatban *osztó*-vá rövidülne (amire számíthatunk), éppúgy különösen hangzanék. Minthogy a *hall* lényege az *előszobáéval* szemben az, hogy belőle a tulajdonképpeni lakószobákba benyithatunk, én azt gondolnám, hogy — ha ugyan tetszik! — *benyitó*-nak nevezhetnők. Azt mondhatnók tehát pl.: a szobalány a látogatót a *benyitóba* vezette be; 3 szobából és *benyitóból* álló lakás, vagy akár rövidítve is: három szobás, *benyitós* lakás stb.

A mérnöki folyóirat pályázatán egy másik olyan szót is elfogadtak, amely nézetem szerint szintén nem tekinthető sikerültnek: a *rakotta* szót a *parketta* helyébe. Alakja ellen nyelvtani szempontból nem tehetnénk talán kifogást, mert olyan a képzése, mint a *ránt* igéből való *rántotta* szóé, és ha több mintáját nem tudnánk is idézni, azzal nyugtathatnók meg magunkat, hogy az újabb alaktani kutatások szerint egyetlen szóalak végződése is létrehozhat hasonló végzetű szokat.* A *rakotta* szó mégis merőben szokatlanul hangzik nyelvérzékünk előtt, és csak erőltetve fűzhetnők hozzá a *parketta* vagy *parket* képzetét. A *rántotta* u. i. áthagyományozott szóalak, amely mikor a *rántott* melléknévi ige-névből létrejött, akkor a maga személyragos alakjában még érthető volt. Az ilyen régi mondásokban t. i., mint: „nyolcz vagy tiz tikmonyból főzz szép pirosan *rántottát*“; „az *rántottát* egészen add fel az tálban“ stb. (l. NySz.) — a *rá(n)-totta* szót így értették: a tojás rántottja, azaz a tojás rántott alak-

* L. „A *-si* képző eredete“ (Bp. 1920.) című akadémiai értekezés 24. és köv. lapjait.

ja, mert régebben a mult idejű igenevek 3. személyű alakját nem — mint ma — *-ja, -je*, hanem eredetibb *-a, -e* raggal mondták (ennek a nyelvszokásnak a maradványa ma is a „*halottaiból* való föltámadás“ kifejezésmód). A mondva csinált *rakotta* szóalakot ellenben a maga szokatlan *-a* végződésénél fogva nem tudjuk megérteni és a *parket* fogalmával sem fűzhetjük össze, elterjedéséhez tehát kevés reményünk lehet. Az ilyen magyarító kísérletekre nézve általában az a véleményem, hogy ha külföldi eredetű gyártmányoknak, találmányoknak nyomban jellemző és találó magyar nevet nem tudunk adni, ez nem nagy baj és nem jelenti mindjárt nyelvünk szegénységét. Legföljebb a leleményesség hiányát árulja el bennünk. Sokkal nagyobb és sürgősebben orvoslandó baj az, ha olyan fogalmakra nincs eredeti szavunk, amelyeknek meglétét minden művelt nép képzetvilágától elvárhatjuk, aminők pl. *becsvágy, jellem, képzelet, összetűzés* vagy *viszály* stb. És még nagyobb baj, ha ilyen fogalmak kifejezésére szolgáló eredeti szavainkat könnyelműen pusztulni hagyjuk és helyettük — főképp a német nyelv hatása alatt — a nemzetközi szókat: *ambíció, karakóter, fantázia, konfliktus* stb. hozzuk forgalomba. Ez a könnyelműségünk egyébiránt a gyártmányok és találmányok neveinek terén is tapasztalható, mikor pl. a *képdúcot* csakhamar *klisével*, a *fölvonót* meg úgyszólván máról holnapra *lifttel* cseréltük föl stb. Pedig az ilyen találó eredeti szavaink megőrzése sokkal könnyebb dolog volna, mint némely meggyökeresedett idegen eredetű szavak helyébe megfelelő és kifogástalan magyar kifejezést kieszelni.

Zolnai Gyula.

Egy tanár jegyzetei.

1.

A gimnázium alsó osztályaiban tapasztaltam, hogy olyan tanulók, akiknek magyar kiejtése egyébként nem nagyon rossz, mihelyt felolvasnak, elrontják beszédük hangsúlyozását. Kínos pontossággal, erősen hangsúlyozzák minden szó első szótagját, vagyis a mondathangsúlyt elrontják a szóhangsúllyal. Azt hiszem, ennek okát az elemi iskolai olvasás-tanításban kell keresnünk. Talán egynémelyik tanító szoktatja rá a gyerekeket abban a korban, amikor még egy-egy szó értelmes elolvasása is nagy feladat. S míg azon buzgólkodik, hogy a szavak kiejtésükben tisztán elkülönüljenek, nem veszi észre, hogy a mondat tönkrement belé. Magyarul nem így beszélünk:

Volt / egyszer / egy / ember,

hanem így:

Volt egyszer egy / ember.

A hangsúly nagyobb részeket foglal egybe, s e részek első szótagján erősebb főhangsúly, utolsó vagy előtti szótagján gyengébb, de néha szintén elég erős mellékhangsúly van.

Jó volna, ha már az elemi iskolai tanítók vigyáznának rá, hogy a gyermeket rá ne szoktassák olvastatás közben a hibás hangsúlyra, a szavak külön-külön ejtésére. Az illyesmi idővel könnyen szokássá válik, sőt el is terjedhet.

2.

Egy másik megfigyelésemet ima közben tettem. Az új imát nem rég, csak vagy két esztendeje rendelték el. A gyermekek eleinte olyanformán mondták, hogy minden szavát külön ejtették ki, egy-egy kis szünettel:

...hű / gyermekeid / lehessünk, / s mindenben / szent / akaratodat / teljesítsük... nagy / neved / dicsőségére.

Nem szóltam nekik, csak vártam. Heteken át figyeltem, hogy megváltozik-e ez idővel? Megváltozott magától. Amint folyékonyabban ment az ima, megszokottabbá lett az elmondása, egyszer csak kezdték így mondani: *hű gyermekeid / nagy neved*. Már nem volt szünet a jelző és jelzett szava között. Ekkor figyelmeztettem őket arra, hogy mi történt, s megdicsértem, mert a többségnek még mindig elég jó magyar nyelvérzéke volt ahhoz, hogy a helyes hangsúlyozást öntudatlanul győzelemre vigye.

3.

Ez pedig egynéhány évvel ezelőtt történt egy hatodik osztályban. Szorgalmasan irtogattam az írásbeli dolgozatokban az „ennek dacára“, „annak ellenére“-féle kifejezéseket. A dacáráról csak leszoktak valahogy, de, hogy az „ellenére“ sem volt jó, az egészen megzavarta a fiúkat. Nem csoda, hiszen ma is sok lelkes nyelvvédő azt hiszi, hogy szörnyű magyarosan ékeskedik, ha „dacára“ helyett azt mondja, hogy „ellenére“. Nem a szóban van a hiba, — magyaráztam — hanem a kifejezésben. A dac szó magábanvéve éppen olyan jó kölesönszavunk, mint akármelyik társa, tehát a szót szabad használni. Ellenben: annak dacára, bátorsága dacára... stb. a trotz dem, trotz seiner Tapferkeit,... stb. német szóvonzat szolgál fordítása. Ezen nem segít, ha a ‚dac‘ helyett más szót mondunk, s a szerkezet marad. S ez a veszedelem. Irtják a magyart. Arany János nem így beszél Toldiban:

Ennek ellenére, mily istencsodája,

(Egy zokszót sem ejt ki Toldi Györgyre szája...

Vajjon, ha Toldinak végig ilyen volna a magyar nyelve, mit vélnénk róla?

De hát akkor mit írjak helyette? — kérdezte egyik igyekvő ifjú nagy szorongva.

Ebben a mondatban elég lett volna egyszerűen azt írni: „noha”, vagy „ámbar” — mondtam.

No, ennek meglett a foganatja. A következő dolgozatában ezt írta:

Annak *nohájára*, hogy egy kicsit kozmás volt, nekünk ízlett az ebéd.

Így volt, nem én találtam ki.

Ennek a fiúnak szókinéséből már kiveszett a „noha” kötőszó. Nem tudta használni. Kiirtotta a „dacára” azaz, jobban mondva: „ellenére”.

4.

Térjünk vissza még egyszer a hangsúly és hanglejtés dolgára! Az idegenszerű kifejezés sok egyéb vétke mellett azzal is árt a magyar nyelvnek, hogy idegen hanglejtést lop belé. Érdekes példája ennek a „létezik”, „nem létezik”, stb. használata. Pedig látszólag tiszta magyar szó ez. Gyökere ősi finn-ugor szótó: lev-. Ebből szabályos -t képzővel lett a „lét” főnév, s ebből megint -z- képzővel: létez (-ik) ige.

S hogy ezt mégis idegenek kezdték a magyar beszédben, úgy, ahogy ma lépten-nyomon halljuk, azt mutatja a hangsúly. Csak figyeljük meg, hogy született magyar emberek is milyen különös idegen hangsúllyal és hanglejtéssel ejtik ki a szót, ha ezt mondják: az nem *létezik*. A hangsúly a lé-szótagon van, előtte két egészen hangsúlytalan szótag. Így magyarul nem lehet beszélni. Nyilvánvaló, hogy első terjesztői magyarosodó idegenek voltak, akiknek magyar nyelvkincse még olyan szegény volt, hogy a „so-was existiert nicht”-féle német kifejezést másképpen nem tudták magyarul mondani. Gyermekkoromban inkább csak a terézvárosi boltosoktól hallottam, de már 25 évvel ezelőtt egy szép magyar beszédű székely asszony riasztott meg velem. Az ügynökök, házalók hamar széthordották az országban. Ma már aggasztóan elterjedt. S idegen hanglejtése mindvégig megmaradt. Ha nem vigyázunk rá, nemsokára népünk gyönyörű dalai ilyenformán fognak zengen: Az nem létezik, nem is létezett, nem is fog létezni a sifonérban.

Jacobi Lányi Ernő.

A bányák „kutyá”-ja.

A MAGYAROSAN előző, 5—6 számának 104. lapján a következőket olvashatjuk:

„Rokona az „apácázörej”-nek a bányák kutyája. Egy időben olvashattuk, hogy szenet a bányákból ennyi és ennyi kutyával hordtak ki. Szegény kutyák! Ilyen elcsigázó munkára fogják őket! Pedig dehogy kutyák, nem is élők. Az elnevező nem jól olvasta a német bányászkocsit, a Hunt-ot és lefordította a Hund rovására a csillét.”

Ezzel kapcsolatban közlöm, hogy *Heise* és *Herbst* BERGBAUKUNDE c. kiváló munkájának II. kötetében (Berlin, 1910.), a 269. lapon szószerint a következőket írja:

„In verschiedenen Bergrevieren werden die Förderwagen als „Hunde“ bezeichnet. Man hat dies Wort aus dem Slowakischen herleiten zu müssen geglaubt (hyntow) und daher die Schreibweise „Hunt“ vorgeschlagen. Jedoch finden sich in Bergbau und Maschinenwesen vielfach Tiernamen als Bezeichnungen, wie z. B. „Bär“ für „Gegengewicht“, „Katze“ oder „Laufkatze“ für kleine Wagen mit Flaschenzug, „Teckel“ für die kleinen Holzwagen in Westfalen; es erscheint daher nicht als notwendig, zu einer solchen Erklärung zu greifen“.

Idézetünk magyar fordítása így hangzik: „Sok bányavidéken a szállítókoscsikat „kutyának“ hívják (Hund). Sokan azt hitték, hogy ez a szó a tót nyelvből (hyntow) származik. Ezért azt tanácsolták, hogy írjuk „t“-vel: Hunt. Pedig igen gyakran találunk a bányászat és gépészet elnevezései között állatneveket: pl. „medve“ az ellensúly, „macska“ vagy „futómacska“ a csigasoros kis koscsik, „borz“ a kis westfaliai fakocsik neve; ezért nem látszik szükségesnek, hogy ilyenféle (tót: hyntow) magyarázathoz forduljunk“.

Treptow BERGBAUKUNDE c. könyvében (I. kötet, Wien, 1917. 352. és köv. l.) ugyancsak „Hund“-ot, nem pedig „Hunt“-ot ír, de e szóhoz semmi megjegyzést nem fűz.

Bansen DIE STRECKENFÖRDERUNG c. könyvében (Berlin, 1921.) szintén a „Hund“ kifejezést használja s ezzel kapcsolatban a 31. lapon a következőket írja:

„Woher die Bezeichnung „Hund“ oder „Hunt“ stammt, hat bisher nicht aufgeklärt werden können. Die einen führen den Namen auf das slowakische Wort hyntow (Wagen) zurück und schreiben ihn deshalb mit *t*. Andere meinen, dass der Bergmann diesen seinen treuen Begleiter Hund genannt habe, weil er ohne ihn ebenso hilflos wäre wie der Jäger und der Hirt ohne einen Hund. Wieder andere weisen darauf hin, dass im Bergbau wie überhaupt in der Technik viele Tiernamen gebraucht werden, z. B. Bär, Geissfuss, Spinne, Wolfsrachen (im Tiefbohrwesen), Fuchs, Prägelkatze, Fangfrösche, Krebsen, Fahrtfröschel, Rammhär, Ziegenfuss (Ziehfuß), Bock; bereits *Agricola* (1556) führt die Entstehung dieses Namens darauf zurück, dass das Gepolter eines herankommenden Hundes lebhaft an das Knurren eines bösen Kettenhundes erinnere“.

Magyarul: „Még nem tisztázódott, hogy honnan származott a Hund vagy Hunt (csille) szó. Egyesek a tót „hyntow“ szóra vezetik vissza, ezért „t“-vel írják. Mások úgy vélik, hogy a bányász azért nevezte el hű kísérőjét „kutyának“, mert nélküle éppen olyan tehetetlen lenne, mint a vadász vagy pásztor kutya nélkül. Ismét mások arra utalnak, hogy a bányászatban, mint a műszaki világ-

ban általában, sok állatnevet használnak, pl. medve, kecskeláb, pók, farkasszáj (egy, mélyfúrásnál használt fogókészülék), róka, pörkölőmacska (érepörkölő kemencéknél használt tűzkaparó), fogóbéka (egy fogókészülék), rák, létrabéka (aknák járóosztályában az aknakerethez erősített vízszintes gerenda, melyhez a járásra szolgáló létrákat szögezik), verómedve (verókos, cölöpverő), kecskeláb, bak. *Agricola* (1556) a szó keletkezését azzal magyarázza, hogy a közeledő „kutya“ dübörgése élénken emlékeztet a láncra vert dühös kutya morgására“.

Tény az, hogy a „Hund“-nak, mint mesterszónak, helyes és általánosan elfogadott magyar kifejezése a bányászatban: „csille“. Az elmondottakból azonban az is kitűnik, hogy a német — bármi legyen is e szó eredete — valóban „kutya“-nak hívja a bányacsillét.

Finkey József.

Övéké.

Tanult, művelt uraktól és hölgyektől hallottam már, nem is egyszer, de nem is kétszer ezt: *övéké*. Egy vasárnap pedig egy a rádió közvetítette beszédből hangzott lelkesen ez a mondat: Mert *övéké* a mennyeknek országa. Eleinte ügyet sem vetettem rá. Azt hittem, csupán óhatatlan ragadmány ez egyeseknél a pesti utca nyelvéből, és nem egyéb nyelvbotlásnál. De már oly gyakran hallani mindenfelé, hogy nem ártana szóvátenni.

A pesti utca és vele a pesti diákság már régóta így beszél: *enyimé, tiedé, övéé* (nem sajtóhiba, igenis, két *é!*), *mienké, tieteké, övéké*. Tudom, felbukkan más vidéken is, de talán sehol sem olyan következetességgel, mint Budapesten. Keletkezése könnyen érthető. A kérdőszó: *kié? kiké?* Aztán így felelünk rá: *apáé, társamé, a gyerekeké, ezé a fiúé*. A nyelvérzék ezután úgy okoskodott, hogy az *enyim, tied, mienk, tietek* mellől sem szabad hiányoznia az *-é* birtokjelnek, lett tehát *enyimé, tiedé, mienké, tieteké*. Azt mondjuk: *a fiúké, a gyerekeké, Péterké, Kovácské*, s ennek mintájára keletkezett: *övéké*. Mivel aztán valamennyi birtokosnévmásunk ilymódon három-, sőt a *tieteké* négyszótagú lett, az *övé* sem maradhatott árván, lett tehát *övéé*, a kiejtésben *övéjé*.

Eddig rendben is volna, hiszen keletkezése „tudományos“ magyarázatot kapott. Mégis igen nagy a baj, mert az *-é* birtokjel egyszer már megvan valamennyi birtokosnévmásban.

Az *én* valamikor *en* volt. Ennek maradványa a ritkább és újabb keletkezésű *engem* helyett a ma is használatos és nagyon régi *enyém* névmási alak. Az *enyém* eredetileg így hangzott: *eném*, elemeire bontva: *en-é-m*. Ebből lett az *enyém*, majd ahogy a *kezeit, szemébe* helyett azt mondjuk: *kezeit, szemébe*, létrejött az *enyim*. A *tied*, újabban *tied* egykor így hangzott: *teéd* (*te-é-d*). Az *ő*-ből lett *övé*, a további alakulások: *mi-é-nk, ti-é-tek* (újabban *mienk, tietek*) s végül *övé-k*.

Valahányszor hallok az *övéké* meg az *enyimé*, *tiedé-féle* névmáshasználatot, eszembe jut egy adoma. A békevilágban két osztrák katonatiszt elhatározta, hogy megtanul magyarul. Gyakorolták is elszántan nyelvünket, mert udvarolni akartak a szép magyar leányoknak. Egyszer aztán az egyik meglátogatja a másikat. Kopogtat az ajtón. Belülről: „Ki aztat?” Kívülről: „Nekemnek.“

Juhász Jenő.

SZÉLJEGYZETEK

A színkölesönzők és a mesélők. — Gyakran hallunk és olvassunk ilyeneket: „szép színt (erőt, nagy súlyt, látszatot stb.) *kölesönöz* a dolognak“. A magyar fület méltán sérti a „kölesönöz“ igének ez az idegenül hangzó alkalmazása, mert nem használhatjuk „valamit ad“ vagy „valamilyenné tesz“ értelmében, és magyar fel fogás szerint a kölesönt vissza is kell vagy legalább kellejnie adni, akik azonban színt kölesönözgetnek, tökéletesen megfejeljkeznek a szónak erről a tartalmáról. Nyilvánvaló, hogy a kettős („ad“ és „kölesönad“) jelentésű német *verleihen* igének otromba fordításából származik ez a mákvirág, úgyhogy akkor is kölesönnek fordították, amikor a német ugyanazon szóval bár, de már nem kölesön, hanem ingyen ad.

Ugyanez a képtelen „nyelvfajlódás“ szülte a *mesél*, *elmesél* igének „mond“, „elbeszél“ értelmű nagyon elterjedt használatát is, mert itt is a német erzählen ige kettős jelentésének („elmond“, „elmesél“) hibás fordítása szolgáltatja az okot. Még nem is olyan régen az országnak legfeljebb német szomszédságban lévő részein fordult elő ez a helytelen szóhasználat, máshol csak költött dolgot lehetett mesélni, vagy esetleg a hazudozót ezzel a szóval megbélyegezni.

Szomorú jele nyelvi tudatlanságunknak, hogy ezt a csúfságot még zamatos magyar kifejezésnek is tartják, és hogy „legjobb íróink“ is derűre-borúra élnek vele, mert rettenetesen divatos. Hát elég baj, hogy ők is használják, de attól, hogy az ő kabátjukon is éktelenkedik, az a folt még nem válik érdemrenddé.

Ezután már nem ok nélkül remélem, hogy viszonzásul a német nyelvet is hasonlóképpen „esinosítják“ majd a mi nyelvünkől és egy, magyarból németre fordított könyv címlapján ezt olvashatjuk: *Gedreht aus dem Ungarischen von N. N.* Hogy nevetnének rajta a mesélők meg a színkölesönzők, pedig éppen nekik nem sok nevetnivalójuk lenne.

Gröber Aladár.

Egyenlőre. — Akit csak figyelmeztettem, hogy így kell mondani: *egyenlőre*, mind azt kérdezte tőlem: Hát van-e értelme az *egyenlőre* szóalaknak? — Hát hogyne volna! Az *egyenlőre* (vagy ahogy mondják: *egyenlőre*) időhatározó, és kimaradt mellőle az *idő* szó. Kimaradt, mert mint magától értetődő szó, feleslegessé vált. Így foszlott le az *ásó*, *véső* mellől a *szerszám*, a *földművelő*

mellől az ember, a temető mellől a kert, a tokaji mellől a bor, a pülpusztai mellől a sajt, a pohár világos mellől a sör, az asztalos mellől a mester, a fenyves mellől az erdő, a befőtt mellől a gyümölcs, a százszorszép mellől a virág és más effélék, egy egész zsákkal. Így lett aztán a sok ideig helyett sokáig, várj egy kis időt vagy egy kis ideig helyett várj egy kicsit vagy népiesen egy kicsinyég. Tegyük csak vissza az egyelőre (azaz hogy újabban egyenlőre) kifejezésbe az idő szót s így vizsgáljuk meg! Egyelőre annyi mint egy előidőre, egyenlőre pedig ez volna: egyenlő időre. Most már én kérdelem: Melyiknek van hát értelme? Mit akarunk mondani, azt hogy például egy előidőre elfogadjuk az ajánlatot, vagy hogy egyenlő időre fogadjuk el az ajánlatot?

Juhász Jenő.

Aktív katolikus orgánium. — Ma a hangzatos és címükben is sokat kifejezni akaró lapok és folyóiratok divatja járja. Ha ez anyanyelvünk szavaival és kifejezéseivel történik, teljesen jogos és elfogadható. Az idegen szó alkalmazása azonban csak elősegíti az illető szó köznyelvi meghonosodását és elterjedését. Jellemző példa erre az „aktív katolikus orgánium“ kifejezésben az aktív és az orgánium szó általános használata. Ezt az alcímet viseli a „Korunk Szava“ c. „sajtóorgánium“. Ha a lap eredeti címe nem fejezné is ki híven a lap szellemét és irányát, még akkor sem volna szabad idegen szót használni az alcímül felírt kifejezésben, különösen pedig nem — ebben az esetben. Teljesen megfelelő helyette az alábbi kifejezés is: a cselekvő magyar katolikusság lapja vagy közlönye. De bizonyára a szerkesztők is találnának jó magyaros hangzású és kifejező alcímet a lapjuknak. Nem olyan szegény a magyar nyelv, hogy lépten-nyomon idegen szót kelljen használni általánosan elterjedt magyar szavak helyett.

Giday Endre.

Csótáros kalpag. — Nemrégem olvastam egyik napilapban, hogy valami ünnepségen „csótáros kalpag“ volt N. N. úr fején. Nagyon meghökkenem ezen a legújabb divaton, mert hát a csótár (németül: Schabracke, franciául: échabraque, olaszul: gualdrappa) nem más, mint színes bársonyból vagy posztóból (a hajdani huszároknál fecskefarkúra) szabott s rojttal, paszománnyal, címerrel díszített jókora takaró, amelyet a ló hátára, a nyeregbunda alá tesznek. Egyszerűsített alakban ma is látható a lovasrendőrség lovain, díszkivonulás alkalmával. Hát bizony szokatlan látvány lehetett N. N. úr, a fejére borított csótárral.

Gyalókey Jenő.

Villamos magyarság. — Tegnap, egyik villamos kocsin, „két átszállójegyet“ kértem a kalauztól. Bizonyára megbotránkozott fogyatékos magyar nyelvtudásomon, mert szinte rosszáló hangon kérdezte: „Kettő átszálló tetszik?“ Az első szót erősebben hangsúlyozva ismételtem: „Két átszállójegyet adjon.“ Mire ő átadta a kívánt jegyeket, mondván: „Tessék, kettő átszálló“. Azután továbbment és harsány hangon kiáltotta: „Kérem a jegyeket felmutatni, ahol még nem lettek volna látva!“ Ugy-e szép?

Gyalókey Jenő.

Tárgyalást folytatni. — A hírlapokban, úgyszintén a rádióban is, mindegyre felbukkan ez a mondat: „X. miniszter Y-városba utazott, hogy ott Z. miniszterrel tárgyalásokat *folytasson*“. Folytatni csak azt lehet, amihez már hozzáfogtunk, de a megkezdett tárgyalás nem folytatás. Ez a mondat tehát, helyesen fogalmazva így hangzanék: „X. miniszter Y-városba utazott, hogy Z. miniszterrel *tárgyalást kezdjen*“ (vagy rövidebben: „*tárgyaljon*“). A többszám és az „ott“ helyhatározó szócska is fölösleges.

Gyalóky Jenő.

Forgós kócsag. — Ez a csodabogár tudományosnak mondott értekezésből való. Hunyadi János seregében, a főurak fején lengedeztek — a szerző megállapítása szerint — „forgós kócsagok“. A kócsag a gémelek családjához tartozó, hosszúlábú és hosszúcsőrű nagy madár; bajos tehát elképzelni, hogy ezek a szép madarak — nyársra húzva — középkori főuraink kalpagjain forogtak volna.

Gyalóky Jenő.

A nyelvhelyesség az apróhirdetések között. — A Pesti Hírlap egyik legutóbbi számában olvastuk ezt az apróhirdetést:

Magyarszakos tanárjelölt kerestetik dolgozatoknak magyar nyelvhelyesség szempontjából való átnézésére. Ajánlatok „Kifogástalan magyarság 24453“ jeligére az Erzsébet-körúti főkiadóba.

Örvendetes jelenség! Bárcsak ez az apróhirdetés a nyelvünket féltő, öntudatosabb felfogás terjedésének lenne hirdetője! Valóban, minden nyilvánosságra kerülő szöveget át kellene vizsgálni vagy nézetni a magyarosság szempontjából is. Ha vigyáznunk arra, hogy a szakszerűség vagy helyesírás dolgában kifogástalan legyen írásunk, a szép és helyes magyarság szempontjaira is ügyelnünk kell még a szakmunkákban is. Könyvszemléink tanúsága szerint szerzőink ezt az elsőrendű feladatot igen gyakran elhanyagolják és írásaikkal a magyartalanságokat is terjesztik. Vajha okulnának ebből az apróhirdetésből és írásaikat kinyomtatás előtt kijavíttatnák jónyelvű hozzátérővel!

Sipos Lajos.

Fotokópia. A politika fegyvertárának legújabb eszköze a *fotokópia*. Alig három-négy esetről tudunk, de máris divatossá vált a fogalom, közismertté idegenből hozott kifejezője. Ünös-üntalan *fotokópiákról* beszélnek politikusaink, írnak lapjaink. Pedig van becsületlen magyar szó a fogalom jelölésére: *fénykép, fényképes másolat*. Tehát: X. képviselő letette a Ház asztalára Y. úr születési bizonyítványának a fényképét, fényképes másolatát.

Az idegen szók irtása nyelvűvelésünk egyik jelentős feladata. A mai idők azonban az új fogalmaknak és az új idegen szóknak oly tömegével rohamozzák életünket s nyelvünket, hogy a gyomlálók tábora nem győzi a munkát. Ám a változott idők új módszereket is követelnek. Át kell vennünk az orvosi tudományból a megelőzés módszerét! Ezért hát állítsuk a gyomirtók tábora mellé és elé a megelőzés rohamcsapatát!

Loványi Gyula.

ÍRÓINK MAGYAR NYELVE

Halász Gyula: Édes anyanyelvünk. Budapest, 1938. 254 l. Nyugat Kiadó és Irodalmi R. T. kiadása.

Ez a könyv az idei könyvnapnak állítólag legnagyobb sikere volt. Tán még ennél is nagyobb siker, hogy az újságok egyre-másra magasztalva írtak róla, jóllehet a könyv főképp a hírlapok nyelvbottlásait pellengérezzi ki. Igaz, a szerző ezt oly kedvesen, elmésen, egyéni szeretetreméltósággal s ami a legfontosabb: oly jóakarattal teszi, hogy nem csoda, ha az „ellenfél” is meghódol előtte. Hogyne íránk hát melegen a könyvről mi is. Halász Gyula a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvművelő Bizottságának egyik kiváló tagja, eszményeink, céljaink azonosak: fegyvertársak vagyunk. Ez magyarázza, hogy a méltatás őszintén lelkes hangjával ünnepeljük a könyv megjelenését.

Mi a tartalma Halász Gyula művének? Néhány száz példát szedegtetett össze könyvekből, újságokból — a leggyakoribb nyelvbottlásokat — s ezeket magyarázza és magyaráítja. Mindenkit érdeklő nyelvi kérdésekről van hát itt szó: az *aki*, *amely* helyes és helytelen használatáról, az *egy* névelőről, az *is* szórendjéről, az *-e* kérdőszócskáról, a ragok németes használatáról, a *volna* és *lenne* különbségéről stb. stb. Ezek az elemibb kérdések. Gazdag leltárát mutatja aztán be a gondatlan szöfűzésnek, a fölöslegesen hosszú szavaknak s még hosszabb utcaneveknek, a pongyola kifejezéseknek és sok-sok egyéb nyelvi hibának.

Akadhat olvasó, aki azt hiszi, hogy mindez bizony elég unalmas lehet: nem egyéb egy hosszúra nyúlt nyelvtani óránál. De Halász Gyula épp azzal lep meg bennünket, hogy ezeket a kérdéseket élvezetesen tárgyalja. Valóban *tárgyalás* az ő könyve, csak-hogy ez a tárgyalás egy kissé a törvényszéki tárgyalás érdekességére emlékeztet. A szerző a bíró (bár „egyes” bíró, legtöbb ítélete „megföllebbezhetetlen”), a vádlottak a rossz szavak és magyartalan kifejezések. A bíró kikérdezi, vallatja, szembesíti a szavakat, terhelő, vagy mentő szó-tanúkat idéz meg, nyomozza és megállapítja, melyik szó és kifejezés bűnös, melyik ártatlan. Látjuk, amint sorra felvonulnak az analógiák, halljuk, amint némelyik szó veri a mellét s a maga igazáról szaval, a másik nemesi oklevéllel bizonygatja ősiségét, a harmadik „meghonosodott” büszkén vallja, hogy van olyan magyar, mint akármelyik társa s még némelyik idegen szó is önérzetesen követeli a maga „jussát”. Nagy a perlekedés, élénk a vád és védelem hangja, a zsvajj és zsinatolás, — de a tárgyilagos bíró csendre inti a feleket, megállapítja az elmarasztalt szavak és kifejezések vétkességét s meghozza ítéletét. S az ítéletet, ha a rakoncátlan szavak egyelőre nem is, (mert a gonoszságot nehéz megfékezni!) az olvasók mindig lelkes helyesléssel kísérik.

Halász Gyula könyvének legvonzóbb tulajdonsága, hogy vídáman tanít. Kifogyhatatlan szellemessége és humora mindvégig ébren tartja az olvasó figyelmét. Kitűnő magyar nyelvérzéke és erős logikája meggyőző s tárgyyszeretetének oly sugalló ereje van, hogy nyelvészkedő hajlamot olt abba is, aki sohasem foglalkozott efféle kérdésekkel. Magyarázatai oly világosak és kimerítőek, hogy a tárgyalt kérdés egyetlen pontja sem marad homályos. Az *aki, amely* vonatkozó névmást, stílusunknak ezt a bacillusát, három fejezetben is tárgyalja s jellemző éles és világos gondolkodására, hogy a névmás helytelen használatának forrását is a homályos, esetlő-botló gondolkodásban látja. (Bicegő mondatok.)

Ha az ember valami szép és igen hasznos könyvet olvas, önkénytelenül hasonlatokat keres, hogy az olvasóval érzékeltesse elragadtatását. Mihez hasonlítsuk Halász Gyula könyvét? A magyartalan kifejezések olyanok, mint a hamis pénzek. Ezek leleplezőjének tartjuk? Vagy az ékszerész munkájára gondolunk? Halász Gyula is szakadatlan csiszolja a nyelvet s kevélyen mutat rá csillogó kincseire. Vagy a hideg ékszer helyett az jusson eszünkbe, hogy a nyelvbtlások mellett milyen gazdag asztalt terít számmunkra, megrakva az ízes magyar szavak és szólások változatos sokaságával? Tán ennél a képnél maradunk, mert könyve a mosolygó szemű, vendégszerető magyar ember meghívója: a belépőt azzal fogadja, hogy megmutatja háza táját, földjét, termését, a fagykárt, a rovarok pusztítását... de aztán asztalhoz ülteti vendégét s bebizonyítja, hogy jóízű kenyeret és illatos kalácsot is terem a föld, szemén-szedett szőlőből való bora pedig olyan zamatos, hogy ritkítja párját a világon.

S amilyen termékenyítő a könyv tartalma, olyan jóleső, cirógató, megragadó már a címe is. „Édes anyanyelvünk“. Benne van ebben édesanyánk drága magyar nyelve és kiejtése, benne van első gügyögésünk, benne foglaltatik hát az is, hogy ezt a mindennél édesebb kincset Tőle örököltük. Könnyes szemmel gyönyörködünk a könyvben: szebbet és jobbat nagyon régen olvastunk.

Keményfy János.

Kis enciklopédia. A tudományok és művészetek összefoglalása. Szerkesztette: Dormándi László. Budapest, 1938. 706 lap. Pantheon-kiadás.

Húszfajta tudomány, húsz toll munkája. Remek alkalom, hogy a fő ismeretágak foglalatát a mai idők szelleméhez méltóan tegyék a tudásszomjas közönség elé: a tudományok nemzetköziségén is átizzó magyar lélekkel és ami ebből folyik s bennünket leginkább érdekel: kifogástalan magyar nyelven. Ha semmiféle írásmű alkotásakor sem éreznék a nyelvi tisztaság különös gondjának szükségét, kellene, hogy egy népszerű tudománytár szerkesztőjének *ma* erre is kiterjedjen a becsvágya. Gondolom, a kiadóval együtt bizonyosan szívén viseli a könyv anyagi sorsát is. Vigyázzanak: manapság már egy gimnázista is van olyan finnyás a nyelvi tiszt-

taság dolgában, hogy megnézi, mit vesz a kezébe; de ha öbelőle még hiányoznék is ez az érzékenység, a magyar tanárjából bizonyosan nem hiányzik, tehát az iskola aligha fogja pártját a *Kis enciklopédiának*. Ez pedig nem mindegy-dolog, mert az iskola befolyása — hála Istennek — nem korlátozódik a tantermek négy fala közé! Ha már tisztesebb okból nem is, de legalább anyagi szempontból nagyobb ügyet kellett volna vetni ilyenformán a fogalmazás magyarosságára. Különben is a magyartalan kifejezés-mód s az idegen szavak halmozása nemcsak a nyelvérzéket sérti, hanem az érthetőségnek is rovására megy, ez pedig szintén nem lehet kelletője egy ismeretterjesztésre szánt könyvnek. Azt hiszem, az alábbi példák meggyőzik az olvasót, hogy nem ok nélkül feddözöm.

A keletázsiai vallások c. fejezetecskében egy mondat így oktát: „Az ú. n. népies táoizmus a misztikus tanítást mágiává materializálta“. (Intellektuális nauzeámat szeretném az auktor fiziognomiájára materializálni.)

Földünkről így nyilatkozik a könyv: „Számunkra a nap mellett ez a legfontosabb égitest a Mindenségben jelentéktelen szerepet játszik.“ (Ha az égitest után pontot teszek, mindjárt megvilágosodik az értelme.) „*Nagy közelítéssel* gömbalakú test, mely kerekén egy nap alatt megfordul a tengelye körül s egy év alatt ellipszisalakú pályán körüljárja a Napot, miközben tengelye *nagy közelítéssel* önmagával párhuzamosan halad“. (Az olvasó persze hasztalan tűnődik, hogy egyéb ügyetlenségein fölül miért duplázza tudósunk a *nagy közelítéssel* kifejezést, mikor az ilyen szerencsétlenségből egy is sok.)

Az orvostudományi részben arról értesülünk, hogy jobb és bal tüdő van, e szerint két tüdeje volna az embernek. Én, tisztesség ne essék, orvosi oklevelemre mondom: nem igaz, mert egyetlen tüdőnk van. De fél tüdővel is lehet élni! — Azonkívül ne méltóztassék majd a legközelebbi enciklopédiában betegség helyett mindig *megbetegedést* írni, mert egy kis különbség van a kettő között, s ezt tudni egy természettudósnak sem szégyen: a megbetegedés a nyavalya kezdetét, létesülését jelenti (pl. a megbetegedés napján), a betegség pedig magát a kórságot, mint fejleményt vagy folyamatot. De ne melegedjünk bele ebbe túlságosan! Jobb lesz talán megnézni, hogy tanít a kis mindentudó — irodalomra. Talán nem vakmerés, ha fölteszem, hogy aki irodalomtörténetet ír, annak magáról az írásról is kell fogalmának lenni. Németh Andor, e rész szerzője, sajnos, minden reményemet rombadönti, imígyen piszkolván anyanyelvét:

„Eszessége, kazuisztikája imponáló, de prókatori“, — mondja Senecáról. — Rabelais pedig: „tréfás formában harcolt a kvinteszenciákat absztraháló dogmatika ellen“. Petőfi: „imádta Heinét“ (V. ö.: Imádom a jegeskávét; imádom a Bajort); „1848. március hó

15-én résztvesz a Múzeumkerti demonstráción; ... de nem kap politikai funkciót."

Egy andalítóan választékos mondat: „Az átmenetet a reakcióból a forradalomba Lamennais abbé képviseli demokratikus messiánizmusával, amelynek esszenciáját az egész kontinensen, de különösen Magyarországon lelkesen kommentált *Paroles d'un croyant* című könyvecskéjében foglalta össze." Nemkülönb: „Gyulai Pál az Olesó Könyvtár füzetsorozatában prezentálja a publikumnak a külföld tekintély-irodalmát." (A prezentál szóért szerzőnk annyira él-hal, hogy még ilyeneket sem átmall leírni: „teátrálisan prezentált katolicizmus.”)

Németh Andor még tisztségeket is oszt. Babitsot kéréstelenül is kurátorrá kreálja, mondván: hogy ő „az európai kultúrlelkiismeret magyarországi kurátora." S mintha maga is hinné, oly meggyőzően fuvolázza: „Első kötetében (Levelek Irisz koszorújából) varázslatos megjelenítő erővel *adja vissza* a lirailag addig nem méltatott valóság némely kísértetiesen *objektív aspektusát*."

Babits volt jobbkezéről meg így ítél: „A modern kultúrlélek magányosságát szublimálja Szabó Lőrinc intellektuális lírává."

De némely magyar szaváról se feledkezzünk meg! Például a *csúcsteljesítményről*. Ezt úgy szereti, hogy nála nélkül gügyögni sem tud. Így zengedez: „Dolgozatunk csak a csúcsteljesítményeket sorolja fel". A Szigeti Veszedelemről is megállapítja, hogy: „irodalmunk csúcsteljesítményeinek egyike". Így: egyike (nem pedig: irodalmunk egyik es. teljesítménye). Mert a gen. partitívust is „imádja". Ilyeneket kanyarít vele: „Wolfram... a középfel-német költők legnagyobbika". (Hogy döfné agyon a legnagyobb bika az ilyen stílust!)

A Klasszikus regénytár... *kihozza* Balzac (stb.) főműveit.
(Ezt nyilván a könyves vigécektől tanulta.)

A Magyar Tudományos Akadémia nyelvtisztító mozgalmának „csúcskorszakán" (ez is Németh szava) egy irodalomtörténet-írónak így írni (az ilyeneket nem is említva: hecc-színház, ízlést-teremtő, esszéisztikus próza, radikalizálódik), enyhén szólván: szégyen. gyalázat.

Tiszamarti Antal.

KÖNYVSZEMLE

Kodály Zoltán: A magyar kiejtés romlásáról. Kiadja a budapesti Eötvös József Collegium Volt Tagjainak Szövetsége. Budapest, 1938. 16 lap. Sárkány Nyomda R.-T.

Kodály Zoltán e tanulmányát az Eötvös-Collegium volt tagjainak 1937. évi közgyűlésén olvasta fel. Annak idején mi is megemlékeztünk róla. (Magyarosan, 1938. évf. 29. l.) Most a Szövetség kiadásában nyomtatásban is megjelent, mint a Szövetségi Év-

könyv Gombocz Zoltán emlékének szentelt kötetéből való különnyomat. A felolvasás oly fontos s eddig még keveset vitatott kérdést vet föl, hogy szükségesnek találtuk részletes ismertetését.

Kodály Zoltán tanulmányát nyelvünk féltő szeretete s elhúnyt nagy nyelvtudósunk, Gombocz Zoltán iránt érzett kegyellete sugallta. Fejtegetése nemzeti művelődésünk egy tragikus vonásából indul ki. Más nemzetek nyelvszokására, általában műveltségére döntő hatása van a legelőkelőbb és legműveltebb rétegnek. A mi előkelő köreink a nemzeti művelődés fejlesztésében nem vesznek részt, nyelvszokásuk, kiejtésük pedig tele van idegen ízzel és helytelen ejtésmóddal. Ez nyelvünk romlását jelenti, terjedése ellen küzdenünk és védekeznünk kell.

A kiejtés romlásáról a nyelvhelyesség újabb irodalmában még nem igen esett szó. Pedig a nyelvhelyességnek kétségtelenül vannak írásban nem rögzíthető, csak füllel felfogható elemei is. Ezek éppúgy ki vannak téve a romlásnak, mint a nyelv leírható része. „Az élő beszéd magyarságának védelme és fenntartása éppoly életkérdés, mint a szókinesés és mondatszerkezeté“ — állapítja meg találóan a szerző. Rámutat a kiejtés romlásának okaira is. Ezek a következők: Az idegen beolvadás, az oktatás és kötelező irodalmi kiejtés hiánya, az idegen nyelvek térhódítása s végül az idegenből fordított, nagyszámú zenés színműben, operában, operettben, kabarédalban éktelenkedő hamis hangsúly, a nyelv természetes dallamával ellenkező dallamvezetés. Ez utóbbiak belekerülnek mindennapi beszédünkbe és eltompítják a magyar fület nyelvünk hanglejtésének és ritmusának finomságaival szemben. Ezeknek eredménye a művelt középosztályunkat jellemző semleges, ízetlen és szintelen magyar kiejtés. „Művelt középosztályunkban a magyaros magyar beszéd a legnagyobb ritkaság“.

Ezek után rátér a magyar nyelv zenei követelményeire, a kiejtés zenei oldalára és az ellenük elkövetett hibákra. A nyelv zenei rendszerét az artikuláció és a ritmus elváltozásai kezdik ki leg súlyosabban. A magyar tisztán beszél, élesen artikulál, a germán nyelvek artikulációja ellenben sokkal lazább, petyhüdtébb. A német és angol nyelv hatása alatt a mi hangképzésünk is elnagyoltabbá lesz, a kiejtés megromlik. (A mássalhangzók közül legfeltűnőbb az *r* romlása.) Ugyanennek a hatásnak eredményeként elhanyagoljuk a szótagok egyenlő intenzitását. A hangsúlyos és hangsúlytalan szótagok egyenlő intenzitása alaptörvénye a magyar beszédnek, s a mai kiejtés sokszor vét ez ellen. A nyelv ritmusa elleni vétségek közül leggyakoribb a hosszú mássalhangzók rövidülése (*kelemes, szelemes*) és a rövid, hangsúlyos magánhangzók nyújtása. A beszéd hibás dallama (hanglejtés) különösen a kérdő mondatokban figyelhető meg. Vagy végig felfelé lejt vagy korán esik le a hang, két-három szótag van mélyen az egyetlen utolsó helyett.

Kodály Zoltán a kiejtés romlásának lélektani okaira is rá-

világít. „Hol romlik a kiejtés? Ahol fogyatékos a nemzeti öntudat és a velejáró felelősségérzet. Ahol a nyelv tudása nem tartozik a legmagasabb kultúrideálok közé. Ahol az idegen nyelvek tudása fontosabb, mint a nemzeti nyelvé.“

A közgyűlés elé terjesztett határozati javaslatban részletesen megjelöli az orvoslás módját. Kérje fel a Szövetség a Magyar Tudományos Akadémiát, hogy adja ki sürgősen a magyar kiejtés szótárát, a főhibák megjelölésével, és hívjon össze egy vegyes bizottságot, amely majd a szótár alapján véglegesen kidolgozza az irodalmi kiejtés törvényét. Keresse meg a Szövetség a vallás- és közoktatásügyi és a honvédelmi minisztériumot, az egyetemeket, a tanárképző intézeteket, a papnevelő intézeteket és a rádió igazgatóságát, hogy az ügyet fontosságához mérten karolják fel. Keresse meg Pintér Jenő tankerületi főigazgatót, hogy az iskolákat a nyelvhelyesség ápolására felhívó mult évi körlevelét egészítse ki a fonétikusan kifogástalan kiejtés érdekében.

Tanulmányát a következő meghatott szavakkal végzi: „Úgy gondolom, korán elköltözött mesterünk és barátunk emlékét szebben nem örökíthetjük meg, mint ha az ő eszméiből és útmutatásai-ból kiindulva, ápoljuk és fejlesztjük azt a nyelvet, amely mindnyájunk létének értelme, s amelynek ő élete egész munkásságát szentelte.“

Tardos Károly.

Pávó Elemér: Idegen-magyar műszaki szótár. Budapest, 1938. 238 lap. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda.

A Magyarosan mult évi 7—8. számában ismertettük Pávó Elemérnek a Technika 1937. évfolyamában megjelent tanulmányát a magyar műszaki nyelv megtisztításáról. A tanulmány szerzője a mozgalom első és legfontosabb feladatául egy magyar műszaki szótár összeállítását jelölte meg és tájékoztatót adott a szótár előmunkálatairól is.

Egy év sem mult el azóta s íme, a magyarító műszaki szótár már kezünkben van. A szerzőt a szótár anyagának összegyűjtésében, úgyszintén szakszerűség szempontjából való átvizsgálásában a különféle műszaki tudományok művelői — mintegy harmincan — támogatták. A szótárt erre illetékes szakemberek nyelvészeti és magyar nyelvhelyességi szempontból is felülvizsgálták.

A szótári részt megelőzi a munka története. Ebben a szerző kifejti a szerkesztésben követett alapelveket. Napjaink nyelvtisztító törekvései egyik-másik területen már szép eredménnyel jártak. Miért ne lehetne a fölösleges idegen szavaktól megtisztítani a műszaki tudományok, a gyáripar, a kereskedelem nyelvét? A magyar szakkifejezések helyzete némely iparban elszomorítóan sivár. Mint jellemző példát felsorolja a szövőipar készáruinak 64 idegen elnevezését. Ezeknek mentségére még azt sem lehet felhozni, hogy nemzetköziek. A valóban nemzetközi, jó és könnyen

kimondható szavak (pl. méter, liter, kiló) magyarítására természetesen nem törekedtek, de a szótárba ezeket is fölvtették, valamint azokat a szavakat is, amelyek mindennapi használatúak, de magyar elnevezésükkel még senki sem próbálkozott meg. A valóban nemzetközi szakkifejezések között büszkén említi fel a szerző az *elektromosság* szót, amelyre az egész világon csak nekünk van, a japánon kívül, saját elnevezésünk: a *villamosság*.

Maga a szótár két részre oszlik. Az első rész a műszaki irodalomban és a műszaki gyakorlatban, valamint a kereskedelmi életben használatos idegen szókat és szakkifejezéseket tartalmazza a b c-rendben. Ez a rész több mint ötezer szakszót sorol fel, a legtöbb esetben magyar megfelelőjével együtt. A második rész szavak szerint csoportosítva adja az idegen műszavakat. Ehhez csatlakozik egy melléklet a háztartás, zene, színház stb. idegen szavaival és magyar megfelelőikkel. Végül a Függelék a Magyar Tudományos Akadémia kiadásában megjelent nyelvjavításokat, a leggyakrabban előforduló helyesírási és fogalmazási hibákat s hivatalos nyelvünk magyartalanságait közli.

Talán akadnak majd olyanok, akik kételkedéssel fogadják ezt a tömeges szómagyarítást s nem bíznak abban, hogy mindezt az irodalomban és a gyakorlatban meg lehet honosítani. Bizonyára van az ajánlott új magyar szók között egynéhány nem egészen kifogástalan is. Ezeket az idő majd kirostálja. A szótár jelentőségét és érdemét mi főképen abban látjuk, hogy ráeszméltet mindenkit nyelvünk gazdag szókincsére s fölébreszti szakíróinkban a nyelvi öntudatot. Helyesen írja a szerkesztő a bevezetésben: Aki mestere szakának, legyen mestere szavának: szakmája nyelvének is.

Putnoky Imre.

LAPSZEMLE

Budapesti Hírlap. 1938. július 17. — *Tr. Z.: Adjuk vissza a tribün magyar nevét.* A sportlapok tudósításaiban sokszor olvashatunk a „tribünök“ közönségének hangulatáról. A tribünnek a nyelvújítás korszakában ezt a magyar nevet adták: *nézőkar*. Magyarosítsuk meg a tribünt s nevezzük ezentúl régi magyar nevén *nézőkar*-nak.

Búvár. 1938. évf. 7. szám. — *Hindy Zoltán: Igyekezünk magyarul írni.* Anyanyelvünket alaposan ellepte a gyom, a sok idegen szó. Szerencsére ma már szép számmal vannak gyomlálók is. A mesterségek idegen szavait, meggyökeresedett kifejezéseit igyekszünk magyar megfelelőikkel kiküszöbölni. A tudomány gyakorlati és elméleti művelői halmozzák a latin, német stb. idegen szókat. Az író vagy előadó érthető nyelven írjon vagy beszéljen, mert e nélkül kárba vész munkája. Kerülje a mondatszörnyetegeket, mert ezek zavarják a megértést. Vigyázzon mindenki anya-

nyelvünkre, és ha megszólal vagy tollat vesz a kezébe, gondoljon arra, hogy amit mond vagy ír, hányan hallják vagy olvassák.

Családi Kör. 1938. évf. 6. szám. — *Undi Mária: Kézimunkánk nyelve is magyar legyen!* A magyar nők kézimunkázása igen sok idegen eredetű szóval kapcsolódik egybe. Ezeket mind helyettesíthetjük jó magyar szavakkal, mert „a mi édes anyanyelvünk olyan tökéletes, olyan gazdag, olyan szépen zengő, ügyes fordulatú és leleményes, mindenre találunk benne illő elnevezést, csak meg kell keresnünk“. Sorra veszi a kelengye, a hímzés, horgolás, varrás, kötés idegen, legtöbbször német eredetű elnevezéseit s mindegyikre jó magyar szót ajánl. Pl. sztór: *hullófüggöny*; vitrázs: *ablaktábla-függöny*; milió: *asztalközéprevaló*; drapéria: *redőzet, húzott fodor*; klöpicsipke: *vertcsipke*; madeirahímzés: *lyukacsos hímzés*; riselió-munka: *harkolt áttörés*; steppelés: *tüzöltés*; endlizés: *agyonvarrás*; endli: *agyonvarró-öltés*; applikáció: *felvarrt szövet, szövetfelvarrás*; aszúrozás: *lyukacsos beszegés, lyukas szegő*. Tanulságos cikke végén intő szavával az édesanyákhoz fordul. Tanítsák meg gyermekeiket tiszta magyar nyelvre, legyenek a családban őrői a mi drága anyanyelvünknek. „Senki sincs a gyermekre olyan nagy, szinte elfelejtethetlen hatással, mint az édesanya. Így neki kétszeresen fontos, önnönmagára és gyermekeire nézve is, hogy se szóban, se írásban, még a tréfa kedvéért se használjon idegen szót“.

Erdélyi Múzeum. 1938. évf. 2. szám. — A tudomány minden ágát művelő folyóirat munkatársai ebben a füzetben is gondosan figyelik a magyar nyelvvédelem ügyét. *Brüll Emánuel* és *Szabó Attila* cikkeiből (Új magyar nyelvvédő könyv, A mutatónévmás hibás elhagyása és hibás használata, Magyarítás, Sok az egy, de gyakran kevés is, A nyelvművelés hírei) a királyhágóntúli olvasók is tájékozódhatnak mozgalmunk fontosabb nyelvi ügyeiről.

Ifjú Polgárok Lapja. 1938. évf. 1. szám. — *Siklaci Istrán: Védj és szeresd édes anyanyelvedet!* (Pályázat a „Magyarosan“ e. nyelvű folyóirat pártfogásával.) Kölcsey Ferenc halálának századik évfordulóját minden magyar diák úgy ünnepelhetné meg legméltóbban, ha megfogadná, hogy ezentúl tudatosan soha nem vét nyelvünk tisztasága ellen. A magyar nyelv tisztaságáért vívott harcban a legkisebb magyar tanuló erejére, segítségére is szívtségünk van. Nagy önmegtágadás és önfeláldozás kell ahhoz, hogy a mai diák egy egész napon át Vörösmarty, Petőfi, Arany, Gárdonyi nyelvén beszéljen. Az idegen szavak elkerülésében hasznos útmutató *Pintér Jenő Magyar nyelvvédő könyve*. A cikkíró ezután pontokba foglalva részletezi a feladatot, vagyis hogy mit vár a magyar ifjúságtól édes anyanyelvünk. 1. Szeptembertől kezdődőleg egész éven át tartózkodnod kell az idegen szavak használatától. Saját magad ellenőrzésére naplót vezetsz s ebben följegyzed időrendben, hogy mikor, mely alkalommal milyen idegen szót használtál. Arról is be kell számolni, hogy az iskolában, otthon, az utcán apostolkodtál-e nyelvünk tisztasága érdekében, kinek adtál jó tanácsot, s melyik magyar szónak ősi jogait véd-

ted meg. 2. Az iskola székhelyén kísérd figyelemmel az üzletekben és a hirdetőoszlopokra kifüggesztett hirdetéseket, falragaszokat. A hibás szöveget másold le és a helyes szöveggel együtt írd be naplódba. 3. Készíts betűrendes szótárt a használt idegen szavakról és írd utánuk a jó magyar szót. 4. A III. és IV. oszt. tanulók beszámolójuk előtt foglalják össze élvezetes nyelven a hét-hónapos harc nevezetesebb mozzanatait. A munka eredményét 1939. április 1-ig kell a szerkesztőség címére beküldeni. A szerkesztőség a pályázat nyertesei közt Pintér Jenő aláírásával ellátott 100 darab *Magyar nyelvvédő könyv*-et oszt ki. Mindazok a tanulók, akiknek harcos munkáját és apostolkodását a magyar nyelv szaktanára kellőképpen igazolja, a magyar nyelv tisztaságáért harcoló tudósok és nyelvészek képével díszített elismerő iratot kapnak. Az elismerő iratot Pintér Jenő is aláírja.

Katolikus Nevelés. 1938. évf. 6. szám. — *Kónya Lajos: Miért ne imádkozhatnánk magyarosan?* Az újszövetségi Szentírás nemrég megjelent új magyar fordítása a Miatyánk szövegét abban az igen régi alakban közli, amelyben talán 900 évvel ezelőtt az idegen térítő papok lefordították. Ezt az ódon szöveget az imádkozni tanuló gyermek nehezen érti meg. Az apostoli hitvallás szövegének sok szenvedő igéjét meg kellene változtatni. A templomi feliratokban és az egyházi énekekben igen sok a magyartalanság. Legsürgősebb volna néhány imádságnak és különösen a templomi énekeknek helyes megszövegezése jó mai magyar nyelven. „Ha megváltozott a nyelv, hát csak változzék meg minden szöveg is nyelvi tekintetben! Mért volna baj, ha magyarosan imádkoznánk?” Hogy ez a változtatás nem valami megoldhatatlan, nehéz feladat, annak bizonyosságául a cikkíró bemutatja a Miatyánk és az evés előtti és evés utáni imádság új magyar szövegét.

Képes Vasárnap. (A Pesti Hírlap melléklete.) 1938. június 12. — *Halász Gyula: Az oktatott tananyag.* Az „oktat” és „tanít” igét gyakran fölcserélik, mert nem érzik a köztük levő jelentésbeli különbséget. „Főiskolákon oktatják azt a tananyagot.” Oktatni csak valakit lehet, élőlényt, holt anyagot nem. Az előbbi mondat helyesen így hangzik: „Főiskolákon tanítják azt a tananyagot”, — mert tanítunk valamit és valakit valamire. — Súlyosabb vétségek közé tartoznak a *ha — úgy*-gyal szerkesztett mondatok. Pl. „Ha új márciust akarunk, úgy azt csak úgy érhetjük el, ha...” „Ha azt állítják, hogy Olaszország gyarmati politikája háborúhoz vezet, úgy ez nem felel meg a tényeknek”. Az *úgy* használata mind a két mondatban németesség. Magyarosan ezeket a mondatokat így írjuk: „Ha új márciust akarunk, ezt csak úgy érhetjük el, ha...” „Ha azt állítjuk, hogy Olaszország gyarmati politikája háborúra (nem-hoz) vezet, ez nem felel meg a tényeknek.”

Kir. Közjegyzők Közlönye. 1938. évf. 5. szám. — *Gröber Aladár: Jogászi nyelvművelés. Farkas Mihályné született Bódi Mária.* E között az egy személyt jelentő, de tulajdonképpen két név közötti szükségtelen a családi származásra utaló (*született*) jelző. Hivatalos iratainknak ez a nyelvhasználat német hatás eredménye,

mert a német így mondja: *Marie Farkas*, ez után pedig természetesen kell a *geborene* is, mert különben leánynevet jelentene. A magyarban azonban a *Mihályné* szó -né képzőjéből nyilvánvaló, hogy Farkas Mihály feleségéről van szó. Helyes magyarsággal tehát így írjuk és mondjuk: *Farkas Mihályné Bódi Mária* vagy esetleg így: *Bódi Mária Farkas Mihályné*, nem pedig férjezett Farkas Mihályné. — *Nagy részvét mellett temették el*. E kifejezéssel kapcsolatban a cikkíró rámutat a *mellett* névutónak minduntalan való hibás használatára. Valósággal megfertőzte már nyelvünket. Mindenütt ott van, ahol nincs helyén, mindenütt, ahol a német a *neben* vagy *nebst* elöljárót használja. Ma jó vagy rossz időjárás *mellett* történik valami, alacsony ár *mellett* kel el az áru, a szerződést feltételek *mellett* kötik stb. A legtöbb esetben a *mellett*-et helyettesíthetjük valamely határozóraggal vagy szóval, esetleg eltérő szerkezettel. A címül írt mondatban pl. így: *nagy részvéttel*. A többi idézett példában: A termés a rossz időjárásban tönkremegy, az áru olcsó áron kel el, a szerződést feltételekkel kötik.

Magyar Gyorsíró Szemle. 1938. évf. 7. szám. — *Elek Károly: Kerüljük az idegen szók használatát.* A felnövekvő nemzedéknek nemcsak lélekben, hanem éppen lelki szükségletből nyelvében is magyarnak kell lennie. Minden diáknak kötelessége apái legszenvedőbb örökségének, a magyar nyelvnek mocsoktalan tisztaságán őrködni. Elsősorban kötelessége ez a diákgyorsírónak, mert épp a gyorsíró emelkedik leginkább a nyelv szellemének legtisztább magasságába.

Magyar Iparosnevelés. 1938. évf. 8. szám. — *Afra Nagy János: Remek munkát végeztek a fővárosi iparosiskolák a műhelynyelv magyarosítása érdekében.* Rámutat arra, hogy a Magyar Tudományos Akadémia nyelvtisztító mozgalmát milyen lelkes munka követte valamennyi iparág körében. Négyezernél több idegen szót és kifejezést tett magyarrá eddig a tervszerű irányítás. Az iskolák, az ipartestületek, a szaklapok, a gyárak és a műhelyek az iskolai szakszótárak alapján tömegével irtják az idegen élősdiákat a mesterek, segédek és inasok nyelvkincséből.

Magyar Könyvbarátok Diáriuma. 1938. évf. 3—4. szám. — *Sztróka Kálmán: Nyelvvédelem.* „Nem hiszem, hogy van a világon még egy nyelv, amelynek szüksége lenne olyan magyarányú nyelvvédő mozgalomra, mint a magyarnak. Akármilyen lapot veszek a kezembe, legyen az német vagy francia vagy angol vagy olasz vagy akármilyen, bizonyos, hogy nem találok benne nyelvi hibát. Mindenütt a világon elképzelhetetlen, hogy kinyomattassanak helytelenül, rosszul, idegenszerűen megírt szöveget. Mindenütt a világon magától értetődő, hogy az írónak, újságírónak, szerkesztőnek tudnia kell írni anyanyelvén. Nálunk Magyarországon nem kívánják meg.“

Magyar Nyelvőr. 1938. évf. 4—6. szám. — *Kardos Albert: Gúzs és guzsaly, pad és padmaly. Érthetetlen szócserekék.* Egy jónevű író *gúzs* helyett *guzsalyba* köttette a bűnöst. Hasonló szó-

tévesztést követett el egy kiváló regényírónk, amikor *pad* helyett *padmalyra* ültette a kávéházi vendéget. Különös botlása egy tősgyökeres magyar születésű írónak, hogy az ülőhelyet jelentő *pad*-ot összetéveszti a *padmaly* szóval, amely a vízpartnak alámosott részét vagy a sírveremnek kivájt üregét jelenti. — *Detrc László: Bűnöző, gonosztevő.* Balassa József „Helyes Magyarország“ c. művében felesleges új szónak nevezi a jogi műnyelv *bűnöz* és *bűnöző* szavát. „A jogászoknak nincs rá szükségük, s még nagyobb hiba, ha a köznyelvben is használjuk a vétkezni ige helyett, a bűnözőt pedig a gonosztevő helyett“. A cikkíró néhány jogi esettel bebizonyítja, hogy a *bűnöző* és a *gonosztevő* szavakban külön-külön fogalmi jelentés van, úgyhogy egymással föl nem cserélhetők. A bűnöző szóval tehát, ha újabbkori szóképzés eredménye. szókincsünk gazdagodott. — *K. A.: Hogy hívták a távírót 1800-ban?* A napoleoni háborúban már használtak akusztikai és optikai távíró-készüléket. A Magyar Hirmondó 1800-ban *messze-hamar író eszköznek* nevezte a távírót.

Magyarország. 1938. július 31. — *Nincs többé cseplepszháj, fieli, flakszni, zájtnbug és pejsli.* A húsipari szakirányú ipariskola a húsiparban használatos idegen szavak kiküszöbölésére összegyűjtötte a magyar szakkifejezéseket. Ezentúl minden hentesnek és mészárosnak ezeket kell alkalmaznia a borjú, disznó és marha különféle testrészeinek megkülönböztetésére.

Magyar Szárnyaskerek. 1938. május 15. — *Gyökössy Endre: A magyar nyelv rontása.* „A gyomot a kertben csak akkor lehet egészen kipusztítani, ha egy-két gyomlálás után nem hagyjuk abba a munkát. A nyelvvédelem munkája is ilyen. A nyelvrontó szokásokat folytonosan figyelni kell“. Néhány feltűnő, sokszor ismétlődő hibára hívja fel a figyelmet. Ilyen pl. *beigér* (helyesen: *ígér* vagy *megígér*), *behódol* (helyesen: *meghódol*). „A cikket kissé lerövidítve hozom“. Természetes és jó magyarsággal ez a szerkesztői üzenet így hangzik: „A cikket rövidítve közlöm“.

Mészárosok és Hentesek Lapja. 1938. évf. 30. szám. — *Hetyey Ferenc: Irtuk ki a húsiparból az idegen szavakat.* A cikkíró sajnálattal állapítja meg, hogy a műhely nyelve még ma sem magyar, pedig az iparostársadalom ma már egészen magyar. „Az iparosmesterek társadalma nemzetünk, magyarságunk egyik szilárd támasztóoszlopa. Miért ne lehetne nyelvünknek is hű őre és elszánt védelmezője? Nyelvünk oly kifejező, hogy egész bokré-tát tudunk kötni a magyar húsiparban használatos idegen szavak helyettesítésére“. A lelkeshangú cikk végén a cikkíró közli a mészárosok, hentesek és más húsiparosok műhelyszótárát.

Női Divat. 1938. évf. 4. szám. — *Nagy Sarolta: Tiszta magyar nyelvet ipari életünkbe!* Felhívja a figyelmet a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvművelő Bizottságának munkájára. „Kell, hogy a mesterek is kivegyék részüket a magyar nyelv helyességéért folytatott küzdelemből. Nem szabad eltérniük, hogy műhelyeikben németesség, pongyolaság, piaci tolvajnyelv uralkodjék.“

A szaklap szerkesztősége meglehangú sorokat fűz a cikkhez s ebben többek között a következőket írja: «Az Ipartestületek Országos Központja a közelmúltban felhívta az ország valamennyi ipartestületét, hogy ebben az irányban munkát végezzen. Ezért felszólítjuk minden tagunkat, hogy ebben az irányban alkalmas és magyar szavakat használjon, azokat velünk közölje. E célból lapunkban rovatot nyitunk és a beküldött anyagot ismertetni fogjuk s az illetékesek elé terjesztjük elfogadás végett. Magyar iparosok munkára! Irtsuk ki nyelvünkéből mindazt, ami idegen, mert csak az lehet ígérete annak, amit magunk elé tűztünk, az egységes, boldog Magyarországnak.»

Orvosi Hetilap. 1938. évf. 35. szám. — *Darányi Gyula: Hogyan írjunk és beszéljünk magyarosan?* Gyakorlati tanácsok a cikkek, közlemények íróinak a magyaros fogalmazásra nézve.

Pesti Hírlap. 1938. május 15. — *Harsányi Zsolt: Magyarul.* Érdekes beszámoló az olvasók nyelvi kérdések iránt tanúsított nagy érdeklődéséről. A magyar nyelv fontosságával foglalkozó hozzászólások közül különösen kiemeli egy budapesti gyári munkás levelét. A levélíró jogos felháborodással állapítja meg, hogy a budapesti könyvesboltok kirakatából száműzik a magyar nyelvet. Egyik társával tett kutatóútján arra a megdöbbentő tapasztalatra jutott, hogy a könyvkereskedések átlag 70% német és 30% magyar könyvet tesznek ki a kirakatba. Csak az Egyetemi Nyomda és a Centrum kirakatában találtak egészséges állapotot. Ezekben 70% a magyar és 30% marad az angol, olasz, német stb. újdonságokra. A Vilmos császár-út környékén egy kirakatban 109 német, 11 angol, 2 olasz, 6 francia és 16 magyar könyvet találtak. „Szükség van a más nemzetekkel való szellemi kapcsolatokra, de nincs szükség arra, hogy nemzeti érzéseinket ilyen megalázóan kipellengérezzük.” — 1938. július 10. — *Márai Sándor: A szókinés.* A világháború befejezésének huszadik évfordulóján minden, a múltat, vagy jelent méltató cikk hemzseg a jelzőktől, melyek között a legenyhébb a „sorsdöntő” és „világtörténelmi”. Mintha elveszítettük volna érzékünket a szavak értéke iránt. Húsz éve tart a szóhigitás s azóta minden, ami történik, emberfelettien jelentős, minden világtörténelmi, minden sorsdöntő. Húsz évvel a háború után, az évfordulók nyarán odajutottunk, hogy a szavak értéke kevesebb mint kétes. „Szedjük a nagy szavak betegsége ellen egészen kis és óvatos, de teljes értékű szavakat. A szó nagy méreg és nagy gyógyszer... Az elmúlt húsz esztendő minden gyalázatáért a szó felelős, az üres, a hazug, a nagyképű, a dagályos, a pontatlan fogalmazás. Erkölcösen, bátran és nemesen élni annyi, mint pontosan, bátran és nemesen, tehát szószavúan gondolkodni. Vizsgáljuk meg a szavakat, mert félelmesen elhatalmasodtak. Dobjuk el a nagy jelzőt, s érzjük be a pontos jelzővel. A szóhigitás éppen olyan veszélyes, mint a pénzhigitás. Térjünk vissza a kis szavak ércfedezetéhez. Ne dobáljunk a nagy szavakat, mint hajdan az értéktelen milliós bankjegyeket.” — *Gáspár János: A magyar beszéd.* Egyetlen nemzetnek a nyelve sem szenvedett annyit, mint a mi nyelvünk, de a sok megpróbáltatás és küz-

delem még gazdagabbá és erősebbé tette. A magyar nyelv és beszéd hű kifejezője a magyar faj sajátos lelkének. Sajnos, a szép magyar beszéd mind ritkább lesz, s egyre inkább terjed a súlyos hibákkal elégtelenített, idegenszerűen hangzó, élettelen, gépiesen ledarált beszéd. Tenni kellene valamit a beszédvédelem érdekében. A magyar beszéd szebbé tételére a cikkíró szükségesnek látja egy országos beszédvédelmi mozgalom megindítását és társadalmi egyesület alakítását. Kívánatos volna, hogy a szülők, a nevelők, az iskolák jó beszédpéldával serkentsék a gyermekek fejlődő beszédét. A rádiót, a színházakat és mozikat, általában minden nyilvános előadást ellenőrizni kellene a szép beszéd szempontjából is. „Magyar beszédünk csupa méltóság, szépség, báj, kedves-ség, gyöngédség és erő... Szeressük, védjük, tanuljuk meg beszédünket és aztán öntudatosan, lelkesen, szépen, áhítatosan beszéljünk magyarul!“ — 1938. július 20. (—óth—): *Nyelvújítás a kávéházban*. Megemlékezés a Magyarosan legutóbbi füzetében megjelent „Kávésok szakszótára“-ról. A kávéház nyelvkincse legtovább ragaszkodott azokhoz az öreg, német és francia szakkifejezésekhez, amelyek évszázadok óta ott burjánzanak benne. Az új kávé-szakszótár mindezekre pontos és ügyes magyar szót talál. — 1938. július 27. — *Lictor: Egy szó, amelynek multja van*. Csevegés az izé szóról abból az alkalomból, hogy a magyar nyelvtudomány nesztora, Szinnyi József egy nyilatkozatában megemlékezett róla, mint a legrégebb magyar szóról. Megvan ez a szó a rokonnyelvekben s élete háromezer évre megy vissza. „Évezredekken át fenn tudott maradni a nyelv fejlődésében egy szó, amelynek semmi köze az értelemhez. Tulajdonképpen semmit sem jelent, épp azért, mert mindent vagy akármit jelenthet.“

Pesti Napló. 1938. június 28. — *Laczkó Géza: Úrjegytőlap*. A cikkíró a közlekedésügyi magyarság néhány furesaságát szedi csokorba. A fogaskerekű vasút jegyein a német Bergfahrt és Tal-fahrt átmagyarosításaként „hegymenet“ és „lejtmenet“ szó olvasható. Sokkal egyszerűbb volna a „jegy“ szó mellé zárójelben ezt nyomtatni: „le“ vagy „fel“. Ezt mindenki megértene. Egy hivatalos államvasúti nyomtatvány „vasúti átereszt“-nek (Durchlass) nevez valami tárgyat, ami tulajdonképpen híd. Németből való fordítás a teherkocsikon látható felírás is: „átmeneti bárcák“ (Durchgangszettel). A balatoni hajóra nem jeggyel, hanem „úrjegy-tőlap“-pal szállhatni fel. Mit akar jelenteni ez a rejtelmesen hangzó szó? — 1938. augusztus 12. — *Várkonyi László: Nyelvőr az irodában*. A kávé- és vendéglősipar idegen szakkifejezéseit megfelelő magyar szavakkal pótolják. Ugyanez történik a mészárosiparban és másutt is. A fürdetésből nem maradhat ki az irodai műnyelv sem. Az ipar és kereskedelem német műszavakkal élt a multban. A kereskedelem nyelvében sok az olasz műszó is a lombard kalmár-városok hatására, de bőven akad benne francia és angol szó is. Befejezésül közli a kivetésre ítélt idegen szavakat s melléjük írja a megfelelő, helyes és használatra szánt magyar kifejezéseket. Mutatónak íme néhány: csekk: *fizetési utalvány*; skontó: *pénztári engedmény*; lombard: *kézizálog* (kölcson); káló: *súlyhiány*;

spannung: *árkülönbözet*; sospeso: *függő* (adósság); rimessa: *intézkedés* (váltó). (A *csekk*-et, ezt a világos jelentésű rövid szót bajosan szorítja ki a nehézkes *fizetési utalvány*. Az ilyen egytagú, már szinte megmagyarosodott idegen szók helyett rendkívül nehéz megfelelő magyar szót alkotni.)

Pesti Tőzsde. 1938. június 16. — *Wiener János: Magyarosítsuk meg a pénzvilág kifejezéseit.* Az idegen szavakból és kifejezésekből különösen sok honosodott meg a pénzvilágban. A tudományos világot leszámítva, a legtöbb idegen hangzású kifejezést a gazdasági élet használja. Az új fogalmak bevezetésekor nem törekedtek eredeti magyar kifejezésekre, hanem egyszerűen átvették az idegen elnevezéseket. A bankok és a tőzsde idegen szavai közül némelyikre van megfelelő magyar kifejezés, de a köznapi forgalmat teljesen magyarrá kellene tennünk. Ezzel kapcsolatban két fontos követelményre hívja fel a cikkíró a figyelmet. Az egyik az, hogy a közhasználatba átment idegen kifejezések a bennük rejlő fogalmakat igen tömören és világosan fejezik ki. Ugyanarra kellene törekednünk megmagyarításukban is. A másik szempont pedig a következő: Ahhoz, hogy az újonnan megalkotott szavak meghonosodjanak, a köztudatba átmenjenek, egy erkölcsi testület súlya és tekintélye kell. Ez a testület biztosíték lenne az új kifejezések helyessége tekintetében, de arra nézve is, hogy az új elnevezéseket az egész gazdasági élet átveszi és használni is fogja. Azt javasolja tehát, hogy a TEBÉ, más érdekképviseletekkel karöltve, esetleg országos pályázat alapján, alkossa meg ezeket az új kifejezéseket, még pedig úgy, hogy a magyarság és a szakszerűség szempontjainak tökéletesen megfeleljenek.

Tükör. 1938. évf. 6. szám. — *Halász Gyula: Nyelvhigítás.* Rámutat arra, milyen semmitmondó szólások vannak a köznapi beszédben, szónoklatban, hírlapírásban. A szószaporítás erőtlenné teszi a nyelvet. — 1938. évf. 8. szám. — *Zsirái Miklós: Idegenimádat.* Szókincsünk elnemzetietlenedésének legkirívóbb tünetei: az idegen szavak mértéktelen használata, külföldi városneveink elhanyagolása (Bécs helyett Wien, Lipse helyett Leipzig stb.), az idegen szavak és szólások átfordítása (pl. *felhúzni* valakit — *aufziehen* — helyesen *ugratni*, *megtréfálni*), a felemás összetételek (*agrárállam*, *kultúrember*) és a német mintára készült összetett szók.

Vasárnapi Újság. (Az Új Magyarország vasárnapi melléklete.) 1938. május 29. — *Kilián Zoltán: Nyelvvédelmi hullám Európában.* Minden számottevő tényező szükségesnek tartja a hathatós nyelvvédelmet, csak a módszer és a kiirtanivaló nyelvi jelenségek tekintetében térnek el a vélemények. Nyelvvédelmi hullám öntötte el az egész világot. A magyar rádió napi háromperces előadásokban folytatja rendszeres nyelvvédő harcát. Az olasz rádió műsorába vette az olasz nyelv tisztaságának védelmét. Ugyanezt teszi a cseh, dán, finn, lengyel rádió. Tisztogatja nyelvét a flamand, a holland, a vallon, a francia, sőt az angol is. A nagy nyelvi ön-

tudatosodás jele a nyelvjárások védelme is. Idegen országokban fellendült a tájszólásirodalom, a rádiókban külön műsorszámokat kapnak a tájszólásköltők. A nyelvvédő mozgalomnak világszerte ugyanazok a kísérő jelenségei: mindenütt vannak kérlelhetetlen nyelvtisztogatók és az idegenszerűségeknek védelmezői. A nagy nyelvvédő áramlat oka: a világháború után nagy néptömegek eddig sohasem sejtett méretű nyelvtanulása, az idegen nyelvű moxidarabok, hanglemezek, rádióműsorok, a tömegek nagyarányú utaztatása stb. megbontották a nemzeti nyelvek szerkezetét. „A tettek és eredmények mögött elmaradtak a nyelvek. Valamennyi szegény lett és egymástól lopott. Most védekezik azzal, hogy visszaadja a másét.“

Vendéglősök Lapja. 1938. augusztus 5. — *Vezércikk a vendéglátó ipar nyelvének megmagyarosításáról.* Az első kávé és vendéglős ipari magyar szakszótár megjelenése alkalmából a cikkíró megállapítja, hogy a nyelvtisztító mozgalom egyre nagyobb terjedelművé válik. Egy ipart sem árasztott el annyira az idegenszerűség, mint a vendéglátó ipart. Ennek oka az, hogy félszázaddal ezelőtt a szállodás, vendéglős és kávé csupa idegen nyelvű ember volt, a személyzettel együtt. A szakmabeli sajtó mindent elkövetett, hogy a németnyelvű vendéglátó ipart megmagyarosítsa. Most az ipartestületeken van a sor, hogy az új ipari magyarosító szótárt kötelezővé tegyék.

FIGYELŐ

A NYELVMŰVELŐ BIZOTTSÁG ÜLÉSEI.

A M. T. Akadémia Nyelvművelő Bizottságának
1938. évi június hó 23-án tartott ülése.

Pintér Jenő elnökletével jelen vannak: Csathó Kálmán, Hegedüs Loránt, Kaán Károly, Keményfy János, Szinnyi József, Vikár Béla, Voinovich Géza akadémiai tagok, Halász Gyula, Radó Antal meghívott tagok. Jegyző: Putnoky Imre.

Az elnök üdvözli a Bizottság megjelent tagjait és felkéri a h. előadót, hogy terjessze elő a mult ülés óta érkezett iratokat.

Putnoky Imre h. előadó ismerteti a Magyar Rádió igazgatóságának Radó Antal előterjesztésére írt levelét. (Az előterjesztést a Magyarosan júniusi füzetében közöltük.) A magyar rádió a jövőben az eddiginél is behatóbban igyekszik foglalkozni a nyelvműveléssel és az a terve, hogy a megszokott felvilágosító előadásokon kívül is műsorára tűz apróbb nyelvi felolvasásokat. A mikrofon útján válaszol a hozzá érkező közérdekű kérdezősködésekre s a Nyelvművelő Bizottság munkásságát mindig nagy figyelemmel kíséri és készséggel hívja fel rá hallgatói figyelmét.

Halász Gyula néhány észrevételt tesz a levélhez. Sok levél érkezik a rádióhoz, s ha közérdekű a kérdés, illik rá válaszolni is.

Reméli, a Nyelvművelő Bizottság ezután is támogatja a rádiót a germanizmusok üldözésében.

A h. előadó ezután bemutatja a Magyar Szabványügyi Intézetnek a M. T. Akadémiához intézett átiratát. Az Intézet a m. kir. Szabadalmi Bíróság kezdeményezésére azzal a gondolattal foglalkozik, hogy a „Marques de fabrique ou de commerce classification des produits. Répertoire des produits en français, allemand et anglais” című műben (Bern, 1935.) felsorolt több mint 20.000 ipari termék (áru) nevét magyar szójegyzékkel egészíti ki és négy-nyelvű szótárként kiadja. Az Intézetnek több mint száz szakbizottsága van. Ezek között szétszotva e szótárnak mintegy 24.000 szavát, minden szakbizottságnak 200—300, szakmáját érintő idegen fogalom magyar jelentését kellene megállapítania. Kívánatos, hogy a munka komolyságának biztosítására a M. T. Akadémia is bekapcsolódjék a munkába és mintegy legfelsőbb kézjegyével lássa el. Természetesen nem a mindennapos szavakról kellene véleményét mondania, hanem csak az újonnan alakítottakról.

Az elnök kijelenti, hogy a Nyelvművelő Bizottság készséggel közreműködik a munkában.

Az Ipartestületek Országos Központja átiratában közölte a Bizottsággal, hogy az idegen hangzású magyar szerszámnevek megmagyarosítását célzó mozgalmunkhoz örömmel csatlakozott s máris tekintélyes anyag áll rendelkezésére. Az anyaggyűjtés még folyamatban van.

A Báró Eötvös József Collegiumi Szövetség megküldötte Bizottságunknak 10 példányban Kodály Zoltán nagyjelentőségű előadását *A magyar kiejtés romlásáról*. A kiváló zeneszerző és tudós ezt a Szövetség múlt évi közgyűlésén olvasta fel. — Hegedüs Loránt hozzászólásában a hangsúly romlását tartja különösen veszedelmesnek. Ez nyelvünk legősibb része és zenéje. Javasolja, hogy üdvözljük Kodály Zoltánt s a Magyarosan-ban részletesen ismertessük a felolvasást.

Csathó Kálmán a legnagyobb örömmel üdvözli ezt a kezdeményezést. Ő leginkább tanúskodhatik a mellett, hogy erre nagy szükség van. Mint a színpad írójának, sokszor kell tapasztalnia, hogy a színpadon nem ügyelnek a hangsúlyra. Forduljunk a színházakhoz és hívjuk fel figyelmüket a kérdés fontosságára. A Nemzeti Színház feladata: legyen őre a magyar nyelvnek. A vallás- és közoktatásügyi minisztériumon keresztül kellene ebben a kérdésben hatni a színházra.

Az elnök bejelenti, hogy a kiejtés kérdésének fontosságát nagyon is átérzi s ezért rendelettel fordul az iskolákhoz. A felolvasást ismertetjük majd a Magyarosan-ban.

Az elnök bemutatja a Süss-gyár tanulóiskolájának Értesítőjét. Egy szójegyzék van benne ily címmel: *Műszerészek műhelyszótára*. Kétszázhatvan legelterjedtebb műszerészipari szó ilyen sorrendben: az idegen szó, értelmezése és a magyar elnevezés. Iparos-

iskoláink dolgoznak s az iparágak sorra magyarosítják nyelvüket. Ötvennél több ipari és kereskedelmi szójegyzék készült idáig s ezekből majd egy szakszótár kerekedik ki. Úgy tervezi, mint a Nyelvvédő Könyvvel tette. Nem kér támogatást és szétosztja sok példányban.

Befejezésül az elnök visszapillant a Nyelvművelő Bizottság ezévi munkásságára.

1937. szeptemberétől számos bizottsági ülést tartottunk. Igen élénk részvétel, tartalmas viták, értékes döntések jellemzik ezeket az üléseket.

Megoldottuk az Akadémiához beérkezett nyelvhelyességi kérdéseket, megbíráltuk a kéziratokat.

A Magyarosan szerkesztésében új elvek érvényesültek. Új rovatokat nyitottunk. Szabályoztuk a folyóirat évenként ötszöri pontos megjelenését. A cél: népszerűen írni. Nem a tudósok számára, bár ők is ép eleget tanulhatnak belőle. A folyóirat szerkesztése nagy munkát ró a szerkesztőségre. Sok a levelezés, utánjárás, cikkek átdolgozása. A Magyarosan az ország legolcsóbb tudományos folyóirata s az előfizetők száma egyre szaporodik.

A Magyar Nyelvvédő Könyv kiadása is erre az időszakra esik. 25.000 példányban jelent meg. Ebből ezer példányt ingyen osztottunk szét íróknak, hírlapíróknak, szerkesztőségeknek, iskoláknak.

Megelégedéssel veheti tudomásul a Nyelvművelő Bizottság, hogy figyelmeztető és kéro hangjárú a sajtó általában feltűnően erős visszhangot adott. Erről tanúskodik folyóiratszemlénk.

A tanári karok bevonásával erős segitótársakat nyertünk a nyelvművelés szolgálatában. A tanárság nagy lelkesedéssel karolta fel az ügyet. Értekezleteken vitatták meg, a szülőkkel tárgyaltak róla s ezzel a társadalom érdeklődését is felkeltették. A vidéki tankerületi főigazgatók is követték példánkat hasonló eredménnyel. Külön ki kell emelni a nyelvművelés jelentőségét az iparos- és kereskedőiskolákban. Itt volt a legnagyobb hiány. Dícséret illeti meg az ipartestületek, műhelyek vezetőségét buzgóságukért, mert rövid idő alatt ötvennél több iparág és kereskedelmi szak magyarító és értelmező szótára készült el. A neveléstudományi és oktatásügyi közlönyök, szakfolyóiratok vetekedtek egymással e tárgyba vágó közleményeik kibocsátásában.

Meg kell említenünk „A magyar diák hivatása anyanyelvünk védelmében“ című pályatételünk feltűnő sikerét. 422 pályamunka érkezett az ország minden részéből. Már ez a szám is, de még inkább a pályamunkák többségének alapos felkészültsége bizonyítja, mily erős mozgalmat támasztottunk az iskolák körében. Igaz, nem sajnáltuk a jutalmakat és dícséreteket.

De nemesak az iskolák és tanáregyesületek, hanem más társulatok is magukévá tették a magyarítás gondolatát. Így például az Országos Ügyvédszövetség harcot indított a hivatalos nyelv

magyarságáért. Budapest székesfőváros közgyűlésén felszólalások hangzottak el e tárgyban. A polgármester rendeletben ajánlotta a székesfővárosi hivatalok, intézetek, intézmények és részvénytársaságok vezetőinek figyelmébe a magyaros fogalmazást.

Az Akadémia Főtitkári Hivatala részéről Bizottságunk a legelőzékenyebb támogatásban részesült. Ezért köszönet illeti.

Az elnök bejelentéseit a Bizottság helyesléssel veszi tudomásul.

A magyar nyelvvédelem ügye középiskoláinkban.

Az Akadémia nyelvvédő és nyelvművelő mozgalma, melynek a múlt tanév folyamán Pintér Jenő adott hatalmas lendületet, természetesen az iskolai életben jelentkezett legélénkebben. Különösen a gimnáziumokban, Kornis Gyula mondása szerint a magyar értelmiség vérképző edényeiben. Tanár és tanuló vállvetve dolgozott nyelvünk megtisztításán, eredeti, jellemző, kedves sajátosságainak újból használatba hozásán.

Ezt a munkát tükrözik vissza a fiú- és leánygimnáziumok értesítői, de, sajnos, távolról sem teljesen. A mintegy 170 iskolai értesítő közül nem egészen 40, tehát az egésznek körülbelül egy-egyede számol be, hol részletesen, hol csak egy pár sorban az iskolai nyelvvédő munkásságról. Ez bizonyára nem jelenti azt, hogy a gimnáziumok háromnegyed része egyáltalán nem foglalkozott volna a nyelvvédelem ügyével, de annyit mindenesetre jelent, hogy vannak középiskolák, melyek még nem érezték át az ügy fontosságát. Reméljük, hogy jövőre a helyzet e tekintetben megváltozik s nemcsak 40, hanem valamennyi gimnázium beszámolójával foglalkozhatunk.

A középiskolák nyelvvédő munkája a legkülönbözőbb formákban és változatokban folyik. Bizonyára nem lesz érdektelen, ha e törekvéseket rendszerbe szedjük, részint ösztönzésül, részint tanulságul, mert kívánatos, hogy minden iskola azt az eljárást alkalmazzon a jövőben, amely az eredményt legkönnyebben s legjobban biztosítja.

Az iskola nyelvvédő munkájának legszembetűnőbb s legtagább körben ható megnyilatkozásai a nyelvvédelemről szóló értekezések több értesítőben. Ezek eredetileg rendszerint tanári vagy szülői értekezleteken hangzottak el. Részletesen ismertetik a nyelv romlásának tüneteit, bizonyítják a nyelvvédelem szükségességét s rámutatnak annak eszközeire és módjaira.

Legrészletesebben és legkimerítőbben tárgyalja ezt a tételt Pápai István *Édes anyanyelvünk* című cikke a budapesti VIII. ker. Sophianum kath. leánygimnázium értesítőjében. Jellegje egy Reményik-idézet: „Ügy beszéljen ma ki-ki magyarul, mintha imádkoznának“. Megállapítja, hogy újabban nagy mértékben terjed a

nyelv romlása. Sok benne az idegen szó. Eljlesztő példákat idéz az országgyűlési beszédekből, a hírlapi vezércikkekből, a tudományos művekből. Sok az idegen szó a művelt társalgásban, a kereskedelmi nyelvben, a divatban s háztartásban. Pedig az idegen szók mértéktelen használata rendszerint műveletlenséget palástol s a gondolkodásban bizonyos hanyagságot s kényelemszeretetet eredményez. Még veszedelmesebbek az idegen szellemű szólások, szófüzések, mondatszerkezetek, szórend elleni vétségek. Az idegen szók a nyelv külsején, testén éktelenkednek, ezek a lelkét támadják meg. Azután ismerteti az Akadémia nyelvvédő mozgalmát s Pintér Jenő ezirányú munkásságát. Minden magyar embernek szerető gonddal kell örködnie nyelvünk tisztasága fölött. Az iskola munkáját a szülői háznak is támogatnia kell.

Pusztay Rózsa *Küzdelem a nyelvromlás ellen az iskolában és a szülői házban* címmel írt cikket az újpesti áll. Kanizsay Dorottya leánygimnázium értesítőjében. Attekinti a nyelv védelmének történetét a multban a nyelvújítási mozgalomtól az Akadémia nyelv művelő munkásságáig. Csoportba szedi az utolsó negyedszázad nyelvromlásának jelenségeit. Ezek szerinte: 1. Nyelvünk eredeti kiejtésének megváltozása. 2. Idegen szók és kifejezések használata szükség nélkül. 3. Nyelvünk szerkezeti sajátosságainak és szellemének romlása az idegenszerű szófüzések, szólások és mondatszerkesztések becsempészésével. 4. Az igekötőkkel való visszaélés. 5. A névelők és névmások németes használata. 6. Hibás szóösszetételek. 7. A vonatkozó névmások felesleges használata. 8. Szórendi magyartalanságok. Keresi a nyelvromlás okait. Nem tőlünk függő okok: messzeszakadtunk nyelvrokonainktól. Trianon elvágta a tősgyökeres magyarságú nyelvjárások egy részét: az erdélyi nyelvet s a bihari és gömöri nyelvjárást. De további okok: közönyösségünk s mohó és válogatás nélküli hajszolása mind annak, ami nem magyar; az idegen majmolása. Az iskola most éber gonddal örködik a nyelv tisztasága felett. Ebben a szülői háznak is segítségre kell jönni. A szülők mutassanak készséget a tisztább, magyarosabb beszédre, vigyázzanak a gyermek társaságára; ne engedjék válogatás nélkül moziba, színházba; adjanak neki jó könyveket, amelyek a magyar nyelv szellem követelményeit tiszteletben tartják.

Szakolczayné Gerecze Margit *A magyar nyelvvédő mozgalomról* címmel írt cikket a budapesti Veres Pálné leánygimnázium értesítőjébe. Előbb pillantást vet a magyar nyelv életének főbb korszakaira, azután részletesen ismerteti az új nyelvvédő mozgalmat s különösen Pintér Jenő Magyar Nyelvvédő Könyvét.

A magyar nyelvvédelem főbb tényezői voltak az elmúlt tanévben: 1. Nyelv művelő folyóiratunk. 2. Pintér Jenő ifjúsági nyelvvédő pályázata. 3. Pintér Jenő és munkatársainak Magyar Nyelvvédő Könyve.

Folyóiratunk, a Magyarosan, az értesítők tanúsága szerint

hatalmasan szolgálta az iskolában és azon kívül a nyelvvédelem ügyét. A budapesti X. ker. áll. Szent László gimn. értesítője írja: „Mindig találtunk rá alkalmat, hogy ennek a tartalmas, szellemes folyóiratnak legújabb számáról beszélgessünk tanítványainkkal.“ A XIV. ker. izr. leánygimn. 10, a IX. ker. Fáy András gimn. 25 példányban fizetett elő rá s ez utóbbiban az újonnan érkező példányokat az osztályokban szétszították. A szombathelyi áll. Faludi Ferenc gimn. értesítőjében Fábíán Gyula tanár a tanuló ifjúság olvasmányairól értekezve megállapítja, hogy „az ifjúság feltűnő szeretettel és érdeklődéssel fordult a Magyarosan c. lap felé, melynek 218 előfizetője van“. Ez az iskola tanulói létszámának (498) majdnem a fele. A budapesti X. ker. áll. Széchenyi István gimn. szülői értekezletén Várdai Béla ajánlotta melegen a szülők figyelmébe. „Nem nyelvtudósoknak, hanem a nagyközönségnek van szánva, cikkei közérdekűek, az átlag műveltségű ember minden számban fog találni őt igazán érdeklőt. E folyóiratnak ifjaink, szülőtársaink körében való általános elterjedése már magában is szép bizonyítéka lesz e nemzeti ügy iskolánkban komolyan vévésének...“ A budapesti XIV. ker. áll. Szent István gimn. igazgatójának ajánló szavaira a szülői értekezlet résztvevői közül egyszerre majdnem százan léptek az előfizetők sorába.

Hatalmas lépéssel vitte előre a nyelvvédő mozgalmat Pintér Jenő ifjúsági pályázata folyóiratunk 1937. októberi számában „A magyar diák hivatása nyelvünk védelmében“ címmel. Az örvendetes eredmény ismeretes. Az értesítők egy része örömmel számol be a növendékek sikeres pályázatáról. A sárospataki ref. gimn. büszkén jelenti, hogy a 422 pályamű közül az első díjat Király István VII. a) osztályos tanuló nyerte (jeles diák) s közli a bírálat lényeges részét. A legtöbb iskola értesítője nemcsak a jutalmat, hanem a dicséretet nyert tanuló nevét is elismeréssel említi, sőt a budapesti I. ker. áll. Verbőczy gimn. kiüntető helyen, emléklapon. Annál feltűnőbb, hogy egy-két értesítő a jutalmat nyert tanuló nevét sem közli, amit szeretnénk egyszerű feledékenységgel magyarázni.

Nagy sikert aratott, az értesítők beszámolóit szerint Pintér Jenő és munkatársainak Magyar Nyelvvédő Könyve.

Hogy e derék könyv nagy szükségérzetet elégített ki, szépen írja meg a budapesti X. ker. áll. Szent László gimn. értesítője. „Tanítványaink még a télen megtudták, mi van készülöben. Egyre türelmetlenebbül várták a munka megjelenését. Szinte ösztönösen megsejtették, milyen hasznos segítségük lesz ez a pompás könyv. Megtalálják ebben a derék kötetben mindazt, ami a tiszta, világos, magyar beszéd feltétele. — A könyv megjelenését nagy lelkesedéssel fogadták. Eddig is kedvelték a nyelvörkődést, ettől fogva pedig valóságos szenvedélyükké vált; akár az egész magyar órát idegen-szerűségek irtásával töltötték volna.“

Kelendőségére nézve tájékoztatást nyújt a budapesti II. ker. áll. Toldy Ferenc gimn. értesítője, mely szerint 320 tanuló vette

meg; a budapesti IX. ker. áll. Fáy András és a budapesti XIV. ker. áll. Szent István gimn. értesítői, melyek szerint a könyvet, mint segédkönyvet a tanulók legnagyobb része megszerezte. (600, 700 körül).

Az iskolai magyar nyelvvédelem ügye az értesítőkben részint mint az iskola, részint mint az önképzőkör munkássága szerepel.

A tanári kar általános munkásságáról számol be a budapesti VIII. ker. közs. Zrinyi Ilona leánygimn. értesítője: „A tanári kar tervszerűen bekapcsolódott Pintér Jenő nyelvvédő munkásságába. Első sorban törekedett felébreszteni a tanulóiban a magyar nyelv szeretetét; őrzésének és gondozásának erős szándékát; öntudatosította azt a felfogást, hogy az anyanyelv kifogástalan tudása a műveltség fokmérője s igazán művelt ember csak az, aki jól és szépen beszél anyanyelvén. Folytonos résenállásra, tevékeny munkára van szükség, mert a fővárosi helytelen és zagyva nyelvhasználat rontólag hat az ifjúságra, megfertőzi nyelvérzékét s szinte észrevétlen lopja be idegen anyagát a tanuló lelkébe. A tanári kar lelkesedéssel végezte az egész iskolai év folyamán ezt a nemes munkát, hogy egyrészt megóvja a tanulókat a magyartalanságok ártalmas hatásától, másrészt beléjük rögzítse a magyarosságnak hangzásban, szóiban, főképp mondatfűzésben és stílusban megnyilatkozó törvényeit“.

A X. ker. áll. Szent László gimn. tanári kara „tervszerűen irtotta a tanítványai beszédébe betolakodott idegen szókat. Kérlelhetetlenül üldözte az idegenszerű mondatszerkesztést, kiejtést és hangsúlyozást.“ A XIV. ker. izr. leánygimn.-ban is „szakadatlan ellenőrző munkával fokozták a tanárok a növendékek fogékonyságát a tiszta magyarság és a nyelvhelyesség iránt.“ A szentgotthárdi áll. gimn. tanári kara is nagy örömmel csatlakozott ahhoz a nyelvvédő mozgalomhoz, amelyet Pintér Jenő szervezett meg. Benne azt a tudóst és írásművészt látják, akinek műveit a tiszta magyaros stílus példaképeiül idézhetni, kinek nyelvtisztogatást, magyarosságot követelő felhívására nagyon várt már az iskola.

Sok iskola tanári kara módszeres értekezleten tárgyalta a nyelvvédelem ügyét. A budapesti II. ker. egyetemi kat. gimn. tanári kara két értekezleten is foglalkozott a kérdéssel. Az elsőn Guelmino József beszélt s egyebek között egy magyar nyelv-nap tartását javasolta. A másodikon Divinyi Mihály szorgalmazta az idegen szavak kiküszöbölését, az idegen mondat szerkesztés és gondolkodás kerülését. Rámutatott arra, hogy a nyelvtisztító munkában a lelkesedés fokozására hivatkozni kell a faji öntudatra és nemzeti önérzetre. A szentgotthárdi áll. gimn. tanári kara is módszeres értekezleten állapította meg azokat az eszközöket és eljárás módokat, amelyekkel a tanulók nyelvérzékét a legeredményesebben fejlesztheti. A debreceni áll. Fazekas Mihály gimn. I. el-

lenőrző értekezletén Papp István tartott előadást „*Az iskola a nyelvművelődés szolgálatában*“ címmel stb.

Mármost az a kérdés, hogy a módszeres értekezleteken megállapított módokat s eljárásokat hogyan valósították meg a tanárok az iskolában.

A győri áll. Révai Miklós gimnáziumban Majunke József tanár az egész ifjúságnak tartott előadásában hívta fel a tanulók figyelmét a nyelv ápolásának ügyére. A budapesti ciszterciata Szent Imre gimnáziumban az egyes osztályokban tartották állandóan ébren a tanulók nyelvi érdeklődését és gondosságát. A kecskeméti kegyesrendi gimn.-ban főként a II. és VII. osztályú tanulóknak tette „szeges gondjává“ a magyar nyelv tanára (Meskó Lajos) anyanyelvünk védelmét. Reméljük, mint ahogyan az értesítő ígéri is, a jövő tanévben az egész tanári kar követni fogja példáját.

Ifjúsági nyelvőr-szolgálatot rendszeresített a budapesti XIV. ker. izr. leánygimn. s a győri áll. Révai Miklós gimn.

A budapesti X. ker. áll. Szent László gimn. a nyelvianítást állította a nyelvvédelem szolgálatába. „Nem volt olyan nyelvtani óra, amelyen a tanár a tárgyalt nyelvi jelenségek helyes, magyaros használatára ki ne tért volna.“

A budapesti IX. ker. áll. Fáy András gimn. tanári kara az önképzőkör mellett az egyes osztályokban is megszervezte a nyelvvédő munkát. Az egyes osztályokban fali táblára gyűjtötte a leggyakrabban előforduló idegenszerűségeket s szembeállította velük a megfelelő szép magyar kifejezéseket.

Igen érdekes nyelvvédő iskolai intézményt alapított vitéz Polgáry István, a budapesti II. ker. áll. Mátyás király gimn. tanára. Részletesen leírja a nevezett intézet értesítőjében *Faliújság és nyelvvédelem* címmel. Az iskolának van egy „Magyarán“ című faliújságja. Az épület földszinti és első emeleti falán ugyanis van négy-négy üvegezett kerete, melyek egy rajzlap nagyságú papír befogadására alkalmasak. E papírlapok alkotják a faliújságot. Irányítását a vezető tanár végzi, ő a főszerkesztő, alatta van a tanulókból álló szerkesztő-bizottság, élén a felelős szerkesztővel. Vannak hírfürkészei, kik a nyelvvédelmi adatokat szolgáltatják, és rajzolói. A keretekbe évenként mintegy 150—180 cikk kerül, 16 rovatba csoportosítva. A szöveg fölött rendszeren rajz is van. Ily elmés módon állította az iskola a felső osztályos tanulók tevékenységét a nyelvvédelem szolgálatába. A lap körül csoportosul a „Magyarán“ társaság, melynek tagjai arra kötelezik magukat, hogy vigyáznak beszédjük tisztaságára és magyarosságára. A faliújságon kívül van évente kétszer-háromszor megjelenő folyóirata is.

Az iskolai dolgozatok tárgyai között is szerepel a nyelvvédelem, bár nagyon ritkán. A szentgotthárdi áll. gimn. a VIII. osztályban tűzte ki tételül: „Védjük nyelvünk tisztaságát!“ A

szombathelyi áll. Faludi Ferenc gimn. a VI. osztályban vagylagos tételül adta: „A magyar diák kötelessége anyanyelvünk védelmében“ és „Magyartalanságok helyi sajtónk nyelvében.“

Az iskolai nyelvvédelem különleges munkatere az önképzőkör.

A legtöbb önképzőkör általános munkássága keretében foglalkozott a nyelvvédelem ügyével. Így az esztergomi községi Szent Imre gimn. önképzőköre „állandó szerető gondossággal karolta fel a nyelvvédő és nyelvápoló mozgalmat. A nyelvhelyesség, jó magyarság kérdését nemcsak érdeklődő figyelemmel kísérte, hanem a tagok önmaguk példájával igyekeztek meg is valósítani a kifogástalan nyelvhasználatot.“ A szombathelyi áll. Kanizsay Orsolya leánygimn. önképzőkörének rendes havi ülésein a tagok anyanyelvünk tisztasága érdekében kifejtett munkásságukról is beszámoltak.

Az önképzőkörök főleg felolvasásokkal szolgálták a nyelv ügyét. Így a budapesti X. ker. áll. Szent László gimn. önképzőköre. A balassagyarmati áll. Balassi Bálint gimn. önképzőkörének ülésein a „nyelvhelyesség és nyelvtisztaság érdekében több felolvasás hangzott el.“ A gyulai r. kat. gimn. önképzőkörének programján a nyelvhelyességet és nyelvtisztaságot fejtegető előadások és felolvasások is szerepeltek. A gyöngyösi áll. Koháry István gimn. önképzőkörében külön előadás foglalkozott a magyar nyelvnek idegenszerűségeitől való megtisztításával és a helyes magyar beszéddel. Külön nyelvvédő ülést tartott a budapesti Veres Pálné leánygimn. önképzőköre.

Néhány önképzőkör pályatételül is kitzte nyelvünk védelmét. Így a győri áll. Révai Miklós gimn. önképzőkörének pályatételei között van ez is: „Van-e szükség iskolánkban nyelvtisztításra?“ Az igazgató tűzte ki s három tanuló pályázott rá; mindegyik jutalmat kapott. A nyíregyházi kat. gimn. önképzőkörének egyik pályatétele: „Magyaros-e írásunk és beszédünk?“ Díjat nyert három felsőosztályos pályázó, jutalmat egy negyedosztályos, aki még nem is tagja a körnek.

Van egy-két önképzőkör, mely külön nyelvvédő szakosztályt állított fel kebelében. Így a budapesti V. ker. áll. Bólyai gimn. önképzőkörében külön nyelvművelő szakosztály működött Bence István tanárnök vezetésével. Itt a mindig időszerű nyelvi hibákkal és a helyes magyarság kérdéseivel foglalkoztak. A kecskeméti áll. Katona József gimn. önképzőkörének keretében külön nyelvvédő szakosztály volt egy VIII. osztályos tanuló vezetése alatt. Tagjai szorgalmasan gyűjtötték Kecske-mét város magyartalan cégfeliratait és hirdetéseit. Az újpesti áll. Kanizsay Dorotyia leánygimn. önképzőkörében, 1938. januárban alakult meg a nyelvművelő szakosztály egy tanárnő vezetésével. Tagjai voltak az összes növendékek. Külön gyűléseztek az I—IV. és az V—VIII. osztályok. Az üléseken a magyar nyelv sajtáságairól, a helyes

nyelvhasználatról, a nyelvünkben elterjedt idegenszerűségekről, idegen szókról, szóképekről, szófűzésekről szóló dolgozatok szerepeltek. Azonfelül állandóan ismertették a Magyarosan c. folyóirat egyes számait. Minden osztályból két nyelvőr gyűjtötte és közölte a gyűléseken az osztálytársak körében elhangzott idegen szavakat és kifejezéseket. A szakosztály egyszersmind célul tűzte ki magyar népünk, magyar sajtóságaink minél alaposabb megismertetését és a hazafias érzés állandó ébrentartását és ápolását is.

Fontos feladatot végzett az iskola, mikor a nyelvvédő mozgalmat a szülői társadalommal is megismertette. Ez főképp a szülői értekezleteken történt. Így a budapesti X. ker. áll. Széchenyi István gimn. egyik szülői értekezletén Várdai Béla c. igazgató beszélt a szülőknak az Akadémia mozgalmáról. „Nemzeti ügy ez, mondotta, fontos a nyelv, mint a nemzet lelkivilágának kifejezője, kultúrájának hordozója.“ A nyelvvel törődés összeesik a nemzeti feltörekvés idejével, a nyelv ügyének elhanyagolása együtt jár a nemzeti élet hanyatlásával. A világvárossá fejlett főváros sokrétűsége is inkább rontója, mint fejlesztője nyelvünknek, s ezt a fővárosi nyelvet a napisajtó a nyomtatott betű erejével viszi szét az országba. Az iskola nemcsak kötelességszerűen, hanem örömmel veszi ki a részét mind a magyartalanságoktól való óvás, mind a magyar nyelvérzék izmosítása tekintetében. De vegye ki részét a szülői ház is. Ha jó magyar nyelvérzékű, segítsen gyomlálni fia mutatkozó hibáit, ha meg fogyatékos, fogadja el fiától is a javítást. A budapesti XIV. ker. zsidó gimn. szülői értekezletén febr. 13-án Fuchs D. Rafael tanár tartott előadást „*Mit tehet a szülői ház a helyes magyar nyelvhasználat érdekében?*“ címmel. Gondolatmenete a következő: A nemzet legnagyobb kincse: nyelve. Ennek épségére, tisztaságára, eredetiségére, szépségére féltékenyen kell vigyáznunk. Vigyázni kell a szülőknak és tanítóknak, mert ők állnak példaképpen az ifjúság előtt. Felsorolja a hibákat, melyek ellen küzdeni kell. A szülő legyen segítségre példaadással, példás nyelvhasználattal; érdeklődjék a nyelvi kérdések iránt, buzdítsa gyermekét magyaros beszédre, iparkodjék gyermeke nyelvéből a hibákat szeretettel és gonddal kiküszöbölni s maga is törekedjék mintaszerűen magyaros beszédre.

Hasonló tárgyú szülői értekezleteket tartott a budapesti VIII. ker. községi Zrínyi Ilona leánygimn., hol Tomor Béla és Glatz Károlyné adott elő „*A magyar nyelv védelméről a családi életben*“ címmel. A IX. ker. áll. Fáy András gimn.-ban Sipos Lajos tanár ismertette meg a szülői társadalmat a nyelvvédő mozgalom céljaival. A budapesti XIV. ker. áll. Szent István gimn.-ban Hajdu János tanár tartott előadást „*A nyelvvédelem az iskolában és a családban*“ címen. A budapesti XIV. ker. izr. leánygimn.-ban Rónai Pál tanár beszélt a magyarosságról és nyelvhelyességről stb.

Íme a középiskolák nyelvvédő munkája, ahogyan az értesítők beszámolóiból összeállítható. Látnivaló, hogy sok iskolában alapos és eredményes munka folyik. Vajha ez a buzgó munka áthatná valamennyi középiskolát!

Nagy Sándor.

Az új magyar stílus virágoskertjéből.

Most megjelent könyvek és cikkek élvezetes mondatai.

Az írni nem tudó író írni tudó tanulóval dolgoztassa át cikkeit, mert a szerkesztők lusták erre a munkára s úgy látszik, nem is értenek hozzá.

Ha főleg az alkattényező kihatása — az elismertek (213 k. 226. stb.) elismerése ellenére — csak olyan értelemben érvényes, hogy a kölcsönző nép a maga psychéjének megfelelően változtat az átvett kulturelemeken (6, 136 k, stb.) de nem lehet érvényes az átvétel valóságos mechanizmusának megpillantása fokáig: Schmidt már nem mondja, hogy alkatumk a priori csak a maga képe szerint láthat meg valamit (az is épen olyan fontos, hogy mit *nem* veszünk át!) s így „átvétel“ minden jóhiszemű (élő) esetben csak annyi lesz, mint egy saját csírának valami (sokszor igazán csak véletlen) hasonló, kész, külső formától elősegített vagy siettetett, teljesen „belül“ és egy aktuális pillanat körülményei szerint egyénien, nemisméltódn történő kifejlesztése; úgy, hogy még az is, amit általában survivalnek néznek — ha igaz — legtöbbször legfeljebb „revival“ lesz, amely nem magán a mintán, hanem ennek visszhangzó voltán múlik; nem érthetetlen eleme egy amalgám rendszernek, hanem mindig új Egész; ésit.

Egyik tudományos folyóiratunkból.

Könyve — ellenkezőleg — tele van helyes meglátásokkal. Igyekeznek — többek közt — a fürdővízzel egykor túlbuzgón kiöntött gyereket (a kétségkívül helyesen kifogásolt „evoluzionizmusnak“ mégis helyes magját;) a belső fejlődés („evolucio“) lehetőségét Graebner iskolája számára is „igazolni“. Az „Umformung a. m. ein Stück eigener Schöpfung“ elvében — az idegen (külső) adalék mellett — elismertetik a fejlődés belső összetevőjének szükségessége. A Pinard-féle: „az egyszerűbb kultúrelem = régibb“ tételnek a visszautasítása annak az elfogadását is jelenti, hogy a kultúra kezdőformáját az alkotó adottságok kiszámíthatatlansága determinálja: valamely primitív nép szellemi fejlettsége gazdag lehet ú. n. kvalitás- és kvantitáskritériumokban anélkül, hogy jogunk volna tagozottabb és komplikáltabb („fiatalabb“) kultúrára gondolni. Hajlandó (ehhez képest) arra is, hogy a szellemi jelek vélt útmutatásait általában ne eszkomptálja olyan vak következetességgel, mint a „megbízhatóbb“ materiálisakét (helyesen tartózkodó pl. a totemizmus, anyagjog stb. kor meghatározó szerepének megállapításában) és óvakodik az olyan erőszakos kultúrkör-rekonstrukcióktól is, amelyek pusztán bizonyos szellemi és anyagi kultúrelemek (egyebütt) tapasztalható együttjárásainak logikus forszírozásából vennék létjogosultságukat; stb.

Egyik tudományos folyóiratunkból.

Idő kellett nyilván vezetni a szellemi vagyonszövetség szigorú respektálásának és történeti-kritikai adminisztrálásának: hogy szerzőnk állandóan Graebner tételeit, sőt kitételeit mint dogmákat illesztgeti el a szükségkép módosult keretekbe és fáradhatatlanul az autosz efá-kat idézgeti, magyarázgatja, cáfolja; hogy ehhez képest szükségesnek érzi az egyes tételek tökéletesbüléseit is mindig közösség egyéb munkásainak részletteljesítményeiből vezetni le, épen nem viták nélkül természetesen; hogy ilyen tárgyalás mellett, de a maga hatalmas munkássága, sokszoros érdekeltsege és harcos debatter-ethosa folytán is, nem kerülhet el feszélyező önelismeréseket, önkivonatolásokat, sőt apologetikus önéletrajzi fordulatokat sem, stb. Mi legalább mindenestre: épen „kézikönyv” gyanánt tartanánk legkevésbé megfélelőnek egy munkát, melynek vonalvezetése a priori nem lehet egyenes, mert állandóan több szerző szól, sokszor ugyanaz is többféleképpen belőle (Schmidtrel még aránylag legjobban egyetértve a címben is megemlített Koppers: 13, 19, 81—127. II. stb.), amelyhez, hogy megértse, a szakembernek is elengedhetetlenül párhuzamosan kell olvasnia Graebner, van Bulck és mások eredeti szövegeit is (Schmidt is nyilván így tette előadásain); amelyről írója maga vallja be, hogy egy előző része (a történeti) csak egy — bizonyos meggondolások miatt — mögé került későbbi rész (a methodoio-giai) megértése, tehát legalább is másodszori olvasás után lehet világhosszá; stb.

Egyik tudományos folyóiratunkból.

Hogyan fogalmazzunk magyarul? — Így ne:

A zágrábi érseki könyvtárnak MR 126 jelzésű Sacramentariuma a zágrábi székesegyház legrégebbi Sacramentariuma, melynek jelentőségét emeli az, hogy ez a Sacramentarium egyúttal a legrégebbi a magyar földön írt, eddig ismert Sacramentariumok közül.

Így igen:

A zágrábi érseki könyvtárnak MR 126 jelzésű kéziratos könyve a zágrábi székesegyház legrégebbi Sacramentariuma. Jelentőségét fokozza, hogy ez a latin kódex a legrégebbi a magyar földön írt, eddig ismert szertartási kézikönyvek közül.

Egyik tudományos folyóiratunkból.

Négy hiba egy mondatban.

Három hadtesttel megindult az olasz haderő nagy hegyi manővere az Abruzzókban, amelyen az olasz király és Mussolini is résztvesznek.

Egyik hírlapunkból.

A zörejtelen stílus.

Föltámasztotta, mondom, mert, természetesen, a magyar, amely sűrűbb vérű, azért tökéletes tehetségeiből a gráciára is telik, s mint ahogy az Árpádok alatt s tán már elébb is a magyar volt a Dunától keleti kelet közvetítő kereskedője, s történeti oka van, hogy e tisztet aztán német, örmény, görög és zsidó kézre hagyta, s ahogy méltóságos járásából s tartásából telik a tánc forgására s kergetődzésre is: úgy volt a Vörösmarty nyelve és verse maga a szóba szövött tündérfátyol, mint ahogy bájos humorért Jókainak, de még Mikszáthnak sem kellett a szomszédba mennie.

Egyik hírlapunkból.

Magyar stílus 1938-ban.

Viszonyom keletkezett az álmokkal, az éjszakák lehorgonyoztak az ágyak, matrácok mellé és lestem a foszlányos sóhajokat, kihagyó szavakat.

Tapasztalatlanul ifjan, még sohse éltem ilyen titokzatos gyülekezetben, mindenki kotyogott, nyögdecsejt, a fiatal házaspár, *mely* napközben tépte egymást, sikolyos álmokkal folytatta a vizsályt, a facér esernyőcsináló, *aki* mindig sérelmezte a sok nap-sütést, alvás közben jelszavait dalolta, *ahogy* az udvarokon reparálásra buzdította az emberiséget, az előttem zsendülő tarka kertben botanizálhattam, leigázva érdekelt, teljesen magához ragadott a különösség, találkaím voltak álmokkal, Regina apjáért résen állottam, az alkuszi bánat, a szomjú viadal az öreg leányáért megzihált az ügynök reszketős hangjában, az álmában is a segítségről spekulált *úgy mint* verőfényben, az alvás idején is lutrizott, Regina hozományát már sokszorosan elvitte az ambóternó, székó-ternó, *ami* so'se jött ki, de a vallásos ember lihegve hajszolta a szerencsét, mindig erről álmodott, imádságos száján bugyborékolta a könyörgés és álmaiból egész pontos számokat kiabált föl, az algebras képletek mellé lejegyeztem a megálmodott számokat, masnap átadtam az alkusznak, *aki* sietett velük a lutriba, ám a kis ternó, nagy ternó, mindhiába, elkerülte a derék, fonnyadt Reginát.

Révész Béla.

B. L.

Pályázat a tanulóifjúság számára.

A pályázat címe: *Észrevételek a Magyar Nyelvvédő Könyv második kiadásához.*

A pályázók közölkék, milyen hiányokat észleltek a Magyar Nyelvvédő Könyv második kiadásának szövegében s milyen pótlásokat tartanak jónak a harmadik kiadásban. A hozzászólások ne általánosságokban merüljenek ki, hanem a szöveg tárgyi bírálataiban, a hiányzó szavak jegyzékében, esetleg idegen szavak magyarításában. Figyelembe kell venni, hogy a Magyar Nyelvvédő Könyv nem törekszik teljességre, hanem az anyag kritikai megválogatására, az élet megfigyelésére, a legsűrűbben felbukkanó idegenszerűségek irtására. A ritkább szavaknak különféle szótárakból való kiírása a pályázat szempontjából nem ér semmit. Az a döntő, milyen a pályázó megfigyelőképessége, milyen az ítélőereje.

A pályázatban résztvehet minden magyar fiú vagy leány, aki mint nyilvános tanuló 1938 decemberében valamelyik hazai középiskola iskolába jár. A lehetőleg géppel írt pályaműveket 1939. január 10-ig közvetlenül a budapesti tankerületi főigazgatói hivatalba kell beküldeni. (V. ker., Széchenyi-u. 14. szám.) A pályázó zárja nevét jelíggel levélbe, a jelíget írja rá a pályamű elejére s a postán küldött kézirat borítékán jelezze, hogy a küldemény a magyar nyelvművelő tétel egyik versenyző pályázata.

A nyertesek egyik csoportja pénzjutalmat kap, másik csoportja könyvjutalomban részesül. Az eredményt a Magyarosan 1939. évf. 3—4. számában hirdetjük ki.

Pintér Jenő,

a Magyar Tudományos Akadémia
Nyelvművelő Bizottságának elnöke.

HÍREK

Mint minden nyelvben, az olaszban is nagyon sok idegenből átvett szót használtak. Rómában most hadat üzentek az idegen szavaknak. Megjelent egy olaszosító szótár, amely a legtöbb ilyen idegen szó helyett tősgyökeres olaszt javasol. De tilos már a vendéglők, kávéházak és egyéb mulatóhelyek idegen névvel való megjelölése is. Eddig az ilyen helyiségek tulajdonosai idegenforgalmi érdekekre hivatkoztak, de az illetékes körök nem hajlandók belátni, hogy miért ne szállna meg egy amerikai vagy angol olyan szállóban, amelyet nem *Bristol*-nak vagy *Carlton*-nak, hanem *Firenzé*-nek vagy *Capri*-nak hívnak. Ugyancsak nem szabad a varieté- és artista-számoknak idegen nevek alatt szerepelni.

Szeptember hónapban a rádió műsorán két nyelvvédő előadás szerepelt. Szeptember 18-án Kodály Zoltán *Vessünk gátat kiejtésünk romlásának*, 20-án Halász Gyula *Édes anyanyelvünk* címmel olvasott fel.

ÜZENETEK

G. T.-nek. — A főzést végző háztartási alkalmazott megnevezésére egyaránt használhatjuk a *szakácsné* vagy *szakácsnő* alakot. A *-né* képzővel asszonyneveket képezünk, s ezek legtöbbször az alapszóval megnevezett férfi feleségét jelentik, pl. Deákné, Asztalosné stb. Van azonban néhány olyan *-né*-képzős főnevünk is, amelyben ez a képző nem feleséget, hanem csak nőt jelöl, pl. *mosóné*, *varróné*. Mondhatjuk így is: *mosónő*, *szakácsnő*, *varrónő*, ezek azonban nem képzővel megtoldott, hanem összetett szavak. A *-né* képző egyébként azonos a *nő* szóval. A feljebb idézett szavak használatában a nyelvszokás ingadozik, magyarság szempontjából mind a két alak helyes.

O. J.-nak. — Levelében ezt kérdezi tőlünk: „Vajjon az *elázás* szó értelme személyekre vonatkoztatva a *megázás* fokozottabb mértékét jelenti-e, avagy kizárólag az „illuminált” állapot fogalomkörébe tartozik?” Íme válaszunk: Az *elázik* ige eredeti jelentése a nyelvtörténeti adatok tanúsága szerint a következő: a nedvesség egészen átjárja, mértéken túl megázik. Ilyen értelemben használja a szót egy XVII. századi forrás: „A víz miatt az egész hadnak élése és partókája *elázék*.” Ide vágnak a levelében említett példák is: *elázott*, mint az ürge; *elázott* a vásár; óriási zápor lepett meg, *elázva* érkeztem haza. Azt is jelenti ez az ige, hogy nagyon megfő. Pl. *Elázik* a levesben a tészta. (Vö. Czuczor-Fogarasi:

A magyar nyelv szótára.) Átvitt értelemben elázik a. m. a sok ivástól holtrészeggé lesz. „Elázott a sok bortól.“ Kelemen Béla Magyar és német nagy kézi szótára (3. kiadás) így értelmezi: *elázik*: 1. zerweichen, durch und durch nass werden; 2. sich beausehen; *elázott*, — *va*: 1. zerweicht, durchnässt; 2. betrunken, besoffen. — Arany János mind a két értelemben használja az *elázik* igét. Pl. „Épen egy tócsába esett, Hol... (a sárkánynak) *elázik* szárnya, farka.“ (A sárkány.) „Míg boldogan serezzve ülünk. *Elázunk* és rusnyán örülünk.“ (Kóbor Tamás.)

V. A.-nak. — A ceruza három neve közül (*ceruza*, *irón*, *plajbász*) leghelyesebbnek a *ceruzá*-t tartjuk. Az *irón* elavulófélben van, nem is szerencés alkotás, mert német kaptafára készült igetős összetétel. A *plajbász* (ném. Bleiweiss) épügy idegen eredetű szó, mint a *ceruza* (lat. cerussa), ezen a tényen a szó népnyelvi használata sem változtat. A *ceruza* elnevezés a köznyelvben és az irodalmi nyelvben egyaránt elterjedt. Semmi okunk sincs ennek az újabb latin jövevényszónak mellőzésére, mert époly magyar szóvá lett, mint ezek: mise, oltár, templom stb.

K. P.-nak. — A kérdézt szót helyesen így írjuk: *talpalatnyi*. *Talpal* a régi nyelvben és a népnyelvben a. m. lép, jár, gyalogol. Ennek származéka a *talpalat* szó (= lépés, járás) és továbbképezve: *talpalatnyi* (= lépésnyi). Ez utóbbi már a régi nyelvben is megvan ilyen értelemben: einen Fuss breit. Pl. „Magamnak egy *talpalatnyi* jussom sem volt az városon.“ A másik — *talpalattnyi* — írásmód a szó félreértéséből származott és helytelen. Névtűs főnévhez nem járulhat a *-nyi* képző, s ily módon nem alkothatunk melléknevet.

N. N.-nek. — Levelében felvilágosítást kér tőlünk a *révén* szó helyes használatáról. — Lehr Albert a szó népnyelvi előfordulásai alapján állapította meg helyes használatának szabályát. A népnyelv a *révén*-nel a cselekvés eszközt, útját-módját fejezi ki, legtöbbször olyankor, ha valamit elvittek, elloptak, vagy ha valami elveszett, tehát olyan körülményt, amely rejtett, titkos, alattomos vagy meg nem engedett, bűnös. Pl. „Az ő *révén* ment el az a jószág“. „A részeges hajdú *révén* sok palack bor eltűnt a pincéből.“ Megengedhető a *révén* használata, ha általában eszközt, módot fejez ki s körülbelül egyet jelent ezekkel: „*által*, *útján*, *segítségével*. Pl. „Az egyházi latin nyelv a velencei olaszok *révén* jutott el a magyarokhoz“. Ha egyéb ragok, névtűk és határozók szerepét bitorolja, akkor kerülni kell. Pl. „A gyűrű *révén* megállapították kilétét.“ Helyesen: a gyűrűről. — 2. A határvető *míg* kötőszó esetében a mellékmondat többnyire tagadó. A kérdézt mondat helyes fogalmazása tehát ez: „Addig, amíg el *nem* érkezik az ideje.“

Laptársainknak, íróársainknak. — Számon akarjuk tartani a napilapokban, folyóiratokban, könyvekben szétszórt nyelvújító és nyelvhelyesbítő cikkeket. Az ilyen lappéldányoknak és önállóan megjelent munkáknak szíves megküldését kérjük Putnoky Imre szerkesztő címére.

A szerkesztésért Putnoky Imre felelős, a kiadásért Gergely Pál.

Sylvester Irodalmi és Nyomdai Intézet Rt., B.-pest. Tel. 11—66—48.

MAGYAR NYELVVÉDŐ KÖNYV

Közrebocsátották:

PINTÉR JENŐ
és munkatársai
Budapest, 1938.

Második kiadás.

A Magyar Nyelvvédő Könyv első kiadásának huszonötezer példánya néhány hónap alatt elkelt. A nemzeti öntudat nézőpontjából örvendetes jelenség ez: megnyugtató és fölemelő.

Az első kiadás inkább csak kísérlet volt, a munkát mégis nagy elismerés fogadta. A hírlapok és folyóiratok csaknem nyolcvan cikkben ismertették a könyvet, valamennyi bíráló szíves szavakkal emlékezett meg róla. Ez a méltánylás kötelességévé tette a szerkesztőnek, hogy az új kiadást gyökeresen átdolgozza és még használhatóbbá tegye.

Az új kiadás terjedelemre nézve a régi kiadás kétszerese.

Fejezetei: A magyar stílus. — Nyelvi sajtóságok. — Hibás szavak. — Hibás kifejezések. — Idegen szavak. — Idegen kifejezések.

A könyv ára két pengő. A pénzt postautalványon a következő címre kell küldeni:

Magyar Nyelvvédő Könyv. (Regényi Sándor.) Budapest,
VII., Barcsay-u. 5.

MAGYAROSAN

a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvművelő Bizottságának megbízásából szerkesztett és kiadott nyelvművelő folyóirat.

A Magyarosan február, április, június, október és december közepén jelenik meg. Előfizetés egész évre 1 pengő, egyes szám ára 30 fillér. Az előfizetési díjat a M. Tud. Akadémia könyvkiadóhivatalának 44.888. számú postatakarékpénztári folyószámlájára tessék befizetni vagy postautalványon beküldeni a következő címre: A M. Tud. Akadémia könyvkiadóhivatala. Budapest, V., Akadémia-u. 4.

Putnoky Imre szerkesztő lakása: Budapest, I., Márványutca 35. (Kéziratok, cserepéldányok, könyvek)

A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvművelő Bizottsága

Elnök: Pintér Jenő. — Helyettes előadó és a Magyarosan szerkesztője: Putnoky Imre.

Tagok:

Az Akadémia I. osztálya részéről: Csathó Kálmán, Csengery Ferenc János, Csúry Bálint, Gyomlay Gyula, Horger Antal, Horváth János, Klemm Antal, Melich János, Mészöly Gedeon, Nagy József Béla, Pais Dezső, Szinnyei Ferenc, Szinnyei József, Vikár Béla, Voinovich Géza, Zlinszky Aladár, Zolnai Gyula, Zsirai Miklós.

Az Akadémia II. osztálya részéről: Hegedüs Loránt, Lukinich Imre, Madzsar Imre, Nagy Miklós.

Az Akadémia III. osztálya részéről: Kaán Károly, Kenyeres Balázs, Szily Kálmán, Verebély László.

A Kisfaludy-Társaság részéről: Radó Antal.

A Természettudományi Társulat részéről: Gombocz Endre.

A Nyelvtudományi Társaság részéről: Sági István.

Az Országos Irodalmi és Művészeti Tanács részéről: Harsányi Zsolt.

Meghívott tagok: Dengl János, Halász Gyula, Hindy Zoltán, Keményfy János, Márkus Miksa, Östör József.

VII. ÉVF. 1938. NOVEMBER—DECEMBER 9—10. SZÁM

MAGYAROSAN
NYELVMŰVELŐ FOLYÓIRAT

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
NYELVMŰVELŐ BIZOTTSÁGÁNAK MEGBÍZÁSÁBÓL

PINTÉR JENŐ
KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL

SZERKESZTI

PUTNOKY IMRE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA
BUDAPEST, 1938.

TARTALOM.

lap

NAGYOBB CIKKEK.

Madzsar Imre: Cicero a nyelvújításról és nyelvtisztaságról	193
Dengi János: Terpeszkedő igék — — — — —	196

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Csathó Kálmán: A magyar vadásznyelv — — — — —	199
Fest Aladár: Öreg ruhájából... — — — — —	201
Juhász Jenő: Hány óra va-an? — — — — —	203
Zolnai Gyula: Egy kis nyelvösszehasonlítás — — — — —	205
Loványi Gyula: Al-nélkülözők — — — — —	206
Zsoldos Benő: Tényálladék — — — — —	208
Janson Vilmos: Egy főszerkesztő levele és a nyelvédelem	209
Keményfy János: Nincs időm — nem érek rá — — — — —	210
Tiszamartí Antal: Szudétánémet, kárpátorosz — — — — —	211
Papp Vilmos: Az ügyvédek nyelve — — — — —	212
Volny József: A „rakotta” védelmében — — — — —	213

SZÉLJEGYZETEK.

Janson Vilmos: Tiszteletadás és helyesírás — — — — —	214
Bakó Elemér: Germanizmusok — — — — —	214
Pogány Kázmér: Férfinek — — — — —	214
Loványi Gyula: Fog-grafológia — — — — —	215
Szász Károly: Irón — — — — —	215

ÍRÓINK MAGYAR NYELVE.

A mai magyar város. Ism. Pintér Jenő — — — — —	216
A Fővárosi Könyvtár Évkönyve. Ism. Tiszamartí Antal —	217

KÖNYVSZEMLE.

Magyar Nyelvvédő Könyv. Második kiad. Ism. Keményfy I.	220
Farkass Endre: Szerencs tájegység nyelve. Ism. Tardos K.	222

LAPSZEMLE.

Folyóiratok és napilapok nyelvvédő cikkei — — — — —	223
---	-----

FIGYELŐ.

A Nyelvművelő Bizottság ülései — — — — —	227
Nagy Sándor: Még egy szó a középiskolai nyelvédelemről	229
Loványi Gyula: Szfővárosunk polgármesterének figyelmébe!	231
Kálmán Béla: Néhány szó a katonai nyelvről — — — — —	232
Gy. J.: Az új magyar stílus virágoskertjéből — — — — —	234
A tanulóifjúság nyelvművelő pályázata — — — — —	235
A Nemzeti Sport karácsonyi pályázata — — — — —	236
Hírek — — — — —	238

ÜZENETEK.

Hat üzenet — — — — —	239
----------------------	-----

MAGYAROSAN

NYELVMŰVELŐ FOLYÓIRAT

NAGYOBB CIKKEK

CICERO A NYELVÚJÍTÁSRÓL ÉS NYELVTISZTASÁGRÓL.

Írta: Madzsar Imre.

M(agister): Scis me Graece loqui in Latino sermone
non plus solere, quam in Graeco Latine.

A(uditor): Et recte quidem.

Tusc. di-p. I. 15.

Minekünk, akik szeretnénk kitessékelni édes anyanyelvünk-
ből mind a fölösleges idegen, jórészből latin és német szavakat és
kifejezéseket, mind pedig a helytelen nyelvi alkotásokat, bizonyá-
ra érdemes tudomást venni arról, hogy mint gondolkoztak vagy
gondolkoznak maguk a német és latin írók a nyelvújítás és nyelv-
tisztaság kérdéseiről. Olyanok persze, akiknek a neve és szavai
figyelmet érdemelnek. Ami a németeket illeti, csak röviden idé-
zék itt néhány helyet egyik legkiválóbb mai böleselőjünknek mű-
veiből. Előfordult ugyanis Klages neve nemrégben folyóiratunk-
ban is, mégpedig egy fontoskodó idegen kifejezésekkel szörnyen
teletűzdelt mondatban. Elrettentő példának idézte a cikkíró egy
magyar orvostudományi dolgozathból. Szerzőjéről elhiszem, hogy
ismeri Klages egyik-másik nézetét, de azt már nem, hogy alapo-
san és közvetlenül ismeri böleselőnk munkáit, szép, világos és
tisztá német prózáját.* A „Der Geist als Widersacher der Seele“
c. művének 1929-ben megjelent első kötetében a 220—21. lapokon
azokról a lelki tartalmakról beszél a német böleselő, amelyeket a
szaktudomány „tudatküszöb-alatti“-aknak szeret nevezni s itt az
„untermenschlich“ szó után odateszi zárójelben: „(zu deutsch „subli-
minal“)“. Egy másik munkájában, mely eredeti szövegében most
nincs előttem, az „Erscheinungswissenschaft“ szó után olvassuk
ugyanígy: „(zu deutsch „Phaenomenologie“)“. Mint látjuk, német
prózaírónk éppoly jól tudja, mint a mi nyelvészeink és nyelvbará-

* Egyik könyvét nem csupán azért adta ki új kiadásban, mert az addigi
elfogyott, hanem — mint az új kiadás előszavában olvassuk — azért is, mert
az előbbi kiadást nem tudta többé kezébe venni a szövegében előforduló sok
szükségtelen idegen szó miatt.

tánk, hogy egy-egy találó példa vagy egy kis gúnyolódás többet mond olykor minden hosszás érvelésnél.

De nekünk magyaroknak talán még érdekesebb, amit az „Unterlagsbegriff“ kifejezés használata alkalmával mond Klages, hogy t. i. „Substrat“ helyett ezt a szerencsés elnevezést Palágyi Menyhért — tehát magyar író — egyik művében találta. Vegyük elő mi nyelvművelők 1924-ben elhunyt, hazájában alig méltányolt böleselőnk *magyar* munkáit: Vajda János barátja, Madách és Petőfi méltatója lapokon át tud világosan és mégis mélyenjáró módon értekezni a legelvontabb dolgokról, szinte egyetlen idegen szó nélkül. Szeretném egyebek közül a „rögzöttelvűség“ szóalkotását (Az ismeretlen alapvetése 1904, 2.) mozgalmunk híveinek figyelmébe ajánlani a helytelenítő értelemben vett *dogmatizmus* pótlására.

Azonban már áttérek Ciceróra, aki nemcsak a gyakorlatban volt nyelvújító és nyelvtisztító, de idetartozó elvi megfontolásait is többször kifejti egyes munkáiban. Így egy alkalommal (De finibus III. 1. 2.) arról ír, hogy egyetlen foglalkozás sem lehet el a nélkül, ha csak nem egészen közönséges eljárásról van szó, hogy külön szókat ne használjon a maga külön céljaira (nemo mirabitur in omni arte, cuius usus vulgaris communisque non sit, multam novitatem nominum esse, cum constituentur earum rerum vocabula, quae in quaque arte versentur). Még a földművelésnek is vannak mesterszavai (etiam agri cultura res nominibus notavit novis), a természettudósok és mérnökök, zenészek és nyelvészek pedig a maguk szaknyelvét használják (more quodam loquuntur suo). A böselet meg éppen nem szedheti fel a piacról a szavakat, hiszen tárgyát az emberi élet legmagasabb értékei alkotják; finom megkülönböztetéseihez és pontos meghatározásaihoz is megfelelő kifejezésekre van szüksége, úgyhogy például Zenót Cicero szerint nem is annyira új dolgok felfedezőjének, mint inkább új fogalmak és elnevezések alkotójának tekinthetjük (non tam rerum inventor fuit, quam verborum novorum). Főleg a stoikusok fáradoztak a görög böseleti műnyelv kialakításán, de még kevésbé húzódozhatunk mi latinok, mondja Cicero, ettől a fáradságtól, hiszen nekünk még meg is kell teremtenünk az új szókat az új fogalmakra (nobis etiam verba parienda sunt imponendaque nova rebus novis nomina).

Még élénken emlékezetünkben van az a vihar, amelyet egy kiváló nevű szakemberünk támasztott a magyar nyelv kifejező erejéről a nyilvánosság előtt elmondott kicsinylő szavaival. Nem így Cicero! Pedig görögök és „görögösködők“ (qui se Graecos magis, quam nostros haberi volunt) részéről nem egyszer értégtánc (u. o. III. 2.) azon állítása miatt, hogy a latin nyelv szóbőség dolgában nem áll a görög mögött. Nem hittek neki s úgy látszik, kortársaiban ez az előítélet „igen mélyen vala begyűke-rezve“, mert Cicero szerint (De nat. deorum I. 8.) voltak sokan.

akik megismerkedtek ugyan a görög bölcsellett, de nem mertek latinul bölcselkedni (quod didicerant, cum civibus suis communicare non poterant, quod illa, quae a Graecis accepissent, Latine dici posse diffiderent). Am Cicerónknak több a hite és bizodalma ősei nyelvében s ez a hit ösztönzi arra, hogy céltudatos munkával kibányászva anyanyelve szókészletének rejtett kincseit megteremtse a latin bölcséleti műnyelvet. Az eredmény több és szebb, mint gondolta s erre büszkén mutat reá (Quo in genere tantum profecisse videmur, ut a Graecis ne verborum quidem copia vinceremur. U. o.) Önérzetes szavak, de nemes és mély erkölcsi forrásból fakadnak: egy nemzetnél sem vagyunk alábbvalók!

Egy német filológus pontosan összegyűjtötte Cicero szóalkotásait.* E helyen csupán egy példát idézünk a fenti műből (I. 15.). A logikai ítéletről ekként ír Cicero: „omne pronuntiatum — sic enim mihi in praesentia occurrit, ut appellarem ἄξιωμα; utar post alio, si invenero melius — est verum aut falsum.“ Vagyis egyelőre, jobb híján, a *pronuntiatum* szót ajánlja az ἄξιωμα helyett. Ugyane fejezetben Epicharmos görög költőnek egy versora jut eszébe, s itt használja azokat a szép szavakat, melyek megfelelő alkalmazással minékünk is jelszóul szolgálhatnak: *Dicam, si potero, Latine.*

A nyelvművelő Cicero nem üldözött vakon minden idegen szót: verba, quibus instituto veterum utimur pro Latinis, ut *philosophia*, ut *rhetorica*, *dialectica*, *grammatica*, *geometria*, *musica*, quamquam Latine ea dici poterant, tamen, quoniam usu percepta sunt, nostra ducamus. De fin. III. 2. (A régóta meghonosodott idegen szavakat magunkéinak tekinthetjük, mégha a magunk saját szavait is tudnánk helyükbe tenni.) De mindent módjával és a maga helyén: egy francia filológus* kimutatta, hogy a fenti *szak kifejezések* közül Cicero nagyszámú, a nyilvánosságnak szánt *szónoki* beszédeiben mindössze kétszer fordul elő a *philosophia*, valamint egyszer-egyszer a *musicus* és *dialecticus* — mindig gúnyos árnyalatban.

Az irodalmi nyelv esinosítása, új szók és fordulatok alkotása, régi vagy közhasználatú szavaknak új összefüggésben való alkalmazása terén Cicero ugyanazokat a szabályokat tartotta szeme előtt, amiket száz évvel utóbb tanítványa, Quintilianus így fogalmazott meg: In singulis verbis intuendum est, ut sint Latina, perspicua, ornata... minime peregrina et externa. (Instit. orat. VIII. 1.). Mi sem követelünk egyebet: legyen a szó értelmes, jólhangzó és magyaros! Az egészséges magyar nyelvérzék nem tűri a fontoskodó és körmönfont beszédet. Mindenről lehet *magyarán* írni és beszélni. Ekképen gondolkodott a latin nyelvről Quintilianus is: Multos invenias, quos *curiose* potius loqui dixeris, quam La-

* Linderbauer: De verborum mutuatorum et peregrinorum apud Ciceronem usu et compensatione. Messen, 1893.

* Laurand: Études sur le style des discours de Cicéron, Paris 1907., 71.

tine (u. o.). A *curiosus* eredeti jelentése: gondos, alapos — itt *szenvelgő, mesterkélt* magyar szóval fordíthatjuk. A *Latine* pedig itt ugyanannyit jelent, mint nálunk: *magyarán*.

Végül álljon itt még egy klasszikus és egy modern idézet. A szép latin beszédnek és írásnak Quintilianusnál *oratio plane Romana* a neve. Azt jelenti ez, hogy a birodalom fővárosa a helyes nyelvhasználat terén is jó példával jár elől. Szomorúan gondolhatunk arra, hogy mi az, amit mi magyarok ma joggal *oratio plane Pestensis*-nek nevezhetünk. Az irodalomban bizonyára jó példája az a rőfös szörnymondat, amelyet Révész Béla fogant 1938-ban a fonnyadt Regináról (I. Magyarosan 1938, 190.). Ha végiggötörtük magunkat a magyar széppróza e kínosan vonagló remekén, felsóhajthatunk: Eheu, quale portentum verborum! Omnino alumnus urbis Pest redolet...

TERPESZKEDŐ IGÉK.

Írta: Dengl János.

Miként egyes idegen szavak szertelen és megokolatlan használatára pangásra, mellőzésre, sőt feledésre ítéli saját szavainkat, azonképpen vannak olyan saját igei kifejezéseink, amelyekben — igen sokszor idegen hatás eredményeképpen — ugyanaz az igénk terpszkedik és bitorolja egy-egy másik igénknek vagy igei kifejezésünknek jogos helyét, — nyelvünk kifejezőképességének, színességének, idegen hatás esetében pedig szellemének, eredetiségének nagy kárára.

Hadd ragadjuk ki közülük a leggarázdábbat, a *csinál* igét.

Helyesen használjuk ezt az igét általánosan ismert jelentésének, fogalmi tartalmának megfelelő ilyen kifejezésekben, mint: jól csinálja [azaz: végzi, intézi] a dolgát; mindig csinál valamit [azaz: foglalkozik, tesz-vesz, dolgozik stb.]; mit csinálsz? [azaz: mivel foglalkozol?]; lyukat csinál [azaz: fúr]; árkot csinál [azaz: ás]; léket csinál [azaz: meglékel, léket nyit]; rést csinál [azaz: rést üt]; fagyaltot v. tortát stb.-t csinál [azaz: készít]; keveréket, kerítést, ajtót, bútort, ruhát, burkolatot, stb.-t csinál. És így tovább. (A zárójelbe tett igék a körülményekhez mérten néha jobban találhatnak.)

Ezzel a helyes használattal ellentétben a *csinál* ige az irodalmi nyelvben, de főképp a köznyelvben — leginkább német hatásra — minduntalan előbukkan illetéktelen helyen is. A sok használat következtében tulajdonképpeni értelme már annyira elkopott, hogy valóságos mindenés igévé lett, amely aztán hol pongyola kifejezéstelenségével, színtelenségével, hol meg idegenszerűségével rontja a beszédet, a stílust.

A következő példákban zárójelben adjuk a kellő igét vagy a helyesebb, a találóbbs kifejezést. Íme:

mit csinál a beteg? [*hogyan van a beteg?*]; nem ő csinálta [*nem ő volt, nem ő követte el v. a körülményeknek megfelelően: nem ő írta, nem ő festette, nem ő rejtette el stb.*]; az nagyon sokat csinál [*tesz, számít, ér, segít, nagyot lendít*]; nem csinál neki semmit [*nem bántja*]; nem jól csinálja, hogy... v. rosszul csinálja, hogy... [*teszi*]; nem csinálhat mást [*tehet*]; úgy csinál, mintha... [*úgy tesz*]. És így tovább. — Avagy:

bolondságot (ostobaságot s hasonlót) csinál [*követ el; ne csinálj bolondot! = ne bolondozzál! — v. ne csinálj ostobaságot! = ne ostobáskodjál! — v. nagy bolondot csinált = tett*]; nagy embert csinált belőle [= nagy emberré tette; jogászt, orvost, tanárt csinál belőle = *jogásznak stb.-nek adja; embert, urat csinál belőle = farag belőle; kamaszt, mihasznát, dámát csinál belőle = nevel belőle; a fordulat a forradalmárokból királyhíveket csinált = a fordulat nyomán a forradalmárok királyhívekké lettek, formálód-tak, v. a fordulat a forradalmárokból királyhíveket formált, v. a forradalmárokat királyhívekké tette*]; botrányt csinál [*csap, rendez, kelt, okoz*]; bukfencet csinál [*vet, hány*]; jó v. rossz benyomást csinál [*kelt, tesz*]; —

dolgozatot [értekezést, beszédet, bírálatot] csinál [*ír, készít*]; nagy dolgot [ügyet] csinál belőle [*felfűjja a dolgot, nagy hűhót csap belőle*]; lehetetlen dolgot csinál [*művel*]; —

étvágyat [gusztust] csinál [*étvágyat kelt v. okoz, javítja az étvágyat, étvágyra gerjeszt; csiklandozza az étvágyat, izgat, ösztönöz, ingerel, vágyra gerjeszt, kívánságot ébreszt, stb.*]; —

füstöt csinál [*füstöl, füstöt terjeszt, füstöt csap*]; fűdőt csinál [*készít*]; forradalmat [felkelést, háborút] csinál [*szít, idéz elő, forradalomra tüzel, háborút indít, háborút kezd, háborúba bocsát-kozik, stb.*]; forgalmat csinál [*bonyolít le, ér el; nagy forgalmat csinál = nagy forgalmat bonyolít le, nagy a forgalma*]; jó fogást csinált [*jó fogásra tett szert; balfogást csinált = balfogás volt tőle*]; foltot csinál [*hagy*]; frontot csinál [*szembeszáll, szembefordul, ellene fordul, ellenszegül*]; —

gúnyt csinál belőle [*kigúnyolja, gúny tárgyává teszi*]; gólt csinál [*lő, rúg, dob*]; grimászt [fintort] csinál [*fintorgat, fintorítja az arcát*]; —

helyet csinál [*ad, juttat, készít; teret enged*]; hangulatot [furórét = nagy feltűnést] csinál [*kelt*]; habot csinál [*ver; habzik*]; hasznót csinál [*hajt; haszonnal jár, használ, mindenből hasznót csinál magának = mindenből hasznót merít, hasznót harácsol, hasznót zsebel, mindig haszonra dolgozik, stb.*]; heccet csinál [*boszszant, zaklat, izgat, megtréfál v. zenebonát, mulatságot rendez, hajchót rendez, stb.*]; —

iskolát csinál [*teremt; új irányt szab*]; ízt csinál [*ízesít, ízt ad*]; —

sok jót csinál [*tesz, cselekszik, művel*]; —

kedvet csinál [*ébreszt; kedvre hangol*]; kirándulást csinál [*kirándul; nagy kirándulást csinál = tesz*]; kerülőt [körutat, mozdulatot, sétát, túrát, kísérletet, kivételt] csinál [*tesz; kerül, megmozdul, sétál, túrázik, kísérletezik, kivételez*]; karriert csinál [*fut meg; ér el; sokra viszi*]; karambolt csinál [*összeütközik*]; súlyos karambolt csinált = súlyos összeütközést okozott]; kasszát csinál [*lezárja a pénztárat*]; kárt csinál [*tesz, okoz*]; —

lármát [zajt, hűhót, teketóriát] csinál [*csap; lármázik, teketóriázik*]; —

mulatságot [lakodalmat, cécót, komédiát = zenebonát] esi-

nál [rendez, csap; mulat, komédiázik]; műtétet csinál [végez, hajt végre]; —

nehézséget csinál [támaszt, okoz]; —

próbát csinál [megpróbál, próbát tesz, próbára tesz; csináljuk meg a próbát! = tegyünk próbát! ejtsük meg a próbát! lássuk a próbát!]; pletykát csinál [pletykázik, pletykál, pletykát terjeszt]; politikát csinál [folytat; mindemből politikát csinál = mindent politikára fordít; ő csinálja a nagy politikát = intézi, irányítja, ő foglalkozik a nagy politikával]; propagandát csinál [propagandát fejt ki, propagál, terjeszt, mozgalmat indít, ismertet, híret terjeszti]; port csinál [ver, ver fel; porol, porzik]; jó partit csinál [jól megy férjhez, jól nőszül; csináljunk még egy partit = játszunk még egy játszmat, játszunk még egyet]; mindemből pénz csinál [teremt, varázsol elő; minden pénzzé válik a kezében]; programot csinál [állít össze, készít]; —

rosszat csinál [művel, követ el]; reklámot csinál [csap, híret veri valaminek]; —

sötétséget csinál [besötétít, sötétséget terjeszt, sötétségbe borít v. burkol]; szállást csinál [készít, elszállásol; v. ö. szálláscsináló = szálláskészítő, szállásmester, előhírnök]; nagy szcenát csinál [nagy jelenetet rendez]; számítást csinál [készít; kiszámít]; szerencsét csinált [szerencse érte, szerencséje volt, szerencsésen járt]; súlyos szemrehányást csinált neki [= tett neki, súlyos szemrehányással illette]; nagy szemeket csinál [nagy szemet mereszt]; —

tervet csinál [forral, sző, készít, kiagyal, kieszel, főz, kohol; tervez]; tüzet csinál [rak, gyújt]; titkot csinál belőle [titkolja, titokban tartja, titokba burkolja]; tőkét csinál valamiből [kovácsol]; mindemből tréfát csinál [= mindent tréfára fordít; v. ö. tréfacsináló = tréfafaragó]; tabula rasa-t csinál [tisztá helyzetet teremt]; —

utat csinál valakinek v. valaminek [egyengtet, enged; utat tör]; üzletet csinál [köt]; jó üzletet [szerződést] csinált [= kötött; jó üzletre tett szert, jó üzlethez jutott]; —

világosságot csinál [gyújt, világít, világosságot áraszt]; verset [költeinényt] csinál [ír, farag; versel, költ]; vért csinál [vérré válik; rossz vért csinál = rossz vért szül, károsan hat, rossz hatást tesz]; —

zavart csinál [kelt, okoz, támaszt]; —

elcsinálta a dolgot [eligazította, elintézte, elsimította, elkente]; kicsinálta magának [kieszközölte, kiharcolta, kiküzdötte, kiverekedte]; visszacsinál [meg nem történtté tesz, hatálytalanít]; végigcsinál = „mitmachol“ [átél, átküzd, átszenved, végigküzd, végigszenved, végig kitart], stb.

Tárgyas igei kifejezés helyébe — amint már eddig is láttuk — sokszor inkább a tárgyul használt főnévből való ige kívánczik. A csinál ige fentebb említett minden szerepét legvilágosabban ez a nélkülözhetősége szemlélteti. További idevágó példák: szemetet csinál [szemetel]; piszkot csinál [piszkít], jó vásárt [„jó boltot“] csinált [jól vásárolt], mókát csinál [mókázik], megrendelést csinál [megrendel], bevásárlást csinál [bevásárol], elszámolást csinál [elszámol], összehasonlítást csinál [összehasonlít] stb.

Az elsorolt számos példából kitetszően a csinál igtét egyik-másik helytelen, pongyola kifejezésben annyira megszoktuk már, hogy fenn sem akadunk rajta, s ha mégis ráterelődik a figyelmünk, akkor akárhányszor megesik, hogy hamarjában nem is jut

már eszünkbe a tulajdonképpen helyébe való ige vagy jobb, helyesebb, színesebb kifejezés. Pedig — amint láttuk — sok ilyen van! A sok példát éppen nyelvünk kifejezőképességének és szemléleteségének igazolására soroltuk el. A helytelenségek legtöbbször irodalmi tallózás közben jegyeztük fel.

Ne használjuk tehát minduntalan a *csinál* igét!

Van — sajnos — egyéb terpeszkedő igénk is. Példaképpen említjük a következőket:

áll [távol áll tőlem = *eszem ágában sincs*; az újságban áll = *az újságban van, az újságban olvastam* stb.], *eszközöl* [javítást eszközöl = *végez, végeztet, javít*; fizetést eszközöl = *fizet, fizetést teljesít*, stb.], *helyez* [súlyt helyez valamire = *fontosságot v. jelentőséget tulajdonít, fontosnak v. jelentősnek tart*; szabadlábba helyez = *szabadon bocsát, elbocsát*, stb.], *hoz* [rendbe hoz = *rendbe szed, elrendez*; ítéletet hoz = *ítéletet mond, ítél*, stb.], *jön* [závarba jön = *jut, esik, megzavarodik*]; *nyer* [befejezést nyer = *befejeződik*; felvilágosítást nyer = *kap*, stb.]; *nyujt* [módot nyujt = *ad*; kedvezményt nyujt = *ad, biztosít*, stb.].

Helytelen használatukat helyszűke miatt éppen csak két-két példával világítottuk meg. A *csinál* ige intő példa arra, hogy ezeknek az igéknek a használatát is állandóan szemmel tartsuk!

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

A magyar vadásnyelv.

Bársony Istvánnak, a magyar vadászok néhai atyamesterének örökében sok tehetséges utód forgatja a tollat mostanában. Ha csak ők forgatnák, azaz, ha mindmáig csak ők forgatták volna, talán nem is volna rá okom, hogy ezeket a sorokat megírjam. De nem csak ők vadásznak, hanem vadászok is írnak, mégpedig sokszor úgy, hogy az épuvelvérzékű olvasó meghökkenve kérdi:

— Hogy hemzseghet egy ősfoglalkozásnak a nyelvében ennyi hibásan képzett, ennyi idegen és ennyi téves értelemben használt szó és kifejezés?

A felelet nem nehéz: a vadászatnak ma már csak a célja ugyanaz, mint régen, de szokásai, módszerei, eszközei megváltoztak; ezeket mi idegenektől, főleg németektől vettük át a rájuk vonatkozó szakkifejezésekkel együtt.

Ezen a réven került a magyar vadásnyelvbe például a *fővad*, a *vállap*, az *őzriasztás*, a *belövés*, a *letollazás*, a *visszarakás*, hogy mutatóba csak ezt a néhányat említsem.

„*Fővadat nem láttam*“ — írja a szakíró, de ez nem azt jelenti, hogy abból a vadfajtából, amely azon a vidéken elterjedésénél fogva a fő, nem látott egyet sem, hanem azt, hogy nem látott szarvast.

Hogy elképedne ez az úr, ha azt olvasná: „Főgabonát nem láttam azon a vidéken“. Pedig a búzát éppen olyan joggal nevezhetnék főgabonának, mint fővadnak a szarvast.

A *vállap* magyarul lapocka. A németnek a lapockára nincs külön szava, csak az összetett Schulterblatt szóval tudja kifejezni; ennek a rossz fordítása a *vállap*.

Özriasztásnak mondják az őznek azt az ugatásszerű hangját, amit akkor hallat, mikor megijed, megriad. A német „schrecken“-t fordították riasztásnak, holott a szegény őznek esze ágában sincs riasztani, csak riadozik.

A *belövés* kétféle értelemben használatos. Jelenti a kilövés-sel ellentétben azt a sebet, amelyen a golyó behatolt a vad testébe, a kilövés pedig azt, amelyen át elhagyta. De jelenti a puska kipróbálását és a célzóberendezésen való végső igazítást is. A fegyvert *belövik*, sőt mellékelik hozzá a *belövési* íveket.

A *letollazás* nem koppasztást jelent, hanem a sebzett madárnak olyan módon való megölését, hogy egy szárnytollát beleszúrják a nyúltagyába. Mellesleg szólva, ezt a szót azzal együtt kellene kipusztítani, amit jelent.

A *visszarakás* az őz meg, a szarvas agancsára vonatkozik. Ez a két vad ugyanis minden évben elhullatja az agancsát és újat növeszt helyette. Szaknyelven *felrak*. Az új agancs rendszeren vas-kosabb, nagyobb, esetleg többágú is a réginél, amíg az állat fejlődik. Mikor azonban vénülni, hanyatlani kezd, hanyatlást mutat az agancs is: kisebb, vékonyabb, hitványabb, kevesebbágú lesz. Az ilyen hanyatló agancsot hívják *visszarakott*-nak, hogy a jó Isten bocsássa meg annak az úrnak, aki ezt a torzszülött szót először leírta.

Több ilyen példával is szolgálhatnék, de azt hiszem, ennyi is meggyőzhet bárkit, hogy a magyar vadásznyelv dolga nincs rendben. Pedig el kell ismernem, hogy már eddig is sok kísérlet történt a megtisztítására és a munka ma sem szünetel. A *Nimród Vadászújság* kitűnő szerkesztője például nem hiába európai hírvadász, éppen olyan szenvedéllyel vadászik a hozzáérkező kéziratok magyartalanságaira, mint annak idején az afrikai ősvadon oroszánjaira. Azt sem lehet mondani, hogy a vadászati írókban általában ne volna meg a jóakarát és igyekezet, hogy tisztán és helyesen írjanak magyarul. De a legjobb szándék is hiábavaló, mert bizonyos szakkifejezéseket nem lehet elkerülni, ha az ember nem akarja, hogy teljesen járatlannak tartsák Diána berkeiben. Ezt magamról tudom, mert például, ha egy puska belövéséről kellene írnom, igazán nem tudnám, hogy mivel pótoljam ezt a szót úgy, hogy a vadászok meg is értsenek. Mert a szaknyelv mégis csak szaknyelv és az is kell, hogy maradjon.

Csak éppen meg kellene magyarosítani és ehhez volna szükség a *Magyarosan* segítségére. Maguk a vadászok ugyanis ezt nem tudják elvégezni. Csak a nyelvtudósok állapíthatják meg,

hogy a magyar vadásznyelvben melyek azok a helytelen szavak és kifejezések, amelyeket újakkal kell pótolni. Ezután kerülhet majd a sor arra, hogy a kiirtandó szavak és kifejezések helyett újakat találjunk; ehhez a munkához viszont már a magyar vadászok szakismeretére is szükség lesz, a feladatnak ezt a felét tehát már egyesült erővel kellene megoldani.

Megemlítem itt, hogy Kékessy Lászlónak 1925-ben megjelent egy kis, lexikonszerű műve: *A magyar vadász kézikönyve*, Bársony István előszavával. Kékessy a magyar vadásznyelv zűrzavarán azzal próbált segíteni, hogy a németes kifejezések helyett régi állattani és vadász-könyvekből kibányászott magyar szavakat ajánlott, sajnos, megfelelő tudományos készültség és bíráló képesség nélkül. De az anyag, amit összegyűjtött, figyelmet érdemel és kellő átrostálással alapja lehetne annak az új magyar vadászszótárnak, amelynek az ügyét tisztelettel ajánlom a *Magyarosan* szíves figyelmébe.

Csathó Kálmán.

Öreg ruhájából...

Fiatal, ifjú — öreg, vén.

Új, — régi, ó, ócska, ódon, ósdi.

Legtekintélyesebb napilapjainkban állandóan rikoltozva ordít felénk a következő ékesen megfogalmazott hirdetés:

„Öreg ruhájából ujat csinálunk, mert elhasznált, kinőtt, rosszállású, kifényesedett ruháját v. télikabátját külföldi speciális eszközökkel újjá varácsolja a Ruhakereskedelmi, Ferenc-körút 39 I. e.“

Szóval: öreg ruha nem vén ruha; valami Woronoff-féle speciális külföldi eljárással megfiatalítja a „Ruhakereskedelmi“. De persze tulajdonkép nem az „öreg“, esetleg „kinőtt“ ruha valóságos megfiatalításáról, de köznapi, kevésbé ékes nyelven szólva csak a *régi* (viseltes, elnyűtt, kopott, ócska) ruhának *kijavításáról* van szó. Ámde a pesti német zsargón így mondja: *alte Kleider, altes Eisen*; s ez új-magyarra fordítva: *öreg ruha, öreg vas*; így is kiáltozzák utcaszerte az újabban ószereseknek (mért nem mindjárt öregszereseknek?) átkeresztelt és megmagyarosított egykori „handlák“ is:

„Öreg ruhát, öreg vasat vesznek!“...

S ez csak természetes; mert hát ugyebár a német nyelvben általában s így a pesti német zsargónban is a *neu*-nek, ép úgy mint a *jung*-nak, ellentétes tulajdonságneve közös: *alt*. Azt már nem tudja, nem érzi az új pesti polgár, hogy viszont a magyarban csak a fiatalnak, ifjúnak ellentéte az *öreg* (vén), ellenben az újnak ellentétes tulajdonságneve már nem: *öreg*.

hanem: *régi* (ó, ócska, ódon), s hogy a magyar nyelv az *ifjú*, *fiatal* és *öreg*, *vén* jelzőket csak élő szerves lényekre vonatkoztatja, s az *új*-jal ellentétben a *régi*, *ó*, *ócska*, *ódon* jelzőket használja, ha élettelen tárgyokról van szó.

A pesti lakosság újabban befogadott, idegenből származó rétegei azonban a német *alt*-nak megfelelően minden esetben beérik az „*öreg*“ általános, mindenestül jelzővel, más megfelelőbb jelzőnek nem érzik szükségét; ezzel az *öreg*-gel mindent elintéznek. A többi tulajdonságnév hiányzik a szótárukából, tudomást sem vesznek róla. Ennélfogva úgy mint *alttes Kleid* = öreg ruha (nem viseltes), *alttes Eisen* = öreg vas (nem ócska), hasonlóképp *alttes Gebäude* = öreg épület (nem ódon), *alte Brücke* = öreg híd (nem régi), *alter Wein* = öreg bor (nem ó bor).

Még az elmúlt októberi válságos napokban is lapjaink sűrűn emlegették az „*Öreg*“ Komáromot; csak elvétve mondták Ó-Komáromnak. Nemsokára még sorra kerülhet Óbuda helyett *Öregbuda*, Ószőny h. *Öregszőny*, Ógyalla h. *Öreggyalla*, Magyaróvár h. *Magyaröregvár* (*Altenburg*); óváros helyett általában: *öreg város* (*Altstadt*). Heine ismert verssorát: „*Es ist eine alte Geschichte*“, régebben így fordították: *Régi história már ez*; ma már így fordítanak: „*Ez egy öreg történet*“.

Jellemző, hogy egy nagyon elterjedt napilapunk egész cikket írt nemrégiben ezzel a címmel: „Küzdelem egy *öreg* babona ellen“. Holott, amint nincs fiatal babona, úgy *öreg* babona sincs. Lehet azonban új vagy újfajta babonával szemben *régi* babona.

Csak nemrég hallottam, hogy egy úriember vitatkozás közben e helyett: „*ez már rég tudott dolog*“, szószerint ezt mondta: „*ez már öreg dolog*“.

Igy ez az új pesti magyarság kihalásra, pusztulásra ítélte — a német *alt* mindent elsöprő hatása alatt — az *új*-nak ellentétét jelentő, összes finom árnyalatú régi (szerinte: *öreg*) jelzőink egész népes családját, hetedíziglen való rokonságával és minden törvényes leszármazottjával együtt.

Ha ez így megy tovább, nem emlegetjük többé a régi jó idöket, hanem az *öreg* jó idöket (*die guten alten Zeiten*); nem régi dicsőségünk, hanem *öreg dicsőségünk* (*unser alter Ruhm*) fog késni az éji homályban. Nem emlékezünk régiokról, hanem *öreg*ekről. Nem éneklünk régi, hanem csak *öreg* nótát (*alte Lieder*). Nem olvassuk többé az Ó Testamentumot, hanem az *Öreg* Testamentumot (*alttes Testament*), nem többé régi könyveket, hanem *öreg* könyveket (*alte Bücher*). A történelmi Ókor helyett már az *Öreg*kort fogjuk tanulni. Nem beszélünk ósdi, hanem *öreges*di felfogásról; nem régi vagy ó, hanem *öreg* divatról (*alte Mode*), nem az Ó-utcába, hanem az „*Öreg*-utcába“ járunk.

S így majd eljő az az idö, amikor az *új*-jal ellentétes tulajdonságot számos finom árnyalatban kifejező ósmagyar jelzőink (rég, ó, ódon, ócska, ósdi) egész sora mögé odaiktathatjuk új ma-

gyar szótárainkban ezt a jegyzetet: „előregedett szó“ (*veralteres Wort*), mert időközben kipusztult az ó-ból törvényesen leszármazott „*elavult*“ kifejezés is, helyet adva a betolakodott élődsi „öreg“-ből leszármazott „*előregedett*“-nek.

Sajnos, amint láttuk, hírlapirodalmunk nem tud ellenállni az iszapjával minden régi magyarságot elborító idegen áradatnak s folyton rontja, mételyezi olvasói helyes nyelvérzékét, sőt sorvasztja nyelvtudását is. Lapjaink hiába cícomázzák külsejüket a legfrissebb keletű új magyar szavakkal (természetjáró, bér-gépjármű, közíró stb.), ha másrészt veszendőbe hagyják menni, ebek harmincadjára jutni régi, jellegzetes ősmagyar szavainkat, s ha nem vetnek gátat az alattomos beszivárgásnak, mely szennyező talajvízként rothasztja nyelvünk ősi életgyökereit.

Fest Aladár.

Hány óra va-an?

Az olvasó bizonyára azt hiszi, hogy most bizonyos jól ismert budapesti hölgyek és urak beszéde kerül pellengérré: azoké, akik a magyar fülnek kibírhatatlan módon, énekelve elnyújtják a kérdő mondat végét. Nem, nem erről, hanem ennek a hangleytésnek gyermekeink között való elterjedéséről kell beszélnünk.

Több budapesti iskolában tanítottam már s mindenütt ugyanazt a jelenséget tapasztaltam. Mikor 10—11 éves növendékeimmel a magyar nyelvtanban a mondatoknak jelentésük szerinti felosztásához érünk, mintha csupán kérdő mondatokat mutatnék be, felírom a táblára: Hány óra van? Ki az? Mi újság? Mikor jössz haza? — Magam nem olvasom el e mondatokat, hanem felhívok egy tanulót, hogy olvassa el. Az pedig így olvassa: *Hány óra va-an? Ki a-az? Mi újsá-ág? Mikor jössz haza-a?* Így, énekelve az első szótagot, az utolsó szótagot pedig elnyújtva és éneklő hangleytésében egyre magasabbra emelkedve. Megszólítok az osztályban egy másik, harmadik, negyedik vagy akárhány gyermeket, mind ugyanúgy mondja el, mint az első. Talán a megszólított diákok nem voltak tiszta magyar származásúak, vagy legalább az első nem volt az, s a többi csak utánozta őt? Nem. Tessék csak Budapesten akárkinek, akinek ilyenkorú gyermeke van, felírni ezeket a mondatokat s azt mondani, hogy szépen, értelmesen olvassa el! Hát szép, értelmes olvasásnak bizony ezt fogjuk hallani.

Egyébként, ha maguk között beszélgetnek vagy tanítójuktól, tanáruktól kérdeznek valamit, magyar hangleytéssel szólnak: *Hány óra van? Ki az? Mi újság? Mikor jössz haza?* — Valami hiba van tehát, s mivel csak a magyar nyelvtani órákon hallunk ilyesmit magyar származású fiainktól-leányainktól, a hiba ben-nünk, tanítókbán és a magyar nyelv tanáraiban van. Mégpedig

éppen a mondatoknak jelentésük szerint való felosztása alkalmával követjük el a hibát. Azt mondjuk, hogy nemcsak ponttal, kérdő- meg felkiáltójellel, hanem kiejtésünkkel, hanglegjtésünkkel is meg szoktuk különböztetni a mondatokat, mert a jelentő mondat hanglegjtése más, mint a felszólító mondaté, megint más a felkiáltó mondaté, és így tovább.

De bajban vagyunk a kérdő mondat szemléltetésével. Jelentő mondat: „*Rögtön megkérdezem valakitől, hogy hány óra van.*“ Kérdő mondat: „*Hány óra van?*“ A két „hány óra van“ kiejtése között mindössze az a különbség, hogy a kérdő mondatban a „hány“ szót valamivel nagyobb nyomatékkal ejtjük ki, mint a fent idézett jelentő mondatban, egyébként hangunk mindkét mondatban azonos módon egyre lejjebb száll. Ekkor mi tanítók és magyar tanárok, hogy világosan megkülönböztessük a jelentő és a kérdő mondatot, így szoktunk olvasni: *Hány óra van? Ki az? Mi újság? Mikor jössz haza?* Így kérdezzük, éneklő elnyújtás nélkül. De tanítványainknak ilyenkor eszükbe jut, hogy hallották a villamoson, az utcán vagy másutt, de mindenesetre több ízben a kérdő mondat végének éneklő elnyújtását, így is mondják ki, s ha rájuk nem pirítunk, bizony, a tanulónak úgynevezett mintatolvasásai alkalmával bőven hallhatjuk: *Hová lett gazdája-a? Mi fehérlik ott a síkon távolba-an?*

Mikor növendékeim a fent ismertetett bemutató alkalmával ilyen éneklő elnyújtással ejtik ki a kérdő mondatokat, s mikor látom, hogy nincs észrevételük az efféle hanglegjtésre, megszólítok egy jóvágású magyar növendéket, lehetőleg paraszt szülők gyermekét, hogyan mondja az ő apja ezeket a mondatokat. Nagy aztán a meglepetés, mikor hallják: *Hány óra van? Ki az?* Valamennyien jelentkeznek, hogy az ő szüleik is így kérdeznek, sőt ők is így szoktak kérdezni.

Ha tehát gyermekeink ilyen hanglegjtéssel kérdeznek nyelvtani óráinkon, akkor mi, tanítók, magyar tanáraik vagyunk a hibásak.

A magyar kérdő mondat hanglegjtésének legfőbb törvénye, hogy az utolsó szótagon hangunk leereszkedik. 1. Ha a kezdő szó kérdőnévmás vagy legalább is alapszava kérdőnévmás, magasról száll egyre lejjebb: *Mit akarsz? Hová mégy már megint? Mennyi öt meg öt?* 2. Ha kérdőnévmás vagy kérdőnévmási alapszó a kezdő szó, de a kérdést már másodszer mondjuk, hangunk emelkedik, de az utolsó szótagban föltétlenül leszáll. *Mit akarsz? Hová mégy már megint? Mennyi öt meg öt?* Szintén emelkedő, de az utolsó szótagban leszálló a hangunk, ha a kezdő szó nem kérdőnévmás: *Ott voltál tegnap? Elmentek a gyerekek? Eltetted a pénzt?* 3. Ha szerényen kérdezek, például éjjel zörgetnek ajtómon s kicsit félve kérdem: *Ki az?* — ebben a mondatban a végső *z* hangot alig lehet hallani. Nem más ez, mint az *az* szónak kettéválasztása a kiejtésben, az *a* résznél hangunk felemelkedik, a *z*

résznél már leereszkedik. Tudom, furesán fest ez, a nyelvtan szerint. De csak a nyelvtan szerint, viszont a magyar kérdő mondat lelke szerint, hogy kérdő mondatban hangunk az utolsó résznél, vagy ha jobban tetszik, szótagnál föltétlenül leszáll, a legtermészetesebb folyamat. Bizony, a nyelvtan szerint egytagú *az-t* a magyar lélek kéttagúvá teszi, ha szüksége van rá! Ugyanígy vagyunk más effajta mondatokban is: Mi újsá-g? Hol jártá-l? Ha pedig magánhangzóra végződik az utolsó szó, az az utolsó magánhangzó feltűnően rövid: *Hány óra?* *Mikor jössz haza?* A teljes hangzásból elharapott második rész inkább nem hangzik, de nem osztódik fel két hangzó részre, így: *Hány óra-a?* *Mikor jössz haza-a?*

Juhász Jenő.

Egy kis nyelvösszehasonlítás.

A nyelvbúvár szeme sohasem nyugszik. Jártomban-keltében is sok apró és tanulságos megfigyelést tehetek. Egy pár ilyen megfigyelést papírra vetek most.

Budapesti sétáim közben sokszor látok ilyenféle kétnyelvű cégfőiratot:

Hiteltudósító Iroda
Informations-bureau

Nemzetközi szállítók
Internationale Spediteure

Mi a nevezetes tanulság ezekből? Az, hogy a német nyelvnek mennyivel kisebb az eredeti kifejező képessége, mint a mi nyelvünké. A magyar főiratok színmagyar szóból állnak, a német főírások pedig csupa idegen szóból. A *Bureau* francia szó, a többi mind latin eredetű, mert a *Spediteur* is a latin *expedio* ígére megy vissza. Ez utóbbi német szót, sajnos, elég sűrűn hallhatjuk magyar honpolgárok ajkáról is, úgyhogy Nyelvvédő Könyvünknek föl is kellett a lajstromába vennie: „*speditör*: szállító.“

Még érdekesebb és tanulságosabb ebből a szempontból, amit közvetlenül a cseh megszállás után Pozsonyban láthattam a háromnyelvű (cseh-német-magyar) főírásokban és más, hivatalos írásokon. Íme:

Potrdenie osobnej totožnosti
Personsideutitäts-Zertifikat
Személyazonossági igazolvány

Ebben az esetben a cseh felírás egy színvonalon áll a miénkkel: csupa eredeti szót alkalmaz.

Más az állapot a következő főírásokban:

Univerzitétná knihovňa.
Universitätsbibliothek.
Egyetemi könyvtár.

Preskúmanie Legitimácií
Revision der Legitimationen
Igazolványok bemutatása

Itt a cseh nyelv már csak felerészben tudott eredeti lenni,

az egyik szó ugyanis nemzetközi latin elem. A német nyelv, mint az előző két fajta fölírásban is, az eredetiség teljes hiányát mutatja: a névelőt kivéve, csupa idegen szót alkalmaz.

Végül ilyen háromnyelvű fölírással is találkoztam:

<i>Realitni kancelář.</i>	<i>Archiv máp katastrálnych.</i>
<i>Realitäten Bureau.</i>	<i>Katastral-Mappen-Archiv.</i>
<i>Ingatlan forgalmi iroda.</i>	<i>Kataszteri térképtár.</i>

Ezekben a cseh nyelv a némettel áll egy színvonalon: teljesen rászorult az idegen szókra. (A kevésbé szembeszökő *máp* szó ugyanis végeredményben közélatin eredetű, a *mappa mundi* kifejezésből való.) A magyar nyelv — a legutolsó egyetlenegyet kivéve, minthogy a *kataszter* fogalomra eredeti szavunk nincsen — fölényesen mutatja a maga megbecsülhetetlen eredeti kifejező képességét, legfőképpen az e tekintetben gyarló német nyelvvel szemben, amely a fölsorolt példákban a névelő *der* kivételével végesvégig szemmel láthatóan idegen szavakat volt kénytelen alkalmazni.

Nyelvünknek ezt a — hangsúlyozom — megbecsülhetetlen eredeti kifejező képességét igyekszünk ma sutba dobni, mikor nap nap után *atrocitás*okat és *terror*-cselekvényeket emlegetünk, nemes *gesztus*okat és különféle *gesztió*kat végzünk, *spontán* lelkesedésben törünk ki, *kulturális* és *szociális* (sőt *diákszociális*) intézményeket alapítunk, *generális* megoldásokat, *totális* és *integrális* rendezéseket keresünk, *radikális* *metódus*okat alkalmazunk, a Nemzeti (majd azt mondtam: *Nacionális*) Színházban előadásciklusokat rendezünk, *rapid* intézkedéseket teszünk, *stabil* helyzetet akarunk teremteni, és az igaz magyar szók *konzekvens* *negligálásával* *direkt* nekimegyünk a falnak!

Zolnai Gyula.

Al-nélkülözők.

A *-nél* ragból s a *kül* (*kívül*) névutóból képződött *nélkül* szó az ómagyar nyelv szókinéséhez tartozik: megtaláljuk már a Bécsi-kódexben.

A *nélkül* névutóból képezte Szemere Pál a *nélkülöz* igét, az *entbehren*¹ egyértékesét, Kazinczy Ferenc kezdeményezésére. Szemere nem sok új szót „gyártott”.¹ Kétségtelen azonban, hogy neki köszönhetjük a nyelvújítás legsikerültebb szóalkotásait. Oly szókkal gazdagította a magyar nyelvet, amelyek *nélkül* alig tudnók elképzelni mai nyelvünket. (*Irodalom, regény, színész, jellem, rajongó, modor, botrány, ipar* stb.)

A *nélkülöz* helyesen képzett szó. Képzése megfelel a kódexek korából való *aláz*, a Pázmány Péter idejében elterjedt *előz*, a Döb-

¹ Ő maga ugyan mást mond, 1855-ben — pár évvel halála előtt — Toldy Ferenchez intézett levelében: Tudod, mennyi sok új szót gyártottam.

rentei Gábor képezte *utánoz* szónak. A szó alig több száz évesnél. Kölcsey használta először, még pedig 1833-ban. Először szótározva meg Kunoss Endrének 1834-ben megjelent Szófüzérében találjuk.

Kaptunk hát jó új szót. De kevés benne a köszönet: telíteték német szellemmel. Azért, mert a német ‚entbehren‘ szóval sok mindent kifejez, megrakták roskadásig a „nélkülöz“ szót a német észjárás nyelvüinktől idegen jelentéseivel. Már félszázaddal ezelőtt így panaszkodott Szarvas Gábor (Nyr. XV, 412.): „A nélkülözés az irodalomban oly általános, hogy miatta egész tábora a magyaros eredeti fordulatoknak ki kezd szorulni, feledésnek, pusztulásnak indul.“ Hibáztatja Szarvas Gábor az efféle szólásokat: Nem nélkülözünk (helyesen: nincs semmiben fogyatkozásunk), mindent nélkülözött (helyesen: nem volt semmije), semmit sem nélkülözött (helyesen: bőviben volt mindennek), a könyvet nem nélkülözheti (helyesen: a könyvre szüksége van). De Szarvas Gábor nem áll egyedül panaszával. Mások is hibáztatják a „nélkülöz“ túltengését oly fordulatok rovására, mint: nem tud meglenni vagy ellenni, nincs meg, hiányzik stb.

Am ez még hagyján! Azonban újabban Szemere jobb sorsra érdemes szóalkotása oly nyakatekert észjárású jelentésbővüléssel „gazdagodott“ — persze megint német hatásra, — aminőre még a németesség valóban nem szegényes tárházában is alig akadunk. Ma már nemcsak jól-rosszul használjuk a „nélkülöz“ szót az ‚entbehren‘ különféle jelentéseinek a kifejezésére, de használjuk — megfordított értelemben is! Akkor, amikor a nélkülözésnek az ellenkezőjét akarjuk kifejezni! Erre a kaptafára: A fizetni nem tudó bérlő nélküli a jószívű háztulajdonos sürgetését.

Íme néhány idézet:

„Nem tudom megérteni, honnan tudja a cikkíró úr, hogy én éppen a Hubay-műveket akarom *nélkülözni*.“ (Nemzeti Újság, 1937. jún. 27. Az Operaház igazgatójának leveléből.) (Nem hiszem, hogy az igazgató úr akármit is nélkülözni *akarjon* (!) De készséggel elhiszem azt, hogy Hubay műveit műsoron akarja tartani.)

„A megokolás szerint a tábla a közigazgatási bíróság súlyos ténymegállapításait *magáévá tette* s *úgy találta*,¹ hogy az alperesek eljárása az ajánlások felülbírlása körül önkényes volt és a jóhiszeműséget *nélküli*.“ (Magyarság, 1938. január 19.) (Nem nélkülözték a jóhiszeműséget s éppen ezért volt eljárásuk önkényes és rosszhiszemű. Híjával voltak a jóhiszeműségnek!)

„Hiába van megértő és jóindulatú tanácsnok, ha a referens *nélküli* a megértést és a jóindulatot“. (Est, 1938. jan. 13. R. V. cikke.) (Nincs — állítólag — megértés és jóindulat az előadó működésében. Nincs, mert nem nélküli.)

„Benedek etikai színvonalát nemcsak a magyar olvasó, hanem minden kultúremler alacsonynak tekinti, mert a nemzeti érzést és fajszeretetet *nélküli*.“ (Magyarság, 1938. febr. 20. M. V. cikke.) (Dehogyan nélkülte a königgrätzi tábornok a nemzeti érzést, hiszen ellensége volt a magyar nemzetnek! Nem volt benne nemzeti érzés meg fajszeretet: ez az igazság!)

¹ Én húztam alá.

Szívleljük meg Szarvas Gábor intelmét: szorítsuk vissza a „nélkülöz“ szót eredeti jelentésére, arra, amelyet Szemere Pál adott rá ki. Mindenekelőtt pedig ebrudaljuk ki nyelvünkől a szélhámosból való ál-nélkülözöt!

Loványi Gyula.

Tényálladék.

No végre-valahára horogra került az a kedves kicsi szó, amely teljes harmincötévi bírósági pályafutásom alatt nem szűnt meg állandóan bosszantani: a *tényálladék*. E hosszú idő alatt alig volt olyan bűnügyi ítéletem, melynek keretében ezt a kis torzszülöttet legalább egyszer, — megfelelőbb kifejezés hiányában — ne lettem volna kénytelen keblemre ölelni. Annál nagyobb hát most az elégtételeim (óh nemes bosszú!), hogy ezt a drága szócskát a megfelelő helyen „terítékre“ hozhatom. — Hányszor olvashatjuk büntető ítéletekben ezt a bájos mondatot: „a vádlottnak bizonyítást nyert „cselekvősége“ teljes egészében „kimeríti“ a vád tárgyává tett bűncselekmény *tényálladékát*“. A végén aztán odafordul a dolog, hogy nem csupán a tényálladék „merül ki“, hanem a jobb sorsra méltó bíró megviselt idegszájai is kimerülnek a jó magyaros hivatalos stílustól. Felmentő ítéletek esetében természetesen ellenkezően áll a dolog: ott a „vádba tett“ cselekvőség nem meríti ki azt a bizonyos tényálladékot.

Dehát voltaképpen mi is az a *tényálladék*? Minden büntetendő cselekményben azoknak a ténybeli feltételeknek, mondjuk: alkotó elemeknek az összetevődése, melyek egyikének, vagy másikának hiánya, vagy maradjunk csak a hivatalos stílusnál: „fenn nem forgása“ esetén maga az ügyészi vád alapjául szolgáló (hivatalosan: „alapját képező“) bűncselekmény sincs meg, azaz hogy: nem „forog fenn“. Így például, — hogy csak az egyik legismertebb, mondjuk így: legnépszerűbb bűncselekményt hozzam fel, a lopás csakis akkor „forog fenn“, ha az elszánt tettes valamely olyan ingó dolgot, mely valaki más egyénnek a birtokában van, vagy azt csak „bitorolja“, — annak a másnak a beleegyezése nélkül elveszi abból a célból, hogy azt jogtalanul eltulajdonítsa. Ebben a példában az idegen ingó dolognak más birtokából való elvétele, úgyszintén a jogtalanul való eltulajdonításra irányuló szándék: úgynevezett tényálladáki elemek, összeségükben a lopás bűncselekményének *tényálladéka*. Amint például a csalásban ilyen „tényálladáki“ elemek: a jogtalan vagyoni haszonszerzés célzata, a fondorlattal való tévedésbe ejtés és a vagyoni kár okozása.

Mindezekre itt most azért kellett ilyen részletesen és szakszerűen kiterjeszkednem, hogy azok ismeretében esetleg neujogász olvasóink is könnyebben tudjanak a szívós természetü

„tényálladék“ szó helyett valamely jobb hangzású és magyaros kifejezést ajánlani.

Természetesen nem tévesztendő össze vele a hivatalos igazságszolgáltatási stílusban szintén közkedveltségnek örvendő „*tényállás*“ szó. Ez nem más, mint a német *Tatbestand*, így hát semmiképpen sem sorolható az ős-patinás magyar szavak közé. Jelenti polgári perben annak bírói megállapítását, hogy mi történt az illető peres ügyben és a per folyamán, — bűnügyekben pedig az illető bűncselekmény elkövetésének és lefolyásának a bizonyítékok szerint való előadását. — Semmi különösebb okunk sincs arra, hogy ehhez a „tényállás“ szóhoz netalán görcsösen ragaszkodjunk, de hát jobbnak hiányában ennek még meg lehet kegyelmezni.

Hanem a *tényálladék* már túlon túl megérett a könnyörtelen kivégzésre, legalább is megfelelő *magyar* szóval való helyettesítésre. A bűncselekmény tényálladéka, mint az fenti példából is kiviláglik, nem más, mint az illető büntetendő cselekmény jogi struktúrája, nélkülözhetetlen *alkotórészeinek* összesége, amelynek hiányában a bűncselekményről beszélni nem lehet, így az mai műnyelven nem is „foroghat fenn“. A mai bírósági hivatalos stílusban annyira közkeletű „tényálladék“ szó oly csapnivalóan rossz a helyes magyarság szempontjából, hogy a Márkus-féle nagy Jogi Lexikon fel sem vette jogi műszavaink közé...

Zsoldos Benő.

Egy főszerkesztő levele és a nyelvvédelem.

Szeptember közepén egy budapesti, havonta kétszer megjelenő képes szépirodalmi lap mutatvány-példányait vitte a posta magyar családokhoz. A kiadóhivatal a lap főszerkesztőjének sokszorosított kéziratot levelét (facsimile) mellékelte a mutatványszámhoz. Íme a levél:

„Budapest 1938. IX/15. E soraimmal egyidejűleg megküldöm a főszerkesztesemben megjelenő... (a lap címe) szépirodalmi lap egyik számát. Nagyon örülnék, ha atolvassná és meggyőződne arról, hogy lapom tartalom és kiállítás tekintetében valóban nyugat-európai *niveau*-n áll és a magyar nyomdatechnika büszke lehet erre a *productumára*. Aláírás.“

A Nevelésügyi Szemle 1938. február-márciusi számában „Helyesírás, iskola, művelt középosztály“ címmel igen megszívlelendő cikk jelent meg Petróczi István tollából. A cikk azzal a keserű megállapítással kezdődik, hogy művelt középosztályunk nem tud helyesen írni. Majd így folytatja: „A helyesírási járatlanság nem is szűgyen már, holott régen a műveltség egyik fokmérőjének tartották“.

Eszünk ágában sincs, hogy a fentebb betű szerint közölt levél főszerkesztő-íróját helyesírási járatlansággal gyanúsítsuk

hibái miatt. Egészen bizonyos, hogy ő maga is hibáknak tartotta volna őket, ha valaki felhívja rájuk figyelmét. De ha az aláírás után figyelmesen végigolvassa sorait, bizonyára szemébe ötlenek elírásai, s az elmaradt ékezetek helyükre kerülnek.

Nem is helyesírási járatlanságról van itt szó. A levél arra példa, milyen szabadon kezeljük a magyar helyesírást, mennyire lényegtelennek tartjuk, ott van-e egy-egy betű fölött az ékezet vagy se. A levél kéziratát bizonyára több szem látta a nyomás előtt s egy sem vette észre hiányait, mert ezeket, — úgy látszik, — nem tartotta lényeges hiányoknak és nem tartotta szükségesnek a javítást.

Mit érezne a főszerkesztő, ha tollából a levélben előforduló „niveau“ szó helyett „nivau“ csúszik a papirosra? Legalább is bosszankodnék. De ilyen hiba elő sem fordulhat. Mert idegen nyelv helyesírására kényesebben ügyelünk, mint a magunkéra. Egy francia helyesírási hibát jobban szégyenlünk, mint akár kilenc magyart együttvéve.

És még valamit. Igen lelkes és komoly törekvések szolgálják a magyar nyelvvédelem ügyét már jó-egynéhány éve. A főszerkesztő bizonyára tud is róla, együtt is érez a mozgalommal. De hogy mennyire nem tudatosította még önmagában a nyelvvédelem szellemét, néhány soros levelének három, megfelelő magyar szóval igen könnyen helyettesíthető idegen kifejezése bizonyítja legjobban. A „niveau“-ra és „productum“-ra már régen van jó magyar szavunk: a színvonal és a termék; a „nyomdatechnika“ helyett pedig igen megfelelő lett volna a „nyomdaipar“ vagy „nyomtató szakügyesség“.

Ha van akadémiai méltóságú írónk, aki tisztelvén az Akadémia szabályait, kéziratait szakértőnek adja ki (l. Petrőczy idézett cikkét), nem válhatik szégyenére egy főszerkesztőnek sem, ha kéziratait helyes magyarság dolgában ellenőrizteti. Nem hiszünk ugyanis, hogy akadhat magyar főszerkesztő, aki nem akarja szolgálni a nyelvvédő mozgalmat — elsősorban saját írásaival.

Janson Vilmos.

Nincs időm — nem érek rá.

Némelyek helytelenítik az előbbi kifejezést. Így Balassa József is azt írja *A helyes magyarság Szótárában*: „*idő* nem helyes ebben a kifejezésben: *nincs időm*, helyesen: *nem érek rá*“. A kifejezés kárhóztatásának oka valószínűleg az, hogy germanizmusnak vélik: Ich habe keine Zeit, mondja a német. Igen, de vehettük latinból is: Qui habet tempus, habet vitam. Sőt az is lehet, hogy a magunk esztétől jöttünk rá. A szükség tudniillik törvényt bont. tehát ha szükség van rá: nemcsak német kaptafára, hanem magyarosan is tudunk gondolkodni. A „nincs időm“-re pedig szükség volt, mert mást jelent, mint a „nem érek rá“. Az utóbbi kifeje-

zésen azt értem, hogy nem érek rá *egyéb dolgaim miatt*. Ha azt mondom: *nincs időm*, ezt úgy fogom fel, hogy ráérnék ugyan, de nem futja az időm, az idő rövidsége, nem pedig egyéb elfoglaltságom akadályoz valaminek az elvégzésében. Arany is azért mondta Toldi VII. énekében Miklóssal:

Nincs időm, továbbra hogy maradjak itten,
Kegyelmedet pedig áldja meg az Isten.

Toldi nagyon is *ráérne* a dolgától még akár több órahosszat is elbeszélgetni az édesanyjával, „a kutyák azonban nyíttak és szűköltek, csúnya üvöltéssel az ajtóig jöttek“, s így bár a dolga miatt *ráért volna, nem volt ideje* a maradásra, menekülnie kellett. Ha Toldi azt mondta volna: „Nem érek rá most már, hogy maradjak itten“, — édesanyja joggal azt kérdezhette volna tőle: „Hát ugyan mi dolgod van most, édes fiam?“ Épp így azt sem mondhatta: „*Nincsen érkezésem*“, sőt azt sem, hogy: „*Nincs ráérő időm*“, mert mind a két kifejezés körülbelül vagy tán egészen ugyanazt jelenti, mint a „nem érek rá“. A „nincs ráérő időm“ egyébként finoman figyelmeztet a „nincs időm“ és „nem érek rá“ közti különbségre; azt akarja mondani: volna ugyan időm, de nem érek rá. — Nagyon szeretném, ha e kérdéshez nyelvtörténeti és egyéb szótárakkal fölszerelt nyelvtudósaink hozzászólnának s megállapítanák a „nincs időm“ életkorát. Bizonyára fiatalabb a „nem érek rá“ kifejezésnél, de a mai beszédben alig nélkülözhető.

Keményfy János.

Szudétanémet, kárpátorosz.

Északnémet, délszláv; magyarán: északi német, déli szláv (Vörösmarty sem a *délszaktündérről* hexameterezett, hanem a *délszaki* tündérről), — mint ahogy keleti meg nyugati gótokról tanultunk valamikor. Ha az északnémet, délszláv s társai helyes összetételek volnának, akkor a dunántúli magyarságot jogosan nevezhetnők *nyugatmagyaroknak*, a székelységet pedig *keletmagyaroknak*. Persze a „magas“ nyelvtudomány azt mondja erre: ezek már nyelvtények. — Igen, de a tényeket is lehet és kell is néha megváltoztatni. Pl. a gümőkórságba sem törődünk bele, ha százszor is kórtény; de még a nyelvvrákba sem, pedig ez csak az igazi nyelvtény! Északi országrésziünk cseh birtoklása 20 évig történelmi tény volt, mégsem hagytuk annyiban, mihelyt lehetőség kínálkozott a megváltoztatására. Sőt a 150 esztendeig tartó török rabságunkat is *ténytelenítettük!*

Ugyancsak német hatásra támadt *nyelvtények* az ilyen összetételek is: Északmagyarország, Nyugatmagyarország stb. Helyesen: Északi Magyarország, Nyugati Magyarország. Bár az efféle földrajzi egységeknek rendszerint eredetibb s rövidebb ne-

vük is szokott lenni, esetünkben pl.: Felföld, Felvidék, Felső Magyarország, Nyugati Végek stb.

Az újabb történelmi fordulat jóvoltából ismét gyarapodtunk két gyönyörű szóösszetétellel; a címül tett szavakkal. Talán még nem lesz késő tiltakozásunk, hogy ezek is nyelvténnyé ne rozsdásodjanak.

A Szudéták tudvalevően egy hegység neve. Ennek a vidéknek lakóit jó magyarsággal szudétai németeknek hívhatjuk. Egy vita alkalmával éppen azzal érveltem, hogy ez szintoly elnevezés, mintha a Kárpátok tájain élő magyarság egyedeit *kárpátmagyar*-nak neveznők. S — uramfia! — már olvasom is, mégpedig nagybetűsen: *Kárpátorosz*. Mi lesz ebből? Mert elég, hogy egy újságíró elkövesse egy ilyen dicstelenséget, nyomban valamennyi *hírlapmagyar* tolla utánvonaglik s papírra kéjelgi az előkelő új szót: *kárpátorosz*. Kisorosz, rutén, ruszin, kárpátalji orosz, kárpáti orosz: — ezeket hirtelen elfeledik, mert a *művelt Nyugattól* megint tanultak egy ostoba, képtelen szót.

Kedves szerkesztő urak! Drága pestmagyarok! Esdve kérjük, kíméeljék faluparaszt nyelvérzékünket az ilyen Deutsches reichswortoktól. Mert különben — lövünk!

Tizsamarti Antal.

Az ügyvédek nyelve.

A helyes magyarságra való törekvésnek az ügyvédek nyelvében és beszédében is meg kell nyilvánulni. E téren is igyekeznünk kell egyrésről a multból származó helytelenségeket kiküszöbölni, másrésről pedig a gyökeret verni akaró rossz szavak használatát megakadályozni.

Kezdjük a beadványok külső lapján (helytelenül: külzeten) az ügyvédek-használta szöveggel. A bírósághoz beadott keresetlevelet a legtöbb ügyvéd a következőképpen szövegezi meg: „A tekintetes budapesti I—III. ker. kir. járásbírósághoz — keresetlevele — X. Y. budapesti lakosnak, képv. dr. A. B. ügyvéd — N. N. alperes ellen — 200 P. tőke és jár. iránt.“ A helyes szöveg nézetem szerint ez: „A budapesti I—III. ker. tekintetes kir. járásbírósághoz. — X. Y. budapesti lakosnak, képv. dr. A. B. ügyvéd — keresetlevele — N. N. alperes ellen — 200 P. tőke és jár.-ért“.

Helytelen a névelők elhagyása a következő esetekben: „Alperes tagadja felperes kereseti állításait“. — „Szakértő véleményre észrevételem a következő“, — „Eljáró bíró nem közölte fellelkel a tanúvallomásokat“.

Egyik leghelytelenebb szokásuk az ügyvédeknek, persze csak élő beszédben, hogy törvények és törvényszakaszok idézésekor sorszámnév helyett tőszámnevet használnak s így beszélnek: „A hatvannyole ötvennégy törvénycikk huszonöt paragrafusá sze-

rint...“, a helyett, hogy így mondanák: „Az ezernyolcszázhatvan-nyolcadik évi ötvennegyedik törvénycikk huszonötödik szakasza szerint...“ Ennek mintájára beszélnek az öt kerületi elüljáróságról, ötödik ker. elüljáróság helyett. Ugyanezt követik a házzszámok idézésekor is: „Lakik Váci-utca öt szám alatt“, stb. Ezek a helytelenségek ma már minden hivatalban használatosak és sajnos, néhez ellenük küzdeni.

Másik gyakori helytelenség a törvényhelyek idézése alkalmával használt következő kifejezés: „A *hivatkozott* szakasz értelmében...“ e helyett: „Az *idézett* szakasz értelmében...“

Még sok apróbb, talán jelentéktelennek látszó hibát hozhatnék fel, de ezzel a néhány példával csak rámutatni óhajtottam arra, hogy itt is van elég gyomlálni való.

Papp Vilmos.

A „rakotta“ védelmében.

A Magyarosan ezévi 7—8. számának „Három újabb szómagyarítás“ című bírálata a parketta magyarított szaváról, a *rakottá*-ról azt mondja, hogy „a“ végződése szokatlan és a parketta fogalmával össze nem kapcsolható miatt erőszakolt, tehát szélesebb elterjedésre nem számíthat.

A szó megalkotásában pontosan ugyanaz a gondolatmenet vezetett, amelyet bírálóm a *rántotta* szóval kapcsolatban járt végig az említett közleményben. Köztudomású, hogy a parketta a szobapadlónak keményfa darabokból összerakott fajtája, azaz megfelelő fadaraboknak bizonyos módon „rakottja“. Ha most az előbb-utóbb amúgyis eltűnő „j“-vel nem várok addig, amíg lassan kivész a szóból, mint a „rántotta“ esetében, hanem eleve kihagyom, már kész is a „rakotta“ szó. Ez pedig legalább olyan tökéletesen — vagy tökéletlenül — fedi a parketta fogalmát, mint maga a parketta szó, amely tudvalevően összerakott, összenyomott, begyömöszölt valamit akar jelenteni. Sőt az a körülmény, hogy a *rakotta* a parkettával véletlenül még rimesen is összezseng, hathatósan hozzájárulhat következetes használat esetében annak a szónak gyors elterjedéséhez, amelynek nyelvtani alakját még a szigorú bíráló sem kifogásolta.

Volny József

SZÉLJEGYZETEK

Tiszteletadás és helyesírás. — A Cselekvés Iskolája 1938—39. tanévi 1—2. számának folyóiratszempléje ismerteti gr. Teleki Pál kultuszminiszter egy cikkét. Így kezdi: „A folyóirat (Orsz. Középiskolai Tanáregy. Közl.) 1938. szeptemberi számát gr. Teleki Pál vall. és közokt. Miniszter Úr beköszöntője nyitja meg“. A nagybetűs „Miniszter Úr“ nem sajtóhiba, mert a kifejezés még egyszer előfordul a szöveg utolsó mondatában, így: „Végül igéri a Miniszter Úr, hogy stb.“

A miniszter szót gyakran szokták megtoldani az úr-ral és nagybetűvel írni mindkettőt olyankor is, amikor erre semmi szükség sincs. Az említett szövegben is helytelen a nagybetű használata. A tiszteletadásnak a magyar helyesírási szabályokba ütköző ilyen formáját bizonyára jelenlegi kultuszminiszterünk sem engedné meg. Gróf Teleki Pált láttuk ingujjra vetkőzve cserkész-tábori munkában megizzadni, csajkából enni és (horribile visu!) sáros cipőjét sajátkezűleg tisztítani; megelégszik ő foglalkozásának jelzésére a kisbetűvel is, amikor *róla* írunk. Ha azonban *hozzá* intézzük sorainkat, méltán várhatja el az Akadémia helyesírási szabályai szerint is a nagybetűt.

Ami pedig az úr szó kitételét illeti, a lapszemle írója következetlen. A szemlében ugyanis előfordul De Vecchi olasz kultuszminiszter neve is. De hiányzik mellőle az úr! Hiányzik azonban mások: egyetemi tanárok, tanügyi főtanácsosok stb. neve mellől is. Miért?

Janson Vilmos.

Germanizmusok. — Egy kiváló fajéletteni szakértő előadást tartott a magyarság vérségi keveredéséről és ennek folyamán néhány bántó nyelvi hibát ejtett. Egyik mondata így hangzik: „Már az ősmagyarok altáji török elemekkel keveredtek s ebből kifolyólag a magyar faj még ma is felismerhető törökös *beütést* kapott“. Ez a *beütés* nagyon bántotta a fülemet és valóban hirtelen eszembe jutott: hiszen itt az *Einschlag* szó „hű“ magyar fordításával van bajom! Szerintem jobb lett volna, ha a *törökös beütés* helyett a sokkal szelídebb és nem oly fenyegető *törökös vonás, törökös jelleg* került volna az előadásba.

A másik feltűnő hiba ebben a mondatban van: „...ezért úgy kell *felállítani a kérdést*...“ Ez szintén germanizmus, még pedig elég vaskos. A magyar nyelvben ilyenkor ezt mondjuk: „úgy kell *feltenni* vagy *megfogalmazni* a kérdést“.

Ezeket a kiigazításokat azért érzem okvetlenül szükségesnek, hogy egyszersmind tudományos nyelvünk megdöbbenő fertőzőtségére is felhívjam a figyelmet. Szakkönyveink, értekezéseink tele vannak idegenebbnél idegenebb mondat szerkezetekkel és szavakkal s éppen értelmiségi vezető-rétegünk magyar nyelv-érzékét rontják meg.

Bakó Elemér.

Férfinek. — Úton-útfélen halljuk és olvassuk Pesten, de most már vidéken is: *férfinek*. Ez első látásra logikus, mert a

férfi magashangú szó lévén, magashangú ragot kíván. A matematikai és hangtani logika valóban így diktálná. De a nyelv logikája más. Nyelvünkben az *i*-hangú, egytagú szavakat többnyire mélyhangú raggal ragozzuk. A háromszéki székely vállára keríti a tarisznyát s odaszól az asszonynak: Átme gyek Csíkba. A falusi gyerek, de a pesti is, belefúj a sípba. A *fi* szót is így ragozom: *fiam*. A férfit pedig így: *férfiak*, *férfiaknak*. Világos, hogy egyes számban is mélyhangú ragot kell vennem, tehát azt kell mondanom: *férfinak*. Hogy miért használnak sokan egyesben magashangú ragot, többesben pedig mélyhangút, teljesen érthetetlen. A helyes mindenképen: *férfinak*.

Ugyanígy vagyunk a *vig* szóval is. Azt mondjuk: *vígak* vagyunk, *vígán* élünk. Mélyhangú ragot kíván a szó. Budapesten azonban más a törvény. Itt azt mondják: Ma este elmegyünk a *Vígbe*. Sőt ennél cifrábbat is hallottam. A Kálvin-téren egyszer valaki fülem hallatára azt kérdezte a villamos kocsivezetőtől: Elmegy ez a *hidre*?

Apróságok ezek, de nem jelentéktelenek.

Pogány Kázmér.

Fog-grafológia. — A Neues Wiener Journal 1938. szept. 17-i számában olvastam róla, a Pesti Hírlapban meg szept. 20-án imígyen: „Nem tudom, hogy a nyájas olvasó hallott-e már valamit a fog-grafológiáról!”

A nyájas és kevésbé nyájas olvasók imhol hallják és okuljanak: „Nem cirkuszi mutatványról van szó, arról, hogy valaki az íráshoz keze helyett fogsorát használja. Másról. Arról, hogy a jellemfejtő (a grafológus szót is így magyarítanám) a fogak formájáról állapítja meg az ember jellemét. A görög eredetű grafológia szó azonban írást jelent. A fog-grafológia jelentése tehát: csizmadia-kéjgáz.

A nyelvrontás áfiama javarészt német dugáru. Nyelvi dolgokban oly igen-igen kevés jót kapunk odaatról, hogy ezt a keveset meg kellene becsülnünk. Így azt a német mondást is, hogy kerüljük az idegen szót, mert nem lehessen tudni, hogy mi van mögötte!

Loványi Gyula.

Irón. — A *Magyarosan* f. évi 7—8. számának *Üzenetek* rovatában V. A.-nak ezt írja a szerkesztő: „A ceruza három neve közül (*ceruza*, *irón*, *plajbász*) leghelyesebbnek a *ceruzá*-t tartjuk. Az *irón* elavulófélben van, nem is szerencsés alkotás, mert német kaptafára készült igetős összetétel.“ E megállapítás ellen tisztelettel szót emelek. Az *irón*-t ne magyarázzuk „igetős összetétel“-nek (*ir-ón*), hanem — az *irótoll* mintájára — egészen szabatos és sikerült *összevonásnak* az *iró ón* szavakból. Így aztán az *irón* jó magyar szónak mondható, s ha csakugyan „elavulófélben“ van, legyünk rajta, hogy ne avuljon el, használjuk bátran a teljesen idegen *ceruza* vagy *plajbász* helyett.

Szász Károly.

ÍRÓINK MAGYAR NYELVE

A mai magyar város. Közzéteszi Keresztes-Fischer Ferenc. Szerkesztette Mártonffy Károly. Budapest, 1938. 946 lap. A Korszerű Közszolgálat Útja című belügyminiszteri kiadványsorozat 8. kötete.

Ezt a nagyszabású vállalatot — a korszerű közigazgatás irányító könyveit — valamennyi minisztériumnak utánoznia kellene. A belügyminisztert és munkatársait elismerés illeti meg, hogy ilyen értékes munkákkal buzgólkodnak a tisztviselők továbbképzésén. A most megjelent vaskos kötet tele van értékesebbnél értékesebb gyakorlati útmutatásokkal, előkelő munkatársak hasznos dolgozataival, az állami ügyvezetés tárgykörének minden irányú megvilágításával.

Miniszterek, államtitkárok, osztályfőnökök, főtanácsosok, egyetemi tanárok, ítélőtáblai bírák, főispánok, polgármesterek, vezérigazgatók tollából csaknem hetven értekezést közöl a kiadvány. A szerkesztő nagy munkát végzett. Összeszedni ennyi tekintélyes embert, tervszerűen kiosztani közöttük a földolgozásra szánt tételeket s belenyugodni az érzékeny dolgozótársak különös írásmesterségébe: nem csekély dolog.

Dicsérjük a szorgalmat, megbecsüljük a kötet tartalmi értékeit, csak azt sajnáljuk, hogy derék honfitársaink egy része nem tud elfogadhatóan írni. Fogalmazásuk évtizedekkel elmaradt a mai kor egyszerű, világos, magyaros prózája mögött.

Íme a stílus-átlag néhány mondat tükörképében:

Lehetnek egy városnak helyi jogos vagy méltányos törekvései, melyek a kormány jóindulatú segítsége nélkül keresztül nem vihetők, meg nem valósíthatók, amikor például több város verseng egymással valamiért, egy, a városnak előnyt jelentő hivatalért vagy intézményért, vagy amikor állami hozzájárulás szükséges anyagiakban vagy szellemi munkaerőben, esetleg csak egy vasúti menetrend kisebb változtatása során nagy és számtalan kis kérdésnek az élet által felvetett szükségszerű megoldása, — melyeket a főispán egyrészt hűen megbízatásához és kormánya intencióihoz — másrészt megértéssel városának érdekeivel szemben keresztülvihet és ezzel városának megerősítése mellett épen a kormánya iránti rokonszenvet is csak erősítheti.

Nem lennék hű krónikása a magyar bérleti jog fejlődésének, ha nem tennék említést arról, hogy a székesfővárosnak már előző, Bárczy István polgármestersége idejében, az 1909. évben alkotott lakásbérleti szabályrendelete szakított a korlátlan szerződési szabadság elvével, amikor a bérbeadóval szemben az első bérleti évre és a béremelést követő évre is abszolút felmondási tilalmat állapított meg, amikor semmisnek nyilvánította a házirendnek a szabályrendeletekkel ellentétes rendelkezéseit, s amikor kényszerítő jogszabály erejével biztosította a bérlőnek azt a jogát, hogy kényszerű elköltözés esetében a bérleményt albérletbe adhassa, a határozott tartamú bérletet pedig felmondhassa és ugyanezeket a jogokat biztosította a bérlő halála esetében örökösének.

Idegen pénz címen a város pénztárába befolyt vagy kölcsön címen kapott összegek, illetve fizetési előleg címen a városi alkalmazottak részére kifizetett összegek az átfutó vagyonszerződések csoportjába tartoznak, mert bár igaz, hogy a kölcsönként kapott összegek folytán a pénztár pénzkészlete az adott pillanatban gyarapodott, illetőleg a fizetési előlegek kifizetése folytán apadt, mégis ez a körülmény a város vagyonára semmiféle kihatással nincsen, mivel a kölcsönt a városnak vissza kell fizetnie, illetve a fizetési előleg címen folyósított összegeket a város ugyanazzal az összeggel vissza fogja kapni, az átfutó vagyonszerződések tehát végeredményben egymást kiegyenlítik és sem vagyongyarapodást, sem vagyonszerződésként nem jelentenek.

Azt nem is említjük, hogy helyenkint milyen féregszzerű nyüzsgőnek egyes mondatokban a szűkségtelen idegen szavak. (Lásd: *Magyar Nyelvvédő Könyv.*) Ennél is súlyosabb az idegenszerű kifejezések használata. (Lásd: *Magyar Nyelvvédő Könyv.*) Még a rövid előszóban is ott van egy undok «Leszögezem...» (Lásd: *Magyar Nyelvvédő Könyv.*)

A közvélemény azt tartja, hogy legjobban az újságírók rontják a magyar nyelvet. Téves hiedelem. Egyes tudományos érthetetlen szózagyaléka s a hivatalos és félhivatalos stílus magyartalansága hasonlíthatatlanul rosszabb a hírlapok nyelvénél.

A Magyarosan egyik cikkírója nemrégiben intézményes nyelvvédelmet követelt. Hivatkozott a németek, olaszok, franciák példájára. Ott szeretik a nyelvet, tudják a nyelv értékét. Nálunk a Magyar Tudományos Akadémián, a nyelvtudósokon és az iskolákon kívül nagyon kevesen érzik át, mi a nyelvvédelem fontossága.

Pintér Jenő.

A Fővárosi Könyvtár Évkönyve. VII. kötet. Felelős kiadó: Enyvvári Jenő. Budapest, 1938. 312 lap. Budapest székesfőváros háziinyomdája.

A terjedelmes kötetben a Fővárosi Könyvtár 1937. évi szerzeményeinek jegyzékén és a hivatalos könyvtári jelentésen kívül van néhány értekezés is. Ezek közül kettő botrányos példája annak a stílusnak, amit a minden áron nagyot mondani és tudósnak látszani akarás diktál s aminek eredménye: homály, sőt sötétség, hosszadalmasság, egyhelyben-topogás; az olvasónak pedig szellemi undor és tenyérvizsketés.

1. *Hamvas Béla: A világválság.*

„A krízis az ember társadalmi, szellemi életének zavarossá, illetve problematikussá vált struktúrája, illetve egész struktúra-rendje. Tárgyi oldalról a megoldhatatlansági jelleg, alanyi oldalról a krízis-tudat jellemzik lényegesen. Krízis-tudat: a válság jelenségének megoldhatatlansága egzisztenciális, a totális emberi létet érintő súlyának élménye, amelyet a bizonytalanság és a vége-

tesség érzése kísér. A krízis-jelenség magában rejtheti a normális állapothoz való fordulat előfeltételét“.

Azt ne higgye valaki, hogy ezért a pár rongyos idegen szóért éktelenítettem ide ezt az idézetet. Tíz idegen szó 7 sorban: az illet már föl se veszem. Ami különösen nem tetszik, az a fogalmazás keresett, nagyképi elvontsága.

„Ha az ember a krízis-problémát vizsgálja, úgy látja, hogy a megoldhatóságot az emberiség mindenáron ki akarja erőszoakolni, a kérdés azonban kezéből kiugrik és minduntalan valósággal megszökik, ha meg akarják fogni a pénzkérdésben, átugrik a mezőgazdaságba, onnan a kereskedelembe, onnan a társadalmi kérdésbe és így tovább. Íme: a válság sokfejűsége“.

Íme: a képzavar, a fejeivel ugrádozó válság. (No de semmi az, csak egy kis fejbaj, amit „ambulanter“ is kezelnek máma.)

A krízis — melyet szerzőnk kikerülhetetlen válságba juttat cikke folyamán — „vagy más területre csap át, vagy, mint rejtett potencia, jobban mondva, mint burkolt depotenciáló erő működik tovább“.

„Ez nagyobbára az existenciafilozófia, a protestáns dialektikus theologia és a vallásfilozófiailag orientált katolikus theologia álláspontja“.

„Az a megállapítás tehát, hogy a krízis nem egyéb, mint az örök emberi eschaton megnyilatkozása (apokalypsis, revelatio, Enthüllung, Offenbarung, kinyilatkoztatás) természetszerűen visszautal *ama* felfogásra, hogy *eme* örök helyzet felismerését valamely körülménynek ma, mikor ez a felismerés megtörtént, fel kellett idéznie“.

Mondhatom, gyatra kis nyelvtudás, azt az ama-eméjét neki! Hát kínaiul, eszeremisziul, arabusul, ó-sziúindiánul, cigányul, olá hul és csehül már nem tudja offenbárolni az apokalypsis revelatióját?

„A krízis-jelenség alanyi ismertetője: a válság-tudat. E válság-tudaton az emberi tudatnak azt a sajátos helyzetét kell érteni, amely a jelenségeket válságosnak *látja, fogja fel és tudja* és nem képes azokat másképen *felfogni*. A megoldhatatlansági jelleg minden esetben a tárgyi világban jelentkezik, a válság-tudat szellemi-pszichológiai jelleg. Így az embernek az a beállítottsága jelölődik meg, amely tulajdonképpen nem egyéb, mint a megoldhatatlansági jelleg vetülete a szellemi-lelki szférában. E tudatnak magától értetődően szintén két oldala van s ez megfelel a megoldhatatlanság két oldalának. Az egyik: a bizonytalanság, a második: a végzetesség“.

Hiába, csak ki muszáj venni az embernek a szájából a cigarettáját, mikor ilyeneket olvas. Különben ámulatában ejtené ki.

Vagy: „Ez a végzetesség-érzet nem egyéb, mint az eschatonszituáció szubjektív oldala“.

És minő szép pozitív-negatív lengések emelintgetik ki a kö-

vetkező mondatokat az alantas szférából az intellektuális oromzások felé:

„A válság-tudattal szemben tehát a legtöbben bizonyos távlatban vannak. Az előbbi pozitív válság-tudattal szemben ezt negatívnak lehet nevezni. A negatív válság-tudat a distancia következtében, amelyet fölvelt, annyira enyhül, hogy néha már csak mint elégedetlenség jelentkezik. Az elégedetlenség szintén lehet pozitív és negatív. A pozitív elégedetlenségben jelentkezik: a lázadás szelleme“.

Ezentúl majd én is így fuvolázok: Számos negatív imádságot konkretizáltam emez észhíjas írásművön.

Van aztán egy szava szerzőnknek, valóságos bájszó, úgy ejti ki, mint valami büvigét: krizeológia. — Óh ideológiák krizeológiája, mely a rizsfelfújtat is legszívesebben rizseológiává fújnád föl!

Írása vége felé azt állítja a szerző: „A fentebb tett éles megkülönböztetés nélkül az embernek a válság irodalmában okvetlenül el kellene tévednie“.

Nem hinném. Inkább úgy vélem, hogy még az is, aki tud valamiről valamit, ha véletlenül elolvas egy ilyen cikket, okvetlenül összezavarja még azt a kis tudományát is. Ez a cikk is nem a krízis irodalmát világította meg, hanem akaratlanul is a „tudományos“ irodalom válságára vetett fényt. Mert ma sokan írnak így. Azok, akiknek nagy a pipájuk, de kevés a dohányuk.

2. Hasonló modort mutat *Witzmann Gyula* tanulmányamije: a *Dokumentáció* is.

Nagy erőlködéssel és jobb ügyszó való buzgalom árán sejti csak az ember, miről van itt szó. Arról, hogyan kell az írásbeli terméket (könyvet, cikket, aktát, levelet stb.) összegyűjteni, rendezni, nyilvántartani, hogy kinek mire szüksége van, késedelem nélkül hozzájuthasson; továbbá, hogy miként lehet egy közleményt kereken, röviden és könnyen érthetően megírni.

„A szerzőnek először is szabatosságot, világos és precíz fogalmazást ajánl“.

Én is csak ezt ajánlanám dr. Tréfaffy úrnak, megjegyezve, hogy *precíz* annyit jelent: *szabatosan*, tehát nemcsak pocsék szó, hanem fölösleges is; továbbá, hogy stilisztikában általánosabb fogalom a világosság, mint a szabatosság, tehát ezt illeti meg a sorrendi elsőbbség. Azt is jegyezze meg a föntnevezett dokumentista, hogy az idegen szavak nem okvetlen kellenek a stílus világosságához. Egyébként aki szokás helyett konvenciót, szabály helyett normát, szándék, akarat, kívánság helyett intenciót, javítás helyett korrekúrát, közlés helyett publikálást, értekezés helyett disszertációt stb.-t mond s külön kéjveléssel az ankétet (szaktanácskozás!) franciásan írja: enquête, s aki maga így fogalmaz, az ne oktasson senkit arra, hogyan kell írni.

„Miután megismertük a *dokumentumok* keletkezése, gyűjtése, rendezése és megőrzése *körül* fölmerült kérdéseket, ideje lesz,

hogy magának a *dokumentációs* munkának alkotóelemeivel, a *dokumentáció technikájával* foglalkozzunk. Ide tartozik a *dokumentumok* feltárása, a megjelenési formák, a *dokumentációs szervek* és a hasznosítás *problémái*.

A feltárás vagy csak adatszolgáltatás, vagy *kiértékelés* is.“
Íme: így írnak a könyv, a betű hivatalos sáfárai.

Mibe mártsam tollam, hogy drága magyar nyelvünknek ezeket a szabadságleveles merénylőit visszariasszam rettentő munkájuktól? Talán epébe? Az epe nem elég keserű keservemhez. Vérbe? A vér nem elég veres haragomhoz. Mártsam talán kénsavba? A kénsav is gyöngé marású... Marad hát a tinta. Sajnos, ez nem eléggé zavaros az efféle stílus-szörnyeket kivajúdó agyi zürzavarhoz, de legalább feketeségével megközelíti némely lelkek ködöségét.

Tiszamarti Antal.

KÖNYVSZEMLE

Magyar Nyelvvédő Könyv. Közrebocsátották: Pintér Jenő és munkatársai. Második kiadás. Budapest, 1938. 288 lap. Sárkány Nyomda R. T.

„A Magyar Nyelvvédő Könyv első kiadásának 25.000 példánya néhány hónap alatt elkelt. A nemzeti öntudat szempontjából örvendetes jelenség ez: megnyugtató és fölemelő“, — írja Pintér Jenő a második kiadás előszavában. Hozzátehetjük: olyan könyvsiker ez, hogy egy pár esztendővel ezelőtt mesének is valószínűtlenül hangzott volna. Hamarjában nem is tudjuk, kit dícsérjünk érte. A nyelvvédő mozgalmat megindító Akadémiát? Vagy a könyv szerzőjét: Pintér Jenőt és munkatársait? Vagy a siker másik részesét, a könyv jelentőségét megértő olvasóközönseget és tanulóifjúságot? Tán leghelyesebb, ha egyiket sem. Tartasuk a nagyszerű kezdeményezést is, a buzgó munkásságot és páratlan eredményt is a nemzeti életosztón feltörő megnyilatkozásának. Elég sokáig s csaknem bűnös közönnyel szunnyadt ez az életosztón, hogy végre föllángoljon s világot gyújtson elmékben és szívekben. De ha nem ünnepeünk is, (a mozgalom apostolaira még sok munka vár, ne zavarjuk őket!) nyomát kell hagyni e folyóiratban azon való örömmünknek, hogy 25000 magyar olvasó tűzte ki zászlaját a nyelv épségéért folyó küzdelem elé, s így a legfontosabb őrhelyen is lobog a zászló!

Mindezt a Magyar Nyelvvédő Könyv első kiadásának diadala alkalmából írtuk le. Ezek után Pintér Jenő azzal lep meg bennünket, hogy a második, bővített és gyökeresen átdolgozott kiadás ötezer példánya is elfogyott. Ma tehát már 30 ezer Nyelvvédő Könyv — egész hadsereg — mozgósításával álljuk a harcot.

Kell-e ennél több? Lesz-e folytatása a sikernek? Bizonyára lesz. Amint a nyelv folytonosan változik, gazdagodik és fejlődik, akképp fejlődik a Nyelvvédő Könyv is. A munkatársak köre is bővül, tanár és tanuló, tudós és műkedvelő egyaránt hozzájárul, hogy minél tökéletesebb legyen. Az egyik egy régi, elavult, jóhangzású és jellemző rövid szóra bukkan, s ezt érdemesnek találja a felelevenítésre; a másikkal valamely idegen szó magyarítására alkalmas, találó szó jut eszébe; a harmadik a „Hibás kifejezések“ rovatát gazdagítja azzal, hogy egy-egy helytelen szólásra törölmetszett magyar szólást ajánl. Mindenki munkatársa lehet a könyvnek, föltéve, hogy jól tud magyarul. S ha a munkatársak egyre jobban szaporodnak, s az ország egész értelmisége szolgálatába áll, hogyne tökéletesednék a könyv? Egy nemzet dolgozik rajta!

Pintér Jenő művének főjelentősége abban van, hogy minden más könyvnél sürgősebben szükség volt rá. Ezért nem szorul hírverésre, amint munkatársai hadseregének sines szüksége toborzásra. A kellő időben megjelent jó könyv maga veri a hirt maga mellett s a lelkes katona önként vonul a zászló alá.

Az új Magyar Nyelvvédő Könyv már méreténél fogva is tekintélyesebb, mint a „régí“. Ez azonban nem azt jelenti, hogy a könyv első kiadása „elavult“, hanem csak azt, hogy az új könyv még tanulságosabb. Az első kiadásban az idegen szavak szójegyzéke 60 lap, a másodikban 162 lap terjedelmű. Kibővültek a magyaros stílusra és a nyelvi sajátságokra vonatkozó fejtegetések, gyarapodott a jeles íróktól és tudósoktól vett, nevelőhatású idézetek száma, teljesebb lett a további tanulmányokat szolgáló nyelvtudományi művek jegyzéke. Természetes tehát, hogy a második kiadás vaskosabb, tartalmasabb, s így használhatóbb is az elsőnél. (Pontosan: épp kétszerese, 144—288 lap.)

A könyv elrendezése oly egyszerű, világos, hogy világosabb már nem is lehetne. A nyelvtannak csak leggyakorlatibb részét öleli fel, a hibás szavak és kifejezések címszavait betűrendbe sorozza. Azt lehetne mondani, hogy a könyv kettős szótár: egyik része a helyes magyarság szótára, másik része az idegen szavaké. Ez a tulajdonsága teszi oly áttekinthetővé, hogy az olvasó pillanatok alatt találja meg a kellő felvilágosítást. A világos elrendezés pedagógiai értékét növeli, hogy elvont magyarázat helyett a *helyes és helytelen* kifejezéseket a példák özőnével szemlélteti s így a nyelvérzéket is fejleszti. Emlékeztet e módszer Arany János Szász Gerő költeményeiről írt bírálatának módszerére: nemcsak azt magyarázza, hogy „ne így“, hanem meg is mutatja: „így“.

Az olvasóközönséget, írókat s elsősorban a tanulóifjúságot nevelő könyvről érdemes tudni azt is, hogy csirája már régen benne van Pintér Jenő Stilisztikájában. A nyelv és stílus magyarosságát, az idegen szavak kerülését minden iskolai tankönyv kiemeli, de a vonatkozó névmás henye használatára, az alárendelésnek sokszor fölösleges voltára ő mutat rá először, párhuzamo-

san állítva egymás mellé a pongyolán és szabatosan szerkesztett mondatokat. A Nyelvvédő Könyv egy része így tulajdonképen gazdagabb anyagú, többfelé ágazó feldolgozása a szerző tankönyve egyik fejezetének.

De mind ennél fontosabb az egész könyvet átlengő szeretet. Az egyszerű nyelv, a stílus világossága, a bőséges példatár s általában a könnyű, játékos tanítás módja, mind az ifjúság iránti szeretetből fakad. Megható és fölemelő látvány, amint a kiváló irodalomtörténétíró felbeszakítja munkáját, leszáll az előkelő tanzék dobogójáról s a tanító közvetlenségével oktatja közönségét az anyatej-édességű, hamisítatlan magyar beszédre.

Keményfy János.

Farkass Endre: Szerencs tájegység nyelve nyelvjavító munkánk tükrében. Szerencs, 1938. 25 lap. Farkas Elemér könyvnyomdája.

Ez a tanulmány a szerencsi m. kir. áll. polgári iskola 1937—38. tanévi értesítőjéből való különlenyomat. A szerző összegyűjtötte benne IV. osztályos tanulóival a Szerencs és közvetlen környéke népnyelvében meglevő idegenszerűségeket. Részletesen ismerteti azokat a tényezőket, amelyek a tájegység nyelvének kialakulásában és romlásában közreműködtek. Arra a nagyon is sötéten látó megállapításra jut, hogy a népnyelv „mindegyre veszti szépségét és válik durvává, szedett-vedetté és bárdolatlanná.“ Mindezek alapján a nyelvtisztító munka kiterjesztésének szükségességét igyekszik bebizonyítani. A helyes magyarságra való nevelésnek az iskolából kell kiindulnia s már az elemi iskolában tervszerűen kell folynia. Pontokba foglalja azokat a gyakorlati tanácsokat, amelyek az iskola nyelvvédő munkájának eredményességét biztosítják. Végül bő szemelvényekben bemutatja tanítványai négyévi gyűjtőmunkájának eredményét. A közzétett anyagra volna egy szerény megjegyzésünk. A szerző elmulasztotta az összegyűjtött idegenszerűségek kellő megrostálását. Bajosan hiteti el velünk, hogy az ilyen szók, mint altruizmus, bonitas, dadaizmus, dogmatizmus, herbárium és még sok más efféle a tájegység nyelvében általános használatúak. A gyűjtéményről igazán elmondhatjuk: kevesebb több lett volna.

Tardos Károly.

LAPSZEMLE

A székesfőváros Népművelési Bizottságának munkaterve. 1938. október. — *Kodály Zoltán: Vessünk gátat kiejtésünk romlásának.* (Elmondotta a Rádióban 1938. szept. 18-án.) Az utóbbi két évtized alatt a magyar kiejtés nagyon megromlott. Az írott nyelvet nagy sikerrel védi néhány év óta a mind erősebben kibontakozó nyelvművelő mozgalom, a magyar nyelv kiejtését azonban nem gondolja senki. „Minden nyelvnek megvan a maga hangszíne, tempója, ritmusa, dallama, egyszóval zenéje. A magyarét egyre többen fújják hamisan.“ Különösen a műveltebb társadalmi rétegek kiejtése magyartalan. Ezek idegen nyelvtudás kedvéért elhanyagolják anyanyelvüket és kiejtésük megrontja az őket utánzó rétegeket is. A kiejtés romlásának két oka van. Az egyik a fogyatékos nyelvtudás. Az idegen nyelvet csak akkor tudjuk tökéletesen, ha a kiejtését is teljesen elsajátítottuk. A magyar kiejtést is tanulni kell, még született magyarnak is. Ennek legjobb módja a jóbeszédű falusi néppel való érintkezés. A hibás kiejtés másik, súlyosabb oka: a nemzeti öntudat gyengesége. A helyes magyar kiejtést mindenkinek kemény munkával kell megszereznie, aki nem kapta örökségül. Ehhez pedig az kell, hogy a magyar nyelvet minden másnál jobban szeresse. A kiejtés alaptevéneinek feltárása és rendszerezése a szaktudósok feladata, a tanügyi hatóságokra pedig az a munka vár, hogy a tudomány megállapításait az iskolák útján a köztudatba juttassák.

Az Erdélyi Múzeum Egyesület XI. vándorgyűlésének Em-lékkönyve. 1938. — *Szabó T. Attila: Anyanyelvünk épsége.* Általános elvek és megállapítások a nyelvhelyességről és a nyelvművelésről. „Annianyian mennek el gondatlanul és gondolatlanul a nyelvhelyesség kérdése mellett, annyi könnyelműség és felületesség tapasztalható a nyelvet beszélők, sőt a nyelvből élők (írók, újságírók, tudósok) részéről, hogy kötelesség e kérdésben újra meg újra nyilatkozni.“ A nyelvművelő mozgalomnak minden időben az volt s ma is az a célja, hogy felébressze a nyelvi lelkiismeretet kábult álmából és mindenkit az anyanyelv öntudatos használatának szükségességére serkentsen. A nyelvművelő néha semmisségnek látszó jelenségeket hibáztat, ezekkel azonban tulajdonképpen apró részleteiben mutat be egy általánosságban megfigyelhető bajt: az idegen gondolkodásmódnak nyelvünkre gyakorolt vesztes hatását. Az anyanyelv tisztasága és épsége éppen olyan fontos, sőt a művelt emberre nézve még fontosabb kérdés, mint a testi tisztaság dolga. A nyelvművelés harcosait nem az okvetetlenkedő hibakeresés szándéka, nem a szórszálhasogató kicsinyeskedés indulata vezeti, hanem az anyanyelv szeretete.

Az Est. 1938. okt. 4. — *Nyelvvédés a társalgóban.* Valame-lyik pesti színház társalgójában a Magyar Nyelvvédő Könyv ma-gyarításairól tartott magyarázó előadást az egyik művész. A bon-*viván: világfi* vagy *könnyűvérű* s a producer: *filmvállalkozó* ma-gyarításokat nem helyeselte. A filmgyár *producere* az az úr, aki

egy pénzbembertől megbízást kap, hogy bizonyos összegért filmet készítsen. Tehát nem vállalkozó, hanem film elkészítésével megbízott alkalmazott. Ellenben igen sikerültek a klakk szóra ajánlott *bértaps* és a parkettáncost helyettesítő *bértáncos* elnevezések.

Budapesti Hirlap. 1938. okt. 9. — *Trócsányi Zoltán: A szavajárása.* Igen sok ember beszédében van valami visszatérő idegen vagy magyar szó. Ezek a henye szójárások — pl. ergo, also, kérem szépen, kérem alássan, tudod, ugye, izé stb. — csak arra való, hogy a gondolkodás közben támadó szüneteket kitöltsék. Az ilyen súlytalan szavak használata hozzátartozik az élő beszéd pongyolaságához. Komoly, tudományos munkában elképzelhetetlenek.

Budapesti Női Divat Kalapkészítők Ipartestületének Értesítője. 1938. évf. 9. szám. — *Csuka Árpádné: Magyar ipart magyar nyelven.* Közli a női kalaposok műhelyszótárát. „Minden magyar iparosnak érdeke, hogy ismerje az iparával kapcsolatos összes anyagok, eszközök és fogalmak helyes magyar kifejezését.“

Debreceni Újság—Hajdúföld. 1938. június 12. — *Gáspár János: Beszédvédelem és beszédnevelés.* Sok ember nem becsüli meg a beszéd isteni adományát. Pedig nemcsak az a fontos, hogy mit mondunk, hanem az is, hogyan mondjuk. Nem elég az idegen szavak, magyartalan szófüzések és helytelen mondatszerkezetek ellen küzdeni, a hangsúly- és kiejtésbeli hibák épúgy elesúfítják beszédünket. A cikkíró ezután részletesen fejtegeti a helyes beszéd érdekében szükséges tennivalókat. — 1938. október 30. — *Nyelvében él a nemzet.* Pap Károly debreceni egyetemi tanár a magyar nyelv hathatós védelme ügyében körirattal fordult a tiszántúli szellemi élet irányítóihoz. A Debreceni Újság egész terjedelmében közli nyílt levelét. Nagy elismeréssel szól benne a Magyar Nyelvvédő Könyvről: «Ha volt valaha szükség nyelvünk védelme körül ilyen tanácsadóra, ma kétszeresen van, amikor látjuk, hogy átalakulóban körülöttünk az egész világ, és mi — testvértelen ága nemünknek — itt Európa közepén csak akkor őrizhetjük meg faji és állami önállóságunkat, ha egyszerre mentől műveltebbekké, egyben mentől magyarabbakká is igyekszünk válni.»

Debrecen. 1938. okt. 9. — *Szeremley Béla cikke néhány magyar szó mellőzéséről.* Az elcsatolt területek kisebbségi sorsba kényszerült magyarjai elszántan küzdenek nyelvük szabad használatáért. Ugyanakkor mi túlságba vitt udvariasságból lemondunk arról, hogy az idegen népeket, városokat, országokat a magunk nyelvén nevezzük meg. „Nyelvünk minden szava drága kincs. Tévesen értelmezett előzékenységből ne engedjük pusztulni vagy sutba dobni egyetlen szavát se édes anyanyelvünknek!“

Erdélyi Múzeum. 1938. 3. füzet. — *Brüll Emánuel: Résztvevő vagy részvevő?* A magyar nyelvben a tárgyias összetételnek mindkét fajtájával találkozunk, a jelölttel is (*résztvevő*) s a jelöletlenül is (*részvevő*). Nyelvünk az effajta összetételekben igen gaz-

dag, különösen a jelöletlen összetételek képzésének lehetősége háttérmentesen. Aránylag kevés az olyan tárgyas összetételeknek száma, amelyekben ez a viszony a tárgyraggal jelölve van (pl. *semmitmondó, velőtrázó* stb.). A magyar nyelv természetéhez jobban illik a jelöletlen tárgyas összetétel s a mai nyelvhasználatban ez a szabályosabb és helyesebb. — *Brüll Emánuel: A tárgyas igeragozás hibás használata.* A tárgyas ragozás használatában újabban az a helytelen szokás kezd elterjedni újságokban és könyvekben, hogy átnemható igéket az átható igék módjára tárgyasan ragoznak. Pl. „*Nyilatkozta az elnök.*“ „*Lemondta a világ bajnokai részvételt.*“ Az ilyen szabálytalanságok ellen küzdenünk kell, míg lehetséges, addig, míg a szabálytalanságból és szokatlanságból szabályos és megszokott nem lesz. — *Szabó T. Attila: Iszom vagy iszok?* „Az ices ragozás történeti változásának és jelenlegi állapotának ismerete arra int bennünket, hogy e kérdésben nem szabad a nyelvtani kizárólagosság merev álláspontjára helyezkednünk. Ma már kétségtelenül megoszlik a nyelvhasználat. Hiába akarjuk rákényszeríteni akár tanítványainkat, akár környezetünket arra, hogy az ices ragozást alkalmazzák, ha e külön ragozás annak a vidéknek köznyelvéből kiesett. Viszont felesleges dolog az ices ragozás ellen hadakoznunk. Nem szabad túlzottan, mereven ragaszkodunk a régihez az újabb és nem magyartalan nyelvfejlődéssel szemben, viszont felesleges irtó-hadjáratot viselnünk olyan nyelvi alakok ellen, amelyek a magyarság egy részének nyelvérzéke szerint, mint helyesek, használhatók is.“

Magyar Kárpitos Ipar. 1938. évf. 13—14. szám. — *Füzessyné Zanker Aranka: Nyelvében él a nemzet.* Felhívja a figyelmet a M. T. Akadémia magyarító mozgalmának fontosságára. Számos új szót közöl a paplanos ipar köréből.

Magyar Nyelvőr. 1938. évf. 7—8. szám. — *Balassa József: Nyelvtisztaság és nyelvhelyesség.* Tanulmányoszerű cikkben foglalkozik a most megjelent nyelvvédő könyvekkel. (Pintér Jenő, Halász Gyula, Gárdonyi Géza, Kodály Zoltán.) Értékes észrevételeit a nyelvjavító mozgalom általános szemléjével fejezi be. Mindenki helyesli a nyelvtisztítást, a napilapok lelkes cikkeket közölnek, a hatóságok rendeleteket adnak ki, de ugyanakkor ők maguk bosszantó nyelvi hibákkal szövik tele mondataikat. Az olvasók tömege kritikátlanul ismelti a napilapok, szónoklatok, köznapi társalgás szólásait, majmolja az új divatszavakat és mondásokat. A helytelen kifejezés sokkal gyorsabban terjed, mint a jó: a betegség ragadós, az egészség nem. Az írók sértésnek tekintik, ha stílusukat valaki bírálni meri. «Hiányzik a sajtó és az írók nagy részéből a nyelvi lelkiismeret, az a tudat, hogy ha az író rosszul, hanyagul ír magyarul, ezzel százak vagy ezrek nyelvérzékét rongja. Mit kell tehát tennünk? Tovább folytatni a küzdelmet a magyar nyelv helyessége és tisztasága érdekében. Gutta cavat lapidem. Régi és igaz közmondás. Ha százszor meg százszor ismétlünk valamit, mégis csak megragad és lassanként a jó is terjed. Hisz ha nézzük a Nyelvőr régi évfolyamait, sok olyan kifejezés és nyelvi botlás megrovását látjuk, amelyet ma egyetlen író sem

merne tollára venni. A legfőbb feladat az iskolára vár. A francia középiskolában a francia nyelv és stílus tanítása a legfontosabb tárgyak közé tartozik, nálunk elhanyagolt terület. Természetes, hogy ezt meg kell előznie annak, hogy a tanárképzés olyan tanárokat neveljen, akik maguk kifogástalan magyarsággal írnak és beszélnek és ezt a készségüket át is tudják adni tanítványaiknak.»

Népszava. 1938. június 26. — *Bresztovszky Ede: Nyelv és társadalom.* A magyar társadalmi mozgalmak harcosa kell, hogy megbecsülje a magyar nyelvet, hiszen az fűzi legszorosabban a magyar néphez, borújához és derűjéhez, multjához, jelenéhez és jövőjéhez. Valamikor Tánicsics Mihály könyvet írt arról, hogy a legrégebb nyelv a magyar. Tánicsics ebben nagyot tévedett. «De ha nem is a legrégebb, ránk nézve a legfontosabb. Napfény, levegő, kenyér és meggyőződés. Nem élhetünk meg nélküle. Becsüljük hát meg és vigyázzunk rá.»

Pesti Napló. 1938. okt. 5. — *Tápay-Szabó László: Huszonöt-ezer könyv.* Kazinczy korát kivéve, sohasem foglalkozott a magyar nyelv sorsával egy nemzedék sem olyan sokat, mint a mai. Bizonyossága ennek a Magyar Nyelvvédő Könyv sikere is: első kiadását huszonöt ezer ember vette meg. Ennek a könyvnek az lesz a sorsa, ami a Hármas Kis Tükör-é volt. Számos kiadást ér majd, mert a művelt magyar közönség nem tud meglenni nélküle. A munka a magyar nyelvédelem két legfontosabb feladatát oldja meg: kiküszöböli a felesleges idegen szavakat és magyarosítja a helytelen kifejezéseket és mondatszerkezeteket. A nyelvédelemre még további feladatok is várnak. Ilyen a már elfeledett, jó magyar szavak feltámasztása és a szokatlan, de minden ízükben magyaros kifejezéseknek visszaültetése az élő magyar nyelvbe. Ezeknek a feladatoknak a megvalósulása nem lehetetlenség. — 1938. okt. 18. — *Laczkó Géza: Emlékkánál, fakanál.* Csevegés a vásárok és búcsúk elárusítóinak versikéiről és a bennük előforduló magyartalanságokról.

Postás Út. 1938. szeptember 27. — *Sámel József: Tudunk-e jól magyarul?* Még a legműveltebbek között is kevesen vannak olyanok, akik tökéletesen tudnak bánni gyönyörű nyelvünkkel. Hivatott nyelvművelők évek hosszú sora óta nagy lelkesedéssel és felkészültséggel harcolnak az elszaporodott magyartalanságok ellen. Ez a nyelvvédő munka újabban a magyar szellemi élet minden területére kiterjed, sőt a különféle ipari szakmák nyelvének megtisztítását is nagy sikerrel folytatja. Nem elszigetelt jelenség tehát ez a mozgalom, hanem szerves része annak a nagy nemzeti erőfeszítésnek, amellyel a magyar társadalom szellemi életében és a gazdasági életben egyaránt igyekszik visszaszerezni elvesztett hadállásait. A cikkíró felhívja a magyar postások figyelmét erre a minden ízében korszerű mozgalomra, a Magyar Nyelvvédő Könyv-re és a Magyarosan-ra. „Nemsokára alig lesz olyan pálya vagy élethivatás, ahol a világos, érthető s egyben magyaros írásmód életfeltétellé ne válnék.“

Reklámélet. 1938. évf. 9. szám. — *Kostyál Jenő: Bemutató példázatok a híresítő mesterség szókincsének magyarosításából.*

A Magyar Reklám Szövetség egyhangúlag magáévá tette a magyarítás ügyét. A cikkíró megkezdi a gyomláló munkát a könyvnyomtató mesterség dudvás kertjében. (Pl. A reklámséf ideáit elfogadták, kivitelezésre approbálták, meghívja a grafikust, a skicceket átadja. Magyarul: A híresítő főnök ötleteit elfogadták, megoldását jóváhagyták, meghívja a rajzoló művészt, a vázlatokat átadja.)

Tükör. 1938. évf. 10. sz. — *Schöpflin Aladár: Viz lassú zúgással...* A költőnek az inverzióhoz való joga kétségtelen minden olyan esetben, amikor ezzel kifejezőbbé, tömörebbé teszi a stílust vagy jellemez valamit. Ezzel a joggal minden nagy költőnk élt. Hogy mikor és mely mértékig, azt a költő tehetsége szabja meg.

Új Magyarország. 1938. okt. 29. — *E. K.: Ügyeljünk az „öreg” szó helyes használatára.* A pesti közönség egy része a német „alt” jelzőre csak egy magyar kifejezést ismer, ezt: *öreg*. Szerinte altes Kleid: *öreg* ruha (nem ócska), altes Haus: *öreg* ház (nem régi ház), alter Wein: *öreg* bor (nem ó bor), alte Geschichte: *öreg* história. Fogyatékos nyelvismeretében nincsenek meg a tősgyökeres régi rokonszavak: *ó, ócska, ódon* stb.

Üjság. szeptember 21. — *Török Sándor: Köszönjük szépen, főpolgármester úr!* Karafiáth Jenő főpolgármester átiratában felhívta a székesfőváros polgármesterét, utasítsa ismét a fővárosi hivatalokat, hogy legalább azokat a rendeleteket szövegezzék gondosabban, amelyek a nagyközönség elé kerülnek. Jeles és dícséretreméltó lépés ez. Talán elkövetkezik egyszer az az idő, mikor a szegény ember ügyvéd nélkül, csak úgy magától megérti azt a nyelvet, amelyen a hivatalos hatalom szól hozzá. Ez a nyelv, mint a Bach-korszak hagyatéka ma is él. Nemesak él, hanem önmagában, az élő nyelvtől teljesen elszigetelten virágozik is.

Veszprémi Hírlap. 1938. március 20. — *Kertész Kálmán: Kereskedőink és a magyar nyelv.* A magyar kereskedelmi nyelv német hatás alatt meglehetősen megromlott. A kereskedelmi levelezésbe belekövesedtek bizonyos szolgai fordítások a németből (pl. „kelt becsesére elválaszolólág”). Magyartalan az áruk árának felkapott kiírása: P 4.—. Ez szolgai utánzása a németnek. A lelkes hangú cikk felhívja a magyar kereskedőket, hogy beszéljenek és írjanak magyarul és magyarosan.

FIGYELŐ

A NYELVMŰVELŐ BIZOTTSÁG ÜLÉSEI.

A M. T. Akadémia Nyelvművelő Bizottságának 1938. évi október 26-iki ülése.

Pintér Jenő elnökletével jelen vannak: Csathó Kálmán, Csengery F. János, Gyomlay Gyula, Hegedüs Loránt, Kaán Károly, Keményfy János, Nagy Miklós, Szinnyei Ferenc, Szinnyei

József, Verebély László akadémiai tagok, Dengl János, Halász Gyula, Harsányi Zsolt, Hindy Zoltán, Radó Antal meghívott tagok. Jegyző: Putnoky Imre.

Kaán Károly napirend előtt felszólal és a Magyar Nyelvvédő Könyv második kiadásának megjelenése alkalmából a Bizottság őszinte nagyrabecsülését és elismerését fejezi ki az elnök iránt.

Putnoky Imre h. előadó ismerteti a mult ülés óta érkezett iratokat. Faragó József kir. tanácsos, ny. polgármester az Akadémiának küldött levelében kifogásolja a *szlovák* szó használatát, amely a régi, becsületes *tót* szót kiszorítja nyelvünkől. A Bizottság Halász Gyula és Hegedüs Loránt hozzászólása után ebben a kérdésben újabb állásfoglalást nem tart szükségesnek, mert a Magyarosan egy régibb évfolyama kimerítően foglalkozott már vele.

Szabadka Károly ny. postafőfelügyelő a névmagyarosítás ügyében egy terjedelmes beadványt juttatott el a M. T. Akadémiához. A magyar név nagy nemzeti jelentőségét hangoztatja benne s egyben rámutat azokra a módokra, amelyeknek segítségével, minden hivatalos kényszer látszatát elkerülve, csupán társadalmi s méginkább egyéni tevékenykedés útján nagy eredményt lehetne elérni. A Bizottság ebben a kérdésben nem foglalhat állást.

Az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület elnöksége közölte a Magyar Tudományos Akadémiával, hogy egyik tagja, Kállay Géza kormányfőtanácsos, bányaigazgató körülbelül 25 év óta dolgozik egy magyar-német bányászati és kohászati szakosztáron. Ez a munka nemcsak a szigorúan vett bányászati és kohászati szókat, hanem a bányászat és kohászat segédtudományainak műszavait is magában foglalja. A szótár a jövő év tavaszára teljesen elkészül. Az Egyesület azzal a kérdéssel fordul az Akadémiához, vajjon nyelvészeti osztálya vállalná-e ennek az anyagnak nyelvészeti szempontból való felülbíráását. A Bizottság Csathó Kálmán, Kaán Károly és Verebély László hozzászólása után úgy határoz, hogy végleges állásfoglalása előtt látni óhajtja a munkát s csak azután dönt majd felülvizsgálatáról.

Elek Károly szakiskolai igazgató szervezett hadjáratot sürget a napilapok hasábjain éktelenkedő felesleges idegen szavak ellen. Ebbe a küzdelembe szerinte az ifjúságot is bele lehetne vonni. A diákok a lapok szerkesztőségét folytonosan figyelmeztessék és kérjék, hogy a magyar nyelv tisztasága érdekében a jövőben kerüljék az ilyen szavak használatát. Ha a napilapok százával kapnák naponként az ilyen figyelmeztető leveleket, ha azt látnák, hogy a magyar diákság komolyan küzd a sajtó nyelvének megmagyarosításáért, akkor ez a mozgalom előbb vagy utóbb sikerrel járna. A Bizottság ebben a kérdésben arra az álláspontra helyezkedik, hogy ilyen szervezésben nem vehet részt.

Az elnök közli, hogy szeptemberben megjelent szerkesztésében és kiadásában a Magyar Nyelvvédő Könyv második kiadása.

A kötetből négyezeröttszáz példány elkelt, félezer példányt ingyen osztottunk szét íróknak, hírlapíróknak, szerkesztőségeknek. Nemcsak itthon végeztük ezt a felvilágosító munkát, hanem még Amerikába is számos példányt küldtünk a könyvből.

Mozgalmunk népszerűségét a hírlapok és folyóiratok nyelvtisztító cikkei is mutatják. A Magyarosan folyóiratszemléjében számon tartjuk a jelentékenyebb közleményeket s ahol jónak látjuk, kapcsolatot keresünk a nyelvvédő törekvéseket támogató szerkesztőkkel és cikkírókkal.

Az iskolák nyelvőrző munkájának irányítása végett az elnök több értekezletet tartott a különféle iskolafajok igazgatóival és tanáraival. Iskoláink nagy lelkesedéssel élesztik a tanulók tüzes érdeklődését.

A műhelynyelv magyarításának érdekében több iskola összeköttetést keresett az ipartestületekkel s fölkérte őket, hogy az új műhelyszótárakat nyomassák ki nagyobb alakban s kartonra ragasztva osszák ki az iparosok között a műhelyekben és üzletekben való kifüggesztés céljából.

Hegedüs Loránt bejelentését, hogy a Takarékpénztárak és Bankok Egyesülete a Nyelvművelő Bizottságnak ötszáz pengőtt készülni minden feltétel nélkül felajánlani, a Bizottság örömmel veszi tudomásul.

Az elnök javaslatára a Bizottság felkéri az Akadémia I. osztályát: küldje ki Keményfy János és Sági István I. tagokat a Bizottság rendes tagjaiul és válassza meg Juhász Jenő egyetemi magántanárt és Kodály Zoltán főiskolai tanárt meghívott tagnak.

Még egy szó a középiskolai magyar nyelvvédelemről.

Folyóiratunk múlt számában — az évvégi értesítők adatai alapján — ismertettük a fiú- és leányközépiskolák nyelvvédő munkásságát. Összefoglalásunk a dolog természeténél fogva nem adhatott teljesen hű képet, mert az iskolai életbe való közvetlen bepillantás helyett meg kellett elégednünk az értesítők hosszabb-rövidebb beszámolóival. Azt is meg kell említenünk, hogy nem annyira a nyelvvédő munkásságról beszámoló intézetek teljes felsorolására, mint inkább az iskolai nyelvvédelem különféle módjainak és eljárásainak bemutatására törekedtünk. Így megtörténhetett, hogy egy-két iskola talán említés nélkül maradt, amiért utólag bocsánatot kérünk.

Meg vagyunk győződve, hogy sokkal több középiskolában folyik a nyelvvédő munka, mint amennyiről az értesítők beszámolnak, sőt szeretjük hinni, hogy többé-kevésbé valamennyiben.

Összefoglalásunk egy hiányát utólag mi is érezzük. Kimutattuk az iskolai nyelvvédő munka sokféleségét, de nem említettünk meg olyan iskolákat, melyekben ez a sokirányú munkásság a le-

hető legnagyobb mértékben megvalósult. Most e hiány némi pótlására rámutatunk két iskola teljes nyelvvédő munkásságára. Az egyik a budapesti VIII. ker. közs. Vörösmarty Mihály gimnázium, a másik a budapesti IV. ker. evangélikus leánygimnázium.

Az első előbb tanári gyűléseken és szülői értekezleten tárgyalta a nyelvvédelem ügyét, azután sokoldalú ügyességgel vitte be az iskolai életbe. Vasskó Béla tanár a szülői értekezleten gyakorlati példákat mondott az idegenszerű és helytelen kifejezések helyesbítésére. Ismertette a diáknyelv kedves és kerüendő szavait. Beszámolt próbái alapján arról, hogy mennyire behatolt a kültekkel nyelve a tanulók beszédébe. Megszívlelendő tanácsokat adott a nyelvvédelemre. Ilyenek: küzdjünk a meggyökerezett rossz nyelvi szokások ellen; óvakodjunk a túlzásoktól; a nyelvi változásokban a romlás mellett lássuk meg a fejlődést is; tisztítsuk környezetünk nyelvét; küzdjünk a nyelvrontó sajtó, színház és irodalom ellen; olvassunk kevesebb fordítást; vásároltassunk nyelvvédő könyveket. Igen tanulságos az iskola nyelvvédő munkája. Osztályonként kijelölt nyelvőrök vannak. Ezek 2—3 hetenként táblát szerkesztenek, melynek balfelén vannak, piros tintával áthúzva, a hibás szavak és szólások, jobb felén a jók. A tanár az osztályban szerzett tapasztalatai alapján nyelvőrző tízparancsolatot szerkeszt. A nyelvőrző munkát osztályozza. Az érettségi altételek közé nyelvvédő tételeket is felvesz. A cserkészekkel a nyári táborozás alatt vidéki szavakat gyűjtet stb. Az iskola és önképzőkör munkáját támogatta a III. és IV. osztály tanulóiból alakult Szavalókör, melynek célja: nyelvünk szépségének és tisztaságának ápolása; védelme írásban és élőszóban; a szép magyarsággal való beszéd; helyes magyar kiejtés. Ülésein ilyen előadások szerepeltek: Diákok szerepe a nyelvvédelemben. Kik vétének a helyes magyarság ellen? Az iskola és az utca nyelve. Helytelen és magyartalan feliratok.

A budapesti IV. ker. evangélikus leánygimnázium nyelvvédő munkássága mind multjánál, mind sokoldalúságánál és elmélyedő alaposságánál fogva valósággal mintaszerűnek mondható. Az iskola nyelvvédő köre „*Szép Magyarsággal Beszélők Egyesülete*“ (rövidítve: Szembe) néven immár 16 éve működik, mint önálló ifjúsági egyesület. Jelszava: „Magyarért, magyarul, magyarán“. Alapítója Jeszenszky Ilona tanár, jelenlegi vezetője dr. Zelenka Margit tanár. Ifjúsági tisztikarában van osztályonként 2—2 (népesebb osztályokban 3—3) ú. n. Szembe-őr, akik a társaik beszédébe betolakodó idegenszerűségeket, magyartalan szófűzéseket, helytelen hangsúlyozásokat irtják. A kör kéthetenként tartott gyűléseket, s ezeken a tagok jelentést tettek munkájukról. Itt számoltak be tősgyökeres magyar kifejezések gyűjtéséről s dolgoztak fel az osztályonként gyűjtött 30—30 helytelen kifejezést. A helytelenségeket (vastag piros vonallal áthúzva) osztálytáblákra írták, melléjük a helyes magyar kifejezéseket. Képes táblákon találó raj-

zok vették a növendékek emlékezetébe a kerülendő idegen és a helyettük használandó jó magyar kifejezéseket. Minden osztálynak volt egy közös Szembe¹ füzeté, melybe a hibásan használt kifejezések helyes alkalmazását írták. Gyűléseken beszámoltak a külföldi nyelvtisztító törekvésekről is; az idén az olaszról, a múlt évben a németről.

Az egyesületnek jó segítségére volt a „Magyarosan“, mely minden osztálynak s egyénenként sok növendéknek járt, és Pintér Jenő Nyelvvédő könyve. A nyelvvédelmi pályázaton két növendék dícséretet nyert.

Munkásságát az iskolai főhatóság is többször értékelte. Pintér Jenő főigazgató látogatásai alkalmával mindig megdicsérte; legutóbb a látogatást tevő főigazgatói megbízott is elismerését fejezte ki. Az egyesület sokévi tapasztalatait felajánlotta más iskolák számára is, s ennek eredményeképpen többen meglátogatták.

Kívánjuk, hogy a kitűnő példát minél több intézet kövesse.

Nagy Sándor.

Székesfővárosunk polgármesterének figyelmébe!

Fővárosunk törvényhatósága 1935-ben kelt határozatával valamennyi városi hivatal, intézmény, üzem köteletségévé tette, hogy nyilvános közléseiket mindenkor a magyar nyelvhelyesség és nyelvtisztaság törvényeinek megtartásával készítsék. Ennek a nemes indítékú határozatnak — fájdalommal tapasztaljuk! — nincs semmi foganatja. Elhangzott, eltűnt nyomtalanul. Tudjuk ezt valamennyien, akik aggódó gonddal figyeljük a hivatalos nyelv kártevő hatását. Tudja székesfővárosunk hivatott vezetője, kiváló polgármesterünk is. Erről meggyőz a Magyarosan-ban (VII, 142) közzétett 1938. március 28-i rendelete. A rendelet *újából* „figyelmébe ajánlja“ a fővárosi hivatalok, intézetek, részvénytársaságok vezetőinek, hogy a „beosztott alkalmazottakat a helyes magyarság követelményeinek megtartására nyomatékosan figyelmeztessék és az általuk elkészített szövegtervezeteket ebből a szempontból fokozottabb gonddal vizsgálják felül.“

A Székesfővárosi Közlekedési Részvénytársaság („Beszkárt“) a minap tért át a kasszakasz használatának új rendjére. Kibocsátott új jegyet is. A jegy szövege ez:

„Kísérleti szakaszjegy. Érvényes a kifüggesztett beosztás szerinti két kasszakasz *beutazására*.¹ A jegy *további*¹ használata a büntető törvénykönyvbe¹ ütközik. Átszállásra nem érvényes. A kalauz a felszállás helyének megfelelő kasszakaszszámot lyukasztja a jegyen.“

¹ Én szedtettem dőlt betűvel.

Nyilvánvaló, hogy a „Beszkárt“ urai nem ismerik a törvényhatóság határozatát és a polgármester többszöri felhívását. Ha ismernék, bizonyára másképpen szövegezték volna meg a „kísérleti“ jegyet. Ilyenformán:

Szakaszjegy. Ez a jegy a kifüggesztett beosztás szerint két kisszakaszra érvényes. Átszállásra nem érvényes. A kalauz a jegynek a felszállás helyét jelző kisszakasz-számát kilyukasztja. Kettőnél több kisszakaszon való használataért törvényszabta büntetés jár.

Igaz: ez a szöveg nem elég tekervényes. De elébb-utóbb csak megszoknák a hivatalok urai is.

A „Beszkárt“ példája is mutatja, hogy írott malaszt marad a legnemesebb elhatározás is, ha nem találjuk meg a megvalósításhoz vezető utat. A „figyelembe ajánlás“ nem ez az út. Ennek szomorú bizonyítékai a polgármester főntebb ismertetett rendeletei is. De nem akarunk aggódásban, bírálatban kimerülni. Indítványt tennénk a törvényhatóság határozatának megvalósítására. Íme:

1. Központi nyelvvédő szervezet kérünk a városházára. Ez a szerv irányítaná és ellenőrizné valamennyi városi hivatal, üzem munkáját a nyelvvédelem szempontjából. Tanácsadója lenne a főváros közönségének gyakorlati nyelvhelyességi kérdésekben. (Cégtáblák, utcai hirdetések stb.)¹

2. A fogalmazó tisztviselők kötelező nyelvvédő tanfolyamon vegyenek részt.

3. A tanfolyam befejezése után a hivatali vezetők a helyes magyarság szabályai ellen elkövetett hibákat a helyesírási hibákkal egyenlő módon bírálják el.

Tudjuk: a megvalósításnak vannak más, alkalmasabb lehetőségei is. Jőjjenek ezért azok, akik megmutatják a célhoz vezető legjobb utat! Székesfővárosunk polgármesterét pedig kérjük: lépjen erre az útra, gondoskodjék arról, hogy a törvényhatóság határozata valósággá váljék. Mert nyelvében él, — de nyelvével pusztul a nemzet!

Loványi Gyula.

¹ A bécsi rendőrség főnöke 1938. szeptember 1-én fölhívta a kereskedőket arra, hogy az üzletek tábláiról tüntessék el az idegen szókat. Az eltüntetendő idegen szók jegyzékében sok pesti ismerősre akadunk. A rendőrség főnökének felhívása „dringende Aufforderung“ címmel jelent meg. A német nyelv művelői meg lesznek elégedve az eredménnyel!

Néhány szó a katonai nyelvről.

Honvédségünk minden elismerést megérdemel azért a dícséretes buzgóságért, amellyel az egész katonai műnyelvet magyarrá tette. Nehéznek látszott kezdetben a közös hadseregben használatos és a nagyközönség köreiből is elterjedt, nagyszámú idegen kifejezés magyar megfelelővel való helyettesítése. Azonban tisztjeink és altisztjeink viszonylag rövid idő alatt annyira rászok-

tatták a legénységet a magyaros beszédre, hogy most már nemcsak szolgálat közben, hanem magánbeszélgetésben is a magyar szavakat használják, még akkor is, amidőn a polgári közönség a közkeletű idegen szóval él. Így engem ugyancsak meglepett a *gépkocsi*, *gépszín*, *vezető* (*gépkocsivezető*) stb. állandó és következetes használata az autó, garázs és soffőr helyett.

A katonai műnyelvben szép számban akad természetesen szokatlan nyelvjúitási szó (*táskány*, *lejt* = lejtő stb.), sok a németből való szolgálai fordítás, viszont nagyon gyakori a talpraesett, helyes kifejezés is. A szolgálai fordításra jellemző példa a nyakatekerten hangzó *országos jármű*. Előkelő elnevezés, de miért ne maradhatnánk meg a *szekér* vagy *kocsi* mellett, mikor ugyanazt jelenti?

Viszont hallunk régi, elfelejtett szavakat is. Ilyen például az *örbotos*. Nagyon jó kifejezésnek tartom még a generátor helyett az *áramforrást*, tank helyett a *harckocsit*, karabiner helyett a *rugóskamót*, stb.

A magyar nyelv ügyét szerető gondossággal ápolja a Katonai Szemle és a Honvéd Altiszti Szemle is. Ezekben többízben olvastam népszerű nyelvművelő cikkeket. Buzdítják tisztjeinket és altisztjeinket, hogy törekedjenek a magyaros, szabatos beszédre és kerüljék az idegen szavakat.

Néhány különösségre is ki óhajtok azonban térni. Rút németesség például az újonckiképzésen olyan gyakran hallott: *Meg vagyok értve?* kifejezés. Pedig ez nemcsak egyes tisztek pongyola beszédmódja, hanem, sajnos, eléggé elterjedt hiba. A példa ragadós. A tisztektől eltanulják az altisztek és ezektől viszont a tisztesek is. Az ilyen helytelen kifejezések gyorsabban ragadnak a helyeseknél. Manapság már minden örvezető, aki az újoncokat puskafogásra oktatja, így fejezi be mondanivalóját: *meg vagyok értve?* Pedig sokkal egyszerűbb és magyarosabb lenne, ha így kérdeznék: „*Megértették?*“

Egy másik bántó hiba a szintén gyakran hallható: *egy szakasz* (értsd első szakasz), *kettő szakasz*, *három szakasz* (értsd második, harmadik szakasz). Ennek lélektani háttere az, hogy a szakaszok elnevezése kettős számozású: 3/I szakasz (olvasva: három per egy szakasz). Önálló használatban azonban ragaszkodni kellene a helyes kifejezéshez. Az ép nyelvérzékűek kezdetben még *első szakaszt* mondanak, de ha előljáróiktól folyton hibásan hallják, ők is hamar eltanulják a helytelen alakot. Ez is hasonlóan bántó nyelvhiba, mint a rádió Budapest egy, Budapest kettő bemondása (ld. Msn. VI, 59 és 143).

A társalgási nyelvben nagyon elharapódzott az utóbbi időben két teljesen fölösleges német szó is: a *flieger* és *zöger*.

Az említett hibák azonban eltörpülnek a honvédségnek a magyar nyelv tisztasága érdekében végzett óriási szolgálata mellett. Kívánjuk, hogy az említett két értékes és a magyar nyelv

ügyét szíven viselő folyóirat segítségével továbbra is folytassa nyelvtisztító munkáját.

Kálmán Béla.

Az új magyar stílus virágoskertjéből.

Most megjelent könyvek és cikkek élvezetes mondatai.

A karmesteri munka befejező frázisa (így!): a produkció. Itt dominál igazán a karmester szuggesztivitása. Utóljára koncentrálja minden idegerezjét, hogy a próbákon a legapróbb részletekig kidolgozott interpretáció legkisebb nüansza is az ő elképzelése szerint érvényesüljön. Laikus számára elképzelhetetlen erővel és intenzitással kell élnie a karmesterben a muzsikának, hogy az a 100 emberre átvitt szuggesztió villanydrótján áthaladva, még mindig alkalmas legyen a zenészek képzeletét mágikus erővel felgyújtani. Az ilyen hihetetlenül nagy lelki koncentráció a karmesterekben egyénenként változó külsőségekben nyilvánul.

Egyik szépirodalmi folyóiratunkból.

Mindazt, amit a magyarság ősi életformájáról és átalakulásáról adatszerűen tudunk, a két kultúrkör szellemével és életformájával szembeesítjük, azokba tagoljuk bele, azokkal értelmezzük a sajátos jelenségeket, ilyenformán felderítjük a magyar szellemiség és életforma tényleges strukturáját, melynek a két kultúrkör termékeny egymáshatásából kellett szükségképpen egyéni szintézisként létrejönni.

Egyik tudományos folyóiratunkból.

Hogy az ilyen nevelésű s formálású magyar hangból s nyelvből mi hiányzott, azt minden fejtegetésnél és sorravetelnél jobban megmondja egy sor írás, és akármelyik, a pedig nem kis nyelvművész Rakosi Jenő francia operett-fordításából, mik a Meilhac-Halévy huncut *vol-au-vent*-jét laktató kolbászra váltották át, és zsirba fogták le az offenbachi s planquettei zene szitakötői lebbenéseit. Ebből a zsirosságból mentette ki s e szitakötői lebbenéssel szerezte meg a magyar beszédet, írást, verset és zene-zöveget a magyar kabaré, melyben Nagy Endre, a maga áldott, gazdag s intellektuális személyén át műfajjá, s hozzá magyar műfajjá, a többi világ utánozni hiába próbált irigysége tárgyává építette s tökéletesítette ki a francia kiskocsmá és benne az Aristide Braunt egy kicsiny mellékességét, — s hol Makai Emilnek, Heltai Jenőnek, Molnár Ferencnek s az azóta bolondjába, veszettségbe s világgá indult Gábor Andornak ötletet, biztatást és alkalmat adott arra, hogy kiváltsák magukból s magukon át a magyar nyelvből és versből azt a felsőséges pergést, mely addig csak a franciában volt meg s mit a francián kívül ma is csak a magyar tud.

Ignotus Hugó cikkéből.

A költőkből úgy tör elő valami szublimált erdélyiség, ahogy Arany János balladáiban objektiválódott az elnyomatás hangulata...

Nincs érdekesebb dolog, mint az, amit a motivumok osztódásának nevezhetnénk: régi motivumok és új motivumok úgy különböznek egymástól, mint kivált sejtek a közös anyasejtől: eltávolodnak tőle, de lényegében azonosak maradtak, ezer reflexszel intenek vissza rá...

Egyaránt távolvannak a naturalizmus merev módszereitől s a mindenáron való stiluseresés aggályaitól... itt-ott a székelly mese-ér felbukkanása, a fantázia mozgása, itt-ott némi Tamásias

emlék a rajzban, a jelenet realiztikus humorában s főleg: az inspirációnak, a tárgynak az íróval szoros-közeli, személyes kapcsolatából fakadása s ami ebből következik, melegség s az igazi couleur locale, alakoknak és környezetnek szoros egybeolvadása, belső szünbiózis. Érdekes a legintellektuálisabb gyökerű s tükrű, a népi Nagy István novellája, a leggazdagabb Bözödyé, a legkonvencionálisabb az említendők közt Wassé.

Egyik tudományos folyóiratunkból.
Gy. J.

A tanulóifjúság nyelvvelő pályázata.

A Magyarosan áprilisi számában pályázatot hirdettünk a tanulóifjúság számára a következő címmel: *Népies szavak, magyaros kifejezések, eredeti stílusfordulatok Gárdonyi Géza elbeszélő munkáiban.* Gárdonyi Géza helyett más írókat is választhatnak a pályázók, pl. Kosztolányi Dezsőt, Móra Ferencet. A pályázat a kiszemelt író legfontosabb elbeszélő kötetének feldolgozását kívánta. Teljességre törekvés helyett a vizsgálódások lelkiismeretessége és a megfigyelések alaposága volt a főkövetelmény. A pályázóknak minden irodalomtörténeti méltatás nélkül az íróra vonatkozó nyelvi megfigyeléseiket kellett elmondaniok, különös gondot fordítva az anyaggyűjtésre, a szavak, szólások, stílusajátóságok egybeállítására.

A pályázatra szeptember 10-ig 16 pályamunka érkezett be. Közülök 12 Gárdonyi Géza, 1 Kosztolányi Dezső, 3 Móra Ferenc nyelvvel foglalkozik.

A pályázók nagy többsége nem értette meg vagy nem vette figyelembe a pályázat utasításait. Nyers anyaggyűjteményt adnak, legtöbbször külön-külön tárgyalva a kiválasztott író minden feldolgozott kötetét. Alakító gond és szerkesztő ügyesség ezekben a dolgozatokban úgyszólván semmi sincs. Különösen a Gárdonyi Géza nyelvvel foglalkozó tanulók estek ebbe a hibába. Sajnálatos jelenség, hogy az ifjúság lelkéhez legközelebb álló s leggazdagabb nyelvű írónkról készültek a leggyöngébb pályamunkák. De még ezekben is rábukkanunk néha egy-egy jó megfigyelésre. „Gárdonyi Géza írásaiban a legszebb magyar beszédet látom. Úgy vélem, sok olyan szava is van, amelyet ő alkotott vagy alakított újszerűvé“ — írja az egyik pályázó. Ugyanő megállapítja, hogy Gárdonyi könyveiben alig lehet idegen szót találni. Egy másik pályamunka az író eredeti jelzőinek a szépségét emeli ki. A harmadik megfigyelte Gárdonyi nyelvének igékben való gazdagságát. Többen is észreveszik, hogy Gárdonyi a statárium-ot „hamartörvény“-nek nevezi. „Ezt a mindennapi nyelvben is föl lehetne használni“ — jegyzi meg egyikük.

A kitűzött pályatételt Hegedüs Zsolt, a nagykállói állami Szabolcs vezér gimnázium VII. oszt. tanulója nyerte meg Móra Ferenc nyelvéről írt dolgozatával.

Az 55 gépírással terjedő pályanyertes munka szerzője

alaposan tanulmányozta Móra Ferenc nagyobb elbeszélő köteteit. Minden kötet nyelvéről külön számol be, sorra véve a népies szavakat, magyaros kifejezéseket és eredeti stílusfordulatokat. A gazdag anyaggyűjtés jó megfigyelőre vall. Az író nyelvének sok minden sajátosságát meglátja s nem elégszik meg pusztán kijegyzésükkel, hanem csaknem valamennyit igyekszik értelmezni, olykor még értékelni is. Pl. „*Megkövetni*. Sokkal szebb, magyarosabb és rövidebb, mint bocsánatot kérni.“ „*Kötélnek állni*. Jó magyar kifejezés a rossz *bedűlni* helyett.“ A dolgozatot őszinte lelkesedés hatja át. Idézzük a befejezésből az alábbi sorokat: „Móra Ferenc megismertette és megszerettette velünk a magyar puszták és búzamezők mosolyogva szenvedő embereit, megkedveltette velünk a népies zamatú, kedves csengésű magyar szavakat. Megtanított bennünket magyarul beszélni, intett bennünket, hogy legdrágább kincsünk és legnemesebb fegyverünk a magyar beszéd, amelyet ha elrontunk és nem örködünk féltő gonddal felette, egész nemzeti életünket veszély fenyegeti.“

A pályázók közül jutalmat nyert még Vinceze László, budapesti állami Verbőczy István gimn. VII. o. tanuló Kosztolányi Dezső nyelvéről írt dolgozatával. Dícséretben részesült Fodor Márta, pestszenterzsébeti leánygimn. VI. o. tanuló. A tétel nyertesét 40 pengővel jutalmaztuk, a második helyen jutalmazott 20 pengő pénzjutalomban részesült. A jutalmazottak és megdicsért társuk a M. T. Akadémia nagylelkű adományából ajándékul kapták a Magyarosan folyóirat eddig megjelent évfolyamainak egy-egy teljes sorozatát.

A pályaműveket Pintér Jenő, a Nyelvművelő Bizottság elnöke és Putnoky Imre, a Magyarosan felelős szerkesztője bírálta meg.

A Nemzeti Sport karácsonyi pályázata.

Vadas Gyula és Hoppe László sportlapja, a Nemzeti Sport, már évek óta rendkívüli sikerrel küzd sportnyelvünk magyarításáért. A szerkesztőség az idei karácsonyra a következő cikkben hirdette ki nyelvvédő pályázatát:

Magyarán!

1931-ben kezdte meg a Nemzeti Sport az idegen sportkifejezések rendszeres és céltudatos gyomlálását, hogy a maga szakmájában is szolgálja nyelvi és ezzel nemzeti öntudatunk erősítését. Nyelvtisztító mozgalmunk — bár azóta a nemzeti élet számos más ágában például szolgált — tulajdonképpen folytatása volt annak az ösztönös nyelvújításnak, amit a sporttársadalom már korábban is elvégzett. Hiszen a labdarúgás őskorában még így beszéltek: „*A center briliánsan plasszírozott penalttyját a goalkeeper bravúros robinzonáddal kiboxolta kornerre*“. Ennek a „mintamondatnak“ idegen szavai közül a legtöbbet már kiirtotta az ösztönös nyelvújítók érdemes munkája. De *mogalmunk kezdetekor* is az volt még a helyzet, hogy senki sem akadt volna fenn például a

következő mondaton: „*A tréner a túrán nemcsak manager és úti-marsall volt egyszemélyben, de ő intézett mindent, a dresszeketől a stoplikig, sőt szükség esetén ellátta a masször és a taccsbiró funkcióját is*“.

Most már egészen természetes, hogy a középcsatár remekül helyezett büntetőjét a kapus pompás vetődéssel öklözi szögletre, de már a második mondat idegen szavainak is kifelé áll a rúdja, mert az egészséges nyelvérzékű és nyelvi öntudatú magyar sportember már *edzöt, portyát, igazgatót, útiintézőt, mezt, bórszeget mond s a gyürő* meg a *partjelző* szerepköréről beszél.

Vagy hogy az atlétákról szóljunk, ők nemrég még *startlyukat ástak* s jól sikerült *start*, valamint a nagy *tempó* után vadul *finisellek*. Ma már nem szégyelnek *rajtlyukat* ásni, erős *iramban* futni és elszántan *hajrázni*.

Nyelvtisztító, magyarító mozgalmunk sohasem számított gyors eredményre. *Évente egy-két szó*: ha ennyit fel tudunk mutatni, már büszkéek is lehetünk. Hiszen *nemcsak magunk vagyunk*. Számos kartársunk viseli szívén rajtunk kívül a tiszta magyar sportnyelv ügyét, s a *természetjárás*, a *mülesiklás*, a *talajérés*, a *jégkorong*, a *hajráv*, a *veret* a mi mozgalmunktól függetlenül született s nyert nyelvünkben polgárjogot.

Mi boldogan fogadtuk ezeket a másutt született szavakat, aminthogy a mi új szavainkat is sokan üdvözölték örömmel. (Lásd a fentebb említetteken kívül a *szorítót*, a *rostát*, a *rangadót*, a *szurkolót*, a *szintidőt* és a *váltósúlyt*.)

Most újra előre akarunk lépni egyet ezen az úton s biztosak vagyunk benne, hogy *nyolcadizben kiírandó magyarítási pályázatunk* sikere legalább akkora lesz, mint az eddigieké volt, hiszen nemzeti öntudatunk éppen az újabb időben egyre határozottabban izmosodik. Hiszünk a sikerben, bár a feladat a gyomláló munka előrehaladtával *egyre nehezebbé válik*. — A könnyű gyommal már nagyrészt végeztünk, most a *begyökeresedett burjánok* vannak hátra.

A Nemzeti Sport szerkesztősége — eddigi szokásához híven — kijelöli a *legfontosabb feladatokat*. Arra kérjük tehát olvasóinkat, *próbáljanak jó, illetve a meglévónél jobb magyar kifejezést találni a következő szavakra*:

Labdarúgás: *Foult, hands, tribún, drop kick, oxford, fals, passz, rempli, rüsz, reváns*.

Tenisz: *forehand, backhand, volley, out, lob*.

Atlétika, úszás: *staféta, sprint, rekord*.

Sí: *stemmelés, kantni, telemark, krisztánia*.

Ökölvívás: *bantamsúly, dopping*.

Vívás: *fless*.

Ez a „keret“ azonban nem jelent korlátozást, s ha olvasóink a magyar sportnyelv más, még élő idegen szavára tudnának jó magyar kifejezést ajánlani, ezeket a szavakat is ugyanúgy versenyre bocsátjuk, mint a főbbbit.

A legjobb három pályázat beküldőjét, miként a múltban is, a Nemzeti Sport művészi ezüstveretével jutalmazzuk.

A pályázat eredményét a Nemzeti Sport karácsonyi számában fogjuk közölni.

Azért irtuk ki és azért zárjuk pályázatunkat a szokottnál korábban, mert magyarító pályázatunk anyagát felülbírálás végett az illetékes tudományos testület elé fogjuk terjeszteni. Pintér Jenő, a budapesti tankerület főigazgatója, a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvművelő Bizottságának elnöke már a múltban is kitüntette mozgalmunkat érdeklődésével és bírálatával. Bírjuk ígéretét, hogy pályázatunk anyagát át fogja vizsgálni, mi pedig csakis olyan új szókat avatunk díjnyertesekké, amelyekre a leg-

főbb magyar tudományos testület szakértő képviselője is ráüttötte a maga hitelesítő bélyegzőjét.

Hívjuk olvasóinkat, vegyenek részt ebben a nemes versenyben, amelynek igazi győztese a tisztult magyar sportnyelv lesz, legfelsőbb versenybírósa a Magyar Tudományos Akadémia, lelkes közönsége pedig a nyelvében élő magyar nemzet.

HÍREK

Karafiáth Jenő főpolgármester átiratot intézett Szendy Károly polgármesterhez a magyar nyelv fokozottabb védelme érdekében. Átiratában sajnálattal állapítja meg, hogy a főváros hivatalai még mindig nem fordítanak elég gondot a magyar nyelv használatára. Ezért felhívja a polgármestert, utasítsa újra a fővárosi hivatalokat, intézményeket, hogy legalább azokat a rendeleteket, amelyek a nagyközönség elé kerülnek, gondosabban szövegezzék meg és pontosan tartsák meg a főváros törvényhatóságának e tárgyban hozott rendelkezését. Szendy Károly polgármester a főpolgármester átiratát rendelkezésére tudatta a tisztviselőkkel és alkalmazottakkal és a hivatalvezetőket még nyomtatékosabban utasította a magyar nyelv védelméről szóló rendelkezések pontos megtartására.

A budapesti III. ker. Árpád-gimnázium eredeti és hasznos módon kapcsolódik be a „Magyar a magyarért“ mozgalomba. Az *Árpád-diákok* költőpénzükből nagyobb összeget gyűjtöttek össze és ezen a most megjelent Magyar Nyelvvédő Könyvből másfél-százat megvásárolnak és elküldik az elsőnek felszabadult ipoly-sági magyar gimnázium ifjúságának. Számolnak ugyanis azzal a szomorú ténnyel, hogy a Felvidék ifjúsága a cseh uralom alatt nem tanulhatta és művelhette nyelvét szabadon, s így még jobban elterjedtek nyelvében az idegenszerűségek. A példát követik más budapesti középiskolák s mindegyik más-más felvidéki gimnáziummal keres összeköttetést. Így pl. a Madách Imre-gimnázium növendékei a losonci gimnázium valamennyi tanulóját megajándékozzák a Magyar Nyelvvédő Könyv egy-egy példányával.

Beszéljünk magyarul! A Népművelési Bizottságnak ily címen hirdetett előadássorozatában Édes Jenő gimn. igazgatót öt előadást tartott. A világos stílus kellekeiről, a szabattosságról és a magyarosságról beszélt. Ismértette az idegenszerűségek elkerülésének módjait és az értelmes mondat szerkesztés szabályait. Az előadásokat nagyszámú közönség látogatta.

Örömmel vettünk tudomást a székesfőváros tanügyi vezetőségének egy elismerésreméltó kezdeményezéséről. A *Pedagógiai Szeminárium* 1938–39. évi tanfolyamának tárgyai közé fölvetették a magyar nyelv helyességét is. A helyes magyarság kérdéseiről Főgel Sándor, az V. ker. áll. Bolyai-gimnázium igazgatója ad elő a tanfolyam hallgatóságának.

Levél a szerkesztőhöz. „Ma délután a rádióban diáklélóra

volt. F. M. úr adott elő IV. Béláról. Az előadásnak csak a végét hallottam, körülbelül tíz percen át. Ebben a tíz percben a következő szavak fordultak elő a *diákfélóra* dicsőségére: humanitas, titáni, vétó, fanatikus, szadiszitikus düh, nacionalismus, resignatio, retrograd, geopolitika, dinasztia.“ Aláírás.

A Csehországban egyre erősödő nemzeti mozgalom egyik jelensége Prága városának egy a napokban megjelent rendelete, amely szerint a főváros utcáiról záros határidőn belül el kell tűnni minden idegennyelvű cégfelírásnak. Tilos a *Restaurant, Bár, Dancing, Coiffeur, Friseur, Bonbon, Confiserie, Kino, Delikatesse stb.* szavak felirata a cégtáblákon.

ÜZENETEK

I. S.-nek. — „Intézményes nyelvvédelmet!“ című cikkünkhöz írt hozzászólásában a nyelvvédelemre vonatkozólag több értékes gondolatot vet föl. Közöljük itt belőle a következőket: „Minden minisztériumnak van törvényelőkészítő osztálya. Ez az a hely, ahol minden törvényjavaslat és minden rendelet végső alakot nyer, mielőtt a nyilvánosság elé kerül. Ha ezekben az osztályokban biztosítani lehet a kifogástalan magyarsággal való írást, akkor már nagy az eredmény. — Roppant nagy a különféle hivatalos szervek használatára készülő nyomtatott űrlapoknak a száma. Túlnyomó részben az államnyomda állítja elő őket. Szedés előtt a legtöbb szívesen venne egy kis magyarossá fésülést.“ — Nyelvművelő munkánk komoly megbecsüléséről tanúskodó szíves sorait hálásan köszönöm.

L. F.-nak. — Levelében azt kérdezi tőlünk, hogy ebben a mondatban: „Össze hagyta gyűlni a munkát“ nincs-e germanizmus. — A kérdéses kifejezésben a *hagy* ige használata (sino', ,lassen', ,erlauben' értelmében) egyáltalában nem németes. Megvan a régi nyelvben, a népnyelvben és az újabb magyar irodalomban is. Íme néhány példa a régi nyelvből: „Mint az eb ő maga sem eszi, másnak sem *hagyja* enni“. (XVI. sz.) „Maga sem nyugszik, mást sem *hagy* nyugodni.“ (Pázmány P.) Újabb irodalmunkból: „Nem *hagyta* cselédit... Vele halni meg ócska ruhába“ (Arany: Szondi két apródja). „Be dőre világ ez! Hogy fut, rohan — enni se *hagy* ez“ (Arany: Öreg pincér). „*Hagyjátok* őt békében állani (Petőfi: A rab oroszlán). Mindezekben az idézetekben a *hagy* a. m. enged. Ellenben germanizmus a *hagy* használata az ilyenekben: „Ruhát *hagytam* csinálni“, helyesen: „ruhát csináltattam“. „Ez a ruha jól *hagyja* magát mosni“, helyesen: „ez a ruha jól mosódik.“

P. Z.-nek. — 1. Az *és* meg a *s* kötőszó elé vesszőt kell tenni, ha mondatokat kapcsol. Így tanítja ezt a Magyar Helyesírás Szabályai-nak legújabb kiadása is (252. p.). 2. A *pedál* magyar megfelelői: *lábító* (Tolnai Vilmos: Magyarító szótár) és *taposó* (Magyar Nyelvvédő Könyv 2. kiad.). 3. „A háznak erre az utcára *néző* oldala“ kifejezés magyarosság szempontjából teljesen kifogástalan. A *néz* ige ebben a jelentésben: „bizonyos helyre, térre szolgál“, valamely hely „felé van fordulva“ — mindennapi használá-

latú. „Az utcának *dülő* oldala“ kifejezés semmivel sem magyarosabb s hozzá még szokatlan is. A *dül valaminek* egyébként a. m. támaszkodik, nekiveti magát.

J. D.-nek. — Azt kérdezi tőlünk: Mi a helyes: *illetőleg* vagy *illetve*? Esetleg használható mindkét írásmód? — Mind a kettő egyformán használható a maga helyén. Helytelen e szók használá-lata kapcsolásra vagy szétválasztásra. Pl. „Utasítás a községi elemi iskolák tanítói, *illetve* igazgató-tanítói részére.“ Helyes fogalmazásban: „...tanítói és igazgató-tanítói részére“. „A jogosult, *illetőleg* jogutódai“ helyesen: „a jogosult *vagy* jogutódai.“ Ellenben helyesen használjuk az *illetőleg* vagy *illetve* kötőszót fogalmak kifejtésére vagy valaminek közelebbi meghatározására. De hacsak lehet, kerüljük a hivatalos nyelvnek ezt a papirosízü szavát s írjuk helyette ezt: azaz, vagyis.

Sz. Ö.-nek. — „Mi a különbség *rendelvény* és az egyébként általánosan használt *rendelet* között?“ — kérdi tőlünk levelében. — Czuczor–Fogarasi magyar szótára szerint a *rendelet* akár szóval, akár írásban nyilvánított akaratot, parancsot, meghagyást jelent; *rendelvény*: irat, levél, melyben valamely rendelet foglaltatik. Ilyen értelemben használja a Budapesti Közlöny is, amikor „kinevezési *rendelvény*“-t ír. A mai nyelvhasználatban a *rendelvény* már inkább csak orvosi rendelet (Rezept) értelmében járja. más jelentése elavult. A hivatalos nyelv, úgy látszik, még használja.

N. N.-nek. — 1. A *midőn* kötőszót egy előző főnév meghatározására használni nem lehet. Pl. „A közjogok legtisztább típusa az, *midőn* stb.“ helytelen. Szabatosan: amely vagy amelynek alapján stb. — 2. Levelében idézi ezt a mondatot: „Nem képzelhetek akadályt annak, hogy ősi területünket vissza ne kapjuk“ — s hozzászéli: nem tollhiba a *képzelhetek*, e helyett *képzelhetem*? — Ebben a mondatban a birtokos személyraggal ellátott tárgy határozatlan, tehát az állítmány alanyi ragozású. Idézünk néhány más példát. „Előtte a hirnök *emel* ország *botját*“ (Arany: Toldi szerelme). „A hidegnek én jó orvosságát *tudok*“ (Arany: Toldi estéje). „Az egri kávésnak két lányát *ismérek*“ (népdal). Ha azt mondánám: *ismérem*, az egri kávésnak csak két lánya volna, pedig több is van neki, közülök kettőt ismerek.

Laptársainknak, írórtársainknak. — Számon akarjuk tartani a napilapokban, folyóiratokban, könyvekben szétszórt nyelvújító és nyelvhelyesbítő cikkeket. Az ilyen lappéldányoknak és önállóan megjelent munkáknak szíves megküldését kérjük Putnoky Imre szerkesztő címére.

Hibaigazítás. — A Magyarosan 98. lapján a 2. jegyzet zárójeles észrevételében *pontosan* helyett olv. *pontatlan*.

Beküldött könyvek. Laczó Viktor: Vallásom. Budapest, 1937. A szerző kiadása. Sylvester Nyomda R. T. 107 lap. — Laczó Viktor: A názáreti Jézus háromféle igazsága. Budapest, 1939. Sylvester Nyomda R. T. 218 lap.

A szerkesztésért Putnoky Imre felelős, a kiadásért Gergely Pál.

Sylvester Irodalmi és Nyomdai Intézet Rt., B.-pest. Tel. 11—66—48.

MAGYAROSAN

NYELVMŰVELŐ FOLYÓIRAT

VII. ÉVFOLYAM

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
NYELVMŰVELŐ BIZOTTSAGANAK MEGBÍZASÁBÓL

PINTÉR JENŐ
KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL

SZERKESZTETTE

PUTNOKY IMRE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA
BUDAPEST, 1938.

TARTALOM.

Nagyobb cikkek.

	Lap
Csepregi Horváth János: Magyar váltót!	148
Dengl János: Baj van a szóösszetétellel	53
Dengl János: Terpeszkedő igék	196
Kazinczy Ferenc: Orthologus és neologus	1
Kozocsa Sándor: A magyar nyelvhelyesség irodalma	57
Madzsar Imre: Cicero a nyelvújításról és nyelvtisztaságról	193
Nemes Zoltán: Nyelvhelyességi hibák az újságokban	49
Pintér Jenő: A magyar ifjúság nyelvvédő pályázata	5
Szarvas Gábor: Neológiai kurjantások	2
Sziklay János: Fordítók szörnyszüleményei	102
Zlinszky Aladár: Műkedvelő nyelvészkedés	12
Zolnai Gyula: Keresztneveink divátjáról	97, 145

Kisebb közlemények.

Buzás Dezső: Egy-iszony	17
Buzás Dezső: Gyomlálás	112
Csathó Kálmán: A magyar vadásznyelv	199
Fest Aladár: Öreg ruhájából...	201
Finkey József: A bányák „kutya”-ja	158
Jacobi Lányi Ernő: Egy tanár jegyzetei	156
Janson Vilmos: Egy főszerkesztő levele és a nyelvvédelem	209
Juhász Jenő: Szokok	16
Juhász Jenő: Egy -tatik sem használtatik?	63
Juhász Jenő: A -t tárgyrag dícsérete	105
Juhász Jenő: Övéké	160
Juhász Jenő: Hány óra va-an?	203
Keményfy János: Nincs időm — nem érek rá	210
Kendi Finály Gábor: Virtus és társai	110
Lehr Henrik: Tudós urak! Vigyázzunk a „míg”-re!	15
Loványi Gyula: Az egykezü marha	64
Loványi Gyula: Divatszók	114
Loványi Gyula: Al-nélkülözők	206
Meskó Lajos: Toldi levele a magyar diákhöz	107
Papp Vilmos: Az ügyvédek nyelve	212
Tiszamarti Antal: Szudétánémet, kárpátorosz	211
Volny József: A „rakotta” védelmében	213
Winter István: Iduőd király, angol király	152
Zolnai Gyula: Különböztesünk!	14

	Lap
Zolnai Gyula: Nagykanizsa és Budapest — — — — —	18
Zolnai Gyula: A tagadásnak egy magyartalan kifejezőmódjáról — —	61
Zolnai Gyula: Három újabb szómagyarításról — — — — —	154
Zolnai Gyula: Egy kis nyelvösszehasonlítás — — — — —	205
Zsoldos Benő: Tényálladék — — — — —	208

Széjgyezetek.

Bakó Elemér: Produkció — — — — —	117
Bakó Elemér: Germanizmusok — — — — —	214
Bognár Gyula: Tarsóka — — — — —	116
Buzás Dezső: Táról — — — — —	66
Dengl János: Vezérkancellár — — — — —	117
Giday Endre: Szexualhygiene — — — — —	118
Giday Endre: Aktív katolikus orgánium — — — — —	162
Grőber Aladár: A sízés magyar megfelelője — — — — —	20
Grőber Aladár: A szókölcsonzók és a mesélők — — — — —	161
Gyalókéay Jenő: Csótáros kalpag — — — — —	162
Gyalókéay Jenő: Villamos magyarság — — — — —	162
Gyalókéay Jenő: Tárgyalást folytatni — — — — —	163
Gyalókéay Jenő: Forgós kócsag — — — — —	163
Janson Vilmos: Tiszteletadás és helyesírás — — — — —	214
Juhász Jenő: Engess — — — — —	19
Juhász Jenő: Egvenlőre — — — — —	161
Juhász László: Elkülönböztet, eltúloz — — — — —	66
Kaán Károly: Rádió, grammofon — — — — —	19
Loványi Gyula: Az egypártrendszer — — — — —	67
Loványi Gyula: Fotokópia — — — — —	163
Loványi Gyula: Fog-grafológia — — — — —	215
Meskó Lajos: A sí magyar megfelelője — — — — —	66
Pogány Kázmér: Férfinek — — — — —	214
Sipos Lajos: A nyelvhelyesség az apróhirdetések között — — — — —	163
Szabó Attila: Fotó és talán: fotól — — — — —	117
Zolnai Gyula: Akadémián és az Akadémiában — — — — —	65
Zolnai Gyula: Touring Club olasz és magyar földön — — — — —	118

Íróink magyar nyelve.

A Fővárosi Könyvtár Évkönyve. VII. kötet. (Tiszamarti A.) — — —	217
A mai magyar város. (Pintér Jenő) — — — — —	216
Gáspár Pál: Jézus élete. (Pintér Jenő) — — — — —	72
Halász Gyula: Édes anyanyelvünk. (Keményfy János) — — — — —	164
Kádár Lajos: Tyukász Péter. (Semetkay József) — — — — —	67
Kis enciklopédia. (Tiszamarti Antal) — — — — —	165
Marót Károly: A történetírás értelme és értéke. (Tiszamarti A.) — —	120
Tabéry Géza: Fekete ablak. (Tiszamarti Antal) — — — — —	70
Tamási Aron: Ragyog a csillag. (Keményfi János) — — — — —	119
Tersánszky Jenő: Kakuk Marci kortesúton. (Tiszamarti A.) — — —	22
Veres Péter: Számadás. (Szatmári Sándor) — — — — —	21

Könyvszemle.

	Lap
Bíró Izabella és Schlandt Henrik könyve. (Putnoky Imre) — — — —	73
Farkass Endre: Szerencs tájegység nyelve. (Tardos Károly) — — — —	222
Gárdonyi Géza: Magyarul így! (Pintér Jenő) — — — —	121
Jánky István: Gondolattól a kifejezésig. (Sipos Lajos) — — — —	25
Kodály Zoltán: A magyar kiejtés romlásáról. (Tardos Károly) — — — —	167
Magyar Nyelvvédő Könyv. (M. J.) — — — — — — — —	74
Magyar Nyelvvédő Könyv. Második kiadás. (Keményfy János) — — — —	220
Nyelvművelő Füzetek. 1—4. szám. (Putnoky Imre) — — — — — —	24
Pálinkás András: A kötő- és hurkolóipar magyarul. (M. J.) — — — —	26
Pávó Elemér: Idegen-magyar műszaki szótár. (Putnoky Imre) — — — —	169
Vendl Aladár elnöki megnyitója. (Putnoky Imre) — — — — — —	122

Lapszemle.

Akarat. — A székesfőváros Népművelési Bizottságának munkaterve. — Az Erdélyi Múzeum Egyesület XI. vándorgyűlésének Emlékkönyve. — Az Est. — Balatoni Kurír. — Budapesti Hírlap. — Budapesti Női Divat Kalapkészítők Ipartestületének Értesítője. — Budapesti Polgári Iskola. — Családi Kör. — Csendőrségi Lapok. — Debrecen. — Debreceni Újság—Hajdúföld. — Erdély. — Erdélyi Múzeum. — Esti Újság. — Festék Újság. — Fodrász Újság. — Hímzés és Fehérnemű. — Ipartestületek Lapja. — Kerületi Híradó. — Kir. Közjegyzők Közlönye. — Közgazdasági Közlemények. — Lakatosmesterek Lapja. — Literatura. — Magyar Drogista. — Magyar Iparosnevelés. — Magyar Kárpitos Ipar. — Magyar Közgazdaság. — Magyar Művelődés. — Magyar Nyelv. — Magyar Nyelvőr. — Magyarország. — Magyar Szárnyaskerék. — Magyar Szemle. — Magyar Tanítóképző. — Mezőtúr és Vidéke. — Nagykovácsy Magazin. — Napkelet. — Nemzeti Sport. — Nemzeti Újság. — Népszava. — Nyugati Őrszem. — Országos Középiszkolai Tanáregyesületi Közlöny. — Pesti Hírlap. — Pesti Napló. — Postás Út. — Rakéta. — Reklámélet. — Sopronvármegye. — Szabolcsi Kereskedő. — Színházi Élet. — Tátra. — Tükör. — Új Magyarság. — Újság. — Veszprémi Hírlap — — — — — 27, 75, 124, 170,	223
---	-----

Figyelő.

A Nemzeti Sport karácsonyi pályázata — — — — — — — —	236
A Nyelvművelő Bizottság ülései — — — — — — — — 33, 81, 178,	227
A tankönyvek aranymondásaiából — — — — — — — —	141
A tanulóifjúság nyelvművelő pályázata — — — — — — — —	235
B. L.: Az új magyar stílus virágoskertjéből — — — — — 43, 90, 138,	188
Budapest a magyar nyelv szolgálatában — — — — — — — —	142
Dengl János: Hozzászólás „egy kis zabhegyezés“-hez — — — — —	40
Gy. J.: Az új magyar stílus virágoskertjéből — — — — — — — —	234
Hírek — — — — — — — — — — — — — — 94, 140, 191,	238
Idézetek — — — — — — — — — — — — — — — — — — 46, 92,	140
Janson Vilmos: A magyar nyelv sorsa a Felvidéken — — — — — — — —	131

	Lap
Kálmán Béla: Néhány szó a katonai nyelvről — — — — —	232
Kendi Finály István: Magyar szó és magyar beszéd — — — — —	85
Laczó Viktor: Gyomirtás a hivatalos nyelvben — — — — —	83
Loványi Gyula: Székesfővárosunk polgármesterének figyelmébe! — — — — —	231
Nagy Sándor: A magyar nyelvvédelem ügye középiskoláinkban — — — — —	181
Nagy Sándor: Még egy szó a középiskolai nyelvvédelemről — — — — —	229
Nyelvművelő pályázat a tanulóifjúság számára — — — — —	94
Pályázat a tanulóifjúság számára — — — — —	190
Pintér Jenő: Kávésok szakszótára — — — — —	89
Pongrácz Alajos: Hirdetéseink magyarossága — — — — —	132
Radó Antal: Az olasz királyi akadémia és a nyelvhelyesség — — — — —	128
Sipos Lajos: Intézményes nyelvvédelmet! — — — — —	137
Tiszamarti Antal: Tollhegyvel — — — — —	35
Tiszamarti Antal: A pesti vadnyelv regénye — — — — —	87
Zolnai Gyula: A török nyelvművelő mozgalomról — — — — —	134
Zsoldos Benő: Az amerikai magyarok beszéde — — — — —	135

Üzenetek.

Minden számban — — — — — 47, 95, 142, 191, 239

TÁRGY- ÉS SZÓMUTATÓ.

- a, az névelő szerepe 95
 Actio Catholica 46
 Akadémián, -ban 65
aki, amely hibás használata 123
alkot hibás használata 123
áll hibás használata 199
 apácázörej 103
 áramforrás 233
 autarchia 110
 bányák kutyája 104, 158
 bányabetegség 154
 belövés 200
 benyitó 155
 beolvas 125
 beri-beri 154
 beütés 214
 bonviván 223
 bőregér 111
 brassai 27
 bűnöző 174
 centrifugális (= szét-hulló) 39
 centripetális (= összeható) 39
 ceruza 192
 cocktail 9
csinál hibás használata 196
 csótár 162
 dacára 157
 diktatúra (= parancsuralom) 39
 disztingvál 14
 dogmatizmus 194
 dokk 9
 drogéria, drogista 128
 egyenlőre 161
 -egykéz 64
 egypártrendszer 67
 éjtszaka 47
 elázik 191
 eldorádó (= meseország) 39
 elefántkór 155
 elhanyagolt magyar szavak 107
 elkülönbztet 66
 elmesél 161
 eltűz 66
 engess 19
 enyimé 160
és idegenszerű használata 43
eszközöl hibás használata 199
 eucharisztia 46
 fájdt, fájjal 114
fekszik németes használata 113, 123
 felállít (kérdést) 214
feljön hibás használata 112
 felvágós 143
 Ferenc-palinka 105
 férfinék 214
 fog-grafológia 215
 folytat (tárgyalást) 163
 forgós kócsag 163
 fotó 117
 fotokópia 163
fölvesz németes használata 112
 fővad 199
 fundamentáris 110
 generátor 233
 gonosztevő 174
 grammofon (= hangdoboz) 19, 87
 gergyvai 27
 gyöngyital 9
 ha — úgy 172
 hagy 239
hála hibás használata 113
 hall (= osztószoba) 155
 hangdoboz (= grammofon) 19, 87
 harekocsi 233
 hedonista 39
helyez hibás használata 199
 hibás összetételek 53
 híresít (= reklámoz) 127
 hivatalos nyelvünk magyartalanságai 83
hoz hibás használata 199
 idegen műszavak a kereskedelem nyelvében 176
 ikes ragozás 225
 illetőleg, illetve 240
 írón 192, 215
 irongás (= szízés) 20
 izé 176
 kamatszolgálat 113
 karabiner 233
 kárpátorosz 211
 katalizma 39
 kávésök műhelyszavai 89
 keksz magyar megfelelői 79
képez hibás használata 123
 keresztnevek idegenszerű írása 97, 145
 kézimunka műszavai 171
 kontinens 39
 konzerv magyar megfelelői 79
 kölcsonöz 161
 körhang (= rádió) 19, 75, 87
 kutyafa 13
 különbztet 14
 lábító 239

- Leiter Jakab 102
 leszögez 125
 létére 144
 letollazás 200
 Lökösháza 28, 96
 magyartalanságok a közle-
 kedés nyelvében 176
 maradéktalan 115
 megjuhászodik 12
mellett hibás használata
 173
 mesél 161
mig hibás használata 15
 munkamedence 9
-nál, -nél németes használá-
 lata 18, 123
 nélkülöz 206
 nézőkar 170
 nincs időm 210
 nincstelen 144
-nök és *-nánk* 40
 nyer (befejezést) 84, 199
 oktat 172
 osztószoba (= hall) 155
örög hibás használata 201,
 227
 övéké 160
 özriasztás 200
 parketta 155
 pedál 239
 plajbász 192
 pregnáns 39
 produkció 117
 producer 223
 protekció (= vadelőny)
 31, 92
 Puszta előtagú helynevek
 143
 rádió (= körhang) 19, 75,
 87
 ráér 210
 rakotta 155, 213
 reklámoz (= híresít) 127
 rendelet, rendelvény 240
 rendes 29
 révén 192
 rögzítettelvűség 194
 rügóskamó 233
sí magyar megfelelői 20,
 67
 somlyai 27
 szakácsné és szakácsnő
 191
 személynevekből képezett
 melléknevek 143
 színházi szók 32
 szokok 16
 szudétanémet 211
született szükségtelen
 használata 172
-t tárgyrag 105
 tagadás magyartalan
 módja 61
 talpalatnyi 192
 taposó 239
 tapper 96
 tárgyas összetétel fajai
 224
 tárol 65
 tarsóka 116
-tatik, -tetik használata
 63, 106, 128
 telefonál 42
 tényálladék 208
 tiedé 160
 tribün 170
 trofea 110
 ütér 104
 vadelőny 31, 92
 vállap 200
való használata 29
 vegyszerész 128
 verőér 104
 vezérkancellár 117
 virtus 110
 visszarakás 200
 vonít (vállat) 14

*A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvművelő Bizottsága
 1931 júniusában kezdte meg működését, a Magyarosan 1932
 januárjában indult meg.*

A Bizottság elnökei: *Négyesy László* (1931—1933). — *Szinnyei József* (1933—1937). — *Pintér Jenő* (1937—).

A Magyarosan szerkesztői: *Négyesy László, Nagy J. Béla* és *Zsirai Miklós* (1932—1933). — *Szinnyei József, Nagy J. Béla* és *Zsirai Miklós* (1933). — *Szinnyei József* és *Zsirai Miklós* (1934—1937). — *Pintér Jenő* és *Putnoky Imre* (1937—).

Tisztelettel kérjük hátrálékos előfizetőinket, hogy a mel-
lékelt befizetési lapon az évi 1.— pengő előfizetési díjat minél
előbb küldjék be.

A Magyar Tudományos Akadémia előfizetést hirdet a
következő műre:

SZÓ- ÉS TÁRGYMUTATÓ

a Nyelvtudományi Közlemények I—L. kötetéhez. Szerkesztette
dr. Juhász Jenő egyetemi m. tanár, székesfővárosi polgári is-
kolai igazgató.

A mű 30 nyomtatott ívnyi terjedelemben fog megjelene-
ni, előfizetési ára 20.— P. Bolti ára 25.— P. lesz.

Pályázat a tanulóifjúság számára.

A pályázat címe: *Észrevételek a Magyar Nyelvvédő
Könyv második kiadásához.*

A pályázók közölgék, milyen hiányokat észleltek a Ma-
gyar Nyelvvédő Könyv második kiadásának szövegében s mi-
lyen pótlásokat tartanak jónak a harmadik kiadásban. A hoz-
zászólások ne általánosságokban merüljenek ki, hanem a szö-
veg tárgyi bírálatában, a hiányzó szavak jegyzékében, esetleg
idegen szavak magyarításában. Figyelembe kell venni, hogy
a Magyar Nyelvvédő Könyv nem törekszik teljességre, hanem
az anyag kritikai megválogatására, az élet megfigyelésére, a
legsűrűbben felbukkanó idegenszerűségek irtására. A ritkább
szavaknak különféle szótárakból való kiírása a pályázat szem-
pontjából nem ér semmit. Az a döntő, milyen a pályázó meg-
figyelőképessége, milyen az ítélőereje.

A pályázatban résztvehet minden magyar fiú vagy le-
ány, aki mint nyilvános tanuló 1938 decemberében valamelyik
hazai középfokú iskolába jár. A lehetőleg géppel írt pályamű-
veket 1939. január 10-ig közvetlenül a budapesti tankerületi
főigazgatói hivatalba kell beküldeni. (V. ker., Széchenyi-u. 14.
szám.) A pályázó zárja nevét jeligés levélbe, a jeligét írja rá
a pályamű elejére s a postán küldött kézirat borítékán jelezze,
hogy a küldemény a magyar nyelvművelő tétel egyik ver-
senyző pályázata.

MAGYAROSAN

a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvműveiő Bizottságának megbízásából szerkesztett és kiadott nyelvművelő folyóirat.

A Magyarosan február, április, június, október és december közepén jelenik meg. Előfizetés egész évre 1 pengő, egyes szám ára 30 fillér. Az előfizetési díjat a M. Tud. Akadémia könyvkiadóhivatalának 44.888. számú postatakarékpénztári folyószámlájára tessék befizetni vagy postautalványon beküldeni a következő címre: A M. Tud. Akadémia könyvkiadóhivatala. Budapest, V., Akadémia-u. 4.

Putnoky Imre szerkesztő lakása: Budapest, I., Márványutca 35. (Kéziratok, cserepéldányok, könyvek.)

A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvművelő Bizottsága

Elnök: Pintér Jenő. — Helyettes előadó és a Magyarosan szerkesztője: Putnoky Imre.

Tagok:

Az Akadémia I. osztálya részéről: Csathó Kálmán, Csengery Ferenc János, Csűry Bálint, Gyomlay Gyula, Horger Antal, Horváth János, Keményfy János, Klemm Antal, Melich János, Mészöly Gedeon, Nagy József Béla, Pais Dezső, Sági István, Szinnyei Ferenc, Szinnyei József, Vikár Béla, Voinovich Géza, Zlinszky Aladár, Zolnai Gyula, Zsirai Miklós.

Az Akadémia II. osztálya részéről: Hegedüs Loránt, Lukinich Imre, Madzsar Imre, Nagy Miklós.

Az Akadémia III. osztálya részéről: Kaán Károly, Kenyeres Balázs, Szily Kálmán, Verebély László.

A Kisfaludy-Társaság részéről: Radó Antal.

A Természettudományi Társulat részéről: Gombocz Endre.

A Nyelvtudományi Társaság részéről: Sági István.

Az Országos Irodalmi és Művészeti Tanács részéről: Harányi Zsolt.

Meghívott tagok: Dengl János, Halász Gyula, Hindy Zoltán, Márkus Miksa, Östör József.